

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก

นางสาวอัจฉรียา ทิรศรีโชติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RESTORATIVE JUSTICE IN THE *VINAYAPITAKA*

Miss Atchareya Thirasarichote

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Sociology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก

โดย

นางสาวอัจฉรียา ธีรศรีโชติ

สาขาวิชา

สังคมวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาย โพธิ์สีดา)

ศูนย์วิทยุโทรพยากรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อัจฉริยา ธีรศรีโชติ : ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก. (RESTORATIVE JUSTICE IN THE VINAYAPITAKA) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 253 หน้า.

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก และนำแนวทางการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวไปเสนอแนะเพื่อปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมและสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะพระวินัยปิฎก (พระไตรปิฎก เล่มที่ 1-8)

ผลการศึกษาพบเหตุการณ์ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งทั้งหมด 551 เรื่อง มีสาเหตุหลักมาจากกิเลส 3 ประการ ซึ่งสรุปขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเกิดอริกรณี ขั้นตอนที่มีผู้นำอริกรณีที่เกิดขึ้นไปกราบทูลพระพุทธเจ้า และขั้นตอนการระงับอริกรณี ในกระบวนการดังกล่าวพระพุทธเจ้าได้กำหนดข้อปฏิบัติ (สิกขาบท) เพื่อจัดการความขัดแย้ง และป้องกันการกระทำผิดซ้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

ส่วนแนวคิดและลักษณะสำคัญของการจัดการความขัดแย้ง พบว่าในพระวินัยปิฎกให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลและปัญญา กระบวนการประชุมสงฆ์ (สังฆกรรม) และการไกล่เกลี่ย โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้โจทก์ ผู้ถูกโจทก์ และผู้ไกล่เกลี่ย รวมถึงหลักธรรมที่เหมาะสมต่อผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และผู้ไกล่เกลี่ย ได้แก่ อภัยทาน กุศลมูล-อกุศลมูล หิริ-โอตตปปะ อดติ 4 และโยนิโสมนสิการ อีกทั้งพบว่าวิธีการดังกล่าวเป็นแบบ Win-win Methods สามารถใช้จัดการความขัดแย้งได้ทุกระดับตั้งแต่ระดับบ่มเพาะความขัดแย้ง ระดับความขัดแย้งปรากฏ ระดับการชว่ชิงอำนาจ จนถึงระดับความขัดแย้งขั้นอันตราย

นอกจากนี้การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกยังสอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเป็นกระบวนการสันติวิธีที่ครอบคลุมหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 4 ประการ ได้แก่ หลักบุคคลนิยม การเยียวยา การกลับคืนสู่สังคม และการมีส่วนร่วม ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน

ภาควิชา..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา..... ลายมือชื่อนิติธ..... อัจฉริยา ธีรศรีโชติ
สาขาวิชา..... สังคมวิทยา..... ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... ทวีวัฒน์ ธีรวัฒน์
ปีการศึกษา..... 2552.....

5080772324 : MAJOR SOCIOLOGY

KEYWORDS : CONFLICT MANAGEMENT / RESTORATIVE JUSTICE / BUDDHISTIC /
TIPITAKA

ATCHAREYA THIRASARICHOTE : RESTORATIVE JUSTICE IN THE VINAYAPITAKA.

THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. JUTHARAT UA- AMNOEY, Ph.D., 253 pp.

The purpose of this study are to explore the philosophy, and processes of conflict management by restorative justice method in the Vinayapitaka which is a part of the Tipitaka, and to introduce research finding to the present judicial process and Thai society. This study is documentary research which collected data from the Vinayapitaka part of the Thai-language Tipitaka (volume 1-8), Mahachulalongkornrajavidyalaya University issue.

The findings of this study found 551 conflict cases and conflict management in the Vinayapitaka which all of the conflicts causation came from three defilements (Kilesa). The three main steps in conflict management and resolution are; 1) the rise of conflict 2) reporting the conflict to the Buddha and 3) ceasing the conflict. In conducting these procedures, Buddha announced specific disciplinary rules (Sikabata) in order to cease those conflicts and to prevent the future conflicts, as well.

Moreover, no matter what the grounded philosophy and the characteristics of conflict management, it has been found that Buddhist conflict management was dominated by rationalization and wisdom. He also gave priority to Monks meeting (Sangghakam) and compromise activities which noted the characteristics of plaintiff, defendant and mediator. It has been found that Buddhist conflict management was Win-win methods and can resolute conflict of all levels from building up the conflict, emergence of the conflict and the fight for power and perilous conflict.

Finally, the Buddhist conflict management found in the Vinayapitaka also agrees with the restorative justice method in peace making approach and both of them are also stand on the 4 principles of restorative justice that are; personalism, reparation, reintegration and participation. Thus, these beneficial principles should adapt to all parties of the society in nowadays.

Department : Sociology and Anthropology

Field of Study : Sociology

Academic Year : 2009

Student's Signature *Atchareya Thirasarichote*

Advisor's Signature *J. Amnoey*

กิตติกรรมประกาศ

ขอโน้มสักการบูชาคุณพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีพระมหากุณชาติคุณ พระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิคุณด้วยความเคารพยิ่ง

ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยผลักดันความสำเร็จในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหยิบยื่นโอกาสหรือให้กำลังใจในยามที่ผู้เขียนเกิดความท้อแท้ โดยเฉพาะความเมตตาจากบรรดาคุณจารย์ทั้งหลาย ทั้งรองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ซึ่งได้จุดประกายความคิดเปิดมุมมองทางสังคมและหยิบยื่นโอกาสดี ๆ ให้กับผู้เขียน ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ ที่กรุณาได้รับเป็นประธานสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ชาย โพธิ์สีดา ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าเป็นกรรมการและให้คำแนะนำงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่อาจสำเร็จได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากพระอาจารย์ที่ผู้เขียนเคารพนับถือ ที่สำนักสงฆ์ธรรมรังสี กาญจนบุรี และวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร ผู้มีความเมตตาคอยให้คำปรึกษาและให้เยี่ยมพระไตรปิฎกในการศึกษา ขอขอบคุณน้ำใจดี ๆ จากเพื่อน ๆ และพี่เจ้าหน้าที่ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่คอยถามไถ่ความก้าวหน้าและให้ความช่วยเหลือในงานวิจัย ที่สำคัญที่สุดคือความห่วงใยของแม่ ตลอดจนยาย ลุง ป้า น้า และพี่น้องที่คอยให้กำลังใจยามเกิดความท้อถอย และวิทยานิพนธ์นี้มีอาจสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผู้เขียนต้องขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย สุดท้ายต้องขอขอบคุณเพื่อนผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน คุณวัชรินทร์ ออละออล สำหรับการช่วยเหลืองานที่มีความยากลำบากของผู้เขียนและคอยอยู่ให้กำลังใจตลอดเวลา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

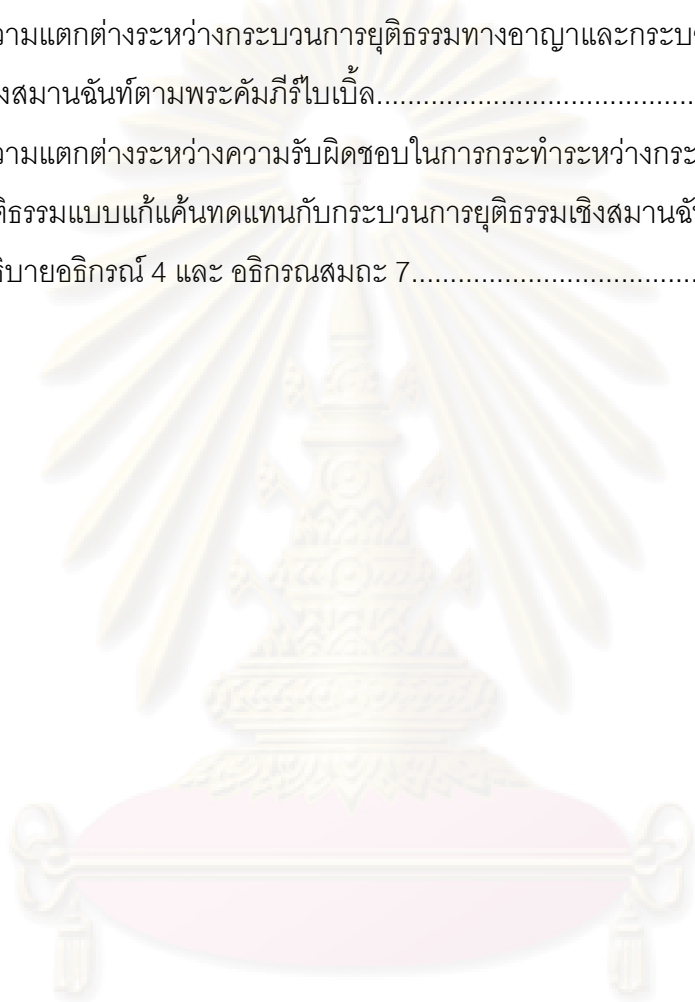
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	6
.....	
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก.....	8
2.2 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง.....	29
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง.....	37
2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	52
2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	77
บทที่ 3 เหตุการณ์ และการคลี่คลายความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก.....	78
3.1 ภาพรวมเกี่ยวกับลักษณะเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก.....	78
3.2 ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง.....	88
3.3 การสังเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง.....	100
3.4 กรณีศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้ง.....	134

บทที่ 4 การอภิปรายผล.....	147
4.1 แนวคิด และลักษณะสำคัญในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งในพระ วินัยปิฎก.....	147
4.2 ข้อจำกัดในการนำยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้จัดการความขัดแย้ง.....	189
4.3 การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกกับยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน	191
4.4 ข้อจำกัดของการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้ากับการนำไปใช้ใน สังคมปัจจุบัน.....	195
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย.....	198
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	198
5.2 ข้อจำกัดของการทำวิจัย.....	202
5.3 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย.....	203
5.4 ข้อเสนอเชิงนโยบาย: ยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์จากพระวินัยปิฎกสู่ยุทธธรรม กระแสหลัก.....	203
รายการอ้างอิง.....	206
ภาคผนวก.....	212
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	253

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง.....	31
2.2	ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและกระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์ตามพระคัมภีร์ไบเบิล.....	54
2.3	ความแตกต่างระหว่างความรับผิดชอบในการกระทำระหว่างกระบวนการ ยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	56
3.1	อธิบายอธิกรณ์ 4 และ อธิกรณ์สมณะ 7.....	130

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	หมวดหมู่ของพระไตรปิฎก.....	18
2.2	ส่วนประกอบของพระวินัยปิฎก.....	19
2.3	ส่วนประกอบของพระไตรปิฎกแบ่งเป็น 5 นิกาย.....	21
2.4	ส่วนประกอบของพระอภิธรรมปิฎกแบ่งเป็น 7 คัมภีร์.....	26
2.5	ระดับและวิธีการจัดการความขัดแย้ง.....	32
2.6	กระบวนการของความขัดแย้งตามแนวคิดของฟิลเลย์ (Filley).....	34
2.7	การทำงานของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และทางเลือก 4 วิธีในการจัดการความ ขัดแย้ง.....	48
2.8	แบบจำลองการสร้างความสงบสุข (Peacemaking Model).....	50
3.1	กระบวนการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าที่พบในพระวินัยปิฎก.....	100
3.2	ขั้นตอนการขอมานต์และอัปทานเพื่อออกจากสังฆาทิเสส.....	127
3.3	สรุปขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งกรณีอุบาสกกับภิกษุณีอุลลันธา.....	136
3.4	สรุปขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งกรณีพระเมตติยะและพระภุมมชกะกับพระ ทัฬหฬลบุตร.....	138
3.5	สรุปขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งกรณีภิกษุชาวโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน.....	141
3.6	สรุปขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งกรณีเจ้าลิจจวีกับภิกษุณีอุลลันธา.....	142
3.7	สรุปขั้นตอนความขัดแย้งกรณีพระหัตถกศากยบุตรกับเดียวิย.....	144
4.1	กระบวนการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า.....	152
4.2	แสดงภาพโดยรวมของระบบอธิกรณ์.....	157
4.3	สรุปวิธีการทางสงฆ์เพื่อจัดการกับอธิกรณ์ 4 ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้..	158
4.4	วิธีการปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบท.....	160
4.5	วิธีการลงนิคคหกรรมเพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น.....	162

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม และมีใช้เพียงจะปรากฏเฉพาะในสังคมปัจจุบัน แต่ได้มีมาในทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่อดีตกาล สมัยพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน ขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ก็มีเหตุการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่ความขัดแย้งเล็กน้อย เช่นกรณีที่ถูกขู่สั่งให้ถอนต้นไม้ที่ชาวบ้านเคารพสักการบูชา จนกระทั่งความขัดแย้งถึงขั้นเป็นสังฆเภททำให้สงฆ์แตกกัน ในกรณีพิพาทเกี่ยวกับน้ำในห้องสุขา หรือกรณีที่พระเวททัตพยายามตั้งตนเป็นใหญ่แทนพระพุทธเจ้า ทำให้สงฆ์แบ่งเป็นสองฝ่าย

เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นไม่ว่าระดับใดก็ตาม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธในการเข้าไปเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของบุคคลหรือกลุ่มคนให้กลับมาดีดังเดิม ซึ่งการพยายามช่วยเหลือ ไกล่เกลี่ย และส่งเสริมให้คู่ขัดแย้งเกิดความสมานฉันท์ เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ดังมีพุทธพจน์ว่า

“เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ผู้ใดพยายามประสานให้พวกเขาคืนดีกัน ผู้นั้นชื่อว่า เป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นผู้จัดระเบียบที่ยอดเยี่ยม” (ขุ.ชา. 27/549)¹

พระพุทธองค์มิได้วางเฉยต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทรงวางหลักการ ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาจัดการความขัดแย้งอย่างแยบยล ให้ความสำคัญกับผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชน รวมถึงได้วางระเบียบแบบแผนสำหรับการป้องกันการกระทำผิดซ้ำโดยการบัญญัติพระวินัยเพื่อสร้างบรรทัดฐานให้กับสังคม ดังกระบวนการที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา อย่างพระไตรปิฎก ซึ่งเน้นไปที่การยุติความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามต่อไป มีเป้าหมายให้ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ถือเป็นหลักสำคัญของการจัดการความขัดแย้งแบบพุทธ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้กล่าวไว้ว่า

¹ ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ขุททกนิกาย ชาตกนิบาต เล่ม 27 หัวข้อที่ 549

พระพุทธศาสนานี้ คนที่ศึกษารู้กันดีว่า เป็นหลักการที่สอนให้เว้นการเบียดเบียนกันโดยสิ้นเชิง ถึงขั้นที่ว่าไม่มีการจงใจฆ่าที่ไม่บาป จนไม่มีข้อที่จะนำไปใช้อ้างในการรุกรานทำร้ายกัน

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงมาพร้อมกับคำสอนให้เลิกการแบ่งแยกและการเบียดเบียน โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชั้นวรรณะและเลิกการบุชายัญ สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณา อย่างสากล (หรือจะเรียกว่าแบบอหิงสา หรือแบบ Nonviolence ก็แล้วแต่) ดังที่พวกฝรั่งก็รู้เรื่องนี้กันดีพอสมควร ถึงกับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของขบวนการสันตินิยม (Pacifism) ที่แพร่หลายของโลก

(พระพรหมคุณาภรณ์, 2545: 46-47)

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงวางกระบวนการจัดการความขัดแย้งไว้เป็นตัวอย่างอย่างเป็นระบบ และสอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา กรุณา ดังนั้นการศึกษาลึกลงไปถึงการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการน้อมนำรับเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติไว้มาป้องกันและจัดการปัญหานั้นจะเป็นคำตอบและทางออกที่ดียิ่งสำหรับสังคมไทยที่กำลังมีปัญหาคความขัดแย้งและอาชญากรรมที่ทวีความรุนแรงขึ้น และยังไม่สามารถหาทางออกได้ ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาว่าในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้งอย่างไรที่จะเป็นแนวทางในการนำมาปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้งเพื่อลดระดับของรุนแรงในสังคมไทย

1.2 ใจหายกรวิจัย

ในพุทธศาสนามีแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก

1.3.2 เพื่อเสนอแนะแนวทางการนำการจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎกไปปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมและสังคมไทยปัจจุบัน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม ที่จัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 เฉพาะในส่วนของพระวินัยปิฎก

1.4.1 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเหตุการณ์ทั้งหมดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยจะศึกษาถึงสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ชนิดของความขัดแย้ง แนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม ที่จัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 โดยจะศึกษาเฉพาะส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ 1-8 รวมทั้งหมดจำนวน 8 เล่ม เนื่องจากมีกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องจำนวนมากพอสมควรแก่การศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยมีเวลาในการศึกษาจำกัด ส่วนพระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 34-45 ไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมะล้วน ๆ ไม่มีเหตุการณ์ใดเข้ามาเกี่ยวข้อง

1.4.2 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

1.4.2.1 เก็บรวบรวมและคัดเลือกแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา โดยจะเลือกศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม ที่จัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 เนื่องจากเป็นพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยที่ตีพิมพ์ล่าสุด ใช้ภาษาที่ง่าย สามารถอ่านทำความเข้าใจได้โดยไม่ยาก ทั้งยังคงความหมายและสาระสำคัญตามพระไตรปิฎกภาษาบาลี เพราะในการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นภาษาไทยนั้น คณะผู้ดำเนินการต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจอรรถธรรมได้ง่ายที่สุด แม้ผู้ไม่มีความรู้ทางภาษาบาลีมาก่อน ก็สามารถอ่านทำความเข้าใจได้โดยไม่ยาก

ผลการคัดเลือกจากพระไตรปิฎก 45 เล่ม ได้เลือกศึกษาเฉพาะในส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ 1-8 รวม 8 เล่ม เพื่อการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดในระยะเวลาที่จำกัด ซึ่งพระวินัยปิฎกเป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเรื่อง ดังนี้

1.4.2.1.1 อ่านสำรวจเรื่องราว หรือเหตุการณ์ ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 เล่มที่ 1-8 เพื่อสำรวจว่า ตอนใดในพระวินัยปิฎกทั้ง 8 เล่ม ที่มีเรื่องราวหรือเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้ง

1.4.2.1.2 อ่านเพื่อคัดเลือกเรื่อง โดยอ่านเรื่องที่ถูกต้องคัดเลือกมาจากข้อ 1.4.2.1.1 ว่ามีเรื่องใดบ้างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งในลักษณะที่สังคมปัจจุบันเรียกว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1.4.2.2 การกำหนดรหัสอ้างอิง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ ให้ง่ายต่อการอ่าน และการค้นคว้า ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสอ้างอิงโดยแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในพระวินัยปิฎก ได้แก่

วิ.มหา.	หมายถึง	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
วิ.ภิกขุณี.	หมายถึง	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วิ.ม.	หมายถึง	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จ.	หมายถึง	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	หมายถึง	วินัยปิฎก ปรีวาร

ส่วนที่ 2 หมายเลขเล่มพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 3 หมายเลขข้อของหลักธรรมในพระไตรปิฎก

ส่วนที่ 4 หมายเลขหน้าของพระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยอ้างอิงหลักธรรมนั้น

(ส่วนที่ 1) (ส่วนที่ 2) (ส่วนที่ 3) (ส่วนที่ 4)

ดังตัวอย่างต่อไปนี้ วิ.มหา. 1/6/4 หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 6 หน้า 4

ในการกำหนดรหัสอ้างอิงนี้ เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยที่เป็น แหล่งข้อมูลในการศึกษา แต่กรณีที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ผู้วิจัยจะเขียน (บาลี) ไว้ระหว่างส่วนที่ 1 กับ ส่วนที่ 2 เช่น วิ.มหา. (บาลี) 1/6/4 หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 6 หน้า 4

1.4.2.3 การอ่านเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การอ่านวิเคราะห์ตีความเป็นเครื่องมือ โดยอ่านเรื่องที่ได้คัดเลือกมาในข้อ 1.4.2.1 แล้วดึงประเด็นจากเรื่องตามโครงสร้างที่ได้กำหนดไว้ คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า ผลของการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งการวางโครงสร้างทั้ง 3 หัวข้อนี้ จะทำให้ทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มแรกว่ามีความเป็นมาอย่างไร และผลเป็นอย่างไร จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการสรุปเหตุการณ์ และวิธีการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะทำให้การวิเคราะห์เป็นไปโดยสะดวก เมื่อได้ทราบเหตุการณ์โดยรวม และสรุปออกมาแล้ว ก็จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลทีละประเด็นเพื่อหารูปแบบของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่พบในตัวเองทว่า ในพระวินัยปิฎกมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งอย่างไร โดยได้วางโครงสร้างไว้ดังนี้ คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง ระดับของความขัดแย้ง ประเภทของอาชญากรรม หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง รูปแบบของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการจัดการความขัดแย้ง วิธีป้องกันการกระทำผิดซ้ำ วิธีการที่ทำให้ผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติ วิธีการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม เมื่อได้ประเด็นเหล่านี้ออกมาจากรื่องแล้ว ใช้วิธีการจำแนกประเภท (Taxonomy) เพื่อจำแนกประเภทข้อมูล จัดกลุ่มเหตุการณ์ โดยใช้ลักษณะของความขัดแย้งเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 5 ลักษณะ คือ

- 1) ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ชรราวาสหรือกลุ่มชรราวาส
- 2) ความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์
- 3) ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย
- 4) ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย
- 5) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์กับนักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

การจำแนกข้อมูลเช่นนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไปว่าในแต่ละเหตุการณ์การจัดการความขัดแย้งที่พบในพระวินัยปิฎกมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับสิ่งใดบ้าง ในแต่ละประเภทของความขัดแย้งที่ได้จำแนกออกมา มีการจัดการความขัดแย้งที่เหมือนหรือต่างกันอย่างไร และสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) เป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่บันทึกไว้ นั่นคือ พระไตรปิฎก โดยจะทำการวิเคราะห์ว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎกนั้นมีรูปแบบอย่างไร และทำการเชื่อมโยงสิ่งที่ได้จากการอ่านกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิง

สมานฉันท์ และหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องว่ามีความสอดคล้องกันอย่างไร ซึ่งข้อมูลที่ได้จะมีลักษณะทั้งที่เป็นภาพรวมและเป็นประเด็นย่อย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทราบถึงแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก ซึ่งทำให้เห็นถึงกุศโลบายและวิธีการที่แยบยลของพระพุทธเจ้าในการจัดการความขัดแย้ง

1.5.2 สามารถนำแนวทางการนำการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎกไปปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมและสังคมไทยปัจจุบันได้

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1.6.1 การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) คือ การแก้ไข หรือการดำเนินการใด ๆ ต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปความขัดแย้งไปในทางบวก โดยเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง การบังคับใช้กฎหมาย การหลีกเลี่ยงปัญหา การทำสงคราม การลงประชามติ ฯลฯ โดยการเลือกใช้วิธีการใดในการจัดการความขัดแย้งจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคมของสังคมนั้น ๆ

1.6.2 พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์ที่บรรจุพระพุทฺธพจน์ (การจดจำพูดของพระพุทธเจ้า) และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล โดยที่ไม่มีการปรุงแต่งแก้ไขหรือเพิ่มเติม มีทั้งหมด 3 หมวด คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก

1.6.3 พระวินัยปิฎก คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

1.6.4 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) คือ แนวคิดเกี่ยวกับงานยุติธรรมที่เป็นไปเพื่อสังคมโดยส่วนรวมที่มุ่งเน้นความเชื่ออาทร และความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ตลอดจนชุมชนหรือสังคมโดยส่วนรวม โดยเน้นการฟื้นฟูเหยื่อ อาชญากรรมและชุมชนมากกว่าการลงโทษผู้กระทำผิด สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

เน้นหนักและให้ความสำคัญแก่การที่ผู้กระทำผิดยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ รวมทั้งคำนึงถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการปรับพฤติกรรมของผู้กระทำผิด

1.6.5 อาชญากรรม คือ การกระทำผิด โดยทำให้เกิดความเดือดร้อน เสียหายต่อ ทรัพย์สิน หรือ บุคคล เป็นการเรียกการกระทำผิดในคดีอาญาทั่วไป ตัวอย่างอาชญากรรม เช่น การฆ่าคนตาย ปล้นทรัพย์ ข่มขืน ซึ่งกฎหมายโดยทั่วไปของทุกสังคมมักกำหนดบทลงโทษของ ผู้ก่ออาชญากรรม (เรียกว่า อาชญากร)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในเรื่อง “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก” มีดังนี้

2.6 ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก

2.7 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

2.8.1 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.9.1 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับทฤษฎีความละเอียดเชิงบูรณาการ (Reintegrative Shaming)

2.9.2 เหตุการณ์และหลักธรรมที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

2.9.3 สาเหตุและการป้องกันอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนา

2.9.4 กระบวนการจัดการความขัดแย้งของศาสนาอื่น นอกเหนือจากศาสนาพุทธ และชนเผ่าต่าง ๆ

2.9.5 การนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

2.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก

2.1.1 ความหมาย

พระไตรปิฎก หรือตรีปิฎก คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยส่วนต่างๆ 3 ส่วน คือ พระวินัย เรียกว่าวินัยปิฎก พระสูตร เรียกว่าสุตตันตปิฎก พระอภิธรรม เรียกว่าอภิธรรมปิฎก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 483)

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หรือตำราทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับไตรเภทซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ หรือไบเบิลซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาคริสต์

กล่าวโดยรูปศัพท์ คำว่า “พระไตรปิฎก” แปลว่า 3 คัมภีร์ เมื่อแยกออกเป็นคำ ๆ คำว่า “พระ” เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง คำว่า “ไตร” แปลว่า 3 คำว่า “ปิฎก” แปลได้ 2 อย่าง คือ แปลว่าคัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง และแปลว่ากระจัดหรือตะกร้า เพราะฉะนั้นคำว่า “พระไตรปิฎก” หมายความว่าคัมภีร์ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่ให้กระจัดกระจาย คล้ายกระจัดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของอีกอย่างหนึ่ง (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539: 1)

2.1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก

สมัยเมื่อนิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์เจ้าลัทธินักคนหนึ่งสิ้นชีพ สวากเกิดแตกกัน พระจุนทเถระผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร เกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดแก่พุทธศาสนา จึงเข้าไปหาพระอานนท์ เล่าความให้ฟัง พระอานนท์จึงชวนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อกราบทูลแล้วพระองค์ได้ตรัสตอบด้วยข้อความอันมาก แต่มีข้อหนึ่งที่สำคัญยิ่ง คือพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้รวบรวมพระธรรมภาสิตของพระองค์ และทำสังคายนา คือจัดระเบียบทั้งโดยอรรถและพยัญชนะเพื่อให้พระมหจรรย์ตั้งมั่นยั่งยืนสืบไป

พระพุทธภษิตที่จําหน่ายรวบรวมพุทธวจนะร้อยกรองจัดระเบียบหมวดหมู่นี้ ถือได้ว่าเป็นเริ่มต้นแห่งการแนะนำให้เกิดพระไตรปิฎกตั้งที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539: 5)

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว 3 เดือน จึงเริ่มมีการทำสังคายนา เกิดขึ้นที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ (ประเทศอินเดียปัจจุบัน) เพื่อให้เกิดความชัดเจนในพระธรรมวินัย (สมัยนั้นยังไม่เรียกพระไตรปิฎก คงมีแต่คำว่าพระธรรมวินัยเท่านั้น) มีพระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางวินัย มีพระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามทางธรรม มีพระอรหันต์ประชุมกัน 500 รูป กระทำอยู่ 7 เดือน จึงแล้วเสร็จ

การสังคายนาครั้งที่ 2 เกิดขึ้นภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว 100 ปี ที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี (ประเทศอินเดียปัจจุบัน) มีพระยสกาภันตบุตรเป็นผู้ชักชวน และมีพระเถระที่เป็นผู้ใหญ่ที่ปรากฏชื่ออีก 7 รูป ในการนี้พระเวทตะเป็นผู้ถาม พระสัพพทามีเป็นผู้ตอบปัญหาทางวินัยที่เกิดขึ้น มีพระสงฆ์ประชุมกัน 700 รูป กระทำอยู่ 8 เดือน จึงแล้วเสร็จ ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้คือ ข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการ เช่น ถือว่าควรเก็บเกลือไว้ในแขน (เขาสัตว์) เพื่อเอาไว้ฉันได้ ตะวันชายเกินเที่ยงแล้ว 2 นิ้ว ควรฉันได้ เป็นต้น

การสังคายนาครั้งที่ 3 เกิดขึ้นภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว 234 ปี (บ้างว่า 235 ปี) ข้อปรารภครั้งนี้คือมีพวกเดียรฉัตรหรือนักบวชศาสนาอื่นปลอมตัวมาบวช แล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพุทธศาสนา พระโมคคัลลีย์บุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ข้าราชการสอบสวนกำจัดเดียรฉัตรเหล่านั้นแล้วจึงสังคายนาพระธรรมวินัย

การสังคายนาครั้งที่ 4 เกิดขึ้นหลังการสังคายนาครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งพระธรรมทูต 9 สาย ออกไปประกาศศาสนาในต่างแดนนอกพระราชอาณาเขต ดินแดนที่สำคัญแห่งหนึ่งคือลังกาทวีป ซึ่งพระมหินทเถระพระราชโอรสของพระองค์เป็นผู้นำคณะพระธรรมทูตไปสามารถกลับพระทัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป ให้ทรงหันมาเป็นพุทธมามกะ นับถือพุทธศาสนาแล้วทรงมีพระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมากสร้างพระสถูปแล้วอาราธนาให้สุมนสามเณรหลานพระมหินทเถระ เทียวแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุสถูปสำหรับทรงสักการบูชา

ต่อมา สมเด็จพระอนุพัทธราชาเทวี อัครมเหสีของท้าวมหานาค มหาอุปราชผู้ทรงเป็นพระอนุชาธิราชแห่งพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะพร้อมด้วยหญิงบริวาร 1,000 คน สมทานศีล 10 ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ แสดงความปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณี พระมหินทเถระจึงถวายพระพรให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงส่งทูตไปยังราชสำนักแห่งกรุงปาตลีบุตร เพื่อทูลขอกิ่งพระมหาโพธิ์เพื่อปลูกในลังกาทวีป และพระนางเจ้าสังฆมิตตาเถรี เพื่อมาให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีแด่พระอนุพัทธราชาเทวีและหญิงบริวาร ซึ่งคณะทูตนำโดยอริยสุทนต์ได้ทูลพระราชสาสน์ และประสบความสำเร็จด้วยดี พระนางสังฆมิตตาเถรีนำกิ่งมหาโพธิ์เสด็จมาลังกาทวีปเมื่อพระนางอนุพัทธราชาเทวีกับชัตติยนารี และอันเตปฐกษัตริย์จำนวนประมาณ 1,000 บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีบรรลุประสูตผลทั้งสิ้นแล้ว พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะตรัสถามพระมหินทเถระว่า ขณะนี้พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในลังกาทวีปแล้วหรือหาไม่ พระมหินทเถระถวายพระพรว่า พระไตรรัตน์สมบูรณ์แล้ว ยังบกพร่องอยู่ก็แต่รากแก้วแห่งพระพุทธศาสนา จึงทรงมีพระประสงค์จะทรงจำทำสังคายนา

สังคายนาครั้งนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ประชุมสงฆ์อรหันต์จำนวน 68,000 รูป กระทำ ณ ภูปาราม เมืองอนูราธบุรี เมื่อ พ.ศ.238 พระมหินทเถระทำหน้าที่ปูจฉา พระอริยสุทนต์มหาเถระราชภาคินัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นผู้วิสันนา ทำอยู่เป็นเวลา 10 เดือนจึงเสร็จ

สังคายนาครั้งที่ 5 มีความเป็นมาพอสรุปได้ดังนี้ เมื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทิวงคตแล้ว มีกษัตริย์สิงหลและกษัตริย์ทมิฬครองราชสมบัติในลังกาสืบมาอีก 10 กว่าพระองค์ จนถึง พ.ศ.433 พระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยได้ราชสมบัติ พวกภิกษุผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นความผันผวนของ เหตุการณ์บ้านเมืองแล้วลงความเห็น ว่า สืบไปภายหน้ากุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่ จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่พระสงฆ์จะสังคายนาพระธรรม วินัยแล้ว จดจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงถวายพระพรขอพระบรมราชูปถัมภ์

พระเจ้าวัฏฏคามินีมีพระราชศรัทธาให้ทรงสร้างมณฑปไว้ในที่ท่ามกลางติสสมหาวิหาร อาราธนาพระสงฆ์องค์อรหันต์จำนวน 1,000 รูป ให้ประชุมกันสังคายนา ณ ที่นั้น มีพระพุทธรูปที่ตติเยระ เป็นประธาน พระติสสมหาเถระเป็นผู้วิชันนาทั้งสามปีฏก ทำอยู่เป็นเวลา 1 ปี จบแล้วได้จารึกเป็น อักษรลงในใบลานไว้เป็นหลักฐานต่อมา

สังคายนาครั้งที่ 6 เกิดขึ้นหลังการสังคายนาครั้งที่ 5 ซึ่งมีการจารพระไตรปิฏกในใบลาน แล้วอีก 523 ปี คือเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.956 ในรัชกาลของพระเจ้ามหานาม กล่าวคือมีพระมหาเถระ ปราชญ์สำคัญชาวชมพูทวีปรูปหนึ่ง ชื่อ พุทธโฆสะ เดินทางไปยังเกาะลังกาด้วยความประสงค์จะ แปลอรรถกถาพระไตรปิฏกภาษาสิงหลในลังกาที่ปกลับเป็นภาษามคธ ท่านได้เข้าพบพระมหาเถระ ประธานสงฆ์ในสำนักมหาวิหาร บอกความประสงค์และขออนุญาตแปลอรรถกถา พระเถระเจ้าถิ่น ผู้รักษาคัมภีร์ได้ทดสอบความรู้ด้วยการให้คาถา 1 คาถา ในสังยุตตนิคาย สคาถวรรค ให้ พระพุทธโฆสะแต่งขยายความแล้วขอตรวจสอบความรู้ ผลงานของท่านพระพุทธโฆสะเป็นที่พอใจ ของพระมหาเถระแห่งมหาวิหารมาก ท่านจึงได้รับอนุญาตให้แปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็น ภาษามคธได้

กล่าวกันว่า พระพุทธโฆสะใช้เวลาเพียง 1 ปี เพื่อแปลอรรถกถาเหล่านี้ ซึ่งทางประเทศ ลังกาถือเป็นการสังคายนาครั้งที่ 6 อย่างไรก็ตามสังคายนาครั้งนี้มีบันทึกไว้ในหนังสือสังคีตยวงศ์ บางมติไม่ถือว่าการสังคายนา เพราะไม่มีอธิกรณ์ หรือการชำระพระไตรปิฏก

สังคายนาครั้งที่ 7 ใน พ.ศ.1587 ในรัชกาลพระเจ้าปรักกมพาทุมหาราช พระมหากัสสป เเถระได้รับอาราธนา และพระบรมราชูปถัมภ์ให้จัดทำสังคายนา จึงประชุมพระสงฆ์พันกว่ารูป ประชุมกันจัดทำคำอธิบายอรรถกถา คือคัมภีร์ฎีกาแห่งพระไตรปิฏก เป็นเวลา 1 ปี เช่นเดียวกับ ครั้งที่ 6 บางมติไม่ถือว่าการสังคายนา เพราะเหตุผลเช่นเดียวกับการสังคายนาครั้งที่แล้ว

อย่างไรก็ดีในแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็ลังกา พม่า ไทย จีน ทิเบต ล้วนแล้วแต่มี วิธีการนับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับหลักฐานของแต่ละฝ่าย

ในประเทศไทยนับการสังคายนาต่อจากศรีลังกา จึงนับการสังคายนาที่วัดสวนดอก เชียงใหม่เป็นครั้งที่ 8 นับการสังคายนาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นครั้งที่ 9

ในประเทศพม่า มีประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกบาลี 2 ครั้ง ซึ่งพม่าถือว่าการสังคายนาที่ตนกระทำขึ้นนั้นเป็นสังคายนาครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 กล่าวคือ (พระเมธีรัตนดิลก, 2552)

การสังคายนาในพม่าครั้งที่ 1 พม่าถือว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 5 ต่อจากการที่ลังกาจารย์พระไตรปิฎกลงในไบบลาน การสังคายนาครั้งนี้ทำที่เมืองมันดาเล เมื่อ พ.ศ.2414 มีพระสงฆ์ผู้คงแก่เรียนประชุมกัน 2,400 รูป ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้ามินดง (Min-Don-Min) โดยพระมหาเถระ 3 รูป คือ พระชาคราภิวงสะ พระนรินทาภิชะ และพระสุมังคลสามี ผลัดกันเป็นประธานชำระบาลีพระไตรปิฎกแล้วจารึกลงบนแผ่นหินอ่อนจำนวน 729 แผ่น ประชุมทำกันอยู่เป็นเวลา 5 เดือน

การสังคายนาในพม่าครั้งที่ 2 พม่าถือว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 6 (ฉัฐฐสังคายนา) ทำพิธีเปิดงานเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2498 จนถึงวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2500 จึงทำพิธีปิดการสังคายนา (พม่านั้นพุทธศักราชเร็วกว่าไทย 1 ปี จึงตรงกับ พ.ศ.2497-2499 ของไทย) เป็นการฉลอง 25 พุทธศตวรรษอย่างยิ่งใหญ่ของพม่าด้วย ในการสังคายนาครั้งนี้ พม่าได้ก่อสร้างคูหาจำลองขนาดใหญ่โตมากมีที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ไม่น้อยกว่า 2,500 ที่ บริเวณที่ก่อสร้างประมาณ 2200 ไร่เศษ ที่กรุงย่างกุ้ง และได้เชิญพุทธศาสนิกชนในประเทศต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ลังกา ไทย ลาว และเขมร เพราะถือพระไตรปิฎกบาลีเช่นเดียวกัน โดยจัดให้มีสมัยประชุมของแต่ละประเทศ ให้ประมุขหรือผู้แทนประเทศนั้น ๆ เป็นประธานของแต่ละสมัยประชุม เสร็จแล้วได้พิมพ์พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับอักษรพม่า แจกจ่ายไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

นอกจากนี้ยังมีการสังคายนาย่อย ๆ ที่แต่ละประเทศได้จัดทำขึ้นอีกมาก รวมถึงการสังคายนาออกประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้รับรองทางวิชาการจากผู้ศึกษาค้นคว้าทางพุทธศาสนา อาจถือได้ว่าเป็นความเชื่อปรามปรายของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานในจีนและญี่ปุ่น คือ สังคายนาของพระโพธิสัตว์มีนุชสุศรี กับพระโพธิสัตว์เมไตรยะ (พระศรีอารย)

อย่างไรก็ตามในการสังคายนาครั้งที่ 1-4 มิได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงในไบบลานแต่ใช้วิธีท่องจำ และการท่องจำก็แบ่งหน้าที่กัน ตามแต่ใครจะสมควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในส่วนไหนตอนไหนของพระไตรปิฎก โดยนัยนี้จึงเป็นการแบ่งงานกันทำในการท่องจำพระไตรปิฎก และมีผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา มีศิษย์ของแต่ละสำนักท่องจำตามที่อาจารย์สั่งสอน

หนังสืออธิบายพระไตรปิฎก หรือที่เรียกว่าอรรถกถา ได้แสดงการสืบสายของอาจารย์ใน
แต่ละทาง คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก ที่เรียกว่าอาจารย์ปรัมปรา ดังนี้

สายวินัยปิฎก มีพระอุบาลี พระทาสกะ พระโสณกะ พระสิคควะ พระโมคคัลลีย์บุตรติสสะ
ทำการท่องจำ

สายสุตตันตปิฎก ไม่ได้มีระบุไว้ในอรรถกถา แต่ได้กล่าวถึงการมอบหน้าที่ในการท่องจำ
สืบ ๆ กันต่อไปดังนี้

- 1) มอบให้พระอานนท์ท่องจำสั่งสอนที่ฆนิกาย
- 2) มอบให้นิสิตทั้งหลายของพระสารีบุตรท่องจำมัชฌิมนิกาย
- 3) มอบให้พระมหากัสสปะท่องจำสังยุตตนิกาย
- 4) มอบให้พระอนุรุทธ์ท่องจำอังคุตตรนิกาย ส่วนขุททกนิกายไม่ได้กล่าวได้ว่ามอบให้เป็น

หน้าที่ใคร

สายอภิธรรมปิฎก มีพระสารีบุตร พระภททชิ พระโสภิตะ พระปิยชาติ พระปิยปาละ
พระปิยทัสสี พระโกสิยปุตตะ พระสิคควะ พระสันเทหะ พระโมคคัลลีย์บุตร พระติสสทัตตะ
พระธัมมียะ พระทาสกะ พระโสณกะ พระเววตะ ทำการท่องจำสืบต่อมาเพียงชั่ว 235 ปีเท่านั้น
ต่อจากนั้นยังมีรายนามอีกมาก ซึ่งนับแต่แผ่นดินศาสนาไปลังกาแล้ว

ในส่วนของความสำคัญของพระไตรปิฎกนั้น พระธรรมปิฎก (2543) ได้กล่าวไว้ว่า ใน
วาระที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า เมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ธรรมและ
วินัยที่พระองค์ได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ จะเป็นศาสดาของชาวพุทธทั้งปวง ซึ่งเมื่อพระพุทธเจ้า
ปรินิพพานแล้ว พระอรหันตเถระที่เป็นสาวกผู้ใหญ่ได้ประชุมกันทำสังคายนา คือดำเนินการ
รวบรวมพุทธพจน์ หรือพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่แสดงธรรมวินัยนั้น จัดเป็นหมวดหมู่ แล้วทรง
จำ และต่อมาก็จารึกไว้เป็นคัมภีร์ นำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์ที่รวบรวมพุทธพจน์บรรจุ
พระวินัย (รวมทั้งข้อความและเรื่องราวร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง) นั้นไว้ เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกจึงเป็นที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมวินัยที่เป็นสาระหรือหลักการใหญ่ของพุทธศาสนา
และจึงเป็นคัมภีร์สูงสุดของพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมีความสำคัญดังนี้ (พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตฺโต], 2546ค.)

- 1) พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพุทธพจน์ คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้เอง ซึ่งเรารู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก

2) พระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระศาสดาของพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัยที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เราจะรู้จักพระพุทธรเจ้าได้จากพระดำรัสของพระองค์ที่ท่านรักษากันไว้ในพระไตรปิฎก

3) พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นเดิมของคำสอนในพุทธศาสนา ดังนั้น คำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หนังสือ ตำรา ซึ่งจัดว่าเป็นของในพุทธศาสนาที่อาจารย์และนักปราชญ์ทั้งหลายกล่าว หรือเรียบเรียงไว้ จะต้องสืบขยายออกมาและเป็นไปตามคำสอนแม่บทในพระไตรปิฎกที่เป็นฐานหรือเป็นแหล่งต้นเดิม

4) พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงหรือยืนยันหลักการที่กล่าวว่าเป็นพุทธศาสนา การอธิบายหรือกล่าวอ้างเกี่ยวกับหลักการของพุทธศาสนาจะเป็นที่น่าเชื่อถือหรือยอมรับได้ด้วยดี เมื่ออ้างอิงหลักฐานในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงชั้นสุดท้ายสูงสุด

5) พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใด ๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนในพุทธศาสนาได้ จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยซึ่งมีมาในพระไตรปิฎก

6) พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบความเชื่อถือและข้อปฏิบัติในพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อถือหรือข้อปฏิบัติ ตลอดจนพฤติกรรมใด ๆ จะวินิจฉัยว่าถูกต้องหรือผิดพลาด เป็นพุทธศาสนาหรือไม่ ก็โดยอาศัยพระธรรมวินัยที่มีมาในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องตัดสิน

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้มานี้ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่งของชาวพุทธ ถือว่าเป็นสืบต่ออายุพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ของพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติ พุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก แม้จะมีการปฏิบัติ ก็จะไม่เป็นไปตามหลักการของพุทธศาสนา พุทธศาสนาก็จะไม่ดำรงอยู่ คือจะเสื่อมสูญไป

นอกจากความสำคัญในทางพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว พระไตรปิฎกยังมีคุณค่าที่สำคัญในด้านอื่น ๆ อีกมาก โดยเฉพาะ

1) เป็นที่บันทึกหลักฐานเกี่ยวกับลัทธิ ความเชื่อถือ ศาสนา ปรัชญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เรื่องราว เหตุการณ์ และถิ่นฐาน เช่น แวนแคว้นต่าง ๆ ในยุคอดีตไว้เป็นอันมาก

2) เป็นแหล่งที่จะสืบค้นแนวความคิดที่สัมพันธ์กับวิชาการต่าง ๆ เนื่องจากคำสอนในพระธรรมวินัยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวโยงหรือครอบคลุมถึงวิชาการหลายอย่าง เช่น จิตวิทยา กฎหมาย การปกครอง เศรษฐกิจ เป็นต้น

3) เป็นแหล่งเดิมของคำศัพท์บาลี ที่นำมาใช้ในภาษาไทย เนื่องจากภาษาบาลีเป็นรากฐานสำคัญส่วนหนึ่งของภาษาไทย การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงมีอุปการะพิเศษแก่การศึกษาภาษาไทย

การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงมีคุณค่าสำคัญ ไม่เฉพาะแต่ในการศึกษาพุทธศาสนา เท่านั้น แต่อำนวยประโยชน์ทางวิชาการในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โบราณคดี รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา และจิตวิทยา เป็นต้น

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎกสามารถนำไปประกอบการพิจารณาถึงความสำคัญ ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ดังจะเห็นได้ว่าก่อนที่จะมีพระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มนั้น มีการตั้งกลุ่มหรือจะเรียกอีกนัยหนึ่งว่าคณะกรรมกร เพื่อตรวจสอบและทบทวนพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และยังมีการจัดให้มีการตรวจสอบและทบทวนอยู่เป็นระยะ ๆ จากพระสงฆ์จำนวนมากดังที่ปรากฏในหลักฐานของการสังคายนาครั้งต่าง ๆ ทำให้เชื่อถือได้ว่าเหตุการณ์และคำสั่งสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น น่าเชื่อถือกว่าหลักฐานชั้นรองอื่น ๆ อีกทั้งการศึกษาเรื่องความสำคัญของพระไตรปิฎกยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่จะต้องศึกษาพระไตรปิฎก และเป็นการตอบข้อคำถามได้ว่าเหตุใดผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาในพระไตรปิฎก

2.1.3 ความเป็นมาของพระไตรปิฎกในประเทศไทย

เมื่อพุทธศาสนามาถึงประเทศไทย การชำระและสังคายนาก็ได้เกิดขึ้นอีกหลายครั้ง แต่จะไม่กล่าวในที่นี้ จะกล่าวเพียงการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างที่พิมพ์ใหม่แต่ละครั้งเท่านั้น ดังนี้ (สุทธิพ บุญญาภานุภาพ, 2539: 17-20)

สมัยที่ 1 ชำระและจารลงใบลาน กระทำที่เมืองเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าติโลกราช ประมาณ พ.ศ.2020 ในการนี้พระเจ้าติโลกราชได้นิมนต์พระภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูป มีพระธรรมทินเถระเป็นประธาน ให้ชำระอักษรพระไตรปิฎกในวัดโพธาราม ใช้เวลา 1 ปีจึงสำเร็จ เมื่อฉลองสมโภชแล้ว ก็ได้สร้างมณฑปเพื่อประดิษฐานพระไตรปิฎก

สมัยที่ 2 ชำระลงใบลาน กระทำที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ (ปัจจุบันคือวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 พ.ศ.2331 ในกาลนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์ดำเนินการสังคายนาชำระพระไตรปิฎก ซึ่งเลือกได้พระสงฆ์ 218 รูป อุบาสก 32 คน แบ่งงานออกเป็น 4 กอง สมเด็จพระ

พระสังฆราชเป็นแม่กองชำระพระสุตตันตปิฎก พระวินัยเป็นแม่กองชำระวินัยปิฎก พระพินลธรรมเป็นแม่กองชำระพระอภิธรรมปิฎก พระพุฒาจารย์เป็นแม่กองชำระสังคหวัตถุ (ตำราไวยากรณ์และอธิบายศัพท์ต่าง ๆ) ใช้เวลา 5 เดือน จึงแล้วเสร็จ แล้วได้จ้างช่างจารึกลงในใบลาน ให้ปิดทองแท่งทับทั้งใบปกหน้าหลัง และกรอบทั้งสิ้น ดังความว่า

“...พระสงฆ์กับทั้งราชบัณฑิตประชุมกัน พิจารณาดูพระปริยัติสอบสวนพระบาลีกับอรรถกถา ฎีกา ที่ผิดเพี้ยนวิปลาส ก็ตกแต่เปลี่ยนแปลงอักษรให้ถูกต้องบริบูรณ์ทุก ๆ พระคัมภีร์น้อยใหญ่ทั่วทั้งสิ้น และที่ใดเคลือบแคลงก็ปรึกษาไตร่ถามพระราชคณะผู้ใหญ่ จึงเป็นมหาเถระให้วิสัชนาตัดสินที่ผิดและชอบ และกระทำการชำระพระไตรปิฎกตั้งแต่วันเพ็ญเดือนสิบสอง จนตราบเท่าวันเพ็ญเดือนห้า ปีระกา เอกศกพอครบห้าเดือนก็สำเร็จการส่งคายนาค้างทรงพระกรุณาโปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์เป็นมูลค่าจ้างให้ช่างจารึกคฤหัสถ์ และพระสงฆ์สามเณร จารึกพระไตรปิฎก ซึ่งชำระบริสุทธิแล้วนั้นลงลานใหญ่แล้วให้ปิดทองทับทั้งในปกหน้าหลังและกรอบทั้งสิ้น...”

(พงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา อ้างถึงใน สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2539: 32)

สมัยที่ 3 ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2431 สำเร็จเมื่อ พ.ศ.2436 การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้คือการคัดลอกจากเดิมที่เป็นอักษรขอมให้เป็นอักษรไทย ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่มีพระไตรปิฎกที่เป็นเล่มหนังสืออย่างสากลอย่างแท้จริง การจัดพิมพ์ครั้งนี้พิมพ์ขึ้นเป็นเล่มได้ 39 เล่ม (เดิมคาดว่าจะถึง 40 เล่ม) จัดพิมพ์ขึ้น 1,000 เล่ม ในการพิมพ์ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อการนี้โดยเฉพาะ เพื่อฉลองการเสวยราชสมบัติครบ 25 ปี

“...เพราะเหตุด้วยทรงเลื่อมใสในคุณพระรัตนไตรยนั้น บัดนี้ทรงพระราชดำริถึงพระไตรปิฎกเป็นอักษรสยาม เย็บเล่มสมุทให้มากแพร่หลายสืบสานายุกาลต่อไป จึงจะโปรดเกล้าฯ ให้มีเพียงพระสงฆ์เถรานุเถรที่ชำนาญในพระไตรปิฎกอันมีสมณศักดิ์ 100 องค์ เป็นผู้ตรวจแก้ฉบับพระไตรปิฎกที่จะตีพิมพ์ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายคฤหัสถ์เป็นกรรมสัมปาทิกสภา จัดการพิมพ์พระไตรปิฎกให้สำเร็จทันในสมัยเมื่อเสด็จดำรงศักราชสมบัติครบ 25 ปี...”

(กฎหมายรัชกาลที่ 5 อ้างถึงใน สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2539: 37)

“ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนากาล เปนอดีตกาลล่วงแล้ว 2431 พรรษา ปัตยุบันกาล มุสิกะสังวัจฉระ มาฆมาศกามปักข ปฏิบทธสวรวรปริจเจทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ด้วยพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาว่า เป็นนियานกรรม ทรงเห็นว่าพระปริยัติไตรปิฎก เปนมูลรากแห่งพุทธศาสนา...

...การสร้างพระคัมภีร์พระไตรปิฎกด้วยอักษรขอมจาลงในใบลานเหมือนที่สร้างมาแต่โบราณนั้น ก็มั่นคงถาวรดีอยู่ แต่ช่างจารกว่าจะจารได้แต่ละคัมภีร์นั้นช้านานนัก...

...เมื่อจะกล่าวโดยที่จริงแล้ว ตัวอักษรไม่เป็นประมาณ อักษรใด ๆ ก็ควรใช้ได้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ถ้าได้ตีพิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรสยาม เป็นคัมภีร์เล่มหนึ่ง บ้างสองเล่มบ้าง จะเปนประโยชน์มาก เรียงพิมพ์ครั้งหนึ่งจะตีสักหลาย ๆ ร้อยฉบับก็ได้...”

(คำประกาศสังคายนาในสมัยรัชกาลที่ 5
อ้างถึงใน สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539: 39)

สมัยที่ 4 ชำระและพิมพ์เป็นเล่มที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2468 สำเร็จเมื่อ พ.ศ.2473 การจัดพิมพ์ครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น คือ การใช้เครื่องหมายและอักขรวิธีตามแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงคิดขึ้นมาใหม่ แม้การจัดพิมพ์จะกระทำในสมัยที่พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว การพิมพ์ครั้งนี้นับว่าได้เพิ่มเติมส่วนที่ยังขาดอยู่ให้สมบูรณ์ โดยใช้ฉบับใบลานของหลวง คัดลอกแล้วพิมพ์เพิ่มเติมส่วนที่ขาดเหลืออยู่ เมื่อจัดการแก้ไขทุกอย่างแล้ว จึงพิมพ์ขึ้นมาทั้งสิ้น 1,500 ชุด พระราชทานในพระราชอาณาจักร 200 ชุด พระราชทานในนานาประเทศ 450 ชุด เหลืออีก 850 ชุด พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์ขอรับหนังสือพระไตรปิฎก และเรียกฉบับนี้ว่า “ฉบับสยามรัฐ” เพราะสร้างมาจากการบริจาคร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน การส่งพระไตรปิฎกออกส่งพระราชอาณาจักรในครั้งนี้ ส่งผลให้มีผู้พยายามอ่านอักษรไทย เพื่อให้สามารถอ่านพระไตรปิฎกภาษาไทยได้ และได้มีผู้บันทึกสดุดีไว้ เช่น พระญาณติโลกเถระ ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นพระผู้อุปสมบทประจำอยู่ ณ ประเทศลังกา ได้ชมเชยไว้ในหนังสือ Guide through the Abhidhamma-Pitaka ว่าพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยสมบูรณ์กว่าฉบับพิมพ์ด้วยอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์ในอังกฤษเป็นอันมาก ดังความว่า

“...อนึ่ง เพราะเหตุที่ได้ทรงเปนประมุขบริจาคพระราชทรัพย์ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทวยราษฎร์ชาว

สยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสบริจจาคทรัพย์โดยเสด็จพระราชกุศลนั้น ที่ประชุม
ชำระพระไตรปิฎกจึงขนานนามพระไตรปิฎกนี้ว่า “สยามภฏฐุสฺส เตปิฎกํ” แปลว่า
พระไตรปิฎกสยามรัฐ...”

(พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
อ้างถึงใน สุขีพ บุญญาอนุภาพ, 2539: 43)

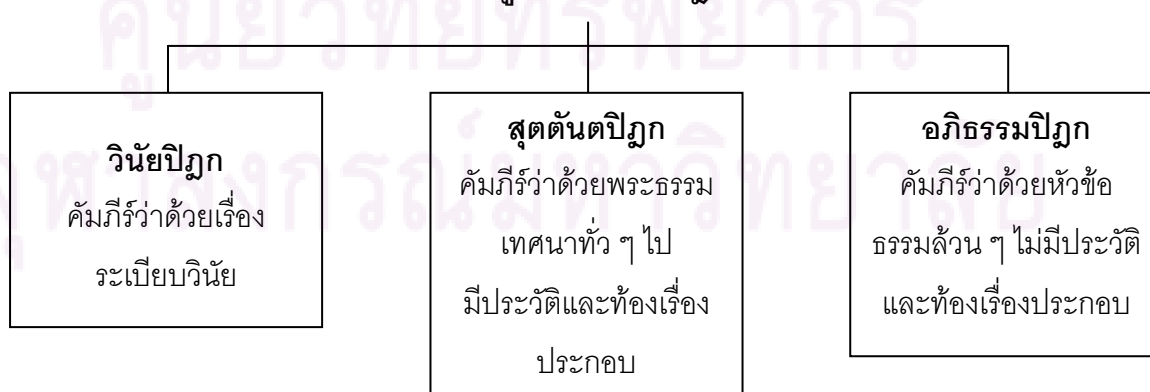
การศึกษาเรื่องความเป็นมาของพระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้น สามารถนำมาพิจารณา
ถึงความคลาดเคลื่อนของภาษาก่อนที่จะมีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มในประเทศไทย ทำให้ทราบถึง
ความเป็นไปเป็นมาตลอดจนพัฒนาการของพระไตรปิฎกในประเทศไทย เพราะการศึกษาเรื่องนี้
นั้นเจาะจงศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเท่านั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลความ
น่าเชื่อถือในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยที่ใช้อยู่ปัจจุบัน ทำให้การคัดเลือกเอกสารที่นำมาใช้ใน
การศึกษามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

2.1.4 การแบ่งส่วนของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกมีทั้งหมด 45 เล่ม ซึ่งจัดทำให้เท่ากับพุทธกิจของพระพุทธเจ้าตลอด 45 พรรษา
แบ่งหมวดหมู่ออกเป็น 3 หมวด ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก
ซึ่งพระอรหันตศาจารย์กล่าวไว้ว่า พระไตรปิฎกมีเนื้อความทั้งหมด 84,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น
พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ และพระอภิธรรมปิฎก
42,000 พระธรรมขันธ์ ดังภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1

หมวดหมู่ของพระไตรปิฎก

(ที่มา: สุขีพ บุญญาอนุภาพ, 2539: หน้าพิเศษ)

2.1.4.1 **พระวินัยปิฎก** มีทั้งหมด 8 เล่ม ว่าด้วยวินัย หรือศีลของภิกษุ และภิกษุณี กล่าวคือพระวินัยปิฎกเป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลวรรค ปรีวาร ดังแสดงในภาพที่ 2.2 โดยมีรายละเอียดดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก, 2546ค: 37)

แผนภาพที่ 2.2
ส่วนประกอบของพระวินัยปิฎก

(สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2539: หน้าพิเศษ)

เล่ม 1 มหาวิภังค์ ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์ (กฎหรือข้อบังคับที่เป็นหลักใหญ่สำหรับพระภิกษุ 19 ข้อแรก ซึ่งอยู่ในระดับอาบัติหนักหรือความผิดสถานหนัก คือ ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 และอนินยต 2)

เล่ม 2 มหาวิภังค์ ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุสงฆ์ข้อที่เหลือซึ่งอยู่ในระดับอาบัติหรือความผิดสถานเบา คือ ตั้งแต่เนิสัคคิยปาจิตตีย์ 30 จนครบสิกขาบท 227 หรือ ศีล 227

เล่ม 3 ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท 311 ข้อของภิกษุณี

เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ (จะเทียบข้อบังคับทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นอยู่และการดำเนินกิจการของภิกษุสงฆ์) ตอนต้นมี 4 ชั้นระกะ (หมวด) คือ เรื่องกำเนิดภิกษุสงฆ์และการอุปสมบท อุโบสถ จำพรรษา และปวารณา

เล่ม 5 มหาวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนต้น (ต่อ) มี 6 ชั้นระกะ (หมวด) คือ เรื่องเครื่องนุ่ง เก้าอี้ กฐิน จีวร นิคกรรม และการทะเลาะวิวาทและสามัคคี

เล่ม 6 จุลวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนปลาย มี 4 ชั้นระกะ คือ เรื่องนิคกรรม ฐานานิวติ และการระงับอธิกรณ์

เล่ม 7 จุลวรรค ภาค 2 ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ตอนปลาย (ต่อ) มี 8 ชั้นระกะ คือ เรื่องข้อปฏิบัติปลีกย่อย เรื่องเสนาสนะ สังฆเภท วัตรต่าง ๆ การงดสวดปาติโมกข์ เรื่องภิกษุณี เรื่องสังคายนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

เล่ม 8 ปรีวาร คู่มือถามตอบข้อความรู้พระวินัย

2.1.4.2 พระสุตตันตปิฎก มีทั้งหมด 25 เล่ม ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป กล่าวคือ พระสุตตันตปิฎกเป็นประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร คือ พระธรรมเทศนา คำบรรยาย หรืออธิบายธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส ตลอดจนเป็นบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพุทธศาสนา แบ่งเป็น 5 นิกาย ได้แก่ ทีมนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย ดังแสดงในภาพที่ 2.3 โดยมีรายละเอียดดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก, 2546ค: 39)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 2.3
ส่วนประกอบของพระสุตตันตปิฎกแบ่งเป็น 5 นิกาย

(ที่มา: สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539: หน้าพิเศษ)

2.1.4.2.1 ทีฆนิกาย หมายถึง ชุมนุมพระสูตรขนาดยาว ประกอบด้วย
เล่ม 9 สीलขันธวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 13 สูตร เริ่มด้วยพรหมชาล
สูตร หลายสูตรกล่าวถึงความถึงพร้อมด้วยสี่ขันธ์ จำแนกเป็นจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล

เล่ม 10 มหาวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 10 สูตร เริ่มด้วยมหาปทาน
สูตร ส่วนมากชื่อพระสูตรขึ้นต้นด้วย “มหา” เช่น มหาปรินิพพานสูตร มหาสมยสูตร มหาสติปัฏ
ฐานสูตร เป็นต้น

เล่ม 11 ปาฎิกวรรค มีพระสูตรขนาดยาว 11 สูตร เริ่มด้วยปาฎิกสูตร
ตามด้วยพระสูตรอื่น ๆ เช่น อุทุมพริกสูตร จักกวัตติสูตร อัคคัณฺณสูตร สิงคาลกสูตร และสังคีติ
สูตร

2.1.4.2.2 มัชฌิมนิกาय หมายถึง ชุมนุมพระสูตรขนาดกลาง ประกอบด้วย

เล่ม 12 มุลปิณฑนาสก์ (บันตั้น) มีพระสูตรขนาดกลาง 50 สูตร เริ่มด้วย มุลปริยายสูตร พระสูตรอื่น ๆ เช่น ธัมมทาทาสสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร มหาสติปัฏฐานสูตร มหาสีหนาทสูตร รทวินิตสูตร วิมังสกสูตร

เล่ม 13 มัชฌิมปิณฑนาสก์ (บันกลาง) มีพระสูตรขนาดกลาง 50 สูตร เริ่มด้วยกันทรกสูตร พระสูตรอื่น ๆ เช่น เศษปฏิบัติทาสูตร ชีวกสูตร อุปาสิทวาสูตร อภยราชกุมารสูตร มาคัณชียสูตร รัฏฐุปาลสูตร โพธิราชกุมารสูตร อังคลิมาลสูตร ธัมมเจติยสูตร วาเสฏฐสูตร

เล่ม 14 อุปริปิณฑนาสก์ (บันปลาย) มีพระสูตรขนาดกลาง 52 สูตร เริ่มด้วยเทวทาสสูตร พระสูตรอื่น ๆ เช่น โคปกโมคคัลลานสูตร สัปปริสสูตร มหาจัตตารีสกสูตร อานาปานัสสติสูตร กายคตาสติสูตร ภัทเทภรตตสูตร จูฬกัมมวิมังคสูตร สัจจวิภังคสูตร ปุณโณวาทสูตร สฬายตนวิภังคสูตร อินทริยภาวนาสูตร

2.1.4.2.3 สังยุตตนิกาย หมายถึง ชุมนุมพระสูตรเกี่ยวกับหัวเรื่องเดียวกัน คือ ชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่ม เรียกว่า สังยุต ตามเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน หรือตามหัวข้อหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวม 56 สังยุต มี 7,762 สูตร ประกอบด้วย

เล่ม 15 สคาถวรรค รวมคาถาภาษิตที่ตรัสและกล่าวตอบบุคคลต่าง ๆ เช่น เทวดา มาร ภิกษุณี พราหมณ์ พระเจ้าโกศล เป็นต้น จัดเป็นกลุ่มเรื่องตามบุคคลและสถานที่ มี 11 สังยุต

เล่ม 16 นิทานวรรค ว่าด้วยธรรมที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์และปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ คือว่าด้วยเหตุและปัจจัย คือหลักปฏิจจสมุปบาท และมีเรื่องธาดการบรรรุธรรม สังสารวัฏ ลามสักการะ เป็นต้น มี 10 สังยุต

เล่ม 17 ชันธวารวรรค ว่าด้วยเรื่องชั้น 5 ในแง่มุมต่าง ๆ ประกอบด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด รวมทั้งเรื่องสมาธิ และทิวทัศน์ต่าง ๆ มี 13 สังยุต

เล่ม 18 สฬายตนวรรค ว่าด้วยอายตนะ 6 ตามแนวไตรลักษณ์ เบญจศีล ข้อปฏิบัติถึงการสิ้นกิเลส เรื่องที่พระพุทธรองค์ไม่ทรงตอบ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับทิวทัศน์ 10 ประการ มี 10 สังยุต

เล่ม 19 มหาวารวรรค ว่าด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 เรียงลำดับเป็นวรรคพร้อมองค์ธรรมก่อนมรรค โพชฌงค์ สติปัฏฐาน อินทริย์ สัมมัปปธาน พลละ อธิติบาท รวมทั้ง

เรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น นิวรรณ์ สังโยชน์ อริยสัจจ์ ฌาน รวมทั้งองค์คุณของพระโสดาบัน และ อานิสงส์ของการบรรลุโสดาปัตติผล มี 12 สังยุต

2.1.4.2.4 อังคุตตรนิกาย คือ ชุมนุมพระสูตรที่เพิ่มจำนวนขึ้นทีละหน่วย เป็นชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นหมวด เรียกว่า นิบาต จัดตามลำดับจำนวนหัวข้อธรรม รวม 11 นิบาต 11 หมวดธรรม มี 9,557 สูตร ประกอบด้วย

เล่ม 20 เอก-ทูก-ติกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด 1 ได้แก่ ธรรมเอกที่ฝึกอบรมแล้ว เหมาะแก่การใช้งาน ได้แก่ จิต องค์คุณภายในที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ได้แก่ ความไม่ประมาท ฯลฯ รวมทั้งเรื่องเอตทัคคะ หมวด 2 ได้แก่ สุข 2 สิบสามชุด คนพาล 2 บัณชิต 2 ปฏิสันถาร 2 ฤทธิ์ 2 ฯลฯ หมวด 3 ได้แก่ มารดาบิดามีฐานะต่อบุตร 3 อย่าง ความเมา 3 อธิปไตย 3 สิกขา 3 ฯลฯ

เล่ม 21 จตุกกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด 4 เช่น อริยธัมม หรืออารยธรรม 4 พุทธบริษัท 4 ปธาน 4 อคติ 4 จักร 4 สังคหัตถุ 4 ฯลฯ

เล่ม 22 ปัญจก-ฉกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด 5 ได้แก่ พละ 5 นิวรรณ์ 5 อภินหปัจจเวกขณะ 5 นักรบ 5 ฯลฯ และหมวด 6 ได้แก่ สาธาณีย์ธรรม 6 อนุตตริยะ 6 คารวตา 6 อภัพพฐาน 6 ฯลฯ

เล่ม 23 สัตตก-อัฐฐก-นวกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด 7 ได้แก่ อริยทรัพย์ 7 อนุสัย 7 อปริหานิยธรรม 7 สัมปรัสนธรรม 7 กัลยาณมิตรธรรม 7 ภรรยา 7 ฯลฯ หมวด 8 ได้แก่ โลกธรรม 8 คุณสมบัติของภิกษุที่จะไปเป็นทูต 8 ทาน 8 ทานวัตถุ 8 การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 ในระดับต่าง ๆ 8 สัมปรัสทาน 8 ทิฏฐธัมมิก-สัมปรายิกัตถิกรธรรม 8 ฯลฯ และหมวด 9 ได้แก่ อาฆาตวัตถุ 9 อนุปปพนิโรธ 9 อนุปปพวิหาร 9 นิพพานทันตา 9 ฯลฯ

เล่ม 24 ทสก-เอกาทสกนิบาต ว่าด้วยธรรมหมวด 10 ได้แก่ สังโยชน์ 10 สัญญา 10 นาถกรณธรรม 10 วัชฌิธรรม 10 ฯลฯ หมวด 11 ได้แก่ ธรรมที่เกิดต่อกันตามธรรมดา ได้แก่ เจตนา 11 อานิสงส์เมตตา 11 ฯลฯ

ในอังคุตตรนิกายมีชื่อธรรมหลากหลายลักษณะ ตั้งแต่ทิวฐธัมมิกัตถุถึงปรมัตถะ ทั้งสำหรับบรรพชิตและสำหรับคฤหัสถ์ กระจายกันอยู่โดยเรียงตามจำนวน

2.1.4.2.5 ขุททกนิกาย คือชุมนุมพระสูตร คาถาภาษิต คำอธิบาย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ดที่จัดเข้าใน 4 นิกายแรกไม่ได้ มี 15 คัมภีร์ ประกอบด้วย

เล่ม 25 รวมคัมภีร์ย่อย 5 คัมภีร์ ได้แก่

- 1) ขุททกปาฐะ รวมบทสวดย่อย ๆ เช่น มงคลสูตร รตนสูตร เมตตสูตร
- 2) ธรรมบท บทแห่งธรรม หรือบทร้อยกรองเย็บเอี่ยนธรรม มี 423 คาถา
- 3) อุทาน แสดงคาถาพุทธอุทาน มีความน่าเป็นร้อยแก้ว 80 เรื่อง
- 4) อิติวุตตกะ พระสูตรที่ไม่ขึ้นต้นด้วย “เอวมเม สุต” แต่ขึ้นต้นด้วย “วุตฺติ เหติ ภควา” แปลว่า “แท้จริงพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว” และเชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า “อิติ วุจฺจติ” (ย่อมาจาก “ตถฺเถติ อิติ วุจฺจติ” แปลว่า “ในพระสูตรนั้นจึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า”) ซึ่งคำนี้เป็นที่มาของหมวดพระสูตรที่มีชื่อว่า อิติวุตตกะ รวม 112 สูตร
- 5) สุตตนิบาต ชุมนุมพระสูตรชุดพิเศษ ซึ่งเป็นคาถาล้วน หรือมีร้อยแก้ว เฉพาะส่วนที่เป็นความนำ รวม 71 สูตร

เล่ม 26 คัมภีร์ย่อย 4 เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง คือคาถาล้วน ได้แก่

- 1) วิมานวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน ซึ่งเล่าการทำ ความดีของตนในอดีต ที่ทำให้ไปเกิดเช่นนั้น 85 เรื่อง
- 2) เปตวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรต ซึ่งเล่ากรรมชั่วในอดีตของตน 51 เรื่อง
- 3) เถรคาถา คาถาของพระอรหันตเถระ 264 รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึก สงบประณีตในการบรรลุธรรม
- 4) เถรีคาถา คาถาของพระอรหันตเถรี 73 รูป ที่กล่าวแสดงความรู้สึกสงบ ประณีตในการบรรลุธรรม

เล่ม 27 ชาดก ภาค 1 บทร้อยกรองรวมคาถาแสดงคติธรรมที่พระพุทธเจ้า ตรัสเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ และมีคาถาภาษิตของผู้อื่นปะปนอยู่บ้าง ภาคแรกเริ่ม จากเรื่องที่มีคาถาเดียวกัน (เอกนิบาต) ไปจนถึงเรื่องมี 40 คาถา (จัดตาสีสนิบาต) รวม 525 เรื่อง

เล่ม 28 ชาดก ภาค 2 รวมคาถาเหมือนภาค 1 แต่เพิ่มขึ้นอีก และเป็น เรื่องยาว เริ่มจากเรื่องที่มี 50 คาถา (ปัญญาสนิบาต) ไปจนถึงเรื่องมีคาถาจำนวนมาก (มหานิบาต) จบลงด้วยมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมี 1,000 คาถา ภาคนี้มี 22 เรื่อง บรรจบทั้งสองภาค เป็น 547 ชาดก

เล่ม 29 มหานิทเทศ ภาษิตของพระสารีบุตร อธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตร ในอัฐกวรรคแห่งสัตตนิบาต

เล่ม 30 จุฬินิทเทศ ภาษิตของพระสารีบุตร อธิบายขยายความพระสูตร 16 สูตรในปาวายนวรรค และชัคควิสาดนสูตร ในอัฐกวรรคแห่งสัตตนิบาต

เล่ม 31 ปฏิสัมพันธ์ทางมรดก ภาษิตของพระสารีบุตร อธิบายข้อธรรมที่
ลึกซึ้งต่าง ๆ เช่น ญาณ ทิฏฐิ อานาปน อินทรีย์ วิโมกข์ เป็นต้น อย่างพิสดาร เป็นทางแห่ง
ปัญญาแตกฉาน

เล่ม 32 อปทาน ภาค 1 เป็นร้อยกรอง (คาถา) แสดงประวัติพระอรหันต์
โดยเฉพาะในอดีตชาติ เริ่มด้วยพุทธอปทาน (ประวัติของพระพุทธเจ้า) ปัจเจกพุทธอปทาน
(เรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า) เถรอปทาน (อดีตประวัติแห่งพระอรหันตเถระ เช่น พระสารีบุตร
พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธ พระอานนท์ และท่านอื่น ๆ รวม 410 รูป)

เล่ม 33 อปทาน ภาค 2 คาถาแสดงอดีตประวัติพระอรหันตเถระต่ออีก
จนถึงรูปที่ 550 ต่อจากนั้นเป็นเถรอปทาน แสดงเรื่องราวของพระอรหันตเถรี 40 เรื่อง เริ่มด้วย
พระเถรีที่ไม่คูนาม 16 รูป ต่อด้วยพระเถรีที่สำคัญ คือ พระมหาปชาบดีโคตมี พระเชมา
พระอุบลวรรณา พระปฏาจารา พระยโสธรา และรูปอื่น ๆ จนจบเรื่อง

เมื่อจบอปทานแล้ว ทำเล่มเป็นคัมภีร์พุทธวงศ์ เป็นคาถาแสดงเรื่องราว
ของพระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ ที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันเคยได้ทรงเฝ้าและได้รับพยากรณ์
จนถึงประวัติของพระองค์เอง รวมเป็น 25 พระองค์

ตอนจบมีคัมภีร์สั้น ๆ ชื่อ จริยาปิฎก แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ 35 เรื่อง
ที่มีแล้วในชาดก แต่เล่าใหม่ด้วยคาถาประพันธ์ใหม่ และชี้ตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีบางข้อด้วย

2.1.4.3 พระอภิธรรมปิฎก มีทั้งหมด 12 เล่ม ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ หรือ
ธรรมะที่สำคัญ โดยไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ แบ่งเป็น 7 คัมภีร์ ดังแสดงในภาพที่ 2.4
โดยมีรายละเอียดดังนี้ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539;
พระธรรมปิฎก, 2546ค: 47)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 2.4 ส่วนประกอบของพระอภิธรรมปิฎกแบ่งเป็น 7 คัมภีร์

ธัมมสังคณี ว่าด้วย ธรรมะรวม เป็นหมวด เป็นกลุ่ม	วิภังค์ ว่าด้วย ธรรมะแยก เป็นข้อ ๆ	ธาตุกถา ว่าด้วย ธรรมะจัด ระเบียบ ความ สัมพันธ์ โดยถือธาตุ เป็นหลัก	บุคคลบัญญัติ ว่าด้วย บัญญัติ 6 ชนิด และ แสดงราย ละเอียด เฉพาะ บัญญัติอัน เกี่ยวกับ บุคคล	กถาวัตถุ ว่าด้วย คำถาม คำตอบใน หลักธรรม ประมาณ 219 หัวข้อ เพื่อถือเป็น หลักในการ ตัดสินพระ ธรรมวินัย	ยมก ว่าด้วย หัวข้อธรรม ที่รวมเป็น คู่ ๆ	ปฏิฐาน ว่าด้วย ปัจจัย คือ สิ่งที่เกิดอภุค สนับสนุน 24 อย่าง
---	--	--	--	---	--	---

(ที่มา: สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2539: หน้าพิเศษ)

2.1.4.3.1 ธัมมสังคณี

เล่ม 34 ธัมมสังคณี ต้นเล่มแสดงมาติกา (แม่บท) ได้แก่ทสรูปแห่งธรรมทั้งหลายที่จัดเป็นชุด ๆ มีทั้งหมด 3 ได้แก่ ชุดที่ประกอบด้วย กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกถุธรรม และชุดที่ประกอบด้วยอดีตธรรม อนาคตธรรม ปัจจุบันธรรม ส่วนชุด 2 ประกอบด้วยชุดสังขตธรรม อสังขตธรรมและชุดโลกียธรรม และชุดโลกุตตรธรรม มีทั้งสิ้น 164 ชุด หรือ 164 มาติกา

2.1.4.3.2 วิภังค์

เล่ม 35 วิภังค์ เป็นส่วนที่ยกหลักธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นมาแจกแจง อธิบายให้เห็นทุกแง่และวินิจฉัยจนชัดเจน จบไปเป็นเรื่อง ๆ รวมทั้งสิ้น 18 เรื่อง ได้ชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 อริยสัจ 4 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท สติปฏิฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 โพชฌงค์ 7 มรรคมมีองค์ 8 ฌาน อปัมฺพัญญา ศีล 5 ปฏิสัมภิทา 4 ญาณประเภทต่าง ๆ และเบ็ดเตล็ดว่าด้วยอกุศลกรรมต่าง ๆ อธิบายเรื่องใดให้เรียกว่า “วิภังค์” ของเรื่องนั้น เช่น อธิบายชั้น 5 ก็เรียกว่า ชั้นวิภังค์ เป็นต้น รวม มี 18 วิภังค์

2.1.4.3.3 ธาตุกถา และ 4 บุคคลบัญญัติ รวมอยู่ในเล่มเดียวกันคือ

เล่ม 36 ธาตุกถาและบุคคลบัญญัติในธาตุกถาเป็นการนำข้อธรรมในมาติกาและข้อธรรมอื่น ๆ อีก 125 อย่างมาจัดเข้าไว้ในชั้น 5 आयตนะ 12 และธาตุ 18 ส่วน

บุคคลบัญญัติ เป็นการบัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่าง ๆ ตามคุณธรรม เช่น “โสดาบัน” คือบุคคลที่ละสังโยชน์ 3 ได้แล้ว เป็นต้น

2.1.4.3.5 กถาวัตถุ

เล่ม 37 กถาวัตถุ เป็นคัมภีร์ที่พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ ประธานสังคายนาครั้งที่ 3 เรียบเรียงขึ้นเพื่อแก้ความเห็นผิดของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาในครั้งนั้น ซึ่งแตกแยกออกไปแล้วถึง 18 นิกาย เช่น ความเห็นว่าพระอรหันต์เสื่อมจากอรหันตผลได้ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม เป็นต้น มีทั้งหมด 219 กถา

2.1.4.3.6 ยมก

เล่ม 38 ยมก ภาค 1 อธิบายหลักธรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้งด้วยวิธีตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ (ยมก แปลว่า คู่) เช่น ธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลเป็นกุศลมูล หรือ ธรรมทั้งปวงที่เป็นกุศลมูลเป็นกุศล, รูปทั้งหมดเป็นรูปขันธ์ หรือ รูปขันธ์ทั้งหมดเป็นรูป เป็นต้น หลักธรรมที่นำมาอธิบายในยมก ภาค 1 นี้ มี 7 ยมก ได้แก่ มूल (เช่น กุศลมูล) ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ สังขาร อนุสัย

เล่ม 39 ยมก ภาค 2 ถามตอบอธิบายหลักธรรมเพิ่มเติมจากภาค 1 อีก 3 เรื่อง คือ จิตตยมก ธรรมยมก (กุศล-อกุศล-อัปยาคตธรรม) และ อินทริยยมก รวมเป็น 10 ยมก

2.1.4.3.7 ปฎิฐาน

เล่ม 40 ปฎิฐาน ภาค 1 คัมภีร์ปฎิฐานอธิบายปัจจัย 24 โดยพิสดารแสดงความสัมพันธ์อิงอาศัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในด้านต่าง ๆ ธรรมที่นำมาอธิบายคือข้อธรรมที่มีในมาติกา คือแม่บทหรือบทสรุปธรรม ซึ่งกล่าวไว้แล้วในต้นคัมภีร์สังคณี แต่อธิบายเฉพาะ 122 มาติกาแรกที่เรียกว่า อภิธรรมมาติกา

นอกจากนี้ปฎิฐานภาค 1 ยังอธิบายความหมายของปัจจัย 24 เพื่อปูความเข้าใจในเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหา คือ อนุโลมติกปฎิฐาน เพื่ออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันของธรรมทั้งหลาย อาทิ กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรม โดยอุปนิสสยปัจจัยอย่างไร กุศลธรรมเป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอารัมมณปัจจัยอย่างไร

เล่ม 41 ปฎิฐาน ภาค 2 อนุโลมติกปฎิฐานต่อ คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 3 ต่อจากเล่มปฎิฐาน ภาค 1 เช่น อดีตธรรมเป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรม โดยอารัมมณปัจจัย (พิจารณารูป เสียง เป็นต้น ที่ดับเป็นอดีตไปแล้วว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาเกิดความโทมนัสขึ้น ฯลฯ)

เล่ม 42 ปฏฐาน ภาค 3 อนุโลมทุกปฏฐาน อธิบายความเป็นปัจฉัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) เช่น โลกียธรรมเป็นปัจฉัยแก่โลกียธรรมโดยอารัมมณปัจฉัย (รูปายตนะเป็นปัจฉัยแก่ชกฺขวิญญูญาณ ฯลฯ)

เล่ม 43 ปฏฐาน ภาค 4 อนุโลมปฏฐาน ต่อ

เล่ม 44 ปฏฐาน ภาค 5 ยังเป็นอนุโลมปฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) เช่น อธิบาย “กุศลธรรมที่เป็นโลกุตตรธรรม เป็นปัจฉัยแก่กุศลธรรมที่เป็นโลกียธรรม โดยอธิปัตติปัจฉัย” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมติกทุกปฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โยงกับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) อนุโลมติกปฏฐานในธรรมแม่บทชุดที่ 3 (ติกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 3 (ติกมาติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น อธิบายว่า “กุศลธรรมที่เป็นอดีตธรรม เป็นปัจฉัยแก่อกุศลธรรมที่เป็นปัจจุบันธรรม” เป็นอย่างไร เป็นต้น อนุโลมทุกทุกปฏฐาน ธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) กับธรรมในแม่บทชุด 2 (ทุกมาติกา) โยงระหว่างต่างชุดกัน เช่น ชุดโลกียะโลกุตตระ กับชุดสังขตอสังขตะ เป็นต้น

เล่ม 45 ปฏฐาน ภาค 6 เป็นปัจฉนียปฏฐาน คือ อธิบายความเป็นปัจฉัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่อธิบายแง่ปฏิเสธ แยกเป็นปัจฉนียปฏฐาน คือ ปฏิเสธ+ปฏิเสธ เช่น ธรรมที่ไม่ใช่กุศล อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลเกิดขึ้นโดยเหตุปัจฉัย เป็นอย่างไร อนุโลมปัจฉนียปฏฐาน คืออนุโลม+ปฏิเสธ เช่น อาศัยโลกียธรรม ธรรมที่ไม่ใช่โลกุตตรธรรมเกิดขึ้นโดยเหตุปัจฉัยเป็นอย่างไร ปัจฉนียอนุโลมปฏฐาน คือ ปฏิเสธ+อนุโลม เช่น อาศัยธรรมที่ไม่ใช่กุศลธรรมที่เป็นอกุศล เกิดขึ้นโดยเหตุปัจฉัยอย่างไร และในทั้ง 3 แบบนี้แต่ละแบบ จะอธิบายโดยใช้ธรรมในแม่บทชุด 3 แล้วต่อด้วยชุด 2 แล้วข้ามชุดระหว่าง 2 กับชุด 3 ชุด 3 กับชุด 2 ชุด 3 กับชุด 3 ชุด 2 กับชุด 2 จนครบทั้งหมดเหมือนกัน ดังนั้นแต่ละแบบจึงแยกชอยละเอียดออกไปเป็น ติก ทุก ทุก ติก ติกทุก ติกติก ทุกทุก ตามลำดับ (เขียนให้เต็มเป็น ปัจฉนียติกปฏฐาน ปัจฉนียทุกปฏฐาน ปัจฉนียทุกติกปฏฐาน ฯลฯ ดังนี้เรื่อยไปจนถึงท้ายสุด คือ ปัจฉนียอนุโลมทุกทุกปฏฐาน)

คัมภีร์ปฏฐานจะอธิบายค่อนข้างละเอียดในเล่มต้น ๆ เท่านั้น ส่วนเล่มหลัง ๆ แสดงไว้แต่หัวข้อหรือแนว และทิ้งไว้ให้ผู้เข้าในแนวนั้น แล้วเอาไปแจกแจงโดยพิสดารเอง ถ้าอธิบายโดยพิสดารทั้งหมด จะเป็นเล่มหนังสืออีกจำนวนมาก จึงเรียกปฏฐานอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาปกรณ์” แปลว่า ตำราใหญ่ทั้งโดยขนาดและโดยความสำคัญ

การศึกษารายละเอียดทั้งหมดของพระไตรปิฎกนั้น เพื่อช่วยให้การค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวของสามารถทำได้โดยง่าย เพราะสามารถดูจากโครงสร้างได้ว่าเรื่องที่ต้องการนั้นควรหรืออาจจะอยู่ใน

คัมภีร์ไบเบิล เมื่อดูจากชื่อคัมภีร์แล้วก็สามารถค้นหาเรื่องที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การค้นคว้าข้อมูลในการศึกษาวิจัยกระทำได้อย่างรวดเร็วขึ้น เพราะได้ทราบถึงการจัดหมวดหมู่ในพระไตรปิฎกไว้แล้ว

2.2 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

2.2.1 ความหมายของความขัดแย้ง

คำว่า "ความขัดแย้ง" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Conflict" ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า Confligere แปลว่า การต่อสู้ การทำสงคราม ความพยายามที่จะเป็นเจ้าของ การเผชิญหน้า เพื่อมุ่งร้าย การกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ คือ มีลักษณะตรงกันข้าม คือ การไม่ถูกกันเมื่อบุคคลมีความคิด ความสนใจ ความต้องการ หรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน (ชูเกียรติ แถวบัณฑิต, 2537: 11-12)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับความหมายของ "ความขัดแย้ง" ไว้ดังนี้ "ขัด" หมายถึง ไม่ทำตาม ผ่าฝืน ขืนไว้ ส่วนคำว่า "แย้ง" หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน และ คำว่า "ขัดแย้ง" หมายถึง ไม่ลงรอยกัน ซึ่งเมื่อสรุปความแล้ว "ความขัดแย้ง" จึงหมายถึง เรื่องที่ไม่ลงรอยกัน หรือเรื่องที่มีการกระทำ ความคิด ความเห็นที่ไม่ตรงกัน

พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster's Ninth New Collegiate Dictionary, 2551) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความขัดแย้ง (Conflict) ไว้ว่าคือ

- 1) การต่อสู้ การรบพุ่ง การสงคราม
 - 2) การแข่งขันหรือการกระทำที่ตรงกันข้าม (ซึ่งสืบเนื่องมาจากความต่างกันในเรื่องความคิดเห็น ความสนใจ หรือบุคลิกภาพ)
 - 3) การไม่ถูกกัน ความคิดหรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน ตรงกันข้าม
- นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า "ความขัดแย้ง" ไว้ต่าง ๆ ดังนี้

ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันหรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ผู้แปล, 2542: 2)

ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อกันในตัวเองคนเดียว ในครอบครัว ในชุมชน ในองค์กร ในประเทศของเรา หรือระหว่างประเทศ ไม่ใช่เรื่องเลวร้ายหากความขัดแย้ง

สามารถคลี่คลายตัวเองและเปลี่ยนไปในทางสร้างสรรค์ นำไปสู่ข้อยุติ หรือหาทางออกได้ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550: 10)

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย หรือวิธีการ หรือทั้งสองอย่าง แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยในทางลบ อาจกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะเป็ ความต้องการจริง หรือศักยภาพที่จะเกิดตามต้องการ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540: 11)

ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการ หรือทั้งสองอย่าง โดยเป็นการพึ่งพาอาศัยกันทางลบ หรืออาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความต้องการซึ่งอาจจะเป็นความต้องการจริง ๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการก็ตาม (Raven H. Bertram and Rubin Z. Jeffrey, 1976: 433)

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน โดยความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง ๆ (Filley C. Allan, 1974: 4)

ความขัดแย้งเป็นเวทีการเจรจาต่อรองและการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กล่าวคือ ความขัดแย้งสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพไปตามเงื่อนไขของสังคมได้ เริ่มจากการเป็นความขัดแย้งที่ไม่ได้รับการยอมรับ แต่ได้มีการต่อสู้ทำทลายอำนาจรัฐหรือหน่วยงานที่มีอำนาจจนทำให้ได้มาซึ่งสิทธิที่จะขัดแย้ง ความขัดแย้งเดิมจึงเริ่มมีสถานภาพเป็นความขัดแย้งที่ชอบธรรม จากจุดนี้เองความขัดแย้งจะถูกจัดให้อยู่บนเวทีที่ยอมรับกันได้ และกระบวนการต่าง ๆ เพื่อจัดการความขัดแย้งก็จะถูกกำหนดขึ้น จนกลายเป็นวิธีปฏิบัติที่ใช้กันเป็นปกติ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ, 2542: 13-64)

จากความหมายดังกล่าวมาพอสรุปได้ว่า “ความขัดแย้ง” เป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่ขัดกันทั้งภายในตนเอง ระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็ ชุมชน สังคม ประเทศ ในเรื่องความคิด ความเห็น ผลประโยชน์ มุมมอง ค่านิยม อำนาจ สถานภาพ ฯลฯ หรือแม้แต้ขัดกับหลักกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแข่งขัน หรือการทำลายกัน หรืออาจจะทำให้มีผลในทางสร้างสรรค์ก็ได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการตำหนิ ประณาม โพนทะนา ถ้ามีขึ้นก็ถือว่าได้เกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว เพราะเมื่อมีการตำหนิ ประณาม โพนทะนาเกิดขึ้นแสดงว่าสองฝ่ายเกิดความเห็นไม่ตรงกัน

2.2.2 ประเภทของความขัดแย้ง

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งเป็น 5 ประเภท และได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งไว้ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง

ประเภทของความขัดแย้ง	สาเหตุ
1. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict)	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดข้อมูล - ข้อมูลผิดพลาด - มุมมองที่ต่างกันว่าข้อมูลอะไรจำเป็น - การแปลผลข้อมูลที่แตกต่างกันไป - ความแตกต่างของการเก็บและศึกษาข้อมูล
2. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict)	<ul style="list-style-type: none"> - อารมณ์ที่รุนแรง - การรับรู้คลาดเคลื่อน - ทศนคติตายตัว - การสื่อสารไม่ดี - การสื่อสารผิดพลาด - ความประทุติเชิงลบซ้ำซาก
3. ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Value Conflict)	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อที่ไม่ลงรอยกัน ไม่ว่าจะเป็สภาพจริงหรือภาพจากการรับรู้ - ระบบค่านิยมที่แตกต่างกัน
4. ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง (Structural Conflict)	<ul style="list-style-type: none"> - ทรัพยากรที่หายาก - เวลา - ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ - อำนาจ / เจ้าหน้าที่ - การตัดสินใจ
5. ผลประโยชน์ (Interest Conflict)	<ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหา (เงินทอง ทรัพยากรที่เป็นรูปธรรมเวลา) - วิธีการ (ปัญหาด้านกิริยา มารยาทถูกนำมาพูดถกเถียง) - เกี่ยวกับจิตใจ (มุมมองในความเชื่อ ความยุติธรรม หรือความนับถือ)

2.2.3 ระดับของความขัดแย้ง

William L. Ury (2000) ได้จัดระดับและการจัดการความขัดแย้งในแต่ละระดับไว้ (ดูแผนภาพที่ 2.5 ประกอบ) ดังนี้

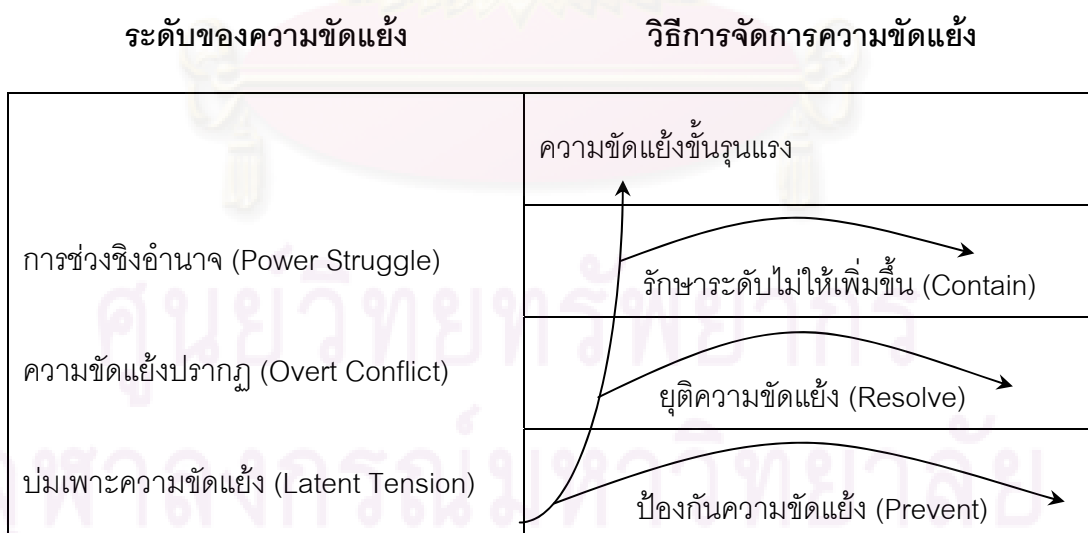
2.2.3.1 บ่มเพาะความขัดแย้ง (Latent Tension) มีสาเหตุมาจากความผิดพลาด ความยากจน และความสัมพันธ์ ซึ่งสามารถใช้วิธีการป้องกัน (Prevent) ไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น

2.2.3.2 ความขัดแย้งปรากฏ (Overt Conflict) มีสาเหตุมาจากความไม่เท่าเทียมด้านอำนาจ ความไม่ยุติธรรม การทะเลาะเบาะแว้ง การโต้เถียงกัน การทำร้ายกัน และผลประโยชน์ ซึ่งสามารถใช้วิธีการแก้ไข (Resolve) ไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยใช้คนกลางเป็นผู้ไกล่เกลี่ย การใช้อนุญาโตตุลาการ

2.2.3.3 การช่วงชิงอำนาจ (Power Struggle) มีสาเหตุมาจากการไม่เอาใจใส่ และการไม่ป้องกันปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งสามารถใช้วิธีการยับยั้งไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยใช้คนกลางเป็นผู้ชี้ขาด รวมถึงใช้พยานหลักฐานในการจัดการความขัดแย้ง

2.2.3.4 ความขัดแย้งขั้นรุนแรง

แผนภาพที่ 2.5 แสดงระดับและวิธีการจัดการความขัดแย้ง

(ที่มา: William L. Ury, 2000)

2.2.4 กระบวนการของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการซึ่งประกอบด้วยสถานการณ์ และขั้นตอนต่าง ๆ ของความขัดแย้ง ตามแนวคิดของฟิลเลย์ (Filley อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540: 88 - 90) เห็นว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่า (ฝ่ายในที่นี้ หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์การ)

Filley ได้เสนอกระบวนการของความขัดแย้ง โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน (ดูแผนภาพที่ 2.6 ประกอบ) ดังนี้

2.2.4.1 สภาพการณ์ก่อนเกิดความขัดแย้ง (Antecedent Condition of Conflict)

เป็นลักษณะของสภาพการณ์ที่อาจปราศจากความขัดแย้ง แต่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง เช่น

2.2.4.1.1 ลักษณะส่วนบุคคล คนบางคนมีลักษณะที่พร้อมจะก่อให้เกิดความขัดแย้งกับผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น ก้าวร้าว ไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีอคติต่อผู้อื่น จู้จู้จุกจิก ไม่มีมนุษยสัมพันธ์

2.2.4.1.2 จุดมุ่งหมาย ค่านิยม วัตถุประสงค์ แตกต่างกัน

2.2.4.1.3 ปัญหาอุปสรรคจากการสื่อสาร

2.2.4.1.4 ความจำกัดของทรัพยากร

2.2.4.1.5 ลักษณะโครงสร้าง ประเภทขององค์กร ได้แก่ บรรยากาศในการทำงาน การแข่งขันให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ

2.2.4.2 ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ (Perceived Conflict) เป็นการรับรู้จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

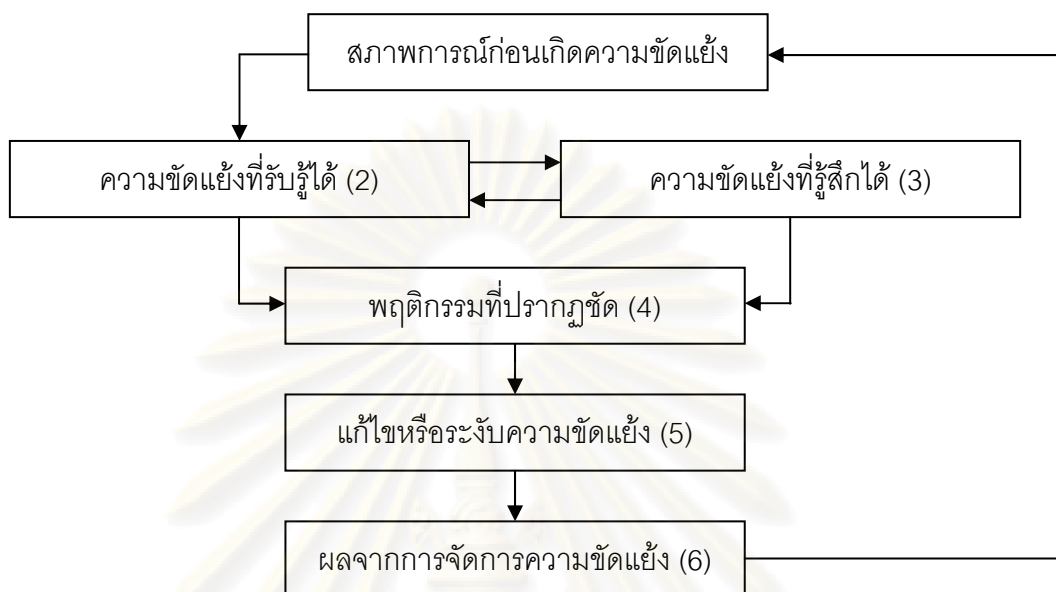
2.2.4.3 ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ (Felt Conflict) เป็นความรู้สึกของบุคคลว่าเกิดความขัดแย้ง โดยอาจมีความรู้สึกที่ ถูกคุกคาม ถูกเกลียดชัง กลัว หรือไม่ไว้วางใจ

2.2.4.4 พฤติกรรมที่ปรากฏชัด (Manifest Behavior) เป็นการแสดงออกของบุคคลเมื่อรับรู้ หรือ รู้สึกว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น อาจแสดงความก้าวร้าว การแข่งขัน การโต้เถียงหรือการแก้ปัญหา

2.2.4.5 การแก้ปัญหาหรือระงับความขัดแย้ง (Conflict Resolution or Supervision) เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง อาจโดยให้ทุกฝ่ายตกลงกัน หรือให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะไป

2.2.4.6 ผลจากการจัดการความขัดแย้ง จะมีทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี หมายความว่าความขัดแย้งอาจเป็นในลักษณะในทางสร้างสรรค์หรือทำลายก็ได้

แผนภาพที่ 2.6 กระบวนการของความขัดแย้งตามแนวคิดของฟิลเลย์ (Filley)

(ที่มา: สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2544)

2.2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับการกระทำผิด

ความขัดแย้งมีหลายระดับ และบางระดับก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอาชญากรรม คือเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นก็อาจจะกลายเป็นอาชญากรรมได้โดยอธิบายได้ดังนี้ (มุฮัมหมัดรอฟอี มูซอ, 2549)

2.2.5.1 ความขัดแย้งในระดับตัวตน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตของบุคคลในการที่จะเลือกประกอบพฤติกรรมบางอย่างซึ่งขัดกับบรรทัดฐานของชุมชนหรือกฎหมาย หากบุคคลนั้นไม่คำนึงถึงศีลธรรมก็จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมหรือพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายได้

2.2.5.2 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล คือความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมาย ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนที่ต้องมีการลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว นอกจากส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในสังคมแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความเสียหายโดยตรงต่อคู่กรณีที่มีความขัดแย้งด้วย เช่น การล้วงละเมิดสิทธิของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น

สิทธิในด้านร่างกาย เช่น การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ หรือ สิทธิในด้านทรัพย์สินในแง่ของการลักทรัพย์ หรือทำลายทรัพย์สิน เป็นต้น

2.2.5.3 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับชุมชน คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหนึ่งซึ่งขัดต่อนโยบายต่าง ๆ ของชุมชน หรือเกิดจากผลประโยชน์ที่ชุมชนไม่สามารถปันให้บุคคลบุคคลหนึ่งได้ อันก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและแตกแยกซึ่งความคิด ทักษะคิ อุดมการณ์ ทำให้ชุมชนไม่สามารถยอมรับบุคคลนั้น ๆ ได้ หรือบุคคลนั้น ๆ ไม่สามารถปฏิบัติต่อชุมชนได้ ซึ่งหากทั้งสองฝ่ายไม่สามารถเจรจาให้ได้อย่างยุติที่พอใจได้ ความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะกลายเป็นปัญหาอาชญากรรมได้

2.2.5.4 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน ในลักษณะนี้อาจจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนในเรื่องของผลประโยชน์หรือค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธีก็จะทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาอาชญากรรมต่อไปได้

2.2.5.5 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ โดยรัฐเป็นผู้ปกครองในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ถูกปกครอง ซึ่งรัฐมีหน้าที่ในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม การมองอาชญากรรมในแง่นี้ก็คือการที่รัฐออกกฎหมายหรือดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับความ ต้องการของคนในชุมชน โดยรัฐอ้างถึงการปกป้องผลประโยชน์แห่งรัฐ เช่น การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน ซึ่งในอดีตนั้นคนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยไม่มีความผิด แต่เมื่อมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติป่าชุมชนแล้ว คนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ซึ่งหากคนในชุมชนไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดตามกฎหมาย หรือการที่รัฐดำเนินโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน เช่น การก่อสร้างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ซึ่งคนในชุมชนใกล้เคียงได้ออกมาต่อต้าน โดยชุมชนมองว่าโครงการดังกล่าวส่งผลเสียต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในขณะที่รัฐอ้างว่าการดำเนินโครงการนี้จะทำให้ประเทศชาติได้รับผลประโยชน์และมองกลุ่มที่ต่อต้านว่าเป็นฝ่ายที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มองการเคลื่อนไหวต่อต้านของชุมชนว่าเป็นการทำทลายอำนาจรัฐ เป็นต้น

2.2.5.6 ความขัดแย้งในระดับของกฎหมาย ในที่นี้คำว่า “อาชญากรรม” หมายถึง พฤติกรรมที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิดซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของรัฐและ

ผู้ใดกระทำได้ต้องได้รับการลงโทษ เพราะฉะนั้นพฤติกรรมใดที่ขัดแย้งกับกฎหมายก็จะกลายเป็น พฤติกรรมอาชญากรรม

2.2.6 ประเภทของการกระทำผิด

การแบ่งประเภทอาชญากรรมนั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ในที่นี้จะใช้เกณฑ์การ จำแนกอาชญากรรมตามหลักกฎหมายโดยมีแง่ของศีลธรรม (ชาญชัย ภิรมจิตร์, เว็บไซต์, 2551; สุดสงวน สุทธิสร, 2547: 31) แบ่งได้ดังนี้

2.2.6.1 Mala Inse การกระทำที่เป็นความผิดในตัวของมันเอง ไม่ว่าจะกระทำ ผิดในสถานที่ใด ยุคสมัยใด เวลาใด และโดยผู้กระทำผู้ใดก็ตาม ในเบื้องต้นเมื่อมนุษย์มาอยู่ รวมกันเป็นสังคมและค่อย ๆ พัฒนากฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันในหลายรูปแบบตั้งแต่ศาสนา ศีลธรรม จารีตประเพณี จนกระทั่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของกฎหมาย ดังนั้น กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ จึงมีส่วน ที่เกี่ยวข้องหรือเหมือนกันอยู่ ฟังสังเกตได้ว่า ความผิดประเภทที่เป็น Mala In Se มักจะ เป็นการกระทำที่เป็นข้อห้ามในทางศาสนา หรือทางศีลธรรมหรือเป็นสิ่งที่ไม่พึงปฏิบัติในทางจารีต ประเพณีอยู่ด้วย เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ทำร้ายร่างกาย ลักทรัพย์ หรือหมิ่นประมาท เป็นต้น

2.2.6.2 Mala Prohibita คือ การกระทำที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิด ซึ่ง อาจจะแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ กล่าวคือ การกระทำหนึ่งอาจเป็นความผิดในประเทศ หนึ่งหรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นความผิดในอีกประเทศหรือในระยะเวลาอื่น Mala Prohibita มักจะเป็นความผิดที่ไม่ผิดต่อกฎเกณฑ์อื่นของสังคม แต่รัฐกำหนดเอาว่าเป็นความผิด อาญาเพื่อประโยชน์ของรัฐเอง เช่น รัฐออกกฎหมายกำหนดราคาสูงสุดที่บุคคลจะขายทรัพย์สินของ เขาได้ เป็นต้น และเอาโทษทางอาญาแก่ผู้ที่ขายของเกินราคาสูงสุดที่รัฐกำหนดไว้ นั้น ซึ่งการขาย ของนี้ความจริงไม่ผิดศีลธรรม หรือมีข้อห้ามทางศาสนา หรือจารีตประเพณี นอกจากนั้นยังมี ความผิดในลักษณะนี้อีกมากมาย เช่น ความผิดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

จากแนวคิดเรื่องความขัดแย้งข้างต้น ผู้ศึกษาต้องการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความขัดแย้ง เนื่องจากเป็นส่วนที่มีผลกระทบต่อสภาพสังคมโดยรวมและยังต้องการการจัดการกับปัญหานี้ ต่อไป การศึกษาข้างต้นนั้นผู้วิจัยจะมาประยุกต์ใช้ในการจำแนกประเภท ระดับ ขั้นตอน และ กระบวนการของความขัดแย้งจากเนื้อเรื่อง ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อศึกษากระบวนการความ ขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพระไตรปิฎก เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับอาชญากรรม และ ประเภทอาชญากรรมทำให้จำแนกได้ว่าความขัดแย้งที่พบในพระไตรปิฎกนั้นเป็นอาชญากรรม

หรือไม่ และเป็นประเภทใด เพื่อนำมาพิจารณาว่าความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องราวต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกมีความรุนแรงระดับ หรือประเภทใดบ้างก่อนนำไปสู่การศึกษาใช้การจัดการความขัดแย้งต่อไป

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การจัดการความขัดแย้ง” อาจจะมีคำถามว่า “การจัดการความขัดแย้ง” ต่างจาก “การแก้ไขความขัดแย้ง” อย่างไร

มารค ตามไท (2542: 80) ชี้ว่า “การจัดการความขัดแย้ง” หมายถึง การแปรสภาพสถานการณ์ให้เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ในกรณีการแก้ไขปัญหาก็ถือเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบหนึ่ง ซึ่งการแปรรูปความขัดแย้งอาจจะทำได้ในหลายลักษณะ เช่น อาจแปรรูปแบบความขัดแย้งเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนเป็นเรื่องอื่น คือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม เขื่อนจึงกลายเป็นเรื่องหนึ่งเท่านั้น

วันชัย วัฒนศัพท์ (2550: 114) เห็นว่า “การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี” คือ กระบวนการจัดการ (Management) หรือแก้ (Resolution) ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ โดยขยายความว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทแล้วจะหาทางออกในการจัดการหรือแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้อย่างไร”

จะเห็นได้ว่า “การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management)” นั้น เกี่ยวข้องกับ “การแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution)” และการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งไปเป็นรูปแบบอื่น (Transformation) ซึ่งสรุปก็คือ “การจัดการความขัดแย้ง” หมายรวมถึง “การแก้ไข หรือการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น”

วิธีการจัดการความขัดแย้งมีอย่างหลากหลายไม่จำเพาะเจาะจงวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่จากการเลือกวิธีการเข้ามาจัดการความขัดแย้งนั้นอาจจะได้ผลออกมาต่างกัน เพราะฉะนั้นการจัดการความขัดแย้งต้องคำนึงถึงความสามารถในการปรับปรุงกระบวนการในการจัดการให้เข้ากับสถานการณ์ ตัวบุคคล สาเหตุ และพฤติกรรมความขัดแย้งนั้นด้วย แต่การจัดการความขัดแย้งโดยมากมักมุ่งเน้นที่จะจัดการเพื่อให้ได้ผลออกมาว่าฝ่ายหนึ่งแพ้ อีกฝ่ายหนึ่งชนะเพื่อหาข้อยุติความขัดแย้งนั้น ๆ ต่างจากการจัดการความขัดแย้งโดยใช้ยุทธธรรมสมานฉันท์ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การไกล่เกลี่ย การชดใช้ เยียวยาผู้เสียหาย และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้กลับตัว

ลัดดา วิศิษฐานนท์ (2534: 25-28) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้ 3 วิธี

1) **วิธีชนะ-แพ้ (Win-lose Method)** คือ มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้สิ่งที่ต้องการเป็นฝ่ายชนะไป ส่วนอีกฝ่ายเป็นฝ่ายแพ้ สาเหตุของการแพ้ อาจเกิดจากการใช้อำนาจหน้าที่ หรือการใช้เสียงข้างมากในการดำเนินการ เสียงข้างน้อยจึงแพ้ ซึ่งผู้แพ้ อาจเกิดความรู้สึกสูญเสียและภาวะคับข้องใจเกิดขึ้น วิธีแบบนี้ประกอบด้วย วิธีย่อย ๆ คือ

(1) **วิธีการบังคับ (Forcing)** โดยอีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่าย และใช้อำนาจของตนเองบังคับให้อีกฝ่ายยินยอมและยุติข้อขัดแย้ง ซึ่งวิธีนี้อาจนำไปสู่ความคิดแก้แค้น เพราะการจัดการปัญหาแบบนี้มิใช่การแก้ที่สาเหตุของปัญหา จึงทำให้ปัญหายังคงอยู่

(2) **วิธีการทำให้สถานการณ์ของความขัดแย้งสงบลง (Smoothing)** เป็นวิธีการที่มีลักษณะเป็นการเข้าไปทำให้สถานการณ์ของความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นให้สงบลง เพื่อไม่ให้ความขัดแย้งขยายวงกว้างขวางมากขึ้น โดยการเข้าไปขอรับรองให้ยุติความขัดแย้ง พยายามชักจูงให้สมาชิกของกลุ่มที่ขัดแย้งกันเห็นถึงความสำคัญของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเห็นถึงผลเสียของการแตกแยกกัน วิธีการนี้ไม่ใช่เป็นการเข้าไปแก้ที่สาเหตุของปัญหา หากแต่เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นปัญหายังจะดำรงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบุคคลหรือกลุ่มที่มีความรู้สึกว่าคุณเป็นฝ่ายแพ้ เพราะการที่พวกเขาอมยุดีความขัดแย้ง อาจจะมาจกสาเหตุของการขอรับรอง หรือเห็นแก่บุคคลอื่นก็ได้ ในสภาพเช่นนี้ความขัดแย้งที่ยุติลงไปแล้วนั้นจึงเป็นความสงบชั่วคราวเท่านั้น และความขัดแย้งก็พร้อมที่จะปะทุขึ้นมาอีกเมื่อไรก็ได้

(3) **วิธีการหลีกเลี่ยง (Avoiding)** วิธีการแบบนี้มีลักษณะเป็นการที่คู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สนใจที่จะเข้าไปเผชิญกับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น อาจจะทำเป็นไม่รู้ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น ทำเป็นเฉยเมย หรือพยายามยืดเวลาโดยไม่ยอมตัดสินใจแก้ปัญหา เป็นต้น ซึ่งวิธีการแบบนี้ไม่สามารถก่อให้เกิดประสิทธิผลในการแก้ไขความขัดแย้งได้ และอาจจะทำให้ความขัดแย้งยิ่งรุนแรงมากขึ้น เพราะคู่ขัดแย้งละเลยข้อเสนอนในการแก้ไขความขัดแย้งของฝ่ายตรงข้าม

2) **วิธีแพ้ทั้งคู่ (Lose-lose Methods)** หมายถึงว่า เป็นวิธีที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายที่เป็นคู่กรณีของความขัดแย้งนี้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตนเองต้องการได้ทั้งหมด แต่อาจจะได้มาเป็นบางส่วนเท่านั้น ดังนั้น จึงเรียกว่าทั้งสองฝ่ายเป็นผู้แพ้ วิธีการแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่า การได้มาบางส่วนดีกว่าไม่ได้เลย ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ดีกว่าวิธีการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แพ้

วิธีการที่นิยมใช้ ได้แก่ การประนีประนอม (Compromising) หรือบางครั้งอาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการเจรจาต่อรอง (Bargaining) ซึ่งมีลักษณะเป็นการแก้ไขความขัดแย้งโดยการพบกันครึ่งทาง ซึ่งแต่ละฝ่ายจะไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตนเองต้องการได้ทั้งหมด ต้องมีการลดเป้าหมายของตนเองลงไปบ้าง วิธีการแบบนี้ก็มีจุดอ่อนในการนำมาใช้จัดการความขัดแย้งเช่นกัน เพราะไม่สามารถนำไปสู่การจัดการกับสาเหตุของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากว่าเป้าหมายที่แท้จริงของคู่กรณียังไม่สามารถบรรลุได้ตามที่ต้องการนั่นเอง ดังนั้นความขัดแย้งอาจจะยุติลงเพียงชั่วคราวเท่านั้น และที่ร้ายไปกว่านั้นคือวิธีการประนีประนอมจะไม่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรคขึ้นมาได้เลย

3) วิธีการที่ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ชนะ (Win-win Methods) วิธีการนี้ คู่กรณีของความขัดแย้งประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาาร่วมกัน และทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามที่ทั้งสองฝ่ายต้องการ ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงเป็นผู้ชนะร่วมกัน

สำหรับวิธีการที่นิยมใช้กันคือ การแก้ไขปัญหาร่วมกัน (Integrative Problem Solving) ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเผชิญหน้ากัน (Confrontation) วิธีการแบบนี้จะไม่มีการเข้าไปกำจัดความขัดแย้ง หรือประนีประนอมกันใด ๆ ทั้งสิ้น หากแต่เป็นการเปิดโอกาสให้คู่กรณีของความขัดแย้งเข้ามาาร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจและยอมรับกันได้ ซึ่งการใช้วิธีการแบบนี้จะต้องสร้างบรรยากาศให้คู่กรณีของความขัดแย้งสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระ กล่าวคือใช้กลยุทธ์ ดังนี้

(1) กลยุทธ์การมีความเห็นสอดคล้อง โดยยึดหลักการหาวิธีการแก้ปัญหที่จะเป็นที่ยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายที่มีปัญหา มุ่งตอบสนองความต้องการของทั้ง 2 ฝ่าย ให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันต้องดำเนินการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีหลักสำคัญ คือ

(1.1) ยอมรับแนวความคิดสมัยใหม่ที่ว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ที่นำมาซึ่งการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น และความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งที่มาคุกคามหรือทำให้เกิดการต่อต้าน

(1.2) มุ่งมองที่ตัวปัญหามากกว่าตัวบุคคล โดยพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ และเน้นการแก้ปัญหา หรือเอาชนะปัญหา มากกว่าเน้นเรื่องความต้องการ หรือความปรารถนาส่วนบุคคล

(1.3) มุ่งหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้มากที่สุด โดยไม่กล่าวโจมตีว่าใครผิดหรือถูก

(1.4) มีความจริงใจ เปิดเผย และใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนฝ่ายเดียว

(1.5) หลีกเลี่ยงการเน้นถึงความต้องการของตนโดยที่ความต้องการนั้น ไปขัดความต้องการของผู้อื่น

(1.6) อาจต้องอาศัยบุคคลที่สามเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือ และควร หลีกเลี่ยงการใช้เสียงข้างมากตัดสิน หรือใช้การแลกเปลี่ยนแบบ "หมูไปไก่มา" หรือ "ยื่นหมูยื่นแมว"

การใช้บุคคลที่สาม (Third Party) (สมิต สัจฉกร, 2551) มาทำหน้าที่ ในการช่วยไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ในลักษณะที่คู่กรณีไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติจาก ข้อขัดแย้งได้ บุคคลที่สามอาจจะเป็นเพื่อน บุคคลที่คู่กรณีทุกฝ่ายให้ความเคารพ ไว้เนื้อเชื่อใจ บุคคลที่อยู่ในระดับสูงกว่าในหน่วยงาน ฝ่ายบุคคล (ที่มีหน้าที่ในการจัดการปัญหา และยุติข้อ โต้แย้งโดยเฉพาะ) และยังรวมถึงการใช้อุญาโตตุลาการ (Arbitrator) หรือผู้ประนอมข้อพิพาท (Conciliator) ในการเจรจาทำความเข้าใจโดยใช้บุคคลที่สามเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยนั้น จะต้องได้รับการยินยอมพร้อมใจจากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายในการที่จะมาช่วยไกล่เกลี่ย บุคคลที่สามจึงจะทำให้เกิด ประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้ง ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่สามจะกลายเป็นส่วนหนึ่งใน ความขัดแย้งเพิ่มขึ้นมา ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของคู่กรณีไม่ยอมรับให้มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลที่สามจำเป็นต้องเลือกจากผู้มีทักษะในการที่จะวินิจฉัยหาสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้ง ได้ รวมทั้งต้องสามารถชักนำให้คู่กรณีมาพบปะเจรจากันอย่างเปิดเผยจริงใจเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจ และตกลงยุติข้อขัดแย้ง

(2) กลยุทธ์การตัดสินใจแบบผสมผสาน วิธีการนี้เกี่ยวเนื่องจากผลสืบเนื่องของ กระบวนการตัดสินใจ ซึ่งต้องอาศัยลำดับขั้นตอนมากขึ้น เพราะต่างฝ่ายที่ขัดแย้งกันยังยึดหลัก ของวิธีการแก้ปัญหาบางประการของตนไว้ และแต่ละฝ่ายจะนำจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของตน มารวมกัน และจึงจะนำไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหาโดยให้มีการยอมรับร่วมกัน โดยองค์ประกอบ ของการตัดสินใจและผสมผสานมีดังนี้

(2.1) การทบทวนและการปรับตัวโดยเน้นทางด้านความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้านการรับรู้และด้านทัศนคติ

(2.2) ระบุปัญหาให้ชัดเจน

(2.3) การแสวงหาแนวทางในการแก้ไข

(2.4) ตัดสินใจแบบให้มีความเห็นสอดคล้องกัน

วิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน หรือแบบชนะทั้งคู่ (Win-win Method) สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหามาของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การค้นหาแหล่งที่มาของปัญหา และสามารถกำหนดวิธีการแก้ไขได้อย่างสมเหตุสมผล ซึ่งในท้ายที่สุดจะทำให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์

จากการศึกษาวิธีการแก้ไข และจัดการความขัดแย้งที่มีลักษณะดังกล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นว่าวิธีการแก้ไข และจัดการปัญหาร่วมกันเป็นเพียงวิธีการที่สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง และจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ ก็ได้ค้นพบและยืนยันให้เห็นว่า การใช้วิธีการแก้ไข และการจัดการปัญหาร่วมกันนี้จะทำให้สมาชิกในชุมชน สังคม หรือองค์กรเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ทำให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์ต่อสังคม (Lawrence อ้างถึงใน วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์, 2546) แต่การแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยวิธีการพบหน้ากัน เพื่อเจรจาทำความตกลงกันนั้น แม้ว่าเป็นวิธีการที่จะมีประสิทธิผลมากกว่าวิธีการอย่างอื่น แต่วิธีนี้จะใช้ได้ผลเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความสามารถและความชำนาญของผู้เกี่ยวข้องที่จะต้องสร้างทักษะดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามผู้ที่ร่วมกันจัดการความขัดแย้งทุกฝ่ายต่างก็ต้องพยายามที่จะมองเหตุการณ์ด้วยค่านิยมที่ใกล้เคียงกัน และพยายามที่จะรักษาความคงอยู่ร่วมกันไว้ให้ได้ ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดพลังในการสร้างเสริมความพอใจร่วมกันและยอมรับวิธีจัดการความขัดแย้ง ซึ่งถ้าได้ผลดีก็จะทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นความขัดแย้งอาจจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าก็ได้

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.3.1.1 ความหมายของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ยุติธรรม หมายถึง ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล และ สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีลักษณะที่เป็นปรัชญา เป็นแนวคิดและกระบวนการปฏิบัติต่อความขัดแย้งต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และอาชญากรรมด้วยการคำนึงถึงเหยื่อ อาชญากรรมและชุมชนผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นศูนย์กลาง โดยกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์จะสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้งหรือเสียหาย เยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สินและความสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบ หรือข้อตกลงเชิงป้องกันที่เป็นไปได้ อันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม ใช้เป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้งได้หลายระดับ

โดยรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะขึ้นอยู่กับบริบทและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นสำคัญ โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ 1.การไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม - ผู้กระทำผิด 2.การประชุมกลุ่มครอบครัว 3.การพิจารณาแบบวงล้อม 4.คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (สำนักงานกิจการยุติธรรม, ม.ป.ป.: 135)

ยุติธรรมสมานฉันท์เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้เสียหาย และสร้างความสำนึกแก่ผู้กระทำผิด โดยเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่าย รวมถึงชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาแนวทางการดำเนินการ จึงเปลี่ยนจากการ “แก้แค้น” เป็น “แก้ไข” เปลี่ยนจากกระบวนการยุติธรรมที่ “เป็นทางการ” โดยหน่วยงานของรัฐ เป็นกระบวนการยุติธรรมแบบ “ไม่เป็นทางการ” โดยชุมชน และเปลี่ยนการ “แพะ-ชนะ” ไปสู่การ “สร้างสมานฉันท์” กับทุกฝ่าย (คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน, ม.ป.ป.: 82)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่มีเป้าหมายสุดท้ายที่ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม อันเป็นกระบวนการที่สร้างความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการฟื้นฟูโดยมีหลักการว่าควรเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด ได้ชดเชย ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณานิติการ, 2545)

แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการสร้างสำนึกเยียวยาและฟื้นฟูความเสียหาย ผดุงความยุติธรรมแก่ชุมชน มีแนวคิดเชิงทฤษฎีคือการจัดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำผิดทางอาญา ซึ่งได้แก่ ผู้เสียหายหรือเหยื่อ ชุมชน และผู้กระทำผิดได้ร่วมมือกันโดยตรงในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งรวมทั้งการฟื้นฟูหรือเยียวยาความสูญเสียหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วย โดยมีกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, 2545)

John Braithwaite อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548) อธิบายว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมให้กลับสู่สภาพดีดังเดิม ทำให้เหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกันโดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นประการแรกคือ การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งหมายถึง การที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดเชยทดแทนมูลค่าของทรัพย์สินที่เสียหายรวมทั้งความเสียหายส่วนบุคคลอื่น ๆ กลับคืน (ได้แก่ การบรรเทาความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่สูญหายไป การเยียวยาอาการบาดเจ็บ การทำให้

เกิดความรู้สึกปลอดภัย การทำให้เกิดความรู้สึกพลังอำนาจกลับคืนมา การบรรเทาความเสียหาย แก่เกียรติยศศักดิ์ศรี การบรรเทาความเสียหายด้วยวิธีการแบบ Deliberative Democracy การสนับสนุนจากสังคม และการทำให้เกิดความรู้สึกว่าได้บรรลุถึงความยุติธรรมแล้ว)

โดยสรุปแล้ว “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)” มีลักษณะที่เป็นทั้งปรัชญา แนวคิด และกระบวนการปฏิบัติต่อความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และอาชญากรรม ที่เป็นไปเพื่อสังคมโดยส่วนรวมที่มุ่งเน้นความเอื้ออาทร และความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นระหว่างเหยื่อและผู้กระทำผิด ตลอดจนชุมชนหรือสังคมโดยส่วนรวม โดยเน้นการฟื้นฟูเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนมากกว่าการลงโทษผู้กระทำผิด สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เน้นหนักและให้ความสำคัญแก่การที่ผู้กระทำผิดยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ รวมทั้งคำนึงถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมของผู้กระทำผิด

2.3.1.2 หลักเกณฑ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

วันชัย รุจนวงศ์ (2547) กล่าวถึงหลักเกณฑ์สำคัญ 5 ประการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ ดังนี้

2.3.1.2.1 เน้นที่ความเสียหายและความต้องการของผู้เสียหาย อันเป็นผลต่อเนืองมาจากความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น รวมทั้งความต้องการของชุมชนและผู้กระทำผิด

2.3.1.2.2 จัดการกำหนดภาระหน้าที่ในการแก้ไข ซึ่งเป็นผลมาจากการทำให้เกิดความเสียหายนั้น

2.3.1.2.3 ใช้กระบวนการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม และเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการนั้น

2.3.1.2.4 ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียในสถานการณ์นั้น เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งรวมทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด สมาชิกของชุมชนและสังคม

2.3.1.2.5 พยายามหาทางทำสิ่งที่เสียหายไปให้กลับคืนดีดังเดิม

2.3.1.3 โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วยโครงสร้างสำคัญ ๆ ได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม (Crime Victims) ผู้กระทำผิด (Offenders) และชุมชน (Communities) ซึ่งโครงสร้าง

แต่ละส่วนต่างก็ทำหน้าที่ของตนเพื่อสนับสนุนหลักของ “ความยุติธรรม” โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนมีโครงสร้างหน้าที่ ดังนี้คือ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548ก: 116-120)

2.3.1.3.1 เหยื่ออาชญากรรม หรือผู้เสียหายในคดีอาญา หมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดทางอาญา จำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง (Direct Victim) คือผู้ที่ถูกล่วงละเมิดและได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดนั้น และผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อม (Indirect Victim) หมายถึง บุคคลที่สามที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ผู้เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำงานของเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งหลักการสำคัญสำหรับเหยื่ออาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ

- 1) ต้องกำหนดให้ความประสงค์และความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางสำคัญของกระบวนการกำหนดความเสียหายและให้เหยื่ออาชญากรรมสามารถเลือกเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อเยียวยาความเสียหายได้
- 2) เหยื่ออาชญากรรมได้รับโอกาสที่จะเลือกเข้ามามีส่วนร่วมหรือพิจารณาเลื่อนการเข้าไปเกี่ยวข้องได้ตลอดเวลา
- 3) เหยื่ออาชญากรรมแต่ละคนได้รับบริการและทราบข้อมูลแหล่งความต้องการที่เกี่ยวข้องกับคดีที่เกิดขึ้น

2.3.1.3.2 อาชญากรหรือผู้กระทำผิด คือบุคคลผู้ถูกกำหนดให้มีสถานภาพเป็นอาชญากรหรือผู้กระทำผิดจากการที่เขาได้กระทำการล่วงละเมิดต่อผู้อื่นในสิ่งที่อำนาจรัฐและสังคมกำหนดว่าเป็นความผิดที่ต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งหลักการสำคัญสำหรับ “ผู้กระทำผิด” ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ

- 1) ผู้กระทำผิดมีความรับผิดชอบต่อเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนสำหรับการกระทำที่ได้ทำไว้
- 2) ชุมชนและเครือข่ายทำงานกับผู้กระทำผิดเพื่อสร้างโอกาสในการยอมรับการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้กระทำผิด แสดงให้เห็นวิธีการที่ผู้กระทำผิดจะได้รับสถานภาพคืนสู่ชุมชน รวมถึงแนะนำและส่งเสริมสนับสนุนการพยายามของเขา ให้ผู้กระทำผิดมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งสร้างความเห็นอกเห็นใจเหยื่ออาชญากรรม และสร้างสรรพสิ่งบนฐานทรัพยากรและกำหนดความต้องการของผู้กระทำผิดเพื่อเพิ่มความสามารถในการสร้างสรรคิให้แก่สมาชิกชุมชน

2.3.1.3.3 ชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีหลักการสำคัญดังนี้

- 1) ชุมชน หรือเพื่อนบ้านควรแบ่งปันความรับผิดชอบให้สมาชิกแต่ละคนมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อบรรทัดฐานและค่านิยมของชุมชนด้วย
- 2) ชุมชนรวมเอาความรับผิดชอบของระบบงานยุติธรรมที่สนับสนุนกระบวนการนี้ไว้ด้วย
- 3) ชุมชนแบ่งปันความรับผิดชอบในการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมโดยการทำให้แน่ใจว่าความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมได้รับการใส่ใจและสมานฉันท์กลับสู่สังคม
- 4) ชุมชนแบ่งปันความรับผิดชอบในการเป็นศูนย์กลางการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในการทำให้กระบวนการนี้เสร็จสมบูรณ์และคืนสภาพเหยื่ออาชญากรรมสู่สายตาของชุมชน

นอกจากนี้ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีกฝ่ายหนึ่งก็คือ ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) หรือผู้ประสานงาน (Facilitator) เป็นบุคคลที่สามที่เป็นกลาง มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกให้ฝ่ายผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้เสียหายดำเนินการเจรจาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดในการตอบสนองความต้องการของทั้งสองฝ่ายเพื่อแก้ไขความขัดแย้งใด ๆ

2.3.1.4 รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีดังนี้ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณานิการ, 2545; จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548ก: 145-149)

2.3.1.4.1 การไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด (Victim-Offenders Mediation หรือ VOM) ประกอบด้วย “การเผชิญหน้า” ระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นพนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ หรืออาสาสมัคร (คนกลาง เรียกว่า ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator)) ต้องทำหน้าที่ในการประสานงาน

การไกล่เกลี่ยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย โดยการจัดเวทีที่ปลอดภัยและควบคุมให้เหยื่ออาชญากรรมได้พบปะพูดคุยกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบของอาชญากรรมที่มีผลต่อเหยื่ออาชญากรรม และเข้ามาแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมที่

กระทำไป และให้โอกาสผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้ร่วมกันพัฒนาและยอมรับแผนการเยียวยา
คดีใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมนั้น

2.3.1.4.2 การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference หรือ FGC) ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัวประกอบด้วย สมาชิกในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ
จากการกระทำผิด ได้แก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด เพื่อน และผู้ช่วยเหลือ
หลัก (Key Supporters) ของทั้งสองฝ่ายเพื่อตัดสินใจในการแก้ปัญหาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมี
คนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยดำเนินการ (Facilitator) ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนต้องเข้าร่วม
ประชุมด้วยความสมัครใจ โดยส่วนใหญ่จะใช้ในคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

การประชุมจะเริ่มจากการที่แต่ละฝ่ายเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
ความรู้สึก โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่จะปรับเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความเข้าใจ และทำให้การจัดการ
กับความผิดที่เกิดขึ้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการให้ผู้กระทำผิดสำนึกและรับผิดชอบ
ในการกระทำ พร้อมทั้งต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อชดเชยให้ผู้เสียหายและชุมชน ซึ่ง
ผู้เสียหายจะมีส่วนร่วมในการอภิปรายเกี่ยวกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้น และสามารถตัดสินใจเลือก
วิธีการลงโทษเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดเป็นการเพิ่มความตระหนักถึงความ
รับผิดชอบและแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำไว้ ในขณะที่ผู้เสียหายและชุมชนก็ให้อภัย
และพร้อมที่จะช่วยเหลือให้ผู้กระทำผิดไม่กระทำผิดซ้ำอีก

2.3.1.4.3 การพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles) เป็นการ
พิจารณาความที่มีรูปแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้พิพากษา อัยการ ทนาย จำเลย ผู้เสียหาย
ญาติ และครอบครัว สมาชิกในชุมชน เพื่อน ตลอดจนพยานและตำรวจ จะมานั่งล้อมวงเป็น
วงกลมเพื่อพิจารณาความที่เกิดขึ้น โดยให้ทุกคนได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความรู้สึกต่อ
เหตุการณ์ โดยใช้ชนนิกเป็นสัญลักษณ์ส่งผ่านไปรอบ ๆ วง ผู้ที่ถือชนนิกจะได้รับโอกาสในการเล่า
โดยผู้อื่นไม่มีสิทธิในการขัดจังหวะ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาทุกฝ่ายที่ได้รับ
ผลกระทบ จากนั้นจึงเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน การยอมรับผิดของผู้กระทำผิด การให้อภัย
ของฝ่ายผู้เสียหายและการชดเชยความเสียหายที่ฝ่ายผู้กระทำผิดจะชดเชยให้ผู้เสียหายหรือสังคม
รวมทั้งที่ประชุมจะร่วมกันกำหนดวิธีการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิด เช่น การทำงานบริการ
สาธารณะ หักเงินเข้ากองทุนสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม ชดเชยค่าเสียหายให้ผู้เสียหาย และ
เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดมีสิทธิในการค้นหาข้อสรุปที่กระทำได้จริง

วิธีนี้เป็นวิธีการสร้างจิตสำนึกรักชุมชนและสร้างศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนให้ชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนและแบ่งปันคุณค่าความรู้ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

2.3.1.4.4 คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reporative Boards) เป็นรูปแบบที่ใช้กับผู้กระทำผิดที่ไม่ร้ายแรง และดำเนินการเช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ คือมีการพูดคุยกันด้วยความเคารพก่อนที่จะพิจารณาโทษ โดยจะมีคณะกรรมการบูรณาการชุมชน (อำนวยการความยุติธรรมในขั้นตอนที่อยู่ระหว่างชุมชนกับระบบงานยุติธรรมทางอาญา) ซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีการเตรียมตัวในการทำหน้าที่โดยการเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเข้ม มีการพบปะเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดที่ศาลมีคำสั่งให้เข้าสู่กระบวนการนี้ โดยคณะกรรมการจะมีมาตรการลงโทษเป็นที่ยอมรับร่วมกันกับผู้กระทำผิด มีการติดตามว่าผู้กระทำผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ลงโทษไว้หรือไม่ และรายงานผลต่อศาล

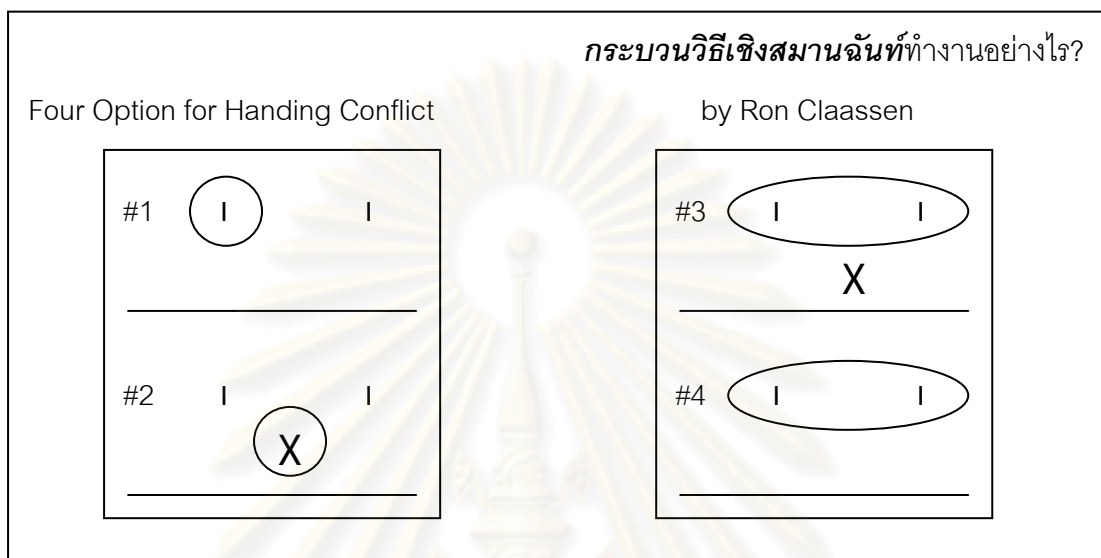
คณะกรรมการบูรณาการชุมชนจะประกอบด้วยคนในชุมชน ผู้กระทำผิด ผู้ได้รับความเสียหาย ผู้แทนจากกระบวนการยุติธรรม และบางครั้งก็มีสมาชิกในครอบครัวของผู้กระทำผิดรวมอยู่ด้วย

2.3.1.5 การนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการจัดการความขัดแย้ง

สำหรับการทำงานของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้ Ron Claassen (อ้างในจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548ก: 115-116) ได้เสนอ “ทางเลือก 4 วิธี ในการจัดการความขัดแย้ง” (Four Option for Handling Conflict) โดยรวมถึงกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ (ดูแผนภาพที่ 2.7 ประกอบ)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 2.7 การทำงานของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
และทางเลือก 4 วิธีในการจัดการความขัดแย้ง

(ที่มา: จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548ก: 163)

ทางเลือกที่ 1 เป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” นั้น เช่น การแก้ปัญหาความขัดแย้งบางกรณีระหว่างตำรวจกับอาชญากร โดยตำรวจแสดงอำนาจเพื่อยุติพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของอาชญากร

ทางเลือกที่ 2 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สามหรือฝ่ายที่สาม (X) ที่วางตัวเป็นกลางเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” นั้นในการตัดสินชี้ขาดความถูกต้องของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น การตัดสินคดีของศาลยุติธรรม หรืออนุญาโตตุลาการ

ทางเลือกที่ 3 ทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สามประสานการจัดให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันได้มีโอกาสพบปะกัน เพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยทั้งสองเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน เช่น การใช้ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทางเลือกที่ 4 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน และกัน โดยไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างกรณีนี้ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างสามี ภรรยา หรือเพื่อนฝูง

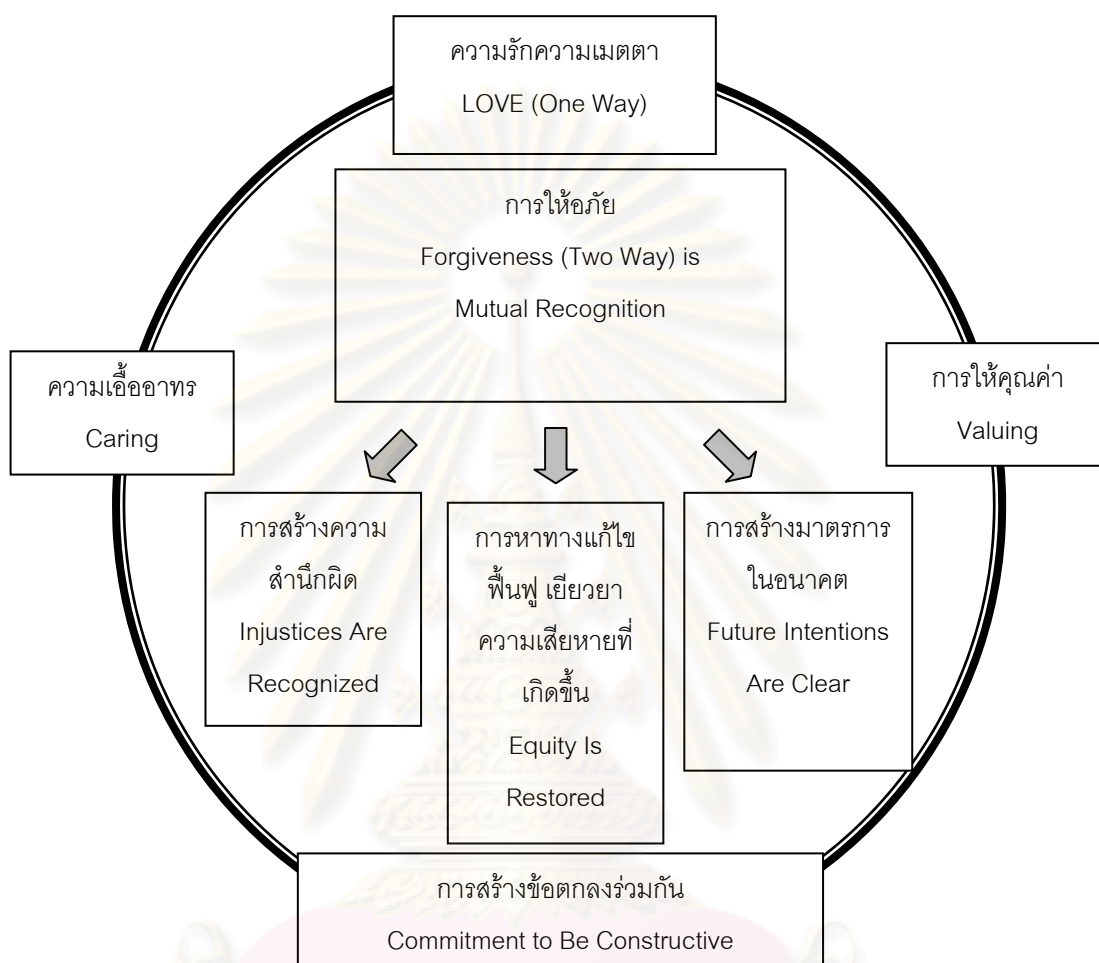
ทางเลือกที่ 3 และทางเลือกที่ 4 เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ไข และจัดการ ปัญหาความขัดแย้งที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเรียกทางเลือกที่ 3 นี้ว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ซึ่งสามารถใช้จัดการความขัดแย้งได้ในทุกที่และทุกขั้นตอน ที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ทั้งในโรงเรียน สถานที่ทำงาน ชุมชน ครอบครัว ทั้งในขั้นตอนก่อนที่คดี ความจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณา รวมทั้งขั้นตอน ภายหลังการพิจารณาคดี

2.3.3.6 กระบวนทัศน์ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการสร้างความสงบสุข (Peacemaking)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นพัฒนาการของงานยุติธรรม ที่ให้ ความสำคัญกับการพิทักษ์สิทธิของผู้เสียหายและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม หลักการของ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีอยู่ในคำสอนของทุกศาสนา (Mark S. Umbreit, 1998: 4) สำหรับมุมมองทางเทววิทยาของคริสต์ศาสนา ความยุติธรรมเกิดขึ้นเมื่อการกระทำผิดนั้นไม่ เกิดขึ้นอีก เมื่อความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิดได้รับการแก้ไขเยียวยา และเมื่อมีการยับยั้ง ผลร้ายที่เกิดหรืออาจเกิดจากการกระทำผิด ความยุติธรรมที่สมบูรณ์แบบต้องมีการฟื้นฟู ความสัมพันธ์และ การคืนดีกัน (Marshall, 2001: 127-128) จากมุมมองของความยุติธรรม เชิงสมานฉันท์ การสร้างความสงบสุข (Peacemaking) ได้สร้างความยุติธรรมที่นำไปสู่ความ เป็นอยู่ที่ดีของสังคมและปัจเจกบุคคลการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีใช้ความร่วมมือร่วมใจกันใช้ กระบวนการที่สร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และในขณะเดียวกันก็มีการฟื้นฟู ความสัมพันธ์ด้วย (Noll, 2003: 50-51)

คำว่า“ความสงบสุข” (Peace) มีสองความหมาย คือ ความสงบสุขทางบวก (Positive Peace) และความสงบสุขทางลบ (Negative Peace) ความสงบสุขทางลบเป็นการใช้ ความรุนแรงและ/หรือ การบังคับเพื่อยับยั้งหรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง ผลลัพธ์ที่ได้จากความสงบ สุขทางลบคือคำตัดสินความ (Decision) แต่ไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือการระงับความขัดแย้ง ส่วน ความสงบสุขทางบวกมีนัยยะของการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการคืนดีกันโดยผ่าน กระบวนการระงับความขัดแย้ง (Noll, 2003: 51) โดยผ่านการระงับข้อพิพาทแบบ “Narrative Mediation” ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.8 โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 2.8 แบบจำลองการสร้างความสงบสุข (Peacemaking Model)

ที่มา : Ron Claassen, Center for Peacemaking & Conflict Studies, 2002

แบบจำลองการสร้างความสงบสุข (Peacemaking Model) ของ Ron Claassen อธิบายว่า การสร้างความสงบสุขเกิดขึ้นได้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ความเอื้ออาทร และการให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ กระบวนการสร้างความสงบสุข เริ่มต้นขึ้นด้วยการที่บุคคลมีความคิดเชิงบวก ต้องการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ เมื่อทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหายตัดสินใจและเต็มใจที่จะแก้ปัญหาด้วยความคิดเช่นนี้แล้ว เขาย่อมมีอิสระอย่างเต็มที่ที่จะอธิบายและทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความเสียหาย ความเจ็บปวด และผลกระทบที่เกิดตามมา ขั้นตอนที่สอง Ron Claassen อธิบายว่า เป็นขั้นตอนของการให้อภัย การให้อภัยที่ว่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกคนได้อธิบายหรือเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความคิด ความรู้สึก การให้อภัย/ความตระหนักรู้นี้เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการ

ขั้นตอนที่สามคือ การสร้างความสำนึกผิดผิด การหาทางแก้ไข ฟันฟู เยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นเท่าที่เป็นไปได้ และเป็นการทำงานแก้ปัญหาอย่างเสมอภาค บ่อยครั้งที่กระบวนการนี้เป็นการผสมผสานกันระหว่างการทดแทนในสิ่งที่ผู้กระทำผิดสามารถทำได้และความเมตตา กรุณาของผู้เสียหายที่จะคิดว่า “เรื่องมันผ่านไปแล้ว” ขั้นตอนที่สุดคือ การแสดงเจตจำนงที่มีประโยชน์หรือการสร้างข้อตกลงร่วมกัน เป็นการเปลี่ยนวิธีการ, วิธีคิดในการตอบสนองกับปัญหา หรือความขัดแย้ง สิ่งสำคัญในขั้นตอนนี้คือการติดตามผลและความรับผิดชอบของบุคคลในการปฏิบัติตามข้อตกลง เมื่อมีการทำข้อตกลงมีการรักษาข้อตกลง ปฏิบัติตามข้อตกลง เมื่อมีการเยียวยาความเสียหาย มีการทำข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง การให้อภัยก็อาจเกิดขึ้นได้ Ron Claassen อธิบายว่า การให้อภัยเป็นการเปลี่ยนผ่านความสัมพันธ์ที่ถูกทำลายไปเพราะการกระทำผิด, การละเมิดไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ขึ้นมาใหม่ การให้อภัยไม่ใช่แค่การพูดว่าให้อภัยแล้ว แต่เป็นความรู้สึกที่สามารถกลับมาติดต่อสื่อสารกันได้ อีก สามารถพูดคุยกันได้ พบปะกันได้ ด้วยความรู้สึกเอื้ออาทรต่อกัน ในกระบวนการนี้ เมื่อมีการทำข้อตกลงร่วมกัน แสดงให้เห็นว่าความไว้วางใจเริ่มเกิดขึ้นแล้ว ความรัก ความไว้วางใจ และการให้อภัยเป็นแกนหลักในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ แกนหลักนี้เป็นคุณค่าของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก เพื่อความปรองดอง นั่นคือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Claassen, 2002)

“กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทในกระบวนการตัดสินหรือวิธีคิดแบบ “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ซึ่งให้ความสำคัญ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peace) อยู่ร่วมกันด้วยความรัก (Love) ความเอื้ออาทรกันและกัน (Caring) และความมีเมตตา กรุณาแก่กัน (Mercy) และคำหลัก 4 คำที่กล่าวมานี้ต้องอยู่บนหลักการสำคัญคือ ความเสมอภาค การยอมรับอย่างให้เกียรติ (Respect) ซึ่งกันและกัน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทในวิถีทางของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ความรัก ความเอื้ออาทรความกรุณาที่มนุษย์พึงมีต่อกัน และดำเนินการโดยยึดหลักความเสมอภาค การยอมรับอย่างให้เกียรติ ไม่ว่าจะกระบวนการนี้ดำเนินการด้วยรูปแบบใด ๆ

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่อง ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทำให้ทราบถึงความหมาย กระบวนการ และรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ซึ่งทำให้นำไปพิจารณาในพระไตรปิฎกได้ว่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเป็นการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ทำให้พิจารณาได้โดยง่าย และเลือกเรื่องที่จะนำมาศึกษาได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งการเข้าใจถึงรูปแบบและกระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ จะทำให้สามารถ

วิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง และนำมาเป็นตัวเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการความขัดแย้งเชิง
สมานฉันท์ได้

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมอาญาและกระบวนการยุติธรรม เชิงสมานฉันท์ ของ Howard Zehr

Howard Zehr (1995: 63) ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมอาญาได้ทำร้ายและละเลยต่อความต้องการทั้งของผู้เสียหายและผู้กระทำผิด Zehr ซึ่งให้เห็นว่า กระบวนการยุติธรรมอาญาทำให้เข้าใจว่าความยุติธรรมคือการประณามห้ามเหยียดผู้กระทำผิด ความคิดเช่นนี้ทำให้เราละเลยการมองรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมและบริบทที่ทำให้เกิดอาชญากรรม เพราะเราให้ความสำคัญของคำว่า “Guilt” แคบมาก (Zehr, 1995: 66) โดยทั่วไป กระบวนการยุติธรรมให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบในการกระทำของเขาโดยการลงโทษ และเป็นการลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การลงโทษเป็นตัวชี้ความยุติธรรมตามกฎหมาย ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเรามีวิธีการลงโทษหลากหลายวิธี อย่างไรก็ตามในมุมมองของนักอาชญาวิทยาให้ความสำคัญกับการลงโทษในประเด็นที่เป็นการควบคุมทางสังคม และพิจารณาการลงโทษอยู่ 2 ประการคือ 1) ความจำเป็นของการลงโทษ และ 2) เหตุที่ต้องลงโทษ (Garland, 1991: 19)

ในความเป็นจริงประสิทธิภาพของการลงโทษควรให้ความสำคัญกับการลดอาชญากรรมและการสร้างสันติสุขในสังคม และยังคงขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้คนในสังคมว่าอะไรคืออาชญากรรม แท้จริงแล้วการให้ความหมายของอาชญากรรมก็แตกต่างหลากหลายกัน และแปรผันตามกาลเวลาและสถานที่

Zehr ได้นำเสนอความคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในหนังสือสำคัญ 2 เล่ม คือ “The Little Book of Restorative Justice” และ “Changing Lenses: A New Focus of Crime and Justice” ได้อธิบายกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ว่า

1) อาชญากรรมเป็นการทำลายสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Restorative Justice คำว่า “Restore” แปลว่า ฟื้นฟู ทำให้ดี ดั่งเดิมหรือใกล้เคียงกับของเดิมให้มากที่สุด เหตุที่เรียกเช่นนี้เพราะในกระบวนการทัศน์ของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เชื่อว่า อาชญากรรม เป็นการทำลายความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ทำให้

คนไม่รักใคร่กัน ไม่ชอบกัน ไม่ไว้ใจกัน หวาดระแวงกัน Restorative Justice จึงเป็นกระบวนการยุติธรรมเพื่อ Restore Relationship คือการทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เสียหายไป เพราะอาชญากรรมได้กลับคืนมาให้ดีขึ้นเหมือนเดิม หรือดีใกล้เคียงกับของเดิมให้มากที่สุดนั่นเอง เพื่อให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันได้อย่างสันติ

2) การให้ความหมายของความยุติธรรม ให้อธิบายความต้องการ (Need) และการปฏิบัติตามพันธะสัญญา การชดใช้ความเสียหายคือการกระทำสิ่งที่ดี สิ่งที่ถูกต้องให้มากที่สุดหรือดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ ความยุติธรรมเป็นนามธรรม และมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ความยุติธรรม” แตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละคน ขึ้นกับจุดยืน (Stand Point) แนวคิด ทักษะคติ การเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมทางสังคมของคนนั้น ๆ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายมากที่สุด ดังนั้น ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม จึงเป็นผู้มีสิทธิอำนาจที่จะบอกว่า ความยุติธรรมในความหมายและ/หรือความต้องการของตนคืออะไร อย่างไร ต้องการให้ผู้กระทำผิดชดใช้เยียวยาความเสียหายที่ตนได้รับการกระทำผิดนั้น ๆ อย่างไร จึงจะเรียกว่า “ยุติธรรม” การชดใช้ความเสียหายสามารถทำได้ด้วยการกระทำใด ๆ ที่เกิดจากการเห็นพ้องกัน / การตกลงร่วมกันระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด อาทิเช่น การกล่าวคำขอโทษ / ขออภัย การชดใช้เป็นเงินตรา การทำงานบริการแก่ผู้เสียหาย การทำงานบริการแก่ชุมชน ฯลฯ ข้อตกลงในการชดใช้ความเสียหายนั้นต้องเป็นการกระทำในสิ่งที่ดี / สิ่งที่ถูกต้องไม่ขัดต่อบรรทัดฐานสังคมหรือศีลธรรม และต้องเป็นข้อตกลงที่อยู่ในวิสัยที่ผู้กระทำผิดสามารถทำได้จริง

3) ความยุติธรรมได้มาโดยใช้การสนทนาพูดคุยกัน และการทำข้อตกลงร่วมกัน การที่จะได้มาซึ่งความยุติธรรมในกระบวนการที่สันติของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ต้องผ่านกระบวนการที่ให้ผู้เสียหายและฝ่ายผู้เสียหาย (Victim's Network) และผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้กระทำผิด (Offender's Network) มาพูดคุยกันและทำข้อตกลงร่วมกัน

4) การที่จะเรียกว่าเป็นความยุติธรรม ให้อธิบายผลลัพธ์คือ : ความต้องการของผู้เสียหายได้รับการตอบสนอง, ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (Accountability), คู่กรณีมีความปรองดองกัน ความต้องการของผู้เสียหายที่ต้องการให้ผู้กระทำผิดชดใช้นั้น ต้องเป็นความต้องการ (Need) ที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาผลร้ายหรือการชดใช้ความเสียหายที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำผิดด้วย การแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Accountability ไม่ใช่ Responsibility ความหมายของ Accountability คือการรับผิดชอบต่อผลที่เกิดจากการกระทำของตนเองด้วยความสำนึกและจากการที่ผู้กระทำผิดสำนึกผิดในการกระทำ

ของตนเอง ได้แสดงความรับผิดชอบโดยใช้ความเสียหายแก่ผู้เสียหายตามที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกัน และทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรมีการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้กันได้ สิ่งที่มาคือการทำให้อภัยกัน ผลสุดท้ายที่ได้คือความไว้น้ำใจกัน

Zehr เป็นคริสเตียนนิกาย Mennonite ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมร่วมสมัย (Contemporary Justice) และกระบวนการยุติธรรมตามพระคัมภีร์ไบเบิล (Biblical Justice) ดังแสดงในตารางที่ 2.2 โดยมีรายละเอียดดังนี้

**ตารางที่ 2.2 ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมร่วมสมัยและ
กระบวนการยุติธรรมตามพระคัมภีร์ไบเบิล**

กระบวนการยุติธรรมร่วมสมัย (Contemporary Justice)	กระบวนการยุติธรรมตามพระคัมภีร์ไบเบิล (Biblical Justice)
1. ความยุติธรรมแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ที่ใช้กฎหมายต่างกัน	1. มองความยุติธรรมเป็นองค์รวมอย่างมีบูรณาการ
2. การบริหารงานยุติธรรมคือการสอบสวนการกระทำผิด	2. การบริหารงานยุติธรรมคือการหาทางแก้ปัญหา
3. ความยุติธรรมเป็นไปตามกฎหมายและกระบวนการที่กำหนดไว้	3. ความยุติธรรมให้ดูที่ผลลัพธ์ และสาระสำคัญ
4. ให้ความสำคัญกับการลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด	4. ให้ความสำคัญกับการกระทำที่ถูกต้อง
5. การลงโทษคือจุดหมายปลายทางของความยุติธรรม	5. การลงโทษอยู่ในบริบทของการสำนึกผิดและความรักเพื่อนมนุษย์
6. การให้รางวัลขึ้นอยู่กับความกรุณา	6. ความยุติธรรมขึ้นอยู่กับความต้องการ ไม่ใช่การทดแทน
7. ความยุติธรรมไม่ใช่เรื่องของความเมตตา กรุณา	7. ความยุติธรรมเป็นเรื่องของความเมตตา กรุณาและความรักเพื่อนมนุษย์
8. ความยุติธรรมคือการปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกัน	8. ความยุติธรรมเป็นทั้งความเป็นธรรมและไม่เป็นธรรม
9. ความยุติธรรมเป็นการปกป้องรักษาสถานภาพ	9. ความยุติธรรมคือการก้าวไปข้างหน้าแสวงหาการเปลี่ยนแปลง
10. ให้ความสำคัญกับความผิดและหลักการที่	10. ให้ความสำคัญกับความเสียหายที่เกิดขึ้น

กระบวนการยุติธรรมร่วมสมัย (Contemporary Justice)	กระบวนการยุติธรรมตามพระคัมภีร์ไบเบิล (Biblical Justice)
<p>เป็นนามธรรม</p> <p>11. การกระทำผิดคือการฝ่าฝืนกฎระเบียบ</p> <p>12. ความผิดไม่สามารถให้อภัยได้</p> <p>13. “คนกระทำผิด” แตกต่างจากคนทั่วไป</p> <p>14. การกระทำผิดเป็นเรื่องของปัจเจก ไม่ให้ความสำคัญบริบททางสังคมและการเมือง</p> <p>15. การกระทำใด ๆ เกิดจากการเลือกที่จะกระทำของคน ๆ นั้น</p> <p>16. กฎหมายคือข้อห้าม</p> <p>17. ให้ความสำคัญกับบทบัญญัติของกฎหมาย</p> <p>18. รัฐคือผู้เสียหาย</p> <p>19. ความยุติธรรมแยกเป็นส่วน ๆ</p>	<p>11. การกระทำผิดคือการทำลายความสัมพันธ์ของมนุษย์และความรักเพื่อนมนุษย์</p> <p>12. ความผิดสามารถให้อภัยได้เมื่อมีการปฏิบัติตามพันธะสัญญาหรือกฎกติกา</p> <p>13. ระลึกอยู่เสมอว่า เราคือผู้กระทำผิด</p> <p>14. การกระทำเป็นเรื่องของปัจเจก แต่อยู่ในบริบทขององค์รวม</p> <p>15. การกระทำเกิดจากการเลือกที่จะกระทำแต่อยู่ในอิทธิพลของความชั่วร้าย</p> <p>16. กฎหมายคือครูหรือผู้ชี้ทางที่ชาญฉลาด ทำให้เราได้มาพูดคุยถกเถียงกัน</p> <p>17. ให้ความสำคัญกับเจตจำนงของกฎหมาย</p> <p>18. ผู้เสียหายคือ คน และความรักเพื่อนมนุษย์</p> <p>19. ความยุติธรรมเป็นเรื่องของทุกคนร่วมกัน</p>

Zehr ชี้ให้เห็นความแตกต่างของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับกระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนว่า ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบในการกระทำผิด ความปรองดอง และการยุติความขัดแย้ง ส่วนกระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนให้ความสำคัญต่อการลงโทษ (Umbreit, 2001: 28)

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกิดจากการเปลี่ยนกระบวนการที่ให้ความสำคัญทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมอาญามองว่าการกระทำผิดเป็น การกระทำที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ ดังนั้น รัฐต้องเป็นผู้จัดการกับผู้กระทำผิดนั้น ผู้เสียหายไม่ได้อยู่ในกระบวนการ แต่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่า การกระทำผิดเป็นเรื่องระหว่างบุคคล ทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นวิถีทางในการแก้ปัญหา ที่ทำให้ผู้กระทำผิดได้รับผิดชอบในการกระทำผิดของตน และอยู่บนความต้องการและประโยชน์ของผู้เสียหาย เป้าหมายสูงสุดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือ ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายรู้สึกว่ปัญหาได้ยุติลงแล้ว อย่างไรก็ตาม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องดำเนินการกับผู้กระทำ

ผิดด้วยหลักการยอมรับ และบูรณาการเขาเหล่านั้นกลับคืนสู่ชุมชนด้วยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเขาให้เป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย

Zehr อธิบายสาระสำคัญของความรับผิดชอบในการกระทำ (Accountability) ว่าความรับผิดชอบในการกระทำหมายถึงความเข้าใจและรู้ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน และนำไปสู่การทำให้สิ่งที่ถูกต้อง ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดต้องเป็นการคิดและตัดสินใจว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องทำต่อผู้กระทำผิด, ชุมชน และตนเอง ผู้กระทำผิดต้องสามารถรับผิดชอบในการกระทำของเขาได้ สังคมก็ต้องรับผิดชอบต่อผู้เสียหาย ช่วยเหลือ และตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายได้ (Zehr, 1995: 201-202)

Zehr ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความรับผิดชอบในการกระทำระหว่างกระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ดังแสดงในตารางที่ 2.3 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2.3 ความแตกต่างระหว่างความรับผิดชอบในการกระทำระหว่างกระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทน	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. การกระทำผิดทำให้เกิดความผิด	1. การกระทำผิดทำให้เกิดความรับผิดชอบและการเป็นผู้เคารพกฎระเบียบ
2. การกระทำผิดเป็นความผิดโดยสมบูรณ์	2. มีระดับของความรับผิดชอบ
3. การกระทำผิดไม่สามารถให้อภัยได้	3. การกระทำผิดสามารถเคลื่อนผ่านความสำนึกผิดและการฟื้นฟูความเสียหายได้
4. ภาระหน้าที่เป็นเรื่องนามธรรม	4. หน้าที่ความรับผิดชอบเป็นรูปธรรม
5. ภาระหน้าที่ต่อการกระทำผิดคือการลงโทษ	5. ความรับผิดชอบคือการกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
6. ภาระหน้าที่ต้องทำให้แก่สังคมและเป็นนามธรรม	6. ผู้กระทำผิดมีภาระหน้าที่ต่อผู้เสียหายเป็นอันดับแรก
7. ความรับผิดชอบในการกระทำเสมือนกับการกินยาชนิดหนึ่ง	7. ความรับผิดชอบในการกระทำคือการแสดงความรับผิดชอบ
8. การกระทำใด ๆ เกิดจากการเลือกที่จะทำอย่างอิสระ	8. ตระหนักในความแตกต่างระหว่างอิสรภาพของมนุษย์ที่เป็นไปได้หรือที่ควรจะเป็น และอิสรภาพที่เกิดขึ้นจริง

กระบวนการยุติธรรมแบบแก้แค้นทดแทน	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
9. ความอิสระนั้นเป็นเจตจำนงอิสระ	9. ตระหนักรู้ในบทบาทของบริบททางสังคมและไม่ปฏิเสธความรับผิดชอบของบุคคล

Zehr เสนอความคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งสัมพันธ์กับแบบจำลองการสร้างความสุข (Peacemaking Model) คำสำคัญคำหนึ่งของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือ “การให้อภัย” Zehr อธิบายว่า นักวิชาการและนักบริหารงานยุติธรรมมักพูดเสมอว่า ผลสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือ การที่ผู้กระทำผิดได้ชดใช้ความเสียหาย ผู้เสียหายให้อภัยแก่ผู้กระทำผิดและสุดท้ายทั้งสองฝ่ายก็มีความปรองดองกัน การให้อภัยที่แท้จริงคือการเสริมพลัง (Empowerment) และความปรองดองกัน ประการหนึ่งที่ทำให้การให้อภัยเกิดขึ้นได้คือ เมื่อผู้เสียหายรู้สึกว่าคุณเองปลอดภัย (Zehr, 1991: 47)

2.4.2 ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming)

Braithwaite(1989) ได้เสนอทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming) ไว้ในหนังสือชื่อ “Crime, Shame, and Reintegration” โดย Braithwaite มองว่าพฤติกรรมอาชญากรรมของบุคคลอาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกหลายประการ หากแต่เมื่อสังคมได้ดำเนินการลงโทษเท่ากับเป็นการทำให้บุคคลดังกล่าวเกิดความละอาย (Shaming) อันส่งผลให้บุคคลได้สร้างความสำนึกในตนเองว่าเป็นอาชญากรและจะมีพฤติกรรมดังกล่าวอีกต่อไปในอนาคต ซึ่ง Braithwaite เรียกกระบวนการลงโทษทางสังคมในลักษณะนี้ว่าเป็นการตีตราหรือทำให้บุคคลเสียหน้า (Stigmatization) ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดโอกาสให้บุคคลดังกล่าวกลับมามีพฤติกรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมอีกต่อไป

Braithwaite จึงได้นำเสนอวิธีการดำเนินการกับผู้กระทำผิดในรูปแบบของการพยายามทำให้บุคคลที่กระทำผิดกลับมาเป็นบุคคลที่เคารพกฎระเบียบของสังคมใหม่อีกครั้งโดยวิธีการให้อภัยหรือทำให้บุคคลไม่รู้สึกอับอาย (Reintegrative) ซึ่งแนวความคิดของเขาให้ความสำคัญไปที่สาเหตุของพฤติกรรมครั้งต่อไป โดยเขานำเสนอว่าพฤติกรรมอาชญากรรมของบุคคลจะลดน้อยหรือเพิ่มมากขึ้นจะขึ้นอยู่กับกลไกควบคุมทางสังคม หากสังคมใดมีกระบวนการที่ตราหน้าหรือทำให้บุคคลได้รับความอับอาย บุคคลก็จะมีพฤติกรรมอาชญากรรมมากขึ้นและไม่สามารถแก้ไขได้ ในทางตรงข้ามหากบุคคลได้กระทำผิดและถูกดำเนินการโดยกระบวนการให้อภัย

และยินดีรับบุคคลดังกล่าวกลับเข้ามาในสังคมหรือที่เรียกว่ากระบวนการทำให้บุคคลไม่รู้สึกล้ออาย บุคคลนั้นก็จะสำนึกผิดและงดเว้นหรือเลิกพฤติกรรมอาชญากรรม

การบูรณาการความละอายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “พิธีกรรมการแสดงความไม่พอใจของชุมชน (Community Disapproval)” ซึ่งจะมีการเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการอภิปรายเกี่ยวกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้น และสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการลงโทษเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดให้ผู้กระทำผิดได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ซึ่งวิธีการนี้จะนำไปสู่การขอภัยและให้อภัยแก่กัน และจะทำให้ผู้กระทำผิดประพฤติตนเหมาะสมยิ่งขึ้นและปฏิเสธที่จะกระทำพฤติกรรมแบบเดิมอีก อีกทั้งวิธีการนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงการลงโทษไว้กับชุมชน มิใช่เป็นการลงโทษที่กระทำโดยบุคคลเพียงคนเดียว หรือโดยเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในทางกลับกันวิธีการนี้ก็เป็นการสร้างรอยมลทินให้กับผู้กระทำผิด เพราะผู้กระทำผิดอาจจะเกิดความรู้สึกอายและแยกตัวเองออกจากชุมชน เป็นเหตุให้มีการสร้างวัฒนธรรมองในการกระทำผิดขึ้นได้

นอกจากนี้ Braithwaite ได้อธิบายไว้ว่า การบูรณาการความละอายใช้ได้กับทั้งระบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่จะใช้ได้ผลดีกับระบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นระบบที่ใช้อยู่ในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อน ส่วนการบูรณาการความละอายแบบเป็นทางการนั้น ควรกระทำก่อนที่ผู้กระทำผิดจะส่งตัวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการทำให้ทราบถึงแนวคิดในการจัดการกับผู้กระทำผิดในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทำให้สามารถนำไปประกอบการพิจารณาเหตุการณ์ในพระไตรปิฎกได้ถึงการจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.4.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ และหลักธรรมที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา (คัมภีร์ที่ขยายความจากพระไตรปิฎก)

จอห์น แมคคอนแนล (2538) ได้ศึกษาเรื่องการระงับความขัดแย้ง และเขียนหนังสือชื่อว่า Mindful Mediation in Handbook for Buddhist Peacemaker พบว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องง่าย ๆ ที่ใช้กันมานานมานพอ ๆ กับที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ มนุษย์ใช้การเจรจาสื่อสารเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ลุล่วง โดยอาศัยความสัมพันธ์อันดีที่มีกับคู่ขัดแย้งแต่ละคนเพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้นหากคู่กรณีมาเผชิญหน้ากัน การสื่อสารโดยผ่านคนกลางผู้

ไฟสันติย่อมแตกต่างอย่างมากกับการโต้เถียงด้วยอารมณ์รุนแรง หรือเบือนหน้าหนีอย่างไม่สบอารมณ์ และการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งจะช่วยให้ทุกฝ่ายมองปัญหาในมุมใหม่ ท่ามกลางบรรยากาศของการร่วมมือมากกว่าการเผชิญหน้า

แมคคอนเนล ได้เน้นไปที่มูลเหตุของความขัดแย้ง กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง และบทบาทของบุคคลที่ 3 โดยนำจิตวิทยาแนวพุทธเข้ามาอธิบายถึงการเป็นนักไกล่เกลี่ยที่ดี โดยเน้นไปที่หลักธรรม 3 หมวด ที่นักไกล่เกลี่ยจะต้องรู้เท่าทัน คือ

1) อริยสัจ 4 คือ พระพุทธองค์ทรงสอนว่าจะดับทุกข์ได้ก็โดยการถอนรากเหง้าแห่งความทุกข์ ในการที่จะเข้าถึงสันติภาพอย่างแท้จริง จำเป็นที่จะต้องกำจัดรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง เพราะฉะนั้นสิ่งที่นักไกล่เกลี่ยพึงกระทำก็คือการตระหนักและจัดการกับโลภะ โทสะ และโมหะที่แสดงตัวออกมาเป็นความขัดแย้ง และที่สำคัญนักไกล่เกลี่ยต้องมีคุณภาพทางจิตที่ดีด้วย

2) ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องการเกิดทุกข์และความขัดแย้ง ซึ่งธรรมหมวดนี้เป็นเครื่องช่วยให้เกิดการรู้เท่าทันตนเอง และช่วยให้สามารถกำหนดรู้การเปลี่ยนแปลงทุกขณะจิต ซึ่งจะมีประโยชน์ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งชั่วขณะจิต

3) อกุศลมูล จะทำให้สามารถเก็บรายละเอียดของความขัดแย้งได้ดี ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีเป้าหมายคือการสร้างช่องทางติดต่อสื่อสารระหว่างคู่ขัดแย้งให้เหตุผลมาแทนที่โลภะ ให้เมตตากรุณาแทนที่โทสะ และให้ความเข้าใจชัดเจนมาแทนที่โมหะให้ได้

นอกจากนี้แมคคอนเนลยังยกตัวอย่างสถานการณ์ความขัดแย้งแบบง่าย ๆ และบทบาทของพระสงฆ์สองรูปที่พยายามไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย สรุปก็คือความขัดแย้งส่วนมากจะมีโลภะ โทสะ และโมหะเป็นแกนทั้งสิ้น รากเหง้าของความขัดแย้งคือการถือตนเป็นใหญ่ ขาดสติ และเป็นอกุศล เพราะฉะนั้นการจัดการความขัดแย้งที่ถูกต้อก็คือ นักไกล่เกลี่ยต้องมีสติเป็นตัวรู้ ซึ่งสติจะเป็นตัวสร้างปัญญาขึ้นจัดการกับปัญหาอย่างแยบคาย และต้องมองปัญหาจากหลายแง่มุม เพราะจะทำให้ขจัดความสับสนในการจัดการกับปัญหาได้ อีกทั้งนักไกล่เกลี่ยต้องมีทักษะการฟังที่ดี สามารถแยกแยะความจริงกับความเท็จได้ และต้องฟังโดยรู้ถึงกระบวนการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นในจิตใจขณะที่กำลังฟัง รวมถึงต้องละอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีความเป็นกลาง รักษาความลับ และจัดการความขัดแย้งด้วยกุศลมูล มีเมตตาและเคารพต่อทุกฝ่าย

อีกทั้งได้ยกตัวอย่างของเหตุการณ์ความขัดแย้งในพระไตรปิฎก ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง โดยยกเหตุการณ์ความขัดแย้งในหมู่ภิกษุเมืองโกสัมพี ฝ่ายวินัยธรและฝ่ายพระสูตร ที่ทะเลาะกันเรื่องวินัยของการเข้าส้วม ซึ่งในขั้นแรกภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่เชื่อฟังพระพุทธองค์

จนพระองค์เสด็จหนีจากที่นั่น ไปอยู่เมืองอื่น แต่สุดท้ายแล้วภิกษุทั้งสองฝ่ายคิดได้ จึงเดินทางไปขอขมาต่อพระพุทธองค์ พระองค์ทรงไม่ติดใจเอาความ อีกทั้งยังตอบประชาชนที่มาเข้าเฝ้า ทูลถามว่าจะให้ปฏิบัติต่อพระภิกษุเหล่านั้นอย่างไร พระองค์ทรงให้ปฏิบัติให้เหมือนกันกับภิกษุอื่น ทั้งในเรื่องการถวายอาหาร และการฟังธรรม อีกทั้งพระองค์ยังเน้นย้ำการลงมตอย่างเป็นเอกฉันท์ ของคณะสงฆ์ เพื่อตัดสิ้นความแก่ภิกษุเมืองโกสัมพีเหล่านั้น สุดท้ายพระองค์ทรงตรัสถึง คุณสมบัติของภิกษุที่เหมาะสมในการจัดการปัญหาความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ ดังนี้

- 1) ผู้ไกลเกลี่ยต้องเป็นอยู่อย่างมีสติ มีศีลาจารวัตรตรงดงาม
- 2) ผู้ไกลเกลี่ยควรมีวัตรปฏิบัติที่ผู้ขัดแย้งไม่อาจตำหนิได้ และทำให้เป็นการยากที่จะถูกขู่ เชิญหรือสูญเสียบความน่าเชื่อถือ
- 3) ผู้ไกลเกลี่ยต้องสามารถพูดได้อย่างชัดเจน และประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้ทั้งสอง ฝ่ายยอมรับฟัง
- 4) ผู้ไกลเกลี่ยควรแก้ปัญหาได้ไม่ติดขัด และมีทักษะในการถามและควบคุมเหตุการณ์ โดยไม่ใช้การบีบบังคับ
- 5) ผู้ไกลเกลี่ยจะต้องมีความสามารถในการสื่อสารอย่างถูกต้องแม่นยำจากคู่ขัดแย้งฝ่าย หนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง
- 6) ผู้ไกลเกลี่ยจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องราวขององค์กรภายในหรือระหว่าง หน่วยงาน บุคคลที่ผู้ไกลเกลี่ยกำลังทำการไกลเกลี่ยความขัดแย้ง
- 7) มีความอ่อนน้อมถ่อมตัว
- 8) ในกรณีการไกลเกลี่ยเกี่ยวข้องกับประเด็นทางกฎหมาย ผู้ไกลเกลี่ยจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายด้วย
- 9) ผู้ไกลเกลี่ยควรสัมพันธ์กับคู่ขัดแย้งที่มีตำแหน่งต่างกันอย่างเท่าเทียมด้วยความเคารพ และมีความกรุณา

นอกจากนี้ยังได้ยกเหตุการณ์ข้อขัดแย้งในหมู่พระญาติฝ่ายไกลิยะ และศากยะ เรื่องการแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ซึ่งพระองค์ได้ทรงดำริก่อนว่าจะไปจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้อย่างไร ใช้รูปแบบใด และทรงพิจารณาว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นหากพระองค์ไม่เสด็จไป ซึ่งการเสด็จปรากฏตัวของพระองค์ทำให้ข้อขัดแย้งยุติเนื่องจากทั้งสองฝ่ายตระหนักว่าการกระทำของตนไม่เป็นแก่นสาร พระพุทธองค์ได้ช่วยให้ทั้งสองฝ่ายพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าที่ตนยึดถือ และมีวิธีการจัดการที่ทำให้ภักษัตริย์ทั้งสองฝ่ายไม่เสียพระพักตร์ อย่างไรก็ตามการไกลเกลี่ยของพระพุทธองค์ช่วยให้เห็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อนักไกลเกลี่ยในปัจจุบันที่อาศัยหลักธรรมเป็นพื้นฐาน

ท้ายที่สุด แมคคอนแนลได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติในการจัดการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งให้นักไกล่เกลี่ยทั่วไปได้นำไปใช้และปรับใช้กับสังคมปัจจุบัน กล่าวคือ นักไกล่เกลี่ยจำเป็นจะต้องค่อย ๆ ให้ความสนใจกับสถานการณ์ตั้งแต่แรก และพยายามหลีกเลี่ยงวิธีการการนำตัวเองเข้าสู่สถานการณ์ ที่จะทำให้ผู้ขัดแย้งเข้าใจผู้ไกล่เกลี่ยผิด ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะเป็นเครื่องตัดสินว่าจะเข้าไปไกล่เกลี่ยหรือไม่อยู่ที่ว่ามีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน และเราเหมาะสมเพียงใดสำหรับหน้าทีนั้น ก่อนที่ผู้ขัดแย้งจะไว้วางใจเรา เขาจะต้องรู้ว่าเราเป็นใคร ทำไมเราจึงเสนอตัวที่จะช่วย และเขาหวังจะได้อะไรจากการไกล่เกลี่ย ซึ่งการพบครั้งแรกนั้นสำคัญมากสำหรับการสร้างบรรยากาศแห่งการเปิดใจ และนักไกล่เกลี่ยจะต้องพยายามสนับสนุนให้ผู้ขัดแย้งยอมรับท่าทีของอีกฝ่ายได้ด้วย

พระมหากษัตริย์ นิธิยุตยานกร (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ: ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวเคราะห์รูปแบบ (Model) ของแผนปฏิบัติการที่ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชาวศากยะ และชาวโกลิยะด้วยสันติวิธีของพระพุทธเจ้า และนำเสนอกระบวนการ และขั้นตอนในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในมิติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า การนำเสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะด้วยสันติวิธีของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงเริ่มต้นด้วยการกำหนดกรอบปัญหา ซึ่งปัญหาที่ทรงค้นพบก็คือ ประเด็นที่ว่าด้วยการทะเลาะวิวาทอันเนื่องมาจากสาเหตุของการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ และประเด็นที่ว่าด้วยความริ้วฉานอันเนื่องมาจากการพาดพิงเชิงดูหมิ่น “ที่มาของชาติพันธุ์” ของกษัตริย์แคว้นศากยะและกษัตริย์แคว้นโกลิยะ เมื่อทราบประเด็นปัญหาอย่างแจ่มชัดแล้ว พระองค์จึงได้กำหนดเป้าหมายของการแก้ไขความขัดแย้งเอาไว้สองประการ กล่าวคือ การทำให้หมู่ญาติหยุดความทะเลาะวิวาทและความริ้วฉาน และการทำให้หมู่ญาติมีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียว การจัดวางลำดับความสำคัญของขั้นตอนที่จะนำดำเนินการแก้ไขจึงเริ่มต้นด้วยการหาแสวงหามาตรการเพื่อระงับการทะเลาะวิวาท และความริ้วฉานก่อน หลังจากนั้น จึงสร้างความสมานฉันท์ที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้น และอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อแก้ไขความขัดแย้งนั้นประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์กับคู่กรณี การสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือ และการใช้วิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยสำหรับหลักการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงนำมาเป็นฐานคิดในการสนับสนุนการปฏิบัติการในเชิงสันติวิธีก็คือ หลักการ “หยุดเพื่อรัก พักเพื่อฟัง” ซึ่งหลักการนี้ประกอบไปด้วยแนวคิดหลักที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ การสลายความเป็นอัตลักษณ์ การชี้ให้เห็นถึงการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีสติ และการชี้ให้เห็นถึง

จุดด้อยของการทะเลาะวิวาทและความร้าวฉาน และหลักการ “สามัคคีร่วมชาติ พุทธศาสน์รวมใจ” ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดหลักที่สำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ สามัคคีคือพลัง พังเพราะไร้สามัคคี และ แยกกันชีวิตยังอยู่ แยกหมู่ชีวิตมลาย ซึ่งหลักการขั้นแรกนั้นเป็นหลักการที่ทำให้การทะเลาะวิวาทและความร้าวฉานยุติลง ส่วนหลักการขั้นที่สองเป็นการสร้างความสามัคคีสามัคคีให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนในหมู่ญาติ

จากผลการศึกษาทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำเสนอแผนปฏิบัติการที่ว่าด้วยกระบวนการของการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เพื่อเป็นการต่อยอดจากแผนปฏิบัติการของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถจะนำไปประยุกต์เพื่อแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในมิติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวและการทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

สมเด็จพระติ มีธรรม (2549) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “วิถีพุทธในพระไตรปิฎก” ซึ่งในหนังสือได้แบ่งเป็นตอน ทั้งหมดล้วนเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติของชาวพุทธที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และมีตอนที่มิเรื่องราวที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งแบบพุทธ คือเรื่อง “ภพภูมิเทวดาและการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งแบบพุทธ” กล่าวถึงเรื่องราวในชนวนสกุสุตต มหาโควินทสุตต และมหาสมยสุตต ซึ่งเกี่ยวกับคติเรื่องเทพในพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวของเทวดาที่อยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ในเทวโลก ว่าเทวดานั้นมีเกิด มีตาย มีอายุขัย และเป็นเรื่องที่เทวดามาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและพระสาวกจำนวน 500 รูป ซึ่งในตอนนี้ผู้แต่งได้เล่าเรื่องโดยเสริมเรื่องราวในอรรถกถาว่าเหตุใดเทวดาจึงมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ในอรรถกถาได้อธิบายว่าก่อนที่เทวดาจะลงมาเฝ้าพระพุทธองค์นั้น มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น คือ กรณีความขัดแย้งระหว่างพระญาติฝ่ายบิดาและมารดา เนื่องจากปัญหาการแย่งชิงน้ำจากแม่น้ำโรหิณี เมื่อพระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ถึงความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย จึงเดินทางไปจัดการความขัดแย้งนั้น ซึ่งการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของพระพุทธองค์นั้น พระองค์ได้ไตร่ตรองเตรียมการก่อนที่จะไประงับความขัดแย้ง กล่าวคือ เมื่อพระองค์เสด็จไปประทับนั่งระหว่างกองทัพทั้งสอง ก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นโทษของสงครามทันทีทันใด แต่ได้ทรงตั้งคำถามให้ทั้งสองฝ่ายแยกแยะก่อน แล้วสอนว่าการผูกใจเจ็บก็มีแต่จะติดใจกันไปเรื่อย ๆ จากนั้นจึงยกเอานิทานที่พระองค์ทรงดำริไว้ก่อนแล้ว มาตรัสให้ฟังถึงคุณและโทษที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งกษัตริย์ของทั้งสองฝ่ายจึงยกทัพกลับไป ไม่มีการสงครามเกิดขึ้น

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งผู้แต่งได้ยกมาเป็นตัวอย่างคือ เรื่องความขัดแย้งของภิกษุชาวกรุงโกสัมพีระหว่างพระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรกับฝ่ายพระสูตร ในการถกเถียงกันเรื่องวินัยในการเข้าส้วม ซึ่งในครั้งแรกพระพุทธองค์เข้าไปห้าม แต่ทั้งสองฝ่ายไม่เชื่อฟัง ไม่ยอมความกัน จนพระพุทธองค์เสด็จจากไปอยู่ที่อื่น ชาวบ้านจึงชวนกันไม่ใส่บาตรและไม่อุปัฏฐากใด ๆ แก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งสอง

ฝ่ายจึงประสบกับความยากลำบาก จนต้องพากันเดินทางไปขอขมาพระพุทธองค์ ซึ่งองค์เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งสองฝ่ายกลับตัวกลับใจให้เข้าเฝ้า โดยไม่ตำหนิติเตียนใด ๆ และทรงให้ชาวบ้านปฏิบัติต่อภิกษุเหล่านั้นเสมือนกับภิกษุอื่น (ในการถวายทานและฟังธรรม)

เมื่อผู้แต่งยกเรื่องราวในพระสูตรมาแล้ว ก็ได้มีการแสดงให้เห็นถึงการใกล้เคียงของพระองค์ว่ามี 4 ขั้นตอน คือ 1. ให้โจทก์แจ้งพฤติกรรมของจำเลยที่สมควรได้รับโทษให้ที่ประชุมทราบ 2. ให้จำเลยให้การ 3. ปรับโทษตามความหนัก เบาที่ผู้ยื่นละเมิด และ 4. ประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกัน แล้วประกาศขอมติให้ที่ประชุมพิจารณา จากนั้นก็ให้ระงับการลงโทษนั้น และได้ทำการวิเคราะห์ถึงการเป็นนักใกล้เคียงของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงมีพระเมตตาและกรุณา และใช้การมีส่วนร่วมของสงฆ์ในทุกขั้นตอน สุดท้ายยังชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่ไม่นิยมความรุนแรง มีวิธีคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งใดอย่างแยบคาย ประนีประนอม ออมชอม จึงควรนำสิ่งเหล่านี้ไปปรับใช้กับการแก้ปัญหาในสังคม อย่างกรณีปัญหาความขัดแย้ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาเรื่องดังกล่าวทำให้ทราบถึงเรื่องราว และเหตุการณ์เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในพระไตรปิฎกว่ามีเรื่องใดบ้าง และมีวิธีการอย่างไร ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการเลือกเรื่องที่จะใช้ในการศึกษาครั้งนี้ และเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยในเอกสารทั้งสองชิ้นดังกล่าวได้ยกเหตุการณ์ความขัดแย้งในพระไตรปิฎก และได้วิเคราะห์ถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ขั้นตอนการใกล้เคียง และลักษณะของผู้ใกล้เคียงความขัดแย้งที่เหมาะสมไว้ด้วย

2.4.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสาเหตุ และการป้องกันอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนา

อัณณพ ชูบำรุง (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “สาเหตุของการเกิดอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนา” ในพระไตรปิฎกภาษาไทย พบว่าหลักพุทธศาสนาสอดคล้องกับหลักอาชญาวิทยาที่เขียนขึ้นโดยนักคิดชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก อาจสรุปหลักอาชญาวิทยาในปัจจุบันได้ว่าอาชญากรรมเกิดจากปัจจัยสำคัญ 3 อย่าง คือ 1. ปัจจัยทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งเสพติด อาวุธ สิ่งล่อตาล่อใจ สถานที่เปลี่ยว เวลาค่าคืน วัตถุอันเป็นที่รัก 2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เพื่อนชั่ว สถาบันทางสังคมที่ขาดประสิทธิภาพ ความยากจน การยั่วยุหรือความประมาทของเหยื่ออาชญากรรม 3. ปัจจัยทางจิต ได้แก่ สภาพของจิตที่มีความก้าวร้าว ความเห็นแก่ตัว ความมั่งงาย

เป็นต้น ซึ่งในพุทธศาสนาได้กล่าวถึงปัจจัยเหล่านี้เช่นกัน เพียงแต่ไม่ได้บอกว่าเป็นทฤษฎีอาชญาวิทยาเท่านั้น

ในส่วนพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรมไว้มากก็คือ ส่วนที่เป็นพระสูตรต้นตปิฎก ที่สามารถนำมาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญโดยไม่ต้องตีความกันมาก และบางสิ่งยังก้าวไปไกลกว่าหลักอาชญาวิทยาทั่วไปเสียอีก กล่าวคือ แง่ปัจจัยเกี่ยวกับจิตใจนั้น พุทธศาสนากล่าวถึงลงไปถึงกิเลส คือ ความโลภ โกรธ และหลง อันเป็นต้นตอให้เกิดความเห็นผิด หรือ มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งนำไปสู่การพุดผิด คิดผิด และทำผิดได้

Loy David R. (2001) ได้ศึกษาเรื่อง “Healing Justice: A Buddhist Perspective.” โดย Loy ยืนยันว่ากระบวนการยุติธรรมนั้นมีพื้นฐานที่เชื่อมโยงกับศาสนาและทางโลก ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ ตัวตน และกลุ่ม ซึ่งในมุมมองทางพุทธศาสนา กระบวนการยุติธรรมเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตน พฤติกรรมของมนุษย์ และความรับผิดชอบกับการกระทำผิด หรืออาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีทั้งดีและไม่ดี บ่อยครั้งที่มนุษย์มีความโลภ ความเลว และความเชื่อที่ผิด เพราะฉะนั้นการลงโทษที่เหมาะสมคือการปรับปรุงที่ตัวบุคคล Loy ได้ยกตัวอย่างสังคมทิเบตที่ใช้มุมมองของพระพุทธศาสนาในกระบวนการยุติธรรม โดยมีการสร้างกระบวนการยุติธรรมและข้อตกลงร่วมกันโดยใช้การมีส่วนร่วม และผสมผสานระหว่างศาสนากับความคิดทางการเมืองเข้าด้วยกัน ซึ่งต่างจากสังคมตะวันตกที่แยกทั้งสองอย่างนี้ออกจากกัน และใช้กฎหมายเป็นศูนย์กลาง โดยไม่คำนึงถึงประชาชน รวมถึงผู้กระทำผิดและเหยื่ออาชญากรรม และปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย

พระมหาสุเทพ ศรีทอง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการป้องกันอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนา” จากพระไตรปิฎกภาษาไทย และนักวิชาการ ซึ่งผลการศึกษสามารถสรุปได้ดังนี้

1) มุมมองของพุทธศาสนาต่ออาชญากรรม พบว่า การประกอบอาชญากรรมแทบทั้งหมดเป็นการละเมิดศีล 5 ไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่งหรือหลายข้อรวมกัน ในทางพุทธศาสนาเห็นว่าการก่ออาชญากรรมเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผู้ประกอบอาชญากรรมย่อมจะต้องเดือดร้อนทั้งทางอาญาและทางใจ

2) สาเหตุการเกิดอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนา พบว่า อาชญากรรมเกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ความโลภ โกรธ และหลง และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความขัดสนทางเศรษฐกิจ การอยู่ในถิ่นที่ไม่เหมาะสมและสังคมที่ไม่ดี สถาบันการเมืองการปกครองที่ไม่มีประสิทธิภาพ

3) การป้องกันอาชญากรรมตามหลักพุทธศาสนาต่าง ๆ ได้แก่

3.1) แนวทางการป้องกันอาชญากรรมด้านตัวอาชญากร โดยใช้หลักศีล 5 หลักธรรมโลกบาล และอริยมรรค 8

3.2) แนวทางการป้องกันอาชญากรรมด้านตัวเหยื่อ โดยใช้หลักสัปปริสธรรม 7 การอยู่ในปฏิรูปเทศ การไม่คบคนพาล และการเข้าไปคบคนดี

3.3) แนวทางการป้องกันด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ และใช้หลักเศรษฐกิจที่อยู่ในกฎทันตสูตร

3.4) แนวทางการป้องกันอาชญากรรมด้านหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม โดยใช้หลักอธิปไตยธรรม 7 ราชสังคหวัตถุ 4 และการละเว้นจากอคติ 4

จากการศึกษาสรุปได้ว่าศีล 5 เป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุดที่ควรนำมาใช้ในการป้องกันอาชญากรรมในสังคม

นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมไว้ดังนี้

1) ควรจะส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีบทบาทในการปลูกฝังศีลธรรมทางศาสนาให้แก่เยาวชน ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวจะสามารถป้องกันอาชญากรรมได้

2) สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนที่เกิดผลสัมฤทธิ์และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันอย่างแท้จริงได้ รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากอาชญากรรมแก่นักเรียนและนักศึกษา

3) สถาบันศาสนาควรแสดงบทบาทที่ชัดเจนในการปลูกฝังศีลธรรมให้กับสังคมมากกว่าการสร้างวัตถุสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4) หน่วยงานของรัฐควรให้ความสำคัญกับศาสนาและส่งเสริมให้ประชาชนสมาทานรักษาศีล 5 และนำเอาศาสนาเข้ามาเป็นกลไกพื้นฐานในการป้องกันอาชญากรรม

จากเอกสารดังกล่าวทำให้ทราบถึงสาเหตุของการเกิดอาชญากรรม และการป้องกันอาชญากรรม ทำให้ทราบว่าปัจจัยทางกายภาพ สังคม และจิตใจ มีความสัมพันธ์กับการเกิดอาชญากรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ก็รวมถึงความขัดแย้งด้วยนั่นเอง แสดงว่าความขัดแย้งก็เป็นเหตุให้เกิดอาชญากรรม เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะหาการป้องกันและจัดการที่เหตุ นั่นก็คือปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ รวมถึงความขัดแย้งด้วย ซึ่งเมื่อทราบถึงเหตุแล้ว ก็จะทำให้มีแนวทางในการค้นหาหลักธรรมในพุทธศาสนามาจัดการกับความขัดแย้งได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งงานของพระมหาสุเทพ ศรีทอง ก็ได้แนะนำการป้องกันอาชญากรรมตามหลักธรรมในพุทธศาสนาไว้อีก ทำให้ทราบแนวทางการเลือกใช้หลักธรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

2.4.5 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความขัดแย้งของศาสนาอื่นนอกจากศาสนาพุทธ และชนเผ่าต่าง ๆ

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2535) ได้เขียนหนังสือชื่อว่า “วัฒนธรรมอิสลาม” ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งไว้ว่า ศาสนาอิสลามได้วางแนวทางในการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งไว้ครบถ้วนตั้งแต่เมื่อ 1,400 ปีที่ผ่านมา โดยนำแนวทางมาจากคัมภีร์อัล-กุรอาน อันเป็นธรรมนูญชีวิตของชาวมุสลิมทั่วโลก โดยใช้หลักศรัทธา 6 ประการ อันประกอบด้วย 1. การศรัทธาในพระเจ้าว่าเมืองค์เดียวคือพระอัลเลาะห์ 2. ศรัทธาในบรรดาเทวทูตของพระองค์ 3. ศรัทธาในคัมภีร์ ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต 4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต 5. ศรัทธาในวันอาสานและวันพิพากษา 6. ศรัทธาในกฎกำหนดสภาพการณ์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า อีกทั้งยังใช้หลักปฏิบัติ 5 ประการที่เรียกว่ารูกันอิสลา ประกอบด้วย การปฏิญาณตน การละหมาด การถือศีลอด การออกซะกาตคือการบริจาค และการประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งทั้งหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติถือเป็นโครงสร้างของศาสนาอิสลามที่ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม โดยการควบคุมจะให้ผู้นำศาสนาหรือการทำประชาคมชาวมุสลิม หรือที่เรียกว่าอิสลามมียะในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือสังคมชาวมุสลิม

Jim Consedine (1999) ได้ศึกษาเรื่อง “God’s Way: Biblical Justice” พบว่า ในคัมภีร์ไบเบิลโบราณซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาคริสต์นั้นได้กล่าวถึงอาชญากรรมและการลงโทษไว้ในหลายจุด โดยเน้นความสำคัญไปที่การเยียวยาผู้เสียหาย การชดใช้และการสำนึกผิดของผู้กระทำผิด และการทำให้ผู้กระทำผิดคืนสู่สังคมได้ ซึ่งลักษณะเฉพาะของกระบวนการยุติธรรมที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ไบเบิลก็คือการที่ผู้เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ต้องมาทำการสัญญาต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า โดยต้องให้สัญญาว่าจะไม่ละเมิดกฎหมาย และจะทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง อีกทั้งในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมนั้น ทุกฝ่ายต้องกล่าวความจริง ต้องมีการให้คำมั่นสัญญาต่อกันว่าจะไม่กระทำผิดอีก และผู้กระทำผิดต้องทำการสำนึกผิดและแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

Robert Aitken Roshi (2001) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Restorative Justice: Polenesian Style” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนได้เน้นไปที่ความคิดและกระบวนการสำคัญ คือการแก้ไขปัญหาในวัฒนธรรมของโพลินีเซียน โดยเฉพาะในฮาวาย ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาแบบยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กล่าวคือ เมื่อมีปัญหา หรือความขัดแย้งเกิดขึ้น ก็จะมีการเข้าร่วมประชุมกัน แล้วเริ่มต้นด้วยการสวดมนต์ขอพรจากพระเจ้าเป็นภาษาฮาวาย หรือตามข้อตกลงของผู้เข้าร่วมประชุม จากนั้นผู้กระทำผิดและเหยื่ออาชญากรรมก็จะแสดงตัวพร้อมกับครอบครัว หรือเพื่อนสนิท

หลังจากนั้นผู้อาวุโสที่สุดในที่ประชุมก็จะเป็นผู้ดำเนินการในที่ประชุมต่อไป และต้องทำหน้าที่ด้วยความ เป็นกลาง เริ่มต้นด้วยการให้ทั้งสองฝ่ายระบาย ปลดปล่อยความรู้สึกต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้ขัดขวาง และต่อต้านกระบวนการที่จะดำเนินต่อไป โดยผู้ดำเนินการจะเป็นผู้กำหนดช่วงเวลา และจัดบรรยากาศในที่ประชุมให้เหมาะสมต่อการเยียวยาทั้งผู้กระทำผิดและเหยื่อ และเพื่อให้การประชุมเป็นไปอย่างราบรื่น ก็ต้องมีการกำหนดบทบาท และขอบเขตของญาติแต่ละฝ่ายด้วย ต่อจากนั้นผู้ดำเนินการก็จะให้ผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แสดงความรู้สึก และแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้ขณะที่มีผู้กำลังแสดงความคิดเห็นอยู่นั้น ห้ามมิให้ผู้ใดขัดขึ้น แต่ถ้าบรรยากาศในการประชุมตึงเครียด มีผู้ใดเผยแพร่อารมณ์ไม่พอใจ หรือโกรธออกมา ผู้ดำเนินการประชุมก็จะสั่งให้หยุดพักให้ผู้เข้าร่วมประชุมใช้การไตร่ตรอง และระงับอารมณ์ จึงเริ่มการประชุมขึ้นอีกครั้ง จนกระทั่งเมื่อคลี่คลายปัญหาทั้งหมดได้ ฝ่ายผู้กระทำผิดก็ต้องออกมาแสดงความรับผิดชอบ ยอมรับผิด ส่วนฝ่ายที่ได้รับความเสียหายก็ต้องแสดงการให้อภัย แต่ถ้าปัญหาใดต้องมีการชดใช้กันเกิดขึ้น ทั้งสองฝ่ายก็ต้องทำการตกลง โดยทำการเสนอความคิดเห็น และหาข้อสรุปร่วมกัน เมื่อตกลงกันได้ ผู้ดำเนินการก็จะประกาศยุติปัญหา และทำการสรุปการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นผู้เข้าร่วมประชุมก็ต้องสวดมนต์อีกครั้ง และร่วมกันรับประทานอาหาร อันถือว่าปัญหาที่เกิดขึ้นยุติลง และจะไม่เกิดขึ้น ไม่มีใครกล่าวถึงอีก สุดท้ายทั้งสองฝ่ายก็จะกลับมาปรองดองกันอีกครั้ง

บุญเลิศ จันทระ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “แต่งงานกับนางไม้ : วิถีชาวบ้านกับการจัดการ ความขัดแย้ง” พบว่า ประเพณีการแต่งงานกับนางไม้เป็นประเพณีเฉพาะถิ่น โดยมีศูนย์กลางการ ประกอบพิธีกรรม ณ บ้านมะม่วงหมู่ หมู่ที่ 4 ตำบลสิงห์หม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็น ความเชื่อในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึง ปัจจุบัน โดยจากการศึกษาพบว่าประเพณีนี้เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของคน สองกลุ่มที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมในเรื่องการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน พิธีกรรม เปรียบเสมือนสะพานที่จะใช้ เป็นเครื่องมือเพื่อก้าวผ่านรอยต่อทางวัฒนธรรมสองวัฒนธรรม ไม่ ก่อให้เกิดความรุนแรงทางสังคม กล่าวคือ ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีการผสมผสานกันระหว่างความ เชื่อแบบพื้นบ้านคือ พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (วิถีแบบฮินดูผสมผสานกับพุทธศาสนา) กับ ศาสนาอิสลามที่เข้ามาในภายหลัง ซึ่งความเชื่อที่แตกต่างกันของคนในชุมชนทำให้เกิดความ ขัดแย้งขึ้น ชุมชนจึงหาทางออกโดยอาศัยสิ่งที่คนในชุมชนมีความเชื่ออยู่เป็นรากฐานในการสร้าง พิธีกรรมการแต่งงานกับนางไม้ขึ้น เพื่อจะจัดการกับความขัดแย้งนั้น คือหากมีการแต่งงานกัน ระหว่างคนไทยพุทธกับคนไทยมุสลิมเกิดขึ้น จะจบลงที่ทั้งสองหันไปนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมี

พิธีกรรมการเข้าแขกเป็นตัวเปลี่ยนผ่าน แต่ก่อนที่จะถึงพิธีกรรมการเข้าแขก ก็ต้องประกอบพิธีกรรมแต่งงานกับนางไม้ก่อน ซึ่งขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมก็จะมีเตรียมขันหมาก เชิญวิญญาณบรรพบุรุษของเจ้าบ่าวมารับทราบ และการยกขันหมาก โดยทำการประกอบพิธีที่หลาแม่ทวด และเมื่อเสร็จจากพิธีนี้แล้วต้องเข้าสู่พิธีอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา แล้วจึงทำพิธีเข้าแขกต่อไป โดยตระกูลที่มีเชื้อสายพุทธและอิสลาม ลูกชายคนโตจะต้องเป็นผู้สืบทอดประเพณีนี้ หรือถ้าคนโตเป็นผู้หญิงก็เป็นหน้าที่ของลูกชายคนต่อไป และถ้าตระกูลใดไม่มีลูกชาย ลูกสาวก็ต้องเข้าพิธีแทนโดยการบวชชี แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีการแต่งงานกับนางไม้ยังคงอยู่ แต่ได้ตัดในส่วนของการเข้าแขกออกไป ยังคงเหลือเพียงขั้นตอนการเช่นไหว้บรรพบุรุษและการบวชในพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะเหตุว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามได้ย้ายออกจากพื้นที่ไปอยู่ในชุมชนที่เป็นมุสลิมหมดแล้ว จึงยังคงเหลือพิธีกรรมบางส่วน โดยกลายเป็นว่าการแต่งงานกับนางไม้ถือเป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างเต็มรูปแบบและสมบูรณ์

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการประนีประนอมความขัดแย้งของคนสองกลุ่มดังที่กล่าวมา โดยทุนที่สำคัญยิ่งของสังคมแห่งนี้เมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นจากการไหลบ่าของวัฒนธรรมอื่น ก็คือทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดการกับความขัดแย้งโดยอาศัยเงื่อนไขของเวลา และทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนแห่งนี้ทำให้สามารถผลิตเครื่องมือแก้ความขัดแย้งทางศาสนาได้อย่างฉิวเฉียด เพราะเครื่องมือเช่นนี้เป็นเครื่องมือของคนทั้งสังคมร่วมกันผลิต และสุดท้ายได้นำมาซึ่งความสันติของสังคมอันเกิดจากความขัดแย้งได้

พิมุข ชาญธนะวัฒน์ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการควบคุมและวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของชาวมุเซอแดงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า สังคมของชาวมุเซอแดงเป็นสังคมขนาดเล็ก มีโครงสร้างสังคมที่ไม่ซับซ้อน มีความสัมพันธ์กันตามระบบเครือญาติ มีกระบวนการควบคุมทางสังคมเพื่อให้สมาชิกปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม โดยใช้การขัดเกลาโดยสถาบันทางครอบครัว มีการใช้กฎข้อบังคับ จารีต และการใช้ประเพณีพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสมาชิกของชุมชนไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ฝ่าฝืน หรือสร้างปัญหาให้สังคม แต่เมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ก็จะมีการลงโทษโดยการตักเตือน ปรับ ขับไล่ ให้ดื่มน้ำสาบานตน และให้ผู้กระทำผิดย้ายออกไปจากชุมชน ซึ่งวิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางสังคมจะเน้นการเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการรับรู้ของสมาชิกในชุมชนด้วยการสร้างความรู้สึกรับผิดและความอับอายขายหน้าให้ผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือสร้างปัญหาให้สังคม ซึ่งการลงโทษในสังคมมุเซอแดงถือเป็นประชาติของชุมชนที่พิจารณาจากสถานการณ์ของพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคมและสถานภาพทางสังคมของ

ผู้กระทำผิด วิธีการเช่นนี้สำคัญมากกับสมาชิกสังคมที่เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน เนื่องจากไม่มีใครสามารถดำรงชีพอยู่ในชุมชนได้ลำพังโดยปราศจากการช่วยเหลือจากผู้อื่นในชุมชน

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2549) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม พบว่ากระบวนการวิธีในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนมุสลิมนี้จะเน้นประนีประนอมคู่กรณีทั้งสองฝ่ายและจะพยายามให้เรื่องราวความขัดแย้งจบลงภายในชุมชนให้ได้ โดยพิจารณาในพิธีมุขาวาระหรือการประชุมที่มัสยิด หลังจากประชุมแล้วทั้งสองฝ่ายอาจจะประนีประนอมกันได้โดยการชดใช้ เยียวยา ขอโทษ และเมื่อเรียบร้อยแล้วก็จะมีการสลาม (สัมผัสมือ) กัน เนื่องจากคู่กรณีจะเป็นที่จะต้องกลับมาดำเนินชีวิตในชุมชนร่วมกันอีก ซึ่งหากมีการนำเรื่องราวความขัดแย้งไปสู่การพิจารณาดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักแล้ว คู่กรณีอาจจะประสบปัญหาในการที่จะต้องกลับมาดำเนินชีวิตในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง เพราะการตัดสินคดีต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่ชนะ ขณะที่อีกฝ่ายจะต้องเป็นฝ่ายแพ้ไปโดยปริยาย ซึ่งฝ่ายที่แพ้อาจจะไม่กล้ากลับมาพบปะผู้คนหรือผู้คนที่อาจจะเกิดการไม่ยอมรับฝ่ายแพ้นอกจากนี้การนำเรื่องราวความขัดแย้งส่งไปยังกระบวนการยุติธรรมปกติทำให้คู่กรณีต้องเสียเวลาอย่างมาก กว่าเรื่องราวความขัดแย้งจะจบลง

จากการศึกษาดังกล่าว ทำให้สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับการศึกษาในครั้งนี้ และจะทำให้เห็นกระบวนการของการจัดการความขัดแย้งในแต่ละสังคม ซึ่งจากงานวิจัยข้างต้นนี้ ทำให้เห็นว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในสังคมหนึ่ง ๆ ก็จะมีการจัดการความขัดแย้งตามวิธีการที่ตกลงร่วมกัน และเมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วทำให้เห็นว่างานวิจัยทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าในสังคมหนึ่งย่อมมีการตกลงร่วมกัน หรือสร้างประเพณีอย่างหนึ่งขึ้นเพื่อเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้ง และแต่ละสังคมจะใช้ทุนทางวัฒนธรรม หรือทุนทางสังคมที่ตนเองมีอยู่ในการจัดการกับความขัดแย้งนั้น

2.4.6 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

ชูเกียรติ ศิวะทกุล (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “การแก้ไขความขัดแย้ง : ศึกษากรณีการรับฟังความคิดเห็นในโครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร” ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งคำถามวิจัยว่า

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชน จะมีส่วนช่วยแก้ไขความขัดแย้งจากการจัดทำโครงการ อย่างไรบ้างไปรุ่งขุนเพชรได้หรือไม่

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถแก้ไขความขัดแย้งในส่วนข้อมูลที่มีความแตกต่างกันอย่างมากของกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการ ด้วยการเปิดช่องทางการสื่อสารระหว่างคู่ขัดแย้ง ทำให้เกิดการโต้ตอบในประเด็นและสภาพปัญหาที่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการสงสัย โดยกระบวนการนี้เป็นการตรวจสอบข้อมูลบนฐานสภาพความเป็นจริง เพื่อประกอบการสรุปผล

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ เนื่องจากกระบวนการนี้ได้รับความชอบธรรมจากคณะอนุกรรมการฯ ที่ได้รับอำนาจหน้าที่โดยตรงจากรัฐ ในการเข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตลอดจนความเป็นกลางของคณะอนุกรรมการฯ ทำให้กระบวนการจัดรับฟังความคิดเห็นเป็นที่ยอมรับ อีกทั้งกระบวนการนี้ยังเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ขณะที่กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยรัฐที่จัดทำขึ้นก่อนหน้านี้ อันได้แก่ กระบวนการลงประชามติ และกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและคัดค้านโครงการได้ เนื่องจากขาดการยอมรับในตัวกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายคัดค้านโครงการเข้ามามีส่วนร่วม และผู้ดำเนินการในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งขาดความเป็นกลาง ทำให้ฝ่ายที่คัดค้านโครงการไม่เข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษา กระบวนการจัดการความขัดแย้งชุมชนบ้านเชิงเขา หมู่ที่ 4 ตำบลปลุกเสก อำเภอบางบาล จังหวัดนราธิวาส” พบว่า ฐานสำคัญของกระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนที่จะนำมาซึ่งความสมานฉันท์ คือ การสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม โดยการป้องกันแก้ไขปัญหาคัดแย้ง โดยใช้ฐานทุนทางสังคม และหลักจารีตวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชน โครงสร้างสถาบันทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม การรวมกลุ่มจารีต และการควบคุมทางสังคมของชุมชน โดยชุมชนได้เรียนรู้ และพัฒนาจากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น ผ่านการกลั่นกรองจากการแก้ปัญหาเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความต่างทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตามกรอบความเชื่อของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ที่มีแกนหลักของคำสอนเหมือนกันคือ การทำให้คนเป็นดีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ผู้ทำการวิจัยเรื่องนี้ได้ใช้ฐานวิเคราะห์จากประวัติศาสตร์ชุมชน กรณีข้อขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แล้วนำมาเปรียบเทียบกับฐานความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทำให้พบว่า กระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ

- 1) การจัดการความขัดแย้งโดยองค์กรชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการมัสยิด กลุ่มสตรีแม่บ้าน และกลุ่มงานทางด้านการพัฒนาชุมชน
- 2) การจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยโดยคนที่ชาวบ้านเชื่อถือ
- 3) การจัดการความขัดแย้งโดยการใช้อิทธิพลประสาใจ เป็นวิธีการที่จะทำให้คนที่ขัดแย้งกันหรือกลุ่มที่ขัดแย้งกันหันเข้าหากันได้ และ
- 4) การจัดการความขัดแย้งด้วยการหยุดเรื่องขัดแย้งดังกล่าว

ซึ่งลักษณะทั้ง 4 ประการนี้ได้มาจากการคิด หรือภูมิปัญญาของชุมชนที่เรียกว่า “การปาเกะ” หรือวิธีการที่สร้างคนให้เกิดความสมานฉันท์ ร่วมมือร่วมใจกันที่จะทำในสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งการปาเกะ เน้นกระบวนการพูดคุยเพื่อให้เกิดความคิดในสิ่งที่เราจะทำ โดยต้องใช้ในการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หาข้อสรุปร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน อันจะนำมาซึ่งผลสำเร็จของการทำงาน หรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนอย่างสมานฉันท์

จากการศึกษายังพบว่า การส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของชุมชนในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนมาไว้ในกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ได้นั้นจะต้อง

- 1) การสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมและบริบทของชุมชน ผ่านการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน การใช้ประโยชน์ การร่วมดูแลรักษาฐานทรัพยากรของชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อความอยู่รอดของชุมชน
- 2) ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถในการจัดการความขัดแย้งโดยถือเป็นคุณค่าร่วม
- 3) องค์กรส่วนท้องถิ่นควรจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์ประสานงานของชุมชนในการจัดการความขัดแย้ง
- 4) ภาครัฐควรที่จะสร้างนโยบายและแผนการทำงานที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน และนำเอาความสามารถของชุมชนในการจัดการความขัดแย้ง และปัญหาตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาระบบการจัดการความขัดแย้งให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

เกษริน สุขตัว (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา” พบว่า ในอำเภอแม่ใจ มีการสัมปทานป่าไม้ของบริษัทเชียงรายทำไม้ และการลักลอบตัดไม้ของชาวม้ง ทำให้ป่าต้นน้ำถูกทำลายและกำลังจะหมดไป ชาวบ้านจึงรวมตัวกันคัดค้านโดยมีท่านพระครูมานัสที่พิทักษ์เป็นแกนนำในการทำหนังสือร้องเรียนไปยังจังหวัดพะเยาและกรมป่าไม้ แต่ก็ได้รับคำตอบว่าไม่สามารถยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ได้ ท่านจึงดำเนินการทุกวิถีทางที่จะยับยั้งการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชาวบ้านและการเพิกถอนสัมปทานป่าไม้แห่งนี้ จนกระทั่งปี พ.ศ.2535 รัฐบาลจึงได้ประกาศปิดป่าทั่วประเทศ ทำให้การสัมปทานป่าแห่งนี้ถูกปิดไปด้วย

นอกจากนี้ พระครูมานัสที่พิทักษ์ยังได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และจัดการความขัดแย้งในด้านทรัพยากร ดังนี้

- 1) กำหนดให้วัดเป็นเขตอภัยทาน
- 2) พัฒนาบริเวณวัดให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่น สวยงามเป็นธรรมชาติด้วยร่มเงาของต้นไม้ มีป้ายบอกชนิดของต้นไม้เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปในบริเวณวัด ได้ความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ชนิดต่าง ๆ
- 3) จัดให้มีโครงการอบรมชี้แนะสั่งสอนให้ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่า โดยสอดแทรกเข้ากับหลักธรรมทางศาสนา กล่าวคือ ในการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านจะสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปด้วย พร้อมทั้งทำสื่อแผ่นใส ภาพสไลด์ ฉายวีดิโอให้ชาวบ้านได้เปรียบเทียบระหว่างป่าที่อุดมสมบูรณ์กับป่าที่ถูกทำลาย และรับรู้ถึงผลดีผลเสียที่จะติดตามมาจากการอนุรักษ์ หรือทำลายป่าไม้
- 4) ฟื้นฟูสภาพป่าไม้ที่ถูกทำลาย ด้วยการร่วมมือกันปลูกป่าเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไป โดยจัดโครงการป่าไม้ในวัดสำคัญ ๆ ของชาติและศาสนา
- 5) ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการอนุรักษ์ป่าทุกขั้นตอน
- 6) ประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ การปลูกป่า การบวชต้นไม้ การทอดผ้าป่ากล้าไม้ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า เกิดความรักความหวงแหน เห็นประโยชน์ และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมตระหนักถึงภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และกำจัดความขัดแย้งเกี่ยวกับความเห็นที่ไม่ตรงกันในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

การที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้พิธีกรรม และหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นสื่อกลางนั้น ทำให้

สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านทรัพยากรระหว่างชาวบ้านได้ เพราะชาวบ้านมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นทุนเดิม เมื่อนำพิธีกรรมและหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้จึงสามารถกล่อมเกล่าให้ชาวบ้านผู้ที่เคยตัดไม้ทำลายป่าและมีความขัดแย้งกับพวกชาวบ้านที่อนุรักษ์ป่า หันมารู้คุณค่าของป่าและทรัพยากรธรรมชาติจนเลิกทำลายป่า จึงทำให้ความขัดแย้งหมดไปได้

อุดม (2545) อธิพัฒนานันทกุล ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบริเวณภาคเหนือตอนบนของไทยกับรัฐฉานของพม่า (พ.ศ.2525-2544)” พบว่า ในอดีตพระสงฆ์ชาวล้านนาได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ดินแดนเชียงตุง เมืองยอง ซึ่งเป็นรัฐฉานในปัจจุบัน พระสงฆ์ทั้งสองดินแดนต่างได้มีการติดต่อช่วยเหลือกันในด้านกิจการทางพุทธศาสนาเรื่อยมา และพระสงฆ์ก็มีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประชาชนในเขตภาคเหนือของไทยกับเขตรัฐฉานของพม่า จากการศึกษาค้นคว้า ในปัจจุบันมีพระสงฆ์ 3 รูป คือ ครูบาบุญชุ่ม ญาณสังวโร วัดดอนเรื่อ เมืองพง ประเทศพม่า พระอธิการ อานนท์ อาทิตตธัมโม วัดท่ากระดาศ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ และพระครูเวฬุวันพิทักษ์ (เชื่อนคำ อัดตสันโต) วัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนและข้าราชการทั้งฝ่ายไทยและพม่า ได้ใช้บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านสาธารณูปการ และใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน ในสานความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนคนไทยในภาคเหนือตอนบนและชาวพม่าในรัฐฉานให้มีความสัมพันธ์ปรองดองกันอย่างแน่นแฟ้น

ปริสา สมภมิตร (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการความขัดแย้งของชุมชนอันเนื่องมาจากนโยบายเวนคืนที่ดินของรัฐ :กรณีศึกษาชุมชนแหลมฉบัง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี” ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากนโยบายเวนคืนที่ดินของรัฐกับชุมชนแหลมฉบัง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี และเพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการ ชุมชนประสิทธิภาพและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสำรวจเอกสารและสัมภาษณ์เจาะลึก

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนแหลมฉบังมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยอดีต ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 คนในชุมชนชุมชนมีวิถีชีวิตทางด้านประมงเป็นหลัก ทางการทำเรือต้องการใช้พื้นที่ในเขต ชุมชนเพื่อก่อสร้างท่าเทียบเรือแหลมฉบัง จึงได้มีนโยบายเวนคืนที่ดินซึ่งเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้งระหว่างการทำเรือกับชาวบ้านแหลมฉบังนโยบายเวนคืนที่ดินของรัฐที่มาจากหรือนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง (Top-Down) ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องระหว่างการ

ทำเรือแหลมฉบังกับคนในชุมชน และมีผลกระทบด้านลบต่อคนในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ทางด้านกายภาพกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยการทำให้รูปแบบการใช้วาทกรรม คือ การให้ข้อมูลเฉพาะส่วนที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา หรือ การว่าจ้างสื่อมวลชนทำการประชาสัมพันธ์ และการให้กลไกของรัฐด้านการปราบปราม คือ การใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายและกำลังตำรวจ หรือการตัดน้ำตัดไฟชาวบ้าน เพื่อต้องการให้คนในชุมชนออกจากพื้นที่ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ชาวบ้านในหมู่บ้านแหลมฉบังได้ต่อต้านนโยบายการเวนคืนที่ดินของรัฐโดยใช้กระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยชุมชน ใช้รูปแบบการจัดองค์กรชุมชน โดยการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มาจากพื้นฐานความเป็นเครือญาติ และระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับทะเล จึงทำให้ชาวบ้านสามารถที่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เวนคืนของการทำเรือได้

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ นโยบายเวนคืนที่ดินของรัฐต้องเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ใหม่ โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย รวมทั้งรัฐจะต้องเปิดรับมุมมองของประชาชน

เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์ และคณะ (2546) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง “ทางเลือกของการจัดการความขัดแย้ง :กรณีโครงการนำร่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนลุ่มน้ำย่อยห้วยแม่เตี้ยะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่”

ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยห้วยแม่เตี้ยะ ก่อนข้างแตกต่างจากความขัดแย้งทั่วไป เพราะเป็นการร้องเรียนของราษฎรพื้นราบในท้องที่ตำบลดอยแก้วและตำบลใกล้เคียงต่อราชการว่าราษฎรบ้านปากกล้วย (ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง) หมู่ที่ 4 ตำบลแม่สอย ได้บุกรุกทำลายป่าและปลูกพืชใช้ยาฆ่าแมลง อันมีผลต่อคุณภาพและปริมาณน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ใช้น้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคในพื้นที่ปลายลุ่มน้ำ

ความขัดแย้งได้กลายเป็นกรณีพิพาทถึงกับมีการปิดถนนทางขึ้นลงของชาวไทยภูเขา และท้ายที่สุดได้มีการสร้างรั้วปิดกั้นการบุกรุกป่าของชาวไทยภูเขา แม้ว่ามิมติคณะรัฐมนตรีให้มีการย้ายชาวไทยภูเขาไปพื้นที่อื่น แต่ก็ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด ยังผลให้ความขัดแย้งยังคงมีอยู่

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม จึงจัดให้มีโครงการนำร่องเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยห้วยแม่เตี้ยะขึ้น เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งประชาชน เอกชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานราชการในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยแม่เตี้ยะได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน และเพื่อจัดทำกรอบแผนงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ในการดำเนินการได้ใช้กลยุทธ์ 3 ประการ คือ การดำเนินการโดยคณะกรรมการวางแผนหลัก เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้ข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในการจัดทำแผนงาน โดยมีกระบวนการทำงานดังนี้

- 1) ระบุกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) นำเสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม
- 3) แต่งตั้งคณะกรรมการวางแผนหลักจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน
- 4) จัดทำกรอบแผนงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยมีการประชุม คณะทำงานวางแผนหลัก และการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน
- 5) นำเสนอผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการบนพื้นที่สูงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด

พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า

1) จากการศึกษวิเคราะห์ความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา พบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูล และอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ผนวกและปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยม และโครงสร้างที่บิดเบี้ยว ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าได้นำเสนอชุดของสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งประกอบไปด้วยการเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยคนกลาง การตั้งคณะกรรมการไต่สวน การพิจารณาตัดสินโดยสังฆสภา ซึ่งกลยุทธ์ประกอบด้วย การตัดสินโดยการเจรจา การใช้เสียงข้างมาก การโน้มน้าวการประนีประนอม เป็นต้น ดังที่ปรากฏในอิทธิกรณสมณะ

2) จากการศึกษวิเคราะห์ความขัดแย้ง และรูปแบบในการจัดการความขัดแย้งโดย สันติวิธีในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ พบว่า ความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้น เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ การสร้างสิ่งก่อกำบังน้ำซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ การทิ้งขยะและของเน่าเสียลงในลำน้ำสาเหตุเกิดจากการขยายตัวของพื้นที่ทำกิน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในลุ่มน้ำ และการขยายตัวของรีสอร์ท ผนวกกับความต้องการของมนุษย์โดยไร้ขีดจำกัด ซึ่งผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นได้ จัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจาตนเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง และสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนลุ่มน้ำ จนทำให้การแย่งชิงน้ำดำเนินไปสู่การแบ่งปัน และการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ไปสู่การสลายและทำลายความเป็นอัตลักษณ์

3) จากการบูรณาการรูปแบบการจัดการความขัดแย้งมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบตามปรากฏในประเทศตะวันตก ตะวันออก ประเทศไทย พระพุทธศาสนา และลุ่มน้ำแม่ตาช้างทำให้พบรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีเชิงบูรณาการที่มีชื่อว่า “ธัมมิกมัชฌิมิวิธี” หมายถึง วิธีแบบกลาง ๆ หรือข้อปฏิบัติแบบกลาง (มัชฌิมิวิธี) ที่ประสานสอดคล้อง พอเหมาะพอดี โดยการวิเคราะห์ แลกการประเมินจากการเลือกหลาย ๆ ทางที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันหาทางออกและมีฉันทามติร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด โดยมี “ความชอบธรรม”(ธัมมิกิวิธี) เป็นแกนหลัก กล่าวคือ (1) ดำเนินการต่อหน้าของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (2) ดำเนินการด้วยความโปร่งใส (3) ยุติธรรม (4) สามารถตรวจสอบได้ (5) รับผิดชอบต่อผลดี หรือผลเสียที่เกิดขึ้น (6) ถูกต้อง (7) ทุกฝ่ายสามารถปฏิบัติร่วมกันได้จริง (8) เหมาะสมกับสถานการณ์ และเหตุปัจจัย (9) ได้ประโยชน์ทุกฝ่าย และ (10) เคารพในสิทธิของผู้อื่น หรือสิ่งอื่น

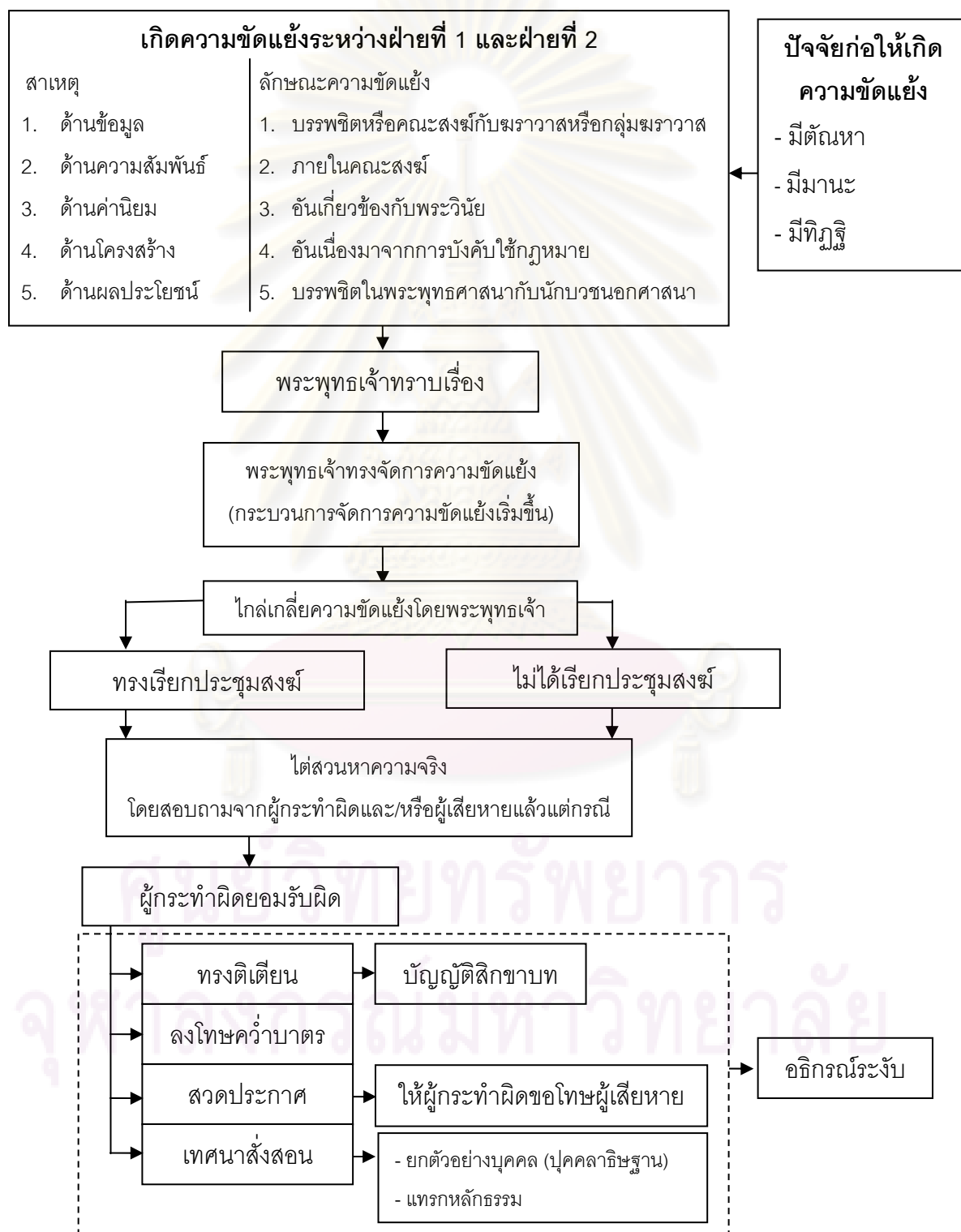
สำหรับวิธีการ หรือข้อปฏิบัติแบบกลาง ๆ ที่สามารถนำไปจัดการความขัดแย้งประกอบไปด้วยวิธีการใหญ่ ๆ 7 ชุด กล่าวคือ การเจรจาตนเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การไต่สวน การมีส่วนร่วม การใช้อำนาจตุลาการ การใช้กระบวนการทางศาล และการออกกฎหมาย ซึ่งชุดวิธีเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การประนีประนอม การโน้มน้าว การยินยอมผ่อนตาม และการเผชิญหน้า เป็นต้น

เมื่อนำชุดของ “ธัมมิกมัชฌิมิวิธี” ไปสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง พบว่าประชาชนในลุ่มน้ำเห็นว่า ข้อปฏิบัติหรือชุดวิธีที่เกี่ยวกับการแก้ไขความขัดแย้ง และวิธีการเสริม/ป้องกันความขัดแย้งเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าจะก่อให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนในลุ่มน้ำ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการจัดการความขัดแย้งสังคมไทย พบว่าสังคมไทยได้มีการริเริ่มนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้บ้างแล้ว โดยส่วนใหญ่จะเริ่มจากการที่ยุติธรรมกระแสหลัก หรือการใช้อำนาจบังคับของรัฐไม่ได้ผล รัฐจึงเปลี่ยนวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยเน้นให้คนในชุมชน และคู่ขัดแย้งมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ผลการจัดการความขัดแย้งเช่นนี้ทำให้ความขัดแย้งลดความรุนแรงลง และขจัดความขัดแย้งได้ในที่สุด ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวทำให้สามารถเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำ “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก” ไปปรับใช้ในสังคมไทยได้

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาถึงแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถประมวลกรอบแนวคิดในเรื่อง “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก” ได้ดังนี้

บทที่ 3

เหตุการณ์ และการคลี่คลายความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

ในบทนี้จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ กระบวนการ และแนวคิดในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระวินัยปิฎก โดยจะได้กล่าวถึงภาพรวมเกี่ยวกับลักษณะเหตุการณ์ ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง การสังเคราะห์ ขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง และกรณีศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดต่อไป

3.1 ภาพรวมเกี่ยวกับลักษณะเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

3.1.1 ลักษณะเหตุการณ์ความขัดแย้ง

เหตุการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก สามารถจำแนกได้เป็น 5 ลักษณะ โดยใช้ลักษณะการเกิดความขัดแย้งเป็นเกณฑ์ดังนี้

3.1.1.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ชมาราวาสหรือกลุ่มชมาราวาส

3.1.1.2 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์

3.1.1.3 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย

3.1.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย

3.1.1.5 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

ทั้งนี้คู่ขัดแย้งได้แก่

1) บรรพชิต หมายถึง นักบวชในพุทธศาสนา ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และสิกขมานา²

² สิกขมานา คือ สามเณรีผู้มีอายุถึง 18 ปีแล้ว อีก 2 ปี จะครบบวชเป็นภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์ (หมู่ของภิกษุณี ในการบวชต้องใช้ภิกษุณีจำนวนไม่น้อยกว่า 10 รูป) สวดให้สิกขาสมมติ คือ ตกกลงให้สมาทานสิกขาบท 6 ประการ ตั้งแต่ ปาณาติปาตา เวรมณี จนถึง วิกาลโภชนา เวรมณี ให้รักษาอย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลย ตลอดเวลา 2 ปีเต็ม (ถ้าล่วงข้อใดข้อหนึ่ง ต้องสมาทานตั้งแต่ต้นใหม่อีก 2 ปี) ครบ 2 ปี ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ขณะที่สมาทานสิกขาบท 6 ประการ อย่างเคร่งครัดนี้ เรียกว่า นางสิกขมานา

- 2) คณะสงฆ์ หมายถึง บรรพชิตตั้งแต่ 2 รูปขึ้นไป
- 3) ฆราวาส หมายถึง บุคคลธรรมดาทั่วไปที่ไม่ได้เป็นนักบวชทั้งที่นับถือและไม่ได้นับถือพุทธศาสนา การอยู่ครองเรือน ชีวีตฆราวาส (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2546: 30)
- 4) นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น³ หมายถึง ผู้เป็นนักบวชคล้ายกันกับลักษณะของพระภิกษุ แต่ไม่ได้ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ออกจากใจไปไม่อยู่ประจำที่ใดๆ เป็นหลักสำคัญ และดำรงตนด้วยอาหารของประชาชน
- 5) พระวินัย หมายถึง บทบัญญัติกำหนดระเบียบความเป็นอยู่และกำกับความประพฤติให้บรรพชิตปฏิบัติตาม
- 6) การบังคับใช้กฎหมาย หมายถึง การนำกฎหมายไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ลักษณะของเหตุการณ์ความขัดแย้งดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถอธิบายขอบเขตของลักษณะความขัดแย้งให้ชัดเจนได้ดังนี้

3.1.2 ความหมายและขอบเขตของลักษณะเหตุการณ์ความขัดแย้ง

3.1.2.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาส หรือกลุ่มฆราวาส

ความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างคนหรือกลุ่มคนต่อไปนี้ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ บรรพชิตกับฆราวาส บรรพชิตกับกลุ่มฆราวาส คณะสงฆ์กับฆราวาส คณะสงฆ์กับกลุ่มฆราวาส

ฉะนั้นความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาส เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างนักบวชหรือกลุ่มนักบวชในพุทธศาสนากับคนหนึ่งคนหรือคนหลายคนที่ไม่ได้เป็นนักบวชไม่ว่าจะในหรือนอกพุทธศาสนาก็ตาม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จำแนกตามลักษณะความขัดแย้งดังนี้

3.1.2.1.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตกับฆราวาส มีตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างภิกษุณีอุลลันนทา กับบุตรของคนที่ถวายโรงเก็บของ กล่าวคือมีผู้ถวายโรงเก็บของให้ภิกษุณีอุลลันนทา ต่อมาบุตรคนหนึ่งของผู้ถวายโรงเก็บของได้ทวงโรงเก็บของคืน แต่ภิกษุณีอุลลันนทาไม่ยอมคืนให้ เนื่องจากบิดา

³ ในพระพุทธศาสนามีคำเรียกนักบวชนอกศาสนาอย่างหลากหลายเช่น ปริพาชก เดียรถีย์ อัญญเดียรถีย์ จารกะ

ของบุตรผู้นี้ถวายโรงเก็บของให้เป็นสมบัติของภิกษุณีสงฆ์แล้ว จึงเกิดการทะเลาะโต้เถียงกันขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“...บุตรคนที่ไม่มีความศรัทธาไม่เลื่อมใสได้เข้าไปหาภิกษุณีทั้งหลาย แล้วได้กล่าวดังนี้ว่า ‘เชิญท่านทั้งหลายออกไป โรงเก็บของเป็นสมบัติของ กระผม’

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ภิกษุณีผู้ลนันทาได้กล่าวกับบุรุษนั้นดังนี้ว่า ‘เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ บิดาของเธอถวายโรงเก็บของให้ภิกษุณีสงฆ์แล้ว’

ทั้งสองฝ่ายโต้เถียงกันว่า ถวาย ไม่ได้ถวาย จึงพากันไปฟ้องพวก มหาอมาตย์ผู้พิพากษา...”

(วิ.ภิกษุณี. 3/678/26)

3.1.2.1.2 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตกับกลุ่มฆราวาส มี ตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพระอุทายี กับบรรดาหญิงสาวที่ไม่ชอบใจพ่อแม่สามี กล่าวคือ พระอุทายีได้ชักสวามีโดยการกล่าวชื่นชมยกย่อง และรับรองเด็กหนุ่มให้มารดาบิดาของหญิงสาวฟังเพื่อสวามีเด็กหญิง ดังข้อความที่ปรากฏในพระ วินัยปิฎกว่า

ท่านพระอุทายีเป็นพระที่ใกล้ชิดตระกูลในกรุงสาวัตถี ไปมาหาสู่ ตระกูลเป็นอันมากที่ตนเห็นว่ามีเด็กหนุ่มที่ยังไม่มีภรรยาหรือเด็กสาวที่ยัง ไม่มีสามี...กล่าวยกย่องคุณสมบัติของเด็กหนุ่มให้มารดาบิดาของเด็ก สาวฟังว่า “ชายหนุ่มของตระกูลโน้น รูปร่าง น่าดู น่าชมฉลาดหลักแหลมไหวพริบดี ขยันไม่เกียจคร้าน ชายหนุ่มคนนั้นเหมาะสมกับสาว น้อยคนนี้”

(วิ.มหา. 1/296/238)

แต่เมื่อเด็กหนุ่มรับเด็กหญิงนั้นไปเลี้ยงดูได้เลี้ยงดูอย่างทาส เด็กหญิงจึง ส่งข่าวไปแจ้งให้มารดาทราบว่าได้ได้รับความลำบาก ขอให้มารดามารับกลับ มารดาจึงไปหา พระอุทายีเพื่อให้ไปเจรจากับบิดาของฝ่ายชาย พระอุทายีก็ไป แต่ถูกต่อว่ากลับมา เด็กหญิงนั้นได้

ส่งข่าวมาแจ้งแก่มารดาอีก มารดาก็ได้เข้าไปหาพระอุทายีอีกครั้ง แต่พระอุทายีไม่ยอมไปอีก มารดาของเด็กหญิงนั้นและหญิงอื่น ๆ ที่ไม่พอใจพ่อแม่สามีก็พากันตีเตียนสาปแช่งพระอุทายี ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ขอให้พระอุทายีตกระกำลำบาก อย่าได้มีความสุข เหมือนเราที่ต้องตกระกำลำบาก ไม่ได้ความสุขสบายเพราะมีแม่ผัว พ่อผัว และสามีชั่ว”

(วิ.มหา. 1/298/241)

3.1.2.1.3 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคณะสงฆ์กับฆราวาส มีตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างเจ้าวัชฌลิจจวีกับคณะสงฆ์ เนื่องด้วยเจ้าวัชฌลิจจวีใส่ความพระทัฬหะพัมัลลบุตรโดยไม่มีมูลความจริงว่าพระทัฬหะพัมัลลบุตรได้เป็นขู้และเสพเมถุนกับภรรยาของตน เมื่อพระพุทโธเจ้าทรงใต้สวนความจริงแล้วทราบว่าเป็นพระทัฬหะพัมัลลบุตรไม่ได้กระทำอย่างที่ถูกกล่าวหา สงฆ์จึงคว่ำบาตรเจ้าวัชฌลิจจวีโดยการห้ามเจ้าวัชฌลิจจวีคบกับสงฆ์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เจ้าลิจจวีใส่ความท่านพระทัฬหะพัมัลลบุตรด้วยลัทธิที่ไม่มีมูล สงฆ์คว่ำบาตรเจ้าวัชฌลิจจวี ห้ามสมโภคกับสงฆ์ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการคว่ำบาตรเจ้าลิจจวี ห้ามสมโภคกับสงฆ์ ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง เจ้าวัชฌลิจจวีถูกสงฆ์คว่ำบาตร ห้ามสมโภคกับสงฆ์แล้วสงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าถือเอาความนั่งนั้นเป็นมติ”

(วิ.จ. 7/266/47)

การใส่ความคณะสงฆ์นั้น คณะสงฆ์ถือเป็นการกระทำที่ร้ายแรง อาจก่อให้เกิดความร้าวฉานในคณะสงฆ์ได้ ซึ่งกรณีนี้เจ้าวัชฌลิจจวีใส่ความพระทัฬหะพัมัลลบุตรผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับคณะสงฆ์ทั้งคณะ จนคณะสงฆ์ต้องลงโทษคว่ำบาตรแก่เจ้าวัชฌลิจจวี จึงถือเป็นการขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์กับฆราวาส คือ เหล่าภิกษุทั้งหมดมีพระพุทโธเจ้าเป็นประธานกับเจ้าวัชฌลิจจวี

3.1.2.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคณะสงฆ์กับกลุ่มฆราวาส มีตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างภิกษุณีกับชาวบ้าน กล่าวคือ พวกชาวบ้านได้ตำหนิ ประณาม โพนทนาพวกภิกษุณี เนื่องจากเห็นว่าพฤติกรรมที่ภิกษุณีกระทำนั้นไม่เหมาะสม ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

พวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทนาว่า "ไฉนพวกภิกษุณีจึงไป
ดูการพ้อนรำบ้าง การขับร้องบ้าง การประโคมดนตรีบ้าง เหมือนหญิง
คฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเล่า"

(วิ.ภิกษุณี. 3/533/152)

การที่พวกชาวบ้าน ตำหนิ ประณาม โพนทนาพวกภิกษุณี ถือเป็นความขัดแย้งเพราะต่างฝ่ายต่างมีความเห็นต่างกัน พวกภิกษุณีเห็นว่า การพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ แต่พวกชาวบ้านเห็นว่าเมื่อบวชเป็นสมณะแล้วไม่ควรประพฤติเช่นนั้นอีก จึงเกิดความไม่พอใจจนมีการตำหนิ ประณาม โพนทนาขึ้น

ในข้อความนี้พระวินัยปิฎกใช้คำว่า "พวก" แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านและภิกษุณีมีมากกว่าหนึ่งคน จึงถือเป็นความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์กับกลุ่มฆราวาส คือ พวกภิกษุณีกับพวกชาวบ้าน

3.1.2.2 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์

ความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างคนหรือกลุ่มคนต่อไปนี้ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตกับคณะสงฆ์ ความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์กับคณะสงฆ์

ฉะนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างนักบวชในพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นนักบวชหนึ่งรูปหรือหลายรูปก็ตาม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จำแนกตามลักษณะความขัดแย้งดังนี้

3.1.2.2.1 ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต มีตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพระอุปนันทศากยบุตรกับภิกษุรูปหนึ่ง กล่าวคือ พระอุปนันทศากยบุตรชวนภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปชนบท แต่ภิกษุรูปนั้น

ไม่ไปเพราะจิวรช้ำรูดมาก พระอุปนันทะจึงถวายนามใหม่แก่ภิกษุรูปนั้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ท่านพระอุปนันทศากยบุตรกล่าวชักชวนสังฆวิหริกรของภิกษุผู้เป็นที่ชายว่า “มานี่เถิดท่าน พวกเราจักไปเที่ยวชนบทด้วยกัน” ภิกษุนั้นกล่าวตอบว่า “กระผมไม่ไป กระผมมีจิวรช้ำรูด” ท่านพระอุปนันทศากยบุตรกล่าวว่า “ไปเถิด ท่าน ผมจะถวายนามแก่ท่าน” แล้วถวายนามแก่ภิกษุนั้น (วิ.มหา. 2/631/152)

ต่อมาภิกษุรูปนั้นทราบว่าจะเสด็จไปยังชนบท จึงเปลี่ยนใจจะตามเสด็จพระพุทธเจ้า ไม่ไปกับพระอุปนันทะ พระอุปนันทะโกรธ ไม่พอใจจึงชิงจิวรที่ให้ภิกษุรูปนั้นคืน ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

ภิกษุนั้นทราบข่าวว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในชนบท” ที่นั่นท่านได้มีความคิดว่า ‘บัดนี้เราจักไม่ไปเที่ยวชนบทกับท่านพระอุปนันทศากยบุตรแต่จะไปเที่ยวชนบทกับพระผู้มีพระภาค’ ครั้นท่านพระอุปนันทศากยบุตรกล่าวชักชวนภิกษุนั้นว่า “มาเถิด ท่าน บัดนี้พวกเราจักไปเที่ยวชนบทด้วยกัน” ภิกษุนั้นปฏิเสธว่า “กระผมไม่ไปเที่ยวชนบทกับท่านละ กระผมจะไปเที่ยวชนบทกับพระผู้มีพระภาค” ท่านพระอุปนันทศากยบุตรกล่าวว่า “เราถวายนามแก่ท่านเพราะตั้งใจว่า ‘จะไปเที่ยวชนบทด้วยกัน’” จึงโกรธ ไม่พอใจ ชิงจิวรคืน”

(วิ.มหา. 2/631/152)

การแสดงอาการโกรธ ไม่พอใจ แล้วชิงจิวรคืนของพระอุปนันทศากยบุตรที่กระทำต่อภิกษุสังฆวิหริกร เป็นความขัดแย้งที่มีคู่ขัดแย้งฝ่ายละ 1 คน ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นหมู่คณะ ถือเป็นระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต

3.1.2.2.2 ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตกับคณะสงฆ์ มีตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพระอุปวาฬะกับ

คณะสงฆ์ กล่าวคือ พระอุปัชฌาย์จะถูกฟ้องด้วยเรื่องต้องอาบัติในที่ประชุมสงฆ์ ปฏิเสธแล้วกลับรับ
รับแล้วกลับปฏิเสธ ให้การกลับกลอกกล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พระอุปัชฌาย์จะถูกซักถามอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ปฏิเสธแล้วรับรับ
แล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่
รู้ บรรดาภิกษุผู้มกน้อย ฯลฯ พวกกันตำหนิ ประณาม โพนทนา”

(วิ.จ. 6/205/320)

การที่พระอุปัชฌาย์มีพฤติกรรมที่ทำให้เหล่าภิกษุจำนวนหนึ่งตำหนิ
ประณาม โพนทนา แสดงให้เห็นว่าได้เกิดความขัดแย้งขึ้น ในกรณีนี้ถือเป็นการขัดแย้งระหว่าง
บรรพชิต คือพระอุปัชฌาย์ กับคณะสงฆ์ คือ บรรดาภิกษุผู้มกน้อย

3.1.2.2.3 ความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์กับคณะสงฆ์ มีตัวอย่าง
เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งลักษณะนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างภิกษุฉัพพัคคีย์⁴กับ
พระสังฆาติกะ เนื่องจากภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธ ไม่พอใจ จึงทำร้ายภิกษุสังฆาติกะ ดังข้อความที่
ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธ ไม่พอใจทำร้ายพวกภิกษุสังฆาติกะ
พวกภิกษุสังฆาติกะร้องไห้ ภิกษุทั้งหลายถามอย่างนี้ว่า “ท่าน
ทั้งหลาย พวกท่านร้องไห้ทำไม”พวกภิกษุสังฆาติกะตอบว่า “ท่าน
ทั้งหลาย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธ ไม่พอใจ ทำร้ายพวกกระผม ขอรับ”

(วิ.มหา. 2/449/556)

ตัวอย่างข้อความข้างต้นเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มภิกษุ 2
กลุ่ม คือกลุ่มที่เรียกว่าภิกษุฉัพพัคคีย์หรือพวก 6 และกลุ่มสังฆาติกะหรือพวก 17 จึงจัดเข้ากับ
กลุ่มคณะสงฆ์กับคณะสงฆ์

⁴ กลุ่มภิกษุชาวกรุงสาวัตถี รวม 6 รูป มาบวชเพื่อหาลาภ ได้แก่ 1.พระปณทุกะ 2.พระโลหิตกะ
3.พระปุนัพพสุกะ 4.พระอัสนธิ 5.พระเมตติยะ 6.พระภุมมชกะ

3.1.2.3 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย

ความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างบรรพชิต ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และสิกขมานา ที่มีพฤติกรรมขัดแย้งกับพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก่อนแล้ว

การบัญญัติวินัยนั้นมีจุดประสงค์โดยรวมเพื่อให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นสังคมของคนะสงฆ์หรือสังคมของฆราวาสอันจะมีส่วนเกี่ยวเนื่องกับคนะสงฆ์

ไม่ว่าความขัดแย้งจะเกิดจากสาเหตุของความไม่รู้ ความประมาท หรือเหตุผลอื่นใดอันก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อพระวินัยที่บัญญัติไว้แล้วก็จัดความขัดแย้งเข้าในกลุ่มนี้ เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุเสพเมถุนแล้ว ก็ยังมีภิกษุเสพเมถุนกับสัตว์ เนื่องจากเข้าใจว่าสิกขาบทที่พระพุทธองค์บัญญัติใช้กับมนุษย์ผู้หญิงเท่านั้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ภิกษุรูปหนึ่งให้อาหารเลี้ยงลิงตัวเมียในป่ามหาวัน กรุงเวสาลีแล้วเสพเมถุนธรรมกับนางลิงนั้น...ต่อมาภิกษุหลายรูปจาริกไปตามเสนาสนะ เดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุนั้น นางลิงเห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกลจึงตรงเข้าไปหา แล้วสายสะเอว แกว่งหาง โกงตะโพกขึ้น ทำท่าทางต่างๆ ต่อหน้าภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้น จึงพากันสันนิษฐานว่า ภิกษุเจ้าถิ่นคงจะเสพเมถุนธรรมกับนางลิงตัวนี้แน่ แล้วแอบอยู่ ณ ที่กำบังแห่งหนึ่ง จนกระทั่งภิกษุเจ้าถิ่น... กลับมา...ภิกษุเจ้าถิ่นจึงเสพเมถุนธรรมกับมัน

ทันใดนั้น ภิกษุเหล่านั้นออกจากที่ซ่อน กล่าวกับภิกษุเจ้าถิ่นว่า “ท่านพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้วมิใช่หรือ เหตุไร ท่านจึงเสพเมถุนธรรมกับนางลิงนี้เล่า” ท่านกล่าวแย้งว่า “จริงท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว แต่สิกขาบทนั้น ใช้เฉพาะหญิงมนุษย์ ไม่ใช่ในสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย”

(วิ.มหา. 1/40-41/29-30)

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้นนั้น แม้จะเกิดกับภิกษุอื่น แต่เหตุที่เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่เข้าใจในพระวินัย หรือพยายามหลีกเลี่ยงพระวินัยโดยไม่ตีความพระวินัยให้ครอบคลุม จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในที่สุด

3.1.2.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย

ความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ที่เกิดความขัดแย้งจากการบังคับใช้กฎหมายบ้านเมือง

ซึ่งไม่ว่าความขัดแย้งจะเกิดจากสาเหตุของความไม่รู้ ความประมาท หรือเหตุผลอื่นใดอันก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อกฎหมายบ้านเมืองที่บัญญัติไว้แล้วก็จัดความขัดแย้งเข้าในกลุ่มนี้ เช่น เมื่อชายาของเจ้าลิจฉวีขโมยของมีค่าหนีไปยังกรุงสาวัตถี ไปขอบวชเป็นภิกษุณี พวกภิกษุณีก็บวชให้ เจ้าลิจฉวีจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่าทำไมภิกษุณีจึงบวชให้โจร ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“เจ้าลิจฉวีนั้นทรงตามหาสตรีนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี พบนางบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลดังนี้ว่า “ขอเดชะ ชายาของหม่อมฉันขโมยของมีค่าหนีมากรุงสาวัตถี ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้จับนาง”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “ถ้านางบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี ใคร ๆ ก็ทำอะไรไม่ได้...”

ครั้งนั้น เจ้าลิจฉวีนั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีจึงบวชให้สตรีผู้เป็นโจรเล่า”

(วิ.ภิกษุณี. 3/682/30)

โจรคือผู้ที่กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งต้องถูกลงโทษตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ แม้การบวชให้กุลบุตรกุลธิดาจะเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา แต่การบวชให้ผู้นี้คืออาญาแผ่นดินนั้นก็ยังเป็นเหตุที่ไม่สมควร จนเกิดความขัดแย้งขึ้นกับเจ้าลิจฉวี จึงถือเป็นความขัดแย้งอันเนื่องมาจากกฎหมายบ้านเมือง

3.1.2.5 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

ความขัดแย้งลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ที่เกิดความขัดแย้งกับนักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

ไม่ว่าความขัดแย้งจะเกิดจากสาเหตุใดก็จัดความขัดแย้งเข้าในกลุ่มนี้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพราหมณ์คนหนึ่งกับภิกษุณีทั้งหลาย กล่าวคือ พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุณีให้

ฉันภัตตาหารที่บ้านของตน เมื่อภิกษุณีฉันแล้ว ยังรับนิมนต์ไปฉันต่อที่อื่น พราหมณ์จึงไม่พอใจ เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุณีทั้งหลายให้ฉัน พวกภิกษุณีฉันแล้ว ห้ามภัตตาหารแล้ว พวกท่านไปตระกูลญาติภิกษุณีบางพวกยังฉันอีก...ครั้งนั้น พราหมณ์นั้นได้กล่าวกับเพื่อนบ้านดังนี้ว่า “นายทั้งหลายเราเลี้ยงภิกษุณีให้อิ่มหน้าแล้ว เชิญมาเถิด เราจักเลี้ยงพวกท่านให้อิ่มหน้าบ้าง” เพื่อนบ้านผู้คุ้นเคยเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “นายท่านจะเลี้ยงพวกเราให้อิ่มได้อย่างไร แม้ภิกษุณีที่ท่านนิมนต์แล้วก็ยังต้องไปที่เรือนพวกเรา บางพวกยังฉันอีก บางพวกก็นำบิณฑบาตกลับไป” พราหมณ์ตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีฉันที่เรือนเราแล้วยังไปฉันที่อื่นอีกเล่า เราไม่สามารถที่จะถวายให้พอแก่ความต้องการหรือ”

(วิ.ภิกษุณี. 4/12/18)

พราหมณ์เป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาโบราณของชมพูทวีป และมีอำนาจในทางบ้านเมืองมาก พราหมณ์บางคนเป็นถึงเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนัก แต่ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นนักบวชเช่นเดียวกับพระสงฆ์ แม้พราหมณ์บางคนจะนับถือพุทธศาสนาด้วยในฐานะที่พระพุทธเจ้าเป็นปราชญ์ผู้มีความรู้ และมีการนิมนต์พระภิกษุฉันภัตตาหารในบ้านเรือนของตน แต่ก็ยังนับถือพระเจ้าที่ตนนับถืออยู่เช่นเดิม จึงไม่จัดว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ในที่นี้พราหมณ์จึงจัดกลุ่มเข้ากับนักบวชในลัทธิศาสนาอื่นด้วย

ดังนั้นกรณีใดก็ได้แล้วแต่ที่ภิกษุในพุทธศาสนาเกิดความขัดแย้งขึ้นกับนักบวชเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นลัทธิหรือศาสนาใดก็ตามจัดเข้าในกลุ่มนี้

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ทำให้สามารถมองภาพของความขัดแย้งได้กว้างๆ ว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างใครกับใครบ้าง จากการศึกษาสามารถจำแนกสาเหตุของความขัดแย้งตามรายละเอียดดังนี้

3.2. ประเภทและสาเหตุของความขัดแย้ง

จากการศึกษาลักษณะความขัดแย้ง พบว่ามีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทั้งหมด 551 เรื่อง⁵ ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาทั้งหมดมาทำการจำแนกตามลักษณะของความขัดแย้งที่พบในตัวอย่าง โดยใช้กรอบแนวคิดของวันชัย วัฒนศัพท์ ที่จำแนกประเภทของความขัดแย้งเป็น 5 ประเภท คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านค่านิยม ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ซึ่งแต่ละประเภทมีสาเหตุต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาส มี 257 เรื่อง สาเหตุเกิดจาก ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านค่านิยม ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

3.2.1.1 ความขัดแย้งด้านข้อมูล ในลักษณะของความขัดแย้งประเภทนี้เกิดจากการเรียนและสอนดิรัจฉานวิชา⁶ ซึ่งการเรียนการสอนนั้นจัดว่าเป็นการให้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่จำเป็นในทางพุทธศาสนา ผู้กระทำผิดอาจจะมีมุมมองหรือตีความข้อมูลเหล่านี้ว่าเป็นวิชาที่มีประโยชน์สำหรับตนและสังคมจึงไปเรียนวิชาเหล่านั้นในขณะที่ฝ่ายตรงข้ามก็มองในทางตรงกันข้าม เมื่อสองฝ่ายมีความเห็นไม่เหมือนกันและยึดมั่นในความเห็นของตนว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้อง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในที่สุด เช่น ภิกษุฉัพพัคคีย์ที่สอนดิรัจฉานวิชาแล้วชาวบ้านไม่เห็นด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

⁵ ความขัดแย้งบางกรณีเป็นการตำหนิ ประณาม โพนทะนากัน เพราะฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วย ไม่พอใจในการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น กรณีที่พระฉัพพัคคีย์อาบน้ำขัดสีกายกับต้นไม้ แล้วชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา เนื่องจากเห็นว่ากรกระทำที่พระฉัพพัคคีย์ประพฤตินั้นไม่เหมาะสมกับเพศสมณะ แต่พระฉัพพัคคีย์เห็นว่าเป็นการกระทำที่กระทำได้ ถือว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น เพราะสองฝ่ายมีความเห็นไม่เหมือนกัน

⁶ ความรู้ที่ขวางต่อทางพระนิพพาน เช่น รู้ในการทำเสน่ห์ รู้ในการทำให้ถึงวิบัติ รู้เรื่องภูตผี รู้ในทางทำนาย เป็นต้น เมื่อเรียนหรือใช้ปฏิบัติ ตนเองก็หลงเพลินหมกมุ่น ทั้งทำผู้อื่นให้ลุ่มหลง งมงาย ไม่เป็นอันปฏิบัติกิจหน้าที่และประกอบกรตามเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต] พ.ศ.2551)

“สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนดีรัจฉานวิชา คนทั้งหลายตำหนิ
 ประณามโทษทนะนาว่า “เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโศกาม” ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่ง
 ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสอนดีรัจฉานวิชา รูปใดสอน ต้องอาบัติทุกกฏ”

(วิ.จ. 7/287/72)

3.2.1.2 ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เกิดจากคนหรือกลุ่มสองฝ่าย มี
 ความเห็นไม่ตรงกัน มีความสัมพันธ์ของเรื่องราวที่ทำให้เกิดความขัดแย้งสัมพันธ์กัน ซึ่งเกิดจาก
 ทศคติของตนที่มีอยู่เดิมทำให้มองอีกฝ่ายหนึ่งว่ากระทำผิดจนเกิดความขัดแย้ง หรือเกิดจาก
 อารมณ์ที่รุนแรงของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำให้ความขัดแย้งนั้นเกิดความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุการณ์
 2 เหตุการณ์ และพฤติกรรมต่าง ๆ อันนำมาซึ่งความเข้าใจผิด จนทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เช่น
 ลุงของภิกษุรูปหนึ่งป่วยและนิมนต์หลานซึ่งบวชเป็นพระให้เข้าไปเยี่ยมในกองทัพ ดังข้อความที่
 ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น ลุงของภิกษุรูปหนึ่งป่วยอยู่ในกองทัพ เขาส่งข่าวไปถึงภิกษุนั้น
 ว่า “ลุงกำลังป่วยอยู่ในกองทัพ นิมนต์ท่านมา ลุงปรารถนาให้ท่านมาเยี่ยม” ภิกษุ
 นั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุไม่พึงไปดู
 กองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ นี้ลุงของเราป่วยอยู่ในกองทัพ เราจะพึงปฏิบัติ
 อย่างไรดีเล่า”

(วิ.มหา. 2/312/452)

3.2.1.3 ความขัดแย้งด้านค่านิยม เกิดจากการที่มีค่านิยมแตกต่างกัน ส่วนใหญ่
 จะเกิดขึ้นระหว่างภิกษุฉัพพัคคีย์กับชาวบ้าน อาจเกิดจากวัฒนธรรม ข้อประเพณีปฏิบัติใน
 สังคมของตนเองที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็คิดว่าค่านิยมของตนนั้นเป็นสิ่งที่
 ถูกต้องเสมอ โดยฝ่ายภิกษุฉัพพัคคีย์อาจจะมีค่านิยมที่เคยทำเหมือนชาวบ้านมาก่อนที่จะมาบวช
 เมื่อมาบวชแล้วก็ยังทำอยู่เหมือนเดิม ฝ่ายชาวบ้านซึ่งเป็นฆราวาสเมื่อมองเห็น ถึงแม้พฤติกรรมที่
 ภิกษุฉัพพัคคีย์กำลังกระทำอยู่ เป็นพฤติกรรมที่ตนเองก็ทำ แต่ก็มีค่านิยมว่าเมื่อบวชเป็นบรรพชิต
 แล้วพฤติกรรมแบบนี้ไม่ควรทำอีกต่อไป เมื่อค่านิยมไม่ตรงกันและไม่ยอมกันก็เกิดความขัดแย้งขึ้น
 ในที่สุด เช่น ภิกษุฉัพพัคคีย์อาบน้ำแล้วขัดสีกายกับต้นไม้ คนทั้งหลายตำหนิ ประณาม โพนทะนา
 การตำหนิ ประณาม โพนทะนานี้ เนื่องจากฝ่ายชาวบ้านเห็นว่าพฤติกรรมที่ภิกษุฉัพพัคคีย์กระทำ

นั้นไม่เหมาะสม แต่ภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่เห็นว่าการปฏิบัติที่พวกตนปฏิบัติจะไม่สมควรทำ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ สรงน้ำขัดสีกาย คือ ขาบ้าง แขนบ้าง ออกบ้าง หลังบ้างกับต้นไม้ คนทั้งหลายจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกพระสมณะ เชื้อสายศากยบุตรจึงสรงน้ำขัดสีกาย คือขาบ้าง แขนบ้าง ออกบ้าง หลังบ้างกับต้นไม้ เหมือนพวกนักรมยปล้ำ เหมือนพวกลูกหลานชาวบ้านเล่า”ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินคนทั้งหลายตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย สันโดษ มีความละเอียด มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงสรงน้ำ ขัดสีกาย คือขาบ้าง แขนบ้าง ออกบ้าง หลังบ้างกับต้นไม้เล่า” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

(วิ.จ. 7/243/1)

3.2.1.4 ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง พบสาเหตุเกิดจากความขัดแย้งที่เป็นผลมาจากปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคมนั้นเกิดจากการตั้งกติกาก่อนที่มิใช่เป็นเป็นธรรมในสังคม ซึ่งกติกาก่อนที่มิใช่เป็นธรรมที่ว่านั้นเมื่อพิจารณาแล้วอาจจะเป็นกติกาก่อนที่มิใช่เป็นธรรมสำหรับสังคมบางสังคม ผู้ที่ไม่สามารถรับกติกานั้นได้ก็ไม่สามารถอยู่ได้ในโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่าง เช่น โครงสร้างทางสังคมชาวพุทธในกรุงสวาวัตตี ไม่นิยมอุปสมบทในระหว่างเข้าพรรษา หลานชายของนางวิสาขาวิคารมาตาต้องการบวชก็ไม่ได้บวช เมื่อออกพรรษาแล้วภิกษุแจ้งต่อเขาว่าสามารถบวชได้แล้ว แต่หลานชายของนางวิสาขาวิคารมาตาไม่ต้องการบวชแล้ว จึงเป็นเหตุให้นางวิสาขาวิคารมาตาขัดแย้งต่อคณะสงฆ์ เพราะเหตุว่าไม่ยอมให้บวชเสียตั้งแต่ระหว่างเข้าพรรษา ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น พระสงฆ์ในกรุงสวาวัตตีได้ตั้งกติกาก่อนที่มิใช่เป็นธรรมในระหว่างพรรษา ไม่พึงให้บรรพชาหลานชายของนางวิสาขามิคารมาตาเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายแล้วขอบรรพชาภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า “คุณ พระสงฆ์ได้ตั้งกติกาก่อนที่มิใช่เป็นธรรมในระหว่างพรรษา ไม่พึงให้บรรพชา คุณจงรอจนกว่าภิกษุทั้งหลายเข้าจำพรรษา ออกพรรษาแล้วจึงบวชได้”

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นออกพรรษาแล้ว ได้กล่าวกับหลานชายของนาง
วิสาขามิคามาตาดังนี้ว่า “บัดนี้ คุณจงมาบวชเถิด”

หลานชายของนางวิสาขามิคามาตานั้น กล่าวอย่างนี้ว่า “พระคุณเจ้า
ทั้งหลายถ้ากระผมพึงบรรพชาแล้วไซ้ร้ ก็พึงยินดียิ่ง บัดนี้กระผมจักไม่บรรพชาละ
ขอรับ”

นางวิสาขามิคามาตาก็ตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉน พระคุณเจ้า
ทั้งหลายจึงได้ตั้งกตिकाเช่นนี้ว่า ในระหว่างพรรษา ไม่พึงให้บรรพชา กาลเช่นไร
เล่าไม่พึงประพฤดิธรรม”

(วิ.ม. 4/205/322)

3.2.1.5 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ เกิดจากความหวงแหนในทรัพย์ากรของ
ตน หรือทรัพย์ากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้ตนนั้นได้รับผลประโยชน์ที่เกิดหรืออันจะเกิดได้อย่าง
เต็มที่ โดยที่ไม่สนใจว่าผู้อื่นจะได้รับผลกระทบอย่างไร เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่ยอมที่จะเสีย
ผลประโยชน์ที่ตนพึงได้ จนก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในที่สุด เช่น ภิกษุณีอุลลันทาได้รับถวาย
สิ่งของมีมูลค่าเท่ากับเงิน 1 กหาปณะ แต่ฝากไว้ที่ร้านค้า เมื่อภิกษุณีต้องการสิ่งใดให้ไปรับเอาที่
ร้านค้าดังกล่าว ครั้งแรกภิกษุณีอุลลันทาให้สีกขมานาไปเอาน้ำมัน แต่เมื่อเอามาแล้วกลับ
ต้องการเปลี่ยนเป็นเนยใส พอค้าเห็นว่าการกระทำดังนี้ทำให้สินค้าของตนเสียหาย เป็นการทำให้
ตนนั้นเสียผลประโยชน์ไปด้วย จึงเกิดความขัดแย้งกันมากที่สุด ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“เจ้าของร้านค้าจึงตอบว่า “แม่เจ้า ถ้าเรารับของที่ขายไปกลับคืนอีก
เมื่อไรเราจึงจะขายสินค้าได้ ท่านซื้อน้ำมันตามราคาน้ำมันไปแล้ว ท่านจะเอาเนย
ใสก็จงนำเงินค่าเนยใสมา”

(วิ.ภิกษุณี. 3/573/94)

3.2.2 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ มี 260 เรื่อง สาเหตุเกิดจากความขัดแย้ง
ด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านค่านิยม ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง
ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาทั้งหมดมาทำการจำแนกตามลักษณะของ
ความขัดแย้งที่พบในตวับท ได้ดังนี้

3.2.2.1 ความขัดแย้งด้านข้อมูล จากข้อมูลที่พบในประเภทความขัดแย้งนี้พบว่า เป็นการขัดแย้งเพราะขาดข้อมูลหรือความรู้ หรือได้รับความรู้ที่ผิดมาแล้วทำไปถ่างทอดต่อ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตนในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติจนก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในที่สุดเพราะ ข้อมูลที่มีหรือการแปลผลข้อมูลที่ไม่ตรงกัน เช่น พระฉัพพัคคีย์คิดว่าการสอนไตร่จ্ঞานวิชา (วิชาที่ไม่เป็นประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา ในทางตรงกันข้ามยังก่อให้เกิดผลเสียในการดำเนินชีวิต หรือในการปฏิบัติธรรมอีกด้วย) เป็นการสอนที่ถูกต้อง จึงถ่างทอดต่อไปยังลูกศิษย์ของตน ลูกศิษย์ก็คิดว่าวิชาที่อาจารย์ของตนถ่างทอดมานั้นเป็นวิชาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจึงร่ำเรียน เมื่อชาวบ้านและคณะสงฆ์เห็นว่าข้อมูลหรือวิชาที่พระฉัพพัคคีย์ถ่างทอดไปนั้นเป็นความรู้ที่เป็นไตร่จ্ঞานวิชา จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนา จนเกิดความขัดแย้งกันมากที่สุด ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สอนไตร่จ্ঞานวิชา ชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์จึงสอนไตร่จ্ঞานวิชาเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคมานเล่า” ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินคนเหล่านั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุณีผู้มั่งน้อย ฯลฯ พวกกันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์จึงสอนไตร่จ্ঞานวิชาเล่า” ครั้นแล้ว ภิกษุณีเหล่านั้นได้นำเรื่องนี้ไปบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ พวกภิกษุได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ”

(วิ.ภิกษุณี. 3/1018/262)

3.2.2.2 ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ส่วนใหญ่เกิดจากอารมณ์ที่รุนแรงของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดเหตุการณ์ตั้งแต่ระดับเล็กน้อยคือสร้างความรำคาญ ค่าบริการ ทำร้ายร่างกาย จนถึงพยายามทำให้สงฆ์แตกแยก ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์ไม่ดี นอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่นๆ เช่นการปกปิดโทษของผู้อื่นเป็นต้น ซึ่งจัดเข้ากลุ่มนี้เพราะพฤติกรรมดังกล่าวทำให้การรับรู้ในสังคมคลาดเคลื่อนเพราะผู้กระทำผิดได้รับการปกป้อง เช่น ภิกษุ 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายลูกศิษย์ของพระปณทุกะกับลูกศิษย์ของพระโลหิตกะทะเลาะกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุทั้ง 2 กลุ่ม ที่ไม่ได้เป็นคู่ทะเลาะไม่ดีไปด้วย เหตุการณ์รุกรามจนทำให้ทั้ง 2 กลุ่มเกิดความขัดแย้งกัน ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุนิสัยดีของพระปิ่นทุกะและ
พระโลหิตกะ ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความ
อื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ด้วยตนเอง และพากันเข้าไปหาภิกษุพวกอื่นที่ก่อความ
บาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์
แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ภิกษุรูปนั้นอย่าได้เอาชนะพวกท่าน ท่านทั้งหลายจงได้ตอบ
ให้แข็งขันพวกท่านเป็นบัณฑิตกว่า เฉลียวฉลาดกว่า เป็นพหูสูตกว่า และ
สามารถกว่าภิกษุนั้น อย่ากลัวภิกษุนั้น แม้พวกกระผมจะคอยเป็นฝ่ายพวกท่าน”
ทำให้ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ขยายลูกกลมออกไป”

(วิ.จ. 6/1/1)

3.2.2.3 ความขัดแย้งด้านค่านิยม เกิดจากการมีค่านิยมที่แตกต่างกัน
โดยเฉพาะภายในคณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงเจาะจงที่จะเลือกสมาชิกจากวรรณะใดวรรณะ
หนึ่งเข้ามา โดยให้ทุกวรรณะสามารถบวชเข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยในศาสนาของพระองค์ได้
และไม่ให้มีระบบวรรณะในคณะสงฆ์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางค่านิยม เพราะพระภิกษุ
ภิกษุณี สามเณร สามเณรี ต่างก็มาจากสังคมที่แตกต่างกัน การที่จะมีค่านิยมที่แตกต่างกันย่อมเป็น
เรื่องปกติ เมื่อต่างฝ่ายต่างก็คิดว่าค่านิยมของตนนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอ ก็เกิดความขัดแย้งใน
ที่สุด เช่น ภิกษุฉัพพัคคีย์มีค่านิยมในการหยอกล้อโดยเอานิ้วมือจี๋ผู้อื่นให้หัวเราะ เมื่อเข้ามาบวช
แล้วก็นำเอาค่านิยมนี้เข้ามาด้วย วันหนึ่งภิกษุฉัพพัคคีย์เอานิ้วมือจี๋ภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุรูปนั้น
หัวเราะจนเหนื่อยหายใจไม่ทันจนถึงแก่มรณภาพ ภิกษุทั้งหลายจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนา
จนเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในคณะสงฆ์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้นิ้วมือจี๋ภิกษุรูปหนึ่งในกลุ่มภิกษุสัตตรสวัคคีย์ให้
หัวเราะ ภิกษุนั้นหัวเราะจนเหนื่อย หายใจไม่ทันถึงแก่มรณภาพบรรดาภิกษุผู้มัก
น้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงใช้นิ้ว
มือจี๋ภิกษุให้หัวเราะเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยประการ
ต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ”

(วิ.มหา. 2/330/467)

3.2.2.4 ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง ปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างภายในคณะสงฆ์คือปัจจัยทางธรรมชาติ เพราะบางครั้งการเลือกที่จะสร้างที่อยู่ เช่น กุฏิ หรือการเดินทางในป่าปัจจัยทางธรรมชาติมักจะไม่เอื้อประโยชน์ให้ กล่าวคือมีโอกาสเกิดอันตรายอันนำไปสู่ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างได้ในที่สุด ต่อมาคือปัจจัยทางสังคม เพราะโครงสร้างของสังคมบางสังคมไม่เหมาะกับภิกษุ เช่น สังคมที่มีผู้ร้ายชุกชุมเป็นเรื่องปกติ เป็นต้น และปัจจัยสุดท้ายคือโครงสร้างอำนาจหน้าที่ พบว่ามีภิกษุณีที่ไม่ทำหน้าที่ของตนตามโครงสร้างที่ตนพึงกระทำ ผลที่เกิดจากการไม่ทำตามโครงสร้างหน้าที่ของสังคมของตนนั้นคือเกิดความทะเลาะเบาะแว้งขึ้น เช่น ภิกษุณีถูกลนันทาซึ่งทำหน้าที่เป็นอาจารย์ของภิกษุณีหลายรูป มีหน้าที่ต้องปกครองดูแลความเรียบร้อย ให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่อง แต่ภิกษุณีถูกลนันทากลับไม่ทำตามหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติ วันหนึ่งเกิดอภิภรณ์ขึ้นมีภิกษุณีร้องขอให้ช่วยระงับอภิภรณ์ให้ แต่ภิกษุณีถูกลนันทาเพิกเฉย ส่งผลให้เกิดความวิวาทวุ่นวายขึ้นในที่สุด ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ภิกษุณีรูปหนึ่งเข้าไปหาภิกษุณีถูกลนันทากล่าวว่า “แม่เจ้าโปรดมาช่วยระงับอภิภรณ์นี้ด้วยเถิด” ภิกษุณีถูกลนันทารับปากแต่ไม่ช่วยระงับ ไม่ชวนชวายให้ผู้อื่นช่วยระงับ ลำดับนั้น ภิกษุณีนั้นได้ออกเรื่องนี้ให้ภิกษุณีทั้งหลายทราบ บรรดาภิกษุณีผู้มั่งน้อย ฯลฯ พวกกันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนแม่เจ้าถูกลนันทาอันภิกษุณีขอร้องอยู่ว่า ‘แม่เจ้าโปรดมาช่วยระงับอภิภรณ์นี้ด้วยเถิด’ รับปากแล้วแต่ไม่ช่วยระงับ ไม่ชวนชวายให้ผู้อื่นช่วยระงับเล่า”

(วิ.ภิกษุณี. 3/994/247)

3.2.2.5 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ พบสาเหตุของความขัดแย้งด้านนี้คือต้องการผลประโยชน์จากการได้ปกครองคณะสงฆ์ โดยการมุ่งทำร้ายพระพุทธานุเจ้าของพระเทวทัต เพราะพระเทวทัตนั้นต้องการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะอันจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจรงกรมอยู่ ณ ที่ร่มเงาภูเขาคิณฑกฏฐครั้งนั้น พระเทวทัตขึ้นภูเขาคิณฑกฏฐลึงศิลาก้อนใหญ่ ด้วยหมายใจว่า “เราจะปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคด้วยก้อนศิลานี้” ยอดภูเขา 2 ข้างมาบรรจบกันรับศิลา

ก่อนนั้นไว้ สะเก็ดศิลากระเด็นจากก้อนศิลานั้นไปกระทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคจนพระโลหิตห้อ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแกลงพระพักตร์ ได้ตรัสกับพระเทวทัตดังนี้ว่า “โมฆบุรุษ เธอสังสมสิ่งที่มีโทษใหญ่ไว้มากที่มีจิตคิดร้าย คิดฆ่า ทำโลหิตของตถาคตให้ห้อ” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เทวทัตผู้มีจิตคิดร้าย คิดฆ่า ทำโลหิตของตถาคตให้ห้อ นี้เป็นอนันตริยกรรมข้อที่ 1 ที่เทวทัตสังสมไว้”

(วิ.จ. 7/341/191)

3.2.3 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย จากการศึกษาพบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย มี 20 เรื่อง มีสาเหตุจากข้อมูลและค่านิยม

3.2.3.1 ความขัดแย้งด้านข้อมูล เกิดจากการตีความของข้อมูลที่ผิดพลาดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนมากเกิดในกรณีเกี่ยวกับความใคร่ การจับต้องการหญิง หรือแม้แต่การถกเถียงกันว่าอย่างไรเรียกว่าผิดวินัย เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าบัญญัติข้อห้ามไว้ระดับหนึ่ง แต่การตีความของภิกษุบางรูปก็ผิดพลาด โดยคิดว่าพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทอย่างนี้ แต่กรณีที่เกี่ยวข้องกับสิกขาบทนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติจึงเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ประพฤติได้ จากข้อมูลหรือการตีความที่แตกต่างกันนี้ ในที่สุดก็ส่งผลให้ภิกษุเกิดความขัดแย้งกันขึ้น เช่น ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติ แต่มีความเห็นว่าสิ่งที่ตนกระทำลงไปไม่เป็นอาบัติ ในขณะที่ภิกษุอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพฤติกรรมของภิกษุรูปนั้นเป็นอาบัติ จึงเกิดความขัดแย้งขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติ ภิกษุรูปนั้นมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าเป็นอาบัติ แต่ภิกษุพวกอื่นมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ ต่อมาภิกษุรูปนั้นกลับมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ แต่ภิกษุพวกอื่นมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าเป็นอาบัติ ลำดับนั้นภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวกับภิกษุรูปนั้นดังนี้ว่า “ท่าน ท่านต้องอาบัติแล้ว ท่านจงเห็นอาบัตินั้น” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย ผมไม่มีอาบัติที่จะพึงเห็น” ภายหลังภิกษุเหล่านั้นได้ความพร้อมเพรียงแล้วจึงลงอุกเขปนียกรรมภิกษุรูปนั้นเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ”

(วิ.มหา. 5/451/333)

3.2.3.2 ความขัดแย้งด้านค่านิยม เกิดจากการมีค่านิยมที่แตกต่างกัน เช่น ค่านิยมในการแต่งกาย ค่านิยมในการใช้ของเครื่องใช้ในครัวเรือน ซึ่งในสังคมสงฆ์กับสังคมภายนอกจะมีค่านิยมต่างกัน แต่ภิกษุบางรูปนำพฤติกรรมขณะเป็นฆราวาสเข้าไปประพฤติปฏิบัติขณะเป็นภิกษุด้วย การมีค่านิยมที่แตกต่างกันเหล่านี้ เมื่อภิกษุ 2 ฝ่ายที่มีค่านิยมแตกต่างกันเห็นการกระทำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ขัดต่อค่านิยมของตนเองจึงเกิดการกล่าวหรือตำหนิในทำนองที่ว่าฝ่ายนั้นประพฤติผิด ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในคณะสงฆ์ เช่น พระปิณโฑลภารทวาชะผู้เป็นพระอรหันต์ ได้บาตรไม้จันทน์มาเพราะแสดงฤทธิ์ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ และทรงสั่งให้ทำลายบาตรไม้จันทน์นั้น แล้วตรัสห้ามมิให้ภิกษุใช้บาตรไม้ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า “ภารทวาชะ การกระทำของเธอ ไม่สมควรไม่ควรทำตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย ภารทวาชะ! เธอจึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นอุตตริมนุสสรธรรม แก่คนทั้งหลายเพราะเหตุแห่งบาตรไม้ไม่มีค่าเล่า...” ครั้นทรงดำหนิแล้ว ฯลฯ ทรงแสดงธรรมมีถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “...พวกเธอจงทำลายบาตรใบนั้น บดให้ละเอียดแล้วใช้เป็นยาหยอดตาของภิกษุ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรไม้รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

(วิ.จ. 7/252/18)

เรื่องดังกล่าวเป็นความขัดแย้งด้านค่านิยม ก็เพราะพระภารทวาชะใช้บาตรไม้จันทน์ซึ่งไม้จันทน์เป็นไม้ที่มีค่าและมีราคาแพง พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการบวชเป็นภิกษุควรใช้สิ่งของที่มีราคาไม่มากนัก ให้เหมาะกับความเป็นผู้ขอ และความเป็นเพศสมณะที่เน้นความเรียบง่าย มุ่งลดกิเลส อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการลักขโมยอีกด้วย ซึ่งต่างฆราวาสที่สามารถใช้เครื่องใช้ที่มีราคาแพงได้ ถือเป็นค่านิยมที่ต่างกันของคนในสองสังคม

3.2.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมาย จากการศึกษาพบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย มี 3 เรื่อง สามารถจำแนกได้เป็น สาเหตุจากข้อมูลและสาเหตุเชิงโครงสร้าง

3.2.4.1 ความขัดแย้งด้านข้อมูล พบการให้และรับข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดการตีความที่ผิดพลาด กล่าวคือฝ่ายหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง ส่วนฝ่ายหนึ่งตีความเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น พระธนิยกุมภการบุตรไปขอไม้ที่พระราชวังของพระเจ้าพิมพิสาร โดยอ้างกับทหารเฝ้าหน้าประตูว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตแล้ว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบจึงโปรดให้เรียกตัวพระธนิยกุมภการบุตรไปเข้าเฝ้าเพื่อสอบถาม ฝ่ายพระธนิยฯ ให้การว่าพระเจ้าพิมพิสารอนุญาตแล้ว เมื่อสอบถามจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วได้ความว่าพระธนิยฯ เข้าใจผิด การกระทำเช่นนี้ถือเป็นการลักทรัพย์ จึงขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองจนเกิดความขัดแย้งขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พระธนิยกุมภการบุตร เข้าไปพระราชานิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารแล้ว นั่งบนอาสนะ ขณะนั้น พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าไปหาพระธนิยกุมภการบุตร ทรงไหว้แล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า ทราบว่าไม้ของหลวงที่เก็บไว้ซ่อมแปลงเมืองในคราวจำเป็น โยมถวายแก่พระคุณเจ้าจริงหรือ”

“จริง มหาบพิตร”

“พระคุณเจ้า โยมเป็นพระเจ้าแผ่นดิน มีกรณียกิจมากมาย ถึงจะถวายไปแล้วก็จำไม่ได้ พระคุณเจ้าโปรดเตือนความจำให้โยมด้วย”

พระธนิยกุมภการบุตร ทูลว่า “ขอถวายพระพร พระองค์จำได้ไหม ครั้งที่พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ใหม่ๆ ทรงเปล่งพระวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายหญ้าไม้และน้ำแก่อมณฑพราหมณ์ ขอสมณพราหมณ์โปรดใช้สอยเถิด”

“พระคุณเจ้า โยมจำได้ ที่โยมพูดนั้นหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีความละเอียดมีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา มีความรังเกียจแม้ในโทษเล็กน้อย หญ้าไม้และน้ำนั้นยังมีได้มีใครจับจอง อยู่ในป่า ท่านจงใจอ้างจะชนไม้ที่ไม่ให้ไปพระเจ้าแผ่นดินเช่นโยมจะฆ่า จองจำหรือเนรเทศสมณพราหมณ์อย่างไรได้ นิมนต์กลับไปเถิด ท่านรอดตัวเพราะชนแต่อย่าได้ทำอย่างนี้อีก”

(วิ.มหา. 1/86/75)

3.2.4.2 ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง สาเหตุของความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่พบคือโครงสร้างทางสังคม เพราะภิกษุณีที่บวชให้กับโจรที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ต้องการบวชเพื่อให้ตนนั้นพ้นจากเงื้อมมือของกฎหมาย การบวชให้โจรภิกษุณีนี้จึงถือว่าเป็นการกั้นผู้กระทำผิดออกมาจากกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดต่อโครงสร้างของสังคม ทำให้ผู้กระทำผิดที่

ต้องรับโทษไม่ได้รับโทษ ความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“เจ้าลิจฉวีนั้นทรงตามหาสตรีนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี พบนางบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลดังนี้ว่า “ขอเดชะ ชายาของหม่อมฉันขโมยของมีค่าหนีมากรุงสาวัตถี ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้จับนาง”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “เชิญท่านสืบหานาง พบแล้วจงมาบอก”

เจ้าลิจฉวีกราบทูลว่า “หม่อมฉันเห็นนางบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี พระเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “ถ้านางบวชอยู่ในสำนักภิกษุณี ใคร ๆ ก็ทำอะไรไม่ได้ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ขอให้นางประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”

ครั้งนั้น เจ้าลิจฉวีนั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “इनพวกภิกษุณีจึงบวชให้สตรีผู้เป็นโจรเล่า”

(วิ.ภิกขุณี. 3/682/30)

3.2.5 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น จากการศึกษาพบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย มี 11 เรื่องสามารถจำแนกได้เป็น สาเหตุจากค่านิยม และสาเหตุจากผลประโยชน์

3.2.5.1 ความขัดแย้งด้านค่านิยม มักจะเกิดจากความเชื่อที่ไม่ลงรอยกัน ฝ่ายหนึ่งก็ว่าความคิดของฝ่ายตนถูกต้องจึงมีพฤติกรรมบางพฤติกรรมลงไป ทำให้อีกฝ่ายที่คิดไม่เหมือนกันคิดว่าฝ่ายนั้นประพฤตินี้ไม่เหมาะสมกับความ เป็นสมณะ เช่น มีพราหมณ์นิมนต์ภิกษุณีมาฉันที่บ้านเมื่อพระภิกษุณีฉันเรียบร้อยแล้ว ญาติบางกลุ่มนิมนต์เข้าไปฉันอีก ซึ่งค่านิยมของพราหมณ์ไม่นิยมกระทำเช่นนั้น จนมีการตำหนิ ประณาม โพนทะนา จนเกิดความขัดแย้งดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกดังนี้

“ครั้งนั้น พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุณีทั้งหลายให้ฉัน พวกภิกษุณีฉันแล้ว ห้ามภัตตาหารแล้ว พวกกันไปตระกูลญาติภิกษุณีบางพวกยังฉันอีก บางพวก

นำบิดบาตกลับไปครั้งนั้น พรหมณ์นั้นได้กล่าวกับเพื่อนบ้านดังนี้ว่า “นายทั้งหลายเราเลี้ยงภิกษุณีให้อิ่มหน้าแล้ว เชิญมาเถิด เราจักเลี้ยงพวกท่านให้อิ่มหน้าบ้าง” เพื่อนบ้านผู้คุ่นเคยเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “นายท่านจะเลี้ยงพวกเราให้อิ่มได้อย่างไร แม้พวกภิกษุณีที่ท่านนิมนต์แล้วก็ยังต้องไปที่เรือนพวกเรา บางพวกยังฉันทอีก บางพวกก็นำบิดบาตกลับไป ”พรหมณ์ดำหนิ ประณามโพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีฉันทที่เรือนเราแล้วยังไปฉันทที่อื่นอีกเล่า เราไม่สามารถที่จะถวายให้พอแก่ความต้องการหรือ”

(วิ.ภิกษุณี. 4/12/18)

3.2.5.2 ด้านผลประโยชน์ เกิดจากการเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเป็นสำคัญ ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ดังตัวอย่างที่พบในพระวินัยปิฎกจะพบว่าคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายคือ พระฉันทะ กับพรหมณ์คนหนึ่ง ซึ่งพระฉันทะต้องการเดินทางไปสร้างวิหาร ส่งผลให้นาข้าวของพรหมณ์คนนั้นเสียหาย เกิดการสูญเสียผลประโยชน์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“มหอมาตย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านพระฉันทะ สร้างวิหารถวายท่านพระฉันทะ ที่นั่น ท่านพระฉันทะสั่งให้มุ่งให้ฉาบทาวิหารที่สร้างเสร็จแล้วหลาย ๆ ครั้ง วิหารมีน้ำหนักมากจึงพังลงมา ต่อมา ท่านพระฉันทะจึงหาเก็บหญ้าและไม้ทำให้นาข้าวเหนียวของพรหมณ์คนหนึ่งเสียหาย พรหมณ์นั้นดำหนิ ประณามโพนทะนาว่า “ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงทำนาข้าวเหนียวของเราให้เสียหาย”

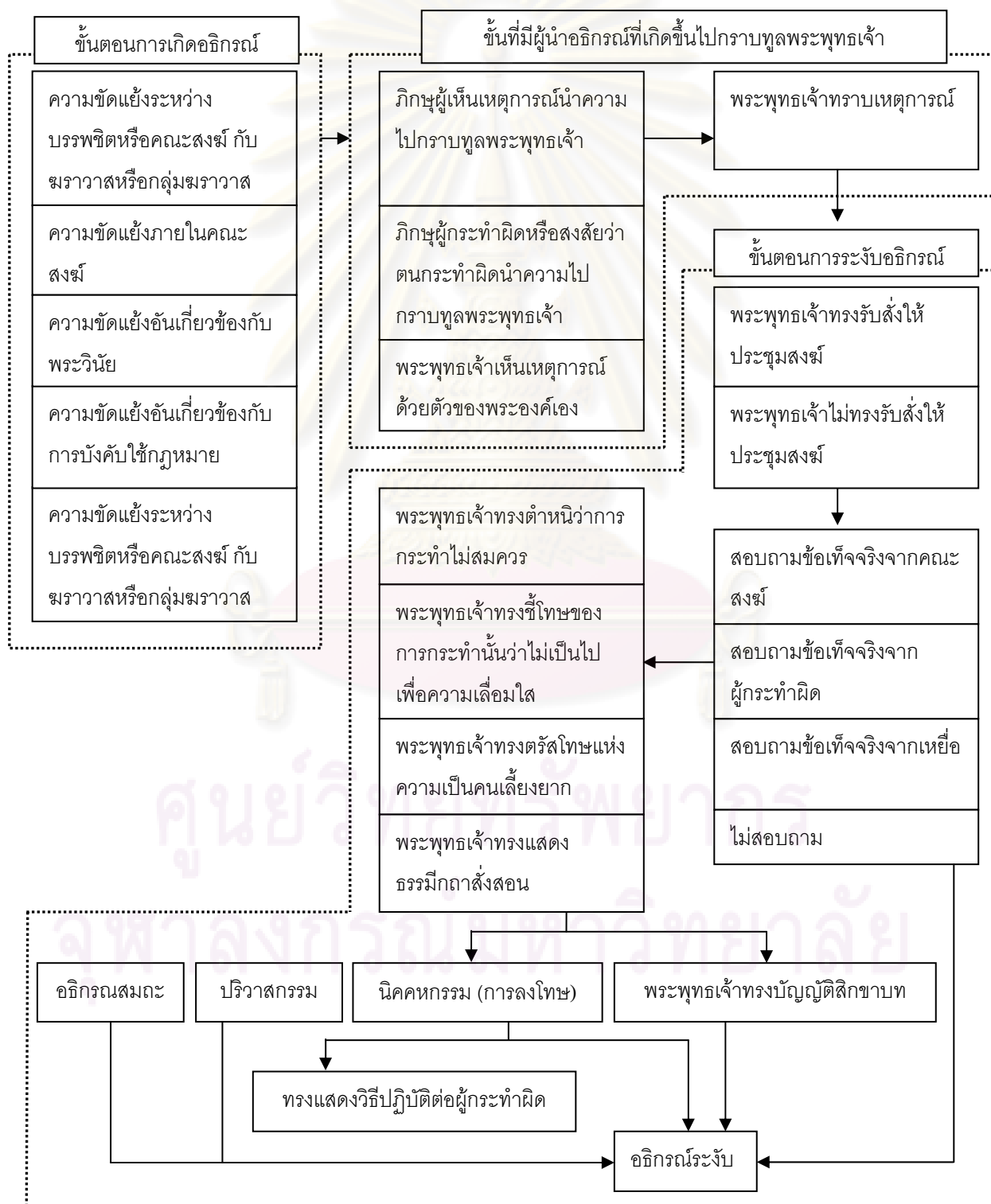
(วิ.มหา. 2/134/309)

จะเห็นว่าความขัดแย้งแต่ละประเภทนั้น มีสาเหตุที่แตกต่างกัน สาเหตุบางสาเหตุไม่พบเลยในบางประเภท เช่น ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากกฎหมายบ้านเมือง พบสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งนี้เพียง 2 สาเหตุคือ จากการขาดข้อมูล และจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นสามารถนำมาสู่การวิเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งได้ดังนี้

3.3 การสังเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง

จากเหตุการณ์ความขัดแย้งทั้งหมด 551 เรื่อง ที่พบในพระวินัยปิฎก สามารถสังเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.1 : กระบวนการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าที่พบในพระวินัยปิฎก

จากแผนภาพ สามารถสรุปเป็นขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง ได้ 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1. ขั้นตอนการเกิดอภิภรณ์ 2. ขั้นตอนที่มีผู้นำอภิภรณ์ที่เกิดขึ้นไปกราบทูล พระพุทธเจ้า 3. ขั้นตอนการระงับอภิภรณ์ โดยในแต่ละขั้นมีกระบวนการดังต่อไปนี้

3.3.1 ขั้นตอนการเกิดอภิภรณ์⁷ หมายถึง ขั้นที่มีเหตุการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น

ความขัดแย้งที่พบในพระวินัยปิฎกมี 5 ลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว คือ

- 1) ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ สมรวาสหรือกลุ่มสมรวาส
- 2) ความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์
- 3) ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากพระวินัย
- 4) ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมาย
- 5) ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิต กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึง “อภิภรณ์” ไว้ว่าคือ เหตุ โทษ เรื่องราว คดีความ ที่เกิดขึ้นในสงฆ์ และเป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ โดยพระองค์ทรงกล่าวถึงอภิภรณ์ไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 1) วิวาทาธิภรณ์ การทะเลาะวิวาททู่เถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย
- 2) อนุวาทาธิภรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ
- 3) อาบัติตาทิภรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจาก

อาบัติ

- 4) กิจจาธิภรณ์ กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน

นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงมูลเหตุและความสงบระงับอภิภรณ์ไว้ดังนี้

3.3.1.1 วิวาทาธิภรณ์ คือการเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัยว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นอธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสิ่งมิใช่วินัย นี่พระตถาคตตรัสไว้ นี่พระตถาคตไม่ได้ตรัสไว้ เป็นต้น การเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องอื่นนอกจากนี้ไม่ใช่วิวาทาธิภรณ์

3.3.1.1.1 มูลเหตุแห่งวิวาทาธิภรณ์ มี 3 หมวด คือ

- 1) วิวาทมูล⁸ 6 ได้แก่ 1. ความมักโกรธ 2. ผูกโกรธ 3. ไม่มี ความเคารพ 4. ไม่มีศรัทธาในพระศาสดา 5. ไม่มีศรัทธาในพระธรรม 6. ไม่มีศรัทธาในพระอริยสงฆ์

⁷ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมาย “อภิภรณ์” ไว้ว่าหมายถึง เหตุ โทษ คดี เรื่องราว ซึ่งในสังคมไทยมักนำคำว่า “อภิภรณ์” ไปใช้ในความหมายเลือนรางลงและแคบเข้า กลายเป็น คดีความ โทษ เป็นต้น

5. ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์ 6. ไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุย่อมก่อความทะเลาะวิวาทขึ้นในสงฆ์

2) อกุศลมูล⁹ 3 ได้แก่ 1. โลภะ 2. โทสะ 3. โมหะ คือ ภิกษุมีจิตโลภ โกรธ หลงวิวาทกันว่า “นี้เป็นธรรม นี่เป็นอธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสิ่งมิใช่วินัย” เป็นต้น

3) กุศลมูล¹⁰ 3 ได้แก่ 1. อโลภะ 2. อโทสะ 3. อโมหะ คือ ภิกษุมีจิตไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงวิวาทกันว่า “นี้เป็นธรรม นี่เป็นอธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสิ่งมิใช่วินัย” เป็นต้น

3.3.1.1.2 วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์¹¹

วิวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสัมมุขาวินัย และเยภุยยสิกขา

3.3.1.1.3 กรณีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เป็นวิวาทาธิกรณ์

ภิกษุ 2 รูป คือผู้เชี่ยวชาญในพระสูตร กับผู้เชี่ยวชาญพระวินัยทะเลาะกัน เนื่องจากภิกษุผู้เชี่ยวชาญในพระวินัยหาว่าภิกษุผู้เชี่ยวชาญในพระสูตรต้องอาบัติแล้วไม่เห็นอาบัติ ภิกษุทั้งสองรูปได้กลับไปเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ลูกศิษย์ของตนเองฟัง ลูกศิษย์ของทั้งสองฝ่ายต่างก็คิดว่าผู้เป็นอาจารย์ของตนเองปฏิบัติถูกต้องแล้ว จึงเกิดการโต้เถียง ทะเลาะวิวาท และแสดงอาการที่ไม่สมควรต่อกัน จนสงฆ์แตกเป็นสองฝ่าย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

...ณ อาวาสแห่งหนึ่ง ในกรุงโกสัมพี มีภิกษุอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม
สุดต้นติกะเชี่ยวชาญพระสูตร และกลุ่มวินัยธร เชี่ยวชาญพระวินัย

⁸ วิวาทมูล รากเหง้าแห่งการเถียงกัน, เหตุที่ก่อให้เกิดวิวาท กลายเป็นวิวาทาธิกรณ์ขึ้น มี 2 อย่าง คือ

1. ก่อวิวาทขึ้นด้วยความปรารถนาดี เห็นแก่ธรรมวินัย มีจิตประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ
2. ก่อวิวาทด้วยความปรารถนาเลว ทำด้วยทิฐิมานะ มีจิตประกอบด้วยโลภะ โทสะ โมหะ

⁹ อกุศลมูล รากเหง้าของอกุศล, ต้นเหตุของอกุศล,

ต้นเหตุของความชั่ว มี 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ

¹⁰ กุศลมูล รากเหง้าของกุศล, ต้นเหตุของกุศล, ต้นเหตุของความดีมี 3 อย่าง คือ

1. อโลภะ ไม่โลภ (จาคะ)
2. อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย (เมตตา)
3. อโมหะ ไม่หลง (ปัญญา)

¹¹ จะกล่าวถึงในขั้นของการระงับความขัดแย้งต่อไป

วันหนึ่ง อุปัชฌาย์ของพวกสุตตันติกะ เข้าห้องสุขา(วัจกุฎี)เหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะแล้วออกมา อุปัชฌาย์ของพวกวินัยธรเข้าไปที่หลัง เห็นน้ำนั้นจึงออกมาถามภิกษุสุตตันติกะว่า “ท่านเหลือน้ำไว้หรือ” ภิกษุสุตตันติกะตอบว่า “ผมเหลือน้ำไว้” “ในกรณีนี้ ท่านไม่รู้ว่า เป็นอาบัติหรือ” “ผมไม่รู้ว่า เป็นอาบัติ” “ท่าน ในกรณีนี้ มีอาบัตินะ” “ถ้ามีอาบัติ ผมจะแสดงอาบัติ” “ท่าน ถ้าไม่ตั้งใจ ไม่มีสติ ก็ไม่มีอาบัติ” เมื่อภิกษุวินัยธรรกล่าวอย่างนี้ ภิกษุสุตตันติกะจึงมีความเห็นในอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ

ฝ่ายภิกษุวินัยธรบอกพวกนิสิตของตนว่า “ภิกษุสุตตันติกะนี้ แม้ต้องอาบัตินี้ก็ไม่รู้” พวกนิสิตของภิกษุวินัยธรจึงไปกล่าวกะพวกภิกษุสุตตันติกะว่า “อุปัชฌาย์ของท่าน แม้ต้องอาบัติแล้วก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ” พวกภิกษุสุตตันติกะ จึงไปบอกแก่อุปัชฌาย์ของตน พระอุปัชฌาย์ของพวกภิกษุสุตตันติกะกล่าวว่ “ในต่อนต้นภิกษุวินัยธรนี้กล่าวว่า “ไม่มีอาบัติ แต่ตอนนี้ กลับกล่าวว่า มีอาบัติ ภิกษุวินัยธรนี้พูดเท็จ” เมื่ออุปัชฌาย์กล่าวอย่างนี้ พวกนิสิตจึงไปกล่าวกะพวกภิกษุวินัยธรว่า “อุปัชฌาย์ของพวกท่านพูดเท็จ” แล้วก่อความทะเลาะขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ลำดับนั้น ภิกษุวินัยธรได้โอกาส จึงลงอุกเขปเนียรกรรม¹² เพราะไม่เห็นอาบัตินั้นแก่ภิกษุสุตตันติกะนั้น...

(วิ.มหา. 5/451/333)

3.3.1.2 อนุวาทิกรณ์ หมายถึง การกล่าวหากันว่าประพฤตินิดและจะต้องอาบัติ ภิกษุกล่าวหาภิกษุด้วยกันว่าท่านต้องอาบัตินั้น หรือโจทฟ้องให้ผู้อื่นได้รับทราบด้วยว่าผู้นั้นประพฤตินิดศีล (ศีลวิบัติ) มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสม เสียมารยาท ประพฤติย่อหย่อน มักต้องอาบัติเล็กน้อยตั้งแต่ถูกลักจ้ยลงมาถึงทุพภาสิต¹³เป็นประจำ (อาจารย์วิบัติ) มีความเห็นผิดพลาดคลาดเคลื่อนผิดจากพระธรรมวินัย เป็นสาเหตุทำให้คนประพฤตินอกแบบแผน กระทำ

¹² เป็นการลงโทษโดยการแยกออกจากหมู่สงฆ์ ห้ามคบค้าสมาคมด้วย ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้สิทธิ์เสมอภิกษุทั้งหลาย

¹³ ถูกลักจ้ย และ ทุพภาสิต เป็นหนึ่งในอาบัติ คือ การต้อง, การล่วงละเมิด, โทษที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบท 7 ประการ เรียงจากโทษหนักสุดถึงเบาสุดได้ดังนี้ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถูกลักจ้ย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต

ความผิดอยู่เสมอ (ทฎฐิวินัย) นอกจากนี้แล้ว ยังใจทว่ามีกรหาเลี้ยงชีพในทงที่ไมดี ไมเหมะสม มีกรหลอกลวง ปล้นจี้ ลักขโมย เป็นต้น (อาชีวินัย)

3.3.1.2.1 มูลเหตุแห่งอนุทททกรณ

1) อนุทททมูล 6 ได้แก่ 1. ความมกโกรธ 2. ผูกโกรธ 3. ไมมีความเครพ ไมมีความยำเกรงในพระศาสด 4. ไมมีความเครพ ไมมีความยำเกรงในพระธรรม 5. ไมมีความเครพ ไมมีความยำเกรงในพระสงฆ์ 6. ไมทำสิกขาให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุ ย่อมใจทกัน ในสงฆ์

2) อุกศลมูล 3 ได้แก่ 1. โลกะ 2. โทสะ 3. โมหะ คือ ภิกษุมีจิต โลก โกรธ หลงความ ใจทกันด้วยศีลวินัย อาจรวินัย ทฎฐิวินัยหรืออาชีวินัย

3) กุศลมูล 3 ได้แก่ 1. อโลกะ 2. อโทสะ 3. อโมหะ คือ ภิกษุมีจิตไมโลก ไมโกรธ ไมหลงความ ใจทกันด้วยศีลวินัย อาจรวินัย ทฎฐิวินัยหรืออาชีวินัย

4) กาย คือ ภิกษุใจทกันว่า “ท่านผู้นี้มีผิวพรรณนารังเกียจ ไม่นาคู มีรูปร่างเล็ก มีอาพาทมาก” เป็นต้น

5) วาจา คือ ภิกษุใจทกันว่า “ท่านผู้นี้พูดไมดี พูดไมชัด พูด ระราน”

3.3.1.2.2 วิธีระงับอนุทททกรณ

วิทททกรณระงับด้วยสัมมุขวินัย สติวินัย อมุพหวินัย และตัสสปापियสิกา

3.3.1.2.3 กรณิดัวอย่างเหตุกรณที่เป็นอนุทททกรณ

พระทัพพมัลลบุตรได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทเจ้าให้เป็นพระกัตตุเทศก์ มีหน้าที่จัดภิกษุไปฉันในที่ที่มีผู้นิมนต์ หรือแจกอาหารให้สงฆ์ พระทัพพะทำหน้าที่มาด้วยดี ครั้งหนึ่งถูกพระเมตตียะและพระภุมมชกะเข้าใจผิดทว่าท่านไปแนะนำคบหกับผู้หนึ่งไมให้ถวายอาหาร ดี ๆ แก่พวกตน จึงใช้ภิกษุณีเมตตียาให้เป็นใจทพองพระทัพพะในข้อข่มขืนนาง ดังข้อความในพระวินัยปิฎกทว่า

“ภิกษุณีเมตตียารับคำของพระเมตตียะและพระภุมมชกะแล้วจึงเข้าไป เผ่าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ...ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ทว่า “พระพุทเจ้าช้เรื่องนี้ไมสมควร ไมเหมะสม ทศที่เคยปลดอดภัยก็กลับมีภัย ที่ที่ ไมเคยมีเสเนียดจัญไรก็กลับมีเสเนียดจัญไร ทศที่ไมเคยมีอุปัทวะก็กลับมี

อุบัตทวะ ในที่ที่ไม่เคยมีลม ก็กลับมีลมแรง น้ำก็ดูเป็นเหมือนน้ำร้อนขึ้นมา หม่อมฉันถูกพระทัพนมัลลบุตรข่มขืน"

(วิ.มหา.1/383/417)

พระพุทธเจ้าทรงได้สวนภิกษุณีเมตติยา ได้ความว่านางแกล้งใส่ความพระทัพนมัลลบุตร จึงให้ภิกษุณีเมตติยาสึก

3.3.1.3 อាប់ตาทิกรณ คือ เรื่องอាប់ติ การปรับอាប់ติ และการแก้ตัวให้พ้นจากอាប់ติ อាប់ติทั้ง 5 กอง และ 7 กอง¹⁴ คืออាប់ตาทิกรณ อាប់ติอื่นนอกจากนี้ไม่ใช่อាប់ตาทิกรณ

3.3.1.3.1 มูลเหตุแห่งอាប់ตาทิกรณ

คือ สมมุฐาน¹⁵แห่งอាប់ติ 6 อย่าง ได้แก่ 1) กาย 2) วาจา 3) กายกับจิต 4) วาจากับจิต 5) กายกับวาจา 6) กาย วาจา และจิต

3.3.1.3.2 วิธีระงับอนุวาทิกรณ

อាប់ตาทิกรณระงับด้วยสัมมุขานินัย¹⁶ ปฏิญญาตกรณะ¹⁷ และติณวัตถารกะ¹⁸

3.3.1.3.2 กรณีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เป็นอាប់ตาทิกรณ

ท่านพระอุปนันทศากยบุตรต้องอាប់ติสังฆาทิเสสข้อจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จึงขอสงฆ์อยู่ปริวาสเพื่อออกจากอាប់ตินั้น ดังข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระอุปนันท

¹⁴ อាប់ติ การต้อง, การล่วงละเมิด, โทษที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบท;

อាប់ติ 7 คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์จัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต;

อាប់ติ 5 คือ ฤกษ์จัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต

¹⁵ สมมุฐาน คือ ที่เกิด, ที่ตั้ง, เหตุแห่งการเกิดอាប់ติ

¹⁶ สัมมุขานินัย คือ ระเบียบอันพึงทำในพีพร้อมหน้า วิธีระงับต่อหน้า

¹⁷ ปฏิญญาตกรณะ คือ ปรับอាប់ติตามการให้การยอมรับของผู้กระทำผิด

¹⁸ ติณวัตถารกะ คือ การประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย

ทศากยบุตรทะเลาะกับพวกภิกษุอัปคคีย์ ท่านต้องอาบัติสังฆาทิเสสข้อ
จงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จึงขอสงฆ์อยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัตินั้น
สงฆ์ให้ท่านอยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัตินั้น

(วิ.มหา. 2/78/269)

3.3.3.4 กิจจาธิกรณ์ คือ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ อรรถกถาพระวินัยว่า
หมายถึงกิจอันจะพึงทำด้วยการประชุมสงฆ์ ได้แก่ สังฆกรรม ทั้ง 4 เรียงลำดับจากสังฆกรรมที่
สำคัญน้อยไปหาสำคัญมากได้ดังนี้

อปโลกนกรรม กรรมคือการบอกเล่า กรรมอันทำด้วยการบอกกันในที่ประชุมสงฆ์
ไม่ต้องตั้งญัตติ คือคำเผด็จ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือประกาศความปรึกษาและตกลงของสงฆ์
เช่น ประกาศสงฆพรหมทัณฑ์¹⁹ นาสนะ²⁰สามเณรผู้กล่าวต่อพระพุทธเจ้า อปโลกน์แจกอาหารในโรง
ฉัน เป็นต้น

ญัตติกรรม กรรมอันกระทำด้วยตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือ ประกาศให้
สงฆ์ทราบ เพื่อทำกิจร่วมกัน เรียกว่าเผด็จสงฆ์อย่างเดียว ไม่ต้องขอมติ เช่น อุโบสถ และ
ปวารณา เป็นต้น

ญัตติทุติยกรรม มีการสวด 2 ครั้ง คือ สวดประกาศให้สงฆ์ทราบ 1 ครั้ง (ตั้งญัตติ)
และขอมติจากสงฆ์ 1 ครั้ง (สวดอนุสาวนา) เช่น การสมมติสีมา การสังคายนา และการมอบให้ผ้า
กฐิน เป็นต้น

ญัตติจตุตถกรรม มีการสวด 4 ครั้ง คือ สวดประกาศให้สงฆ์ทราบ 1 ครั้ง (ตั้ง
ญัตติ) และขอมติจากสงฆ์ 3 ครั้ง (สวดอนุสาวนา) เพื่อสงฆ์คือที่ชุมนุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณา
หลายทีจะอนุมติหรือไม่ ได้แก่ สังฆกรรมที่สำคัญ มีการอุปสมบท เป็นต้น

3.3.3.4.1 มูลเหตุแห่งกิจจาธิกรณ์

เหตุที่เกิดขึ้นกับสงฆ์ ทั้งเรื่องที่ดีหรือเรื่องที่ไม่ดี ซึ่งเป็นเรื่องที่คณะสงฆ์
ต้องร่วมกันพิจารณาหาข้อตกลงร่วมกัน ไม่สามารถพิจารณาโดยภิกษุเพียงรูปเดียวได้

¹⁹ พรหมทัณฑ์ โทษอย่างสูง คือ สงฆ์ตกลงกันลงโทษภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยภิกษุทั้งหลายพร้อมใจกันไม่พูด
ด้วย ไม่ว่าจะกล่าวตักเตือน หรือสั่งสอนภิกษุรูปนั้น,

²⁰ การลงโทษบุคคลผู้ไม่สมควรถือเพศมี 3 อย่าง คือ 1. ลิงคนาสนา ให้ฉิบหายจากเพศ คือให้สึกเสีย 2. ทณฑ์
กรรมนาสนา ให้ฉิบหายด้วยการลงโทษ 3. สังกวาสนาสนา ให้ฉิบหายจากสังวาส

3.3.3.4.2 วิธีระงับกิจจาธิกรณ์

กิจจาธิกรณ์ระงับด้วยวิธีระงับต่อหน้า (สัมมุขาวินัย)

3.3.3.4.3 กรณีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เป็นกิจจาธิกรณ์

พระฉันทะ²¹ ประพฤติไม่สมควร ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือน แต่พระฉันทะไม่ฟังคำเตือนนั้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ท่านฉันทะ ท่านอย่าได้กระทำอย่างนี้ การกระทำอย่างนั้นไม่สมควร” ท่านพระฉันทะกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกท่านสำคัญว่าผมเป็นผู้ที่พวกท่านควรว่ากล่าวตักเตือนหรือ ผมต่างหากสมควรว่ากล่าวตักเตือนพวกท่าน พระพุทธเจ้าเป็นของผม พระธรรมเป็นของผม...”

(วิ.มหา. 1/424/454)

ก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงสั่งให้คณะสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ คณะสงฆ์ได้มอบหมายให้พระอานนท์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ตรัสกับภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเราล่วงไปสงฆ์จึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ” เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอานนท์ได้นำความนี้มาประชุมกับคณะสงฆ์ คณะสงฆ์จึงยกให้เป็นหน้าที่ของพระอานนท์ที่จะนำภิกษุ 500 รูปไปลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ”

(วิ.จ. 7/445/389)

²¹ พระฉันทะ เคยเป็นสาวกของเจ้าชายสิทธัตถะในวันเสด็จออกบรรพชา ต่อมาเมื่อบวชเป็นภิกษุถือตัวว่าเป็นคนใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ใครว่ากล่าวก็ไม่ยอมเชื่อฟัง

3.3.2 **ขั้นที่มีผู้นำอิทธิพลที่เกิดขึ้นไปกราบทูลพระพุทธเจ้า** หมายถึง ขั้นที่มีผู้นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง

หลังจากที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ได้มีผู้ที่เกี่ยวข้องหรือทราบเหตุการณ์นำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำให้พระองค์ทรงทราบเรื่องราวความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาในพระวินัยปิฎกนั้น พบว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้จาก 3 ลักษณะ คือ

3.3.2.1 ผู้พบหรือทราบเหตุการณ์นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า

กล่าวคือ เมื่อมีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาพบ ทราบ หรือได้ยินมาว่ามีเหตุการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยพบเห็นความขัดแย้งนั้นด้วยตนเอง ได้ยินคนทั้งหลายตำหนิ ประณาม โพนทนาภิกษุ ภิกษุณี หรือมีผู้ฝากความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ก็นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 3 สังฆาทิเสสกัณฑ์ หัวข้อ 678 หน้า 25

สมัยหนึ่งอุบาสกคนหนึ่งถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุณีสงฆ์แล้วถึงแก่กรรม เขามีบุตรสองคน คนหนึ่งไม่เลื่อมใสศรัทธากับอีกคนหนึ่งเลื่อมใสศรัทธา ฝ่ายบุตรที่ไม่เลื่อมใสศรัทธาต้องการที่จะขายโรงเก็บของแล้วนำเงินมาแบ่งกัน แต่ฝ่ายที่เลื่อมใสศรัทธาคัดค้านเพราะว่าบิดาของตนได้ถวายให้กับภิกษุณีสงฆ์แล้ว เมื่อถกเถียงกันอยู่หลายครั้งจึงตกลงที่จะแบ่งสมบัติกัน แต่ฝ่ายที่ได้โรงเก็บของกลับกลายเป็นฝ่ายที่ไม่เลื่อมใสศรัทธา บุตรของอุบาสกคนนี้จึงเข้าไปขับไล่ภิกษุณีออกจากโรงเก็บของ โดยอ้างว่าโรงเก็บของนี้เป็นของตน ต่างฝ่ายจึงถกเถียงกันเรื่องถวายหรือไม่ได้ถวาย สุดท้ายจึงนำเรื่องนี้ไปเล่าอำมาตย์ผู้พิพากษา อำมาตย์ตัดสินให้ภิกษุณีชนะถึง 2 ครั้ง ชาวบ้านจึงคิดกันว่าถ้าถึงครั้งต่อไปอำมาตย์ต้องตัดสินประหารชีวิตบุตรผู้นั้นเป็นแน่ จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทนาภิกษุณีถูลลนันทา ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินคำตำหนินั้น จึงนำเรื่องไปบอกภิกษุทั้งหลายให้นำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทนา บรรดาภิกษุณีผู้มั่งน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทนาว่า “โธแม่เจ้าถูลลนันทาจึงชอบก่อคดีพิพาทเล่า”

ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้นำเรื่องนี้ไปบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบ พวกภิกษุได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

(วิ.ภิกษุณี. 3/678/25)

จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีไม่งามขึ้นในสังคมสงฆ์ อย่างเช่นกรณีนี้ ชาวบ้าน ไม่เห็นด้วยที่ภิกษุณีอุลลันทาก่อความเดือดร้อนขึ้นในสงฆ์ เห็นว่าการกระทำของภิกษุณีอุลลันทาท่าไม่เหมาะสม ไม่สมควร จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทนาภิกษุณีอุลลันทาท่า ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินเข้าจึงนำความไปบอกกับภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบพูลพระพุทธเจ้า กรณีนี้ภิกษุทั้งหลายผู้ทราบเหตุการณ์จากการบอกเล่าของภิกษุณีเป็นผู้นำเหตุการณ์ไปกราบพูลพระพุทธเจ้า

3.3.2.2 ภิกษุผู้กระทำผิดหรือสงสัยว่าตนกระทำผิดนำความไปกราบพูลพระพุทธเจ้า

เมื่อภิกษุ ภิกษุณีไม่แน่ใจว่าตนกระทำผิดหรือไม่ จึงได้นำความไปกราบพูลพระพุทธเจ้าเพื่อให้พระองค์ทรงวินิจฉัยชี้ขาดว่าการกระทำที่ได้กระทำลงไปนั้นผิดหรือไม่ผิด ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 3 มหาวีถังค์ หัวข้อ 335 หน้า 471

ภิกษุสัตตตรสวัคคีย์เล่นน้ำในแม่น้ำอจิรวดี พระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นแล้วคิดว่าไม่เหมาะสม จึงต้องการที่จะกราบพูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบโดยไม่ต้องไปกราบพูลเองจึงออกอุบายโดยการนำน้ำอ้อยงบไปถวายแต่ภิกษุเหล่านั้นให้นำไปถวายพระผู้มีพระภาค เมื่อภิกษุเหล่านั้นนำน้ำอ้อยงบไปถวายพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงสอบถามแล้วได้ทราบความจริง ดังข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

พวกภิกษุสัตตตรสวัคคีย์นำน้ำอ้อยงบนั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับครั้นถึงแล้วได้กราบพูลดังนี้ว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายน้ำอ้อยงบนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระราชาพบพวกเธอที่ไหน”

พวกภิกษุสัตตตรสวัคคีย์กราบพูลว่า “พระราชาพบพวกข้าพระพุทธเจ้ากำลังเล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจึงทรงตำหนิพวกภิกษุนั้น”

(วิ.มหา. 2/335/471)

แม้ว่ากรณีนี้พวกภิกษุสัตตตรสวัคคีย์จะมีได้ตั้งใจที่จะเข้าไปกราบพูลความผิดที่ตนก่อให้พระพุทธเจ้ารับทราบ แต่ด้วยอุบายของพระเจ้าปเสนทิโกศล พวกภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วพระพุทธเจ้าทรงตรัสถาม พระองค์จึงทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

หรือกรณีที่พวกภิกษุเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเอง เนื่องจากสงสัยว่าตนเองกระทำผิดหรือไม่ ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ที่ภิกษุจำนวนมากจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่งตั้งตีกากันว่าถ้าภิกษุรูปใดออกไปจากอาวาสนั้นก่อน ภิกษุรูปนั้นเป็นพระอรหันต์ ภิกษุรูปหนึ่งต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเป็นพระอรหันต์ จึงหลีกออกจากอาวาสนั้น แล้วเกิดความกังวลใจว่าตนจะต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่ จึงนำเรื่องเข้ากราบทูลถามพระพุทธเจ้า ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

ภิกษุรูปหนึ่งหลีกจากอาวาสนั้นไปก่อนด้วยต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเป็นพระอรหันต์ ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิก”

(วิ.มหา. 1/227/220)

จะเห็นได้ว่าเมื่อภิกษุเกิดความกังวลใจ สงสัยว่าตนอาบัติหรือไม่ จึงนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า

3.3.2.3 พระพุทธเจ้าพบหรือทราบเหตุการณ์ด้วยพระองค์เอง

กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงพบหรือทราบเหตุการณ์ด้วยพระองค์เอง เหตุการณ์ลักษณะนี้ทั้งหมดพระองค์จะเป็นผู้ขัดแย้งกับอีกฝ่ายหนึ่งด้วย เพราะไม่เห็นด้วยกับการกระทำของภิกษุหรือภิกษุณี ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 1 มหาวิภังค์ หัวข้อ 84 หน้า 74

พระธนิยกุมภการบุตรทำกุฎีสีเหมือนแมลงค่อมได้สวยงามมาก พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านแล้วทอดพระเนตรเห็น จึงตรัสถามกับภิกษุทั้งหลายว่าสิ่งที่ทอดพระเนตรเห็นคืออะไร ภิกษุที่เสด็จมาด้วยจึงกราบทูลให้พระองค์ทราบ ดังข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

“พระผู้มีพระภาคเสด็จลงจากภูเขาคิชฌณภูมิจนถึงกุฎีพร้อมกับภิกษุจำนวนมาก ทอดพระเนตรเห็นกุฎีอันงดงามน่าดู น่าชม ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลายนั้นอะไร น่าดูน่าชม สีเหมือนแมลงค่อมทอง” ครั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้ว พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำเนนว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของ

โมฆบุรุษนั้นไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ไม่
ควรทำเลย ไฉนโมฆบุรุษจึงขยำโคลนก่อกุฎีดินล้วนเล่า...”

(วิ.มทา. 1/84/74)

จากการศึกษาพบว่าในขั้นของการนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า นั้น พบว่า
พระผู้มีพระภาค เรียกการนำความไปกราบทูลนี้ว่าเป็น “การโจท” คือ การฟ้องร้อง การทักท้วง ซึ่ง
การโจทต้องทำเฉพาะในเรื่องที่เห็น เรื่องที่ได้ยิน และเรื่องที่น่าสงสัยเท่านั้น การโจทที่พบในพระ
วินัยปิฎกโดยส่วนใหญ่ผู้โจทก็คือผู้อื่นซึ่งไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งหลัก จะเป็นผู้ที่ได้เห็น พบ หรือทราบ
เหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นแล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ

การโจทในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงหมายถึงการโจทถึงการกระทำบางอย่าง
เท่านั้น ดังข้อความในโจทนาทีปุจฉาวิสัชนา ว่า

พระอุบาลีกราบทูลว่า “...กิริยาเช่นไร พระองค์ตรัสเรียกว่าการโจท”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “กิริยาที่ถูกโจทด้วยศีลวิบัติ ด้วยอาจารวิบัติ
ด้วยทิวฐิวิบัติ และแม้ด้วยอาชีวิวิบัติ ฉะนั้น เราจึงเรียกว่า การโจท”

(วิ.ป. 8/359/542)

กล่าวคือ “การโจท”²² ในพุทธศาสนา ประกอบด้วย

- 1) การโจทด้วยศีลวิบัติ คือการฟ้องร้องเรื่องการประพฤติผิดศีล
- 2) การโจทด้วยอาจารวิบัติ คือการฟ้องร้องเรื่องการมีความประพฤติที่ไม่
เหมาะสม เสียมารยาท ประพฤติย่อหย่อนมักต้องอาบัติเล็กน้อยตั้งแต่ถูกลักจ้วงลงมาจนถึงทุพภา
สิตเป็นประจำ
- 3) การโจทด้วยทิวฐิวิบัติ คือการฟ้องร้องเรื่องการมีความเห็นผิดพลาด
คลาดเคลื่อนผิดจากพระธรรมวินัย เป็นสาเหตุทำให้คนประพฤติผิดนอกแบบแผน กระทำความผิดอยู่
เสมอ
- 4) การโจทด้วยอาชีวิวิบัติ คือการฟ้องร้องเรื่องการหาเลี้ยงชีพในทางที่ไม่ดี ไม่
เหมาะสม มีการหลอกลวง ปล้นจี้ ลักขโมย เป็นต้น

²² วิ.จ. 7/399/302-308

3.3.3 **ชั้นการระงับอธิกรณ์** หมายถึง ชั้นที่มีการระงับความขัดแย้ง ทำให้เหตุการณ์สงบประกอบด้วย

3.3.3.1 การประชุมสงฆ์

เมื่อพระพุทธเจ้าทราบเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว พระองค์จะทรงรับสั่งให้ประชุม หรือไม่ประชุมสงฆ์แล้วแต่กรณี

ในกรณีที่ไม่ได้เรียกประชุมสงฆ์ เพราะว่าผู้กระทำผิด หรือสงสัยว่าตนกระทำผิดเข้าเฝ้าและกราบทูลเรื่องราวต่อพระพุทธองค์ด้วยตนเอง หรือผู้กระทำผิดเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อถวายความเคารพ แล้วพระองค์ทรงตรัสถามความเป็นอยู่ พระองค์จึงทราบว่าคุณสมบัติที่ผู้นั้นทำอยู่ไม่เหมาะสมจึงเกิดความขัดแย้งขึ้น

การเรียกประชุมสงฆ์ของพระพุทธเจ้านั้น ปรากฏตั้งข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

“ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุทรงสอบถามภิกษุนี้ว่า ‘ภิกษุ ทราบว่าเธอเสพเมถุนธรรมกับนางสิงจริงหรือ’ เธอทูลรับว่า ‘จริงพระพุทธเจ้าข้า’”

(วิ.มหา. 1/42/30)

จากข้อความที่ว่า “ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ” ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดเกือบทุกเรื่องในวินัยปิฎก แสดงให้เห็นถึงการเรียกประชุมสงฆ์ที่มีในวินัยปิฎก

3.3.3.2 การสอบถามเพื่อค้นหาความจริง

ในการสอบถามหาความจริงของพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากคณะสงฆ์ ผู้กล่าวหา และผู้ถูกกล่าวหา โดยพระองค์จะกระทำใน 4 ลักษณะ ดังนี้

3.3.3.2.1 สอบถามจากคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว

เมื่อพระพุทธเจ้าทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก่อนพระองค์จะตัดสินความ พระองค์จะทรงสอบถามหาความจริงก่อน การสอบถามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในลักษณะการสอบถามจากคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จูฬวรรค ในกรณีที่ว่าภิกษุฉัพพัคคีย์เคาะเสนาสนะบนที่สูงเหนือลม แล้วฝุ่นฟุ้งกลบภิกษุทั้งหลาย โดยพระพุทธเจ้าทรงสอบถามความจริงจากคณะสงฆ์ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เคาะเสนาสนะบนที่สูงเหนือลม ผู้นธูลีฟุ้งกลบภิกษุทั้งหลาย จริงหรือ” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

(วิ.จ. 7/369/237)

การที่พระพุทธเจ้าทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย ถือเป็น การสอบถามจากคณะสงฆ์

3.3.3.2 สอบถามจากผู้ถูกกล่าวหาเพียงฝ่ายเดียว

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียวแล้ว ยังมีบางกรณีที่พระองค์ทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากผู้ถูกกล่าวหาเพียงฝ่ายเดียว ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ในกรณีพระฉนนะถูกไต่สวนอาบัติแล้วกลับนิ่งเฉย โดยพระพุทธเจ้าทรงสอบถามความจริงจากพระฉนนะ ว่า

“ฉนนะ ทราบว่าเธอเมื่อถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลางสงฆ์ กลับนิ่งเฉย ทำสงฆ์ให้ลำบากจริงหรือ” ท่านพระฉนนะทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิวว่า “ชลข โมฆบุรุษ ไฉนเธอเมื่อถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลางสงฆ์ จึงนิ่ง ทำสงฆ์ให้ลำบากเล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ชลข”

(วิ.มหา. 2/96/283)

3.3.3.3 สอบถามจากผู้ถูกกล่าวหา และผู้กล่าวหา

บางกรณีพระพุทธเจ้าทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากผู้ถูกกล่าวหา และผู้กล่าวหาทั้งสองฝ่าย ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ในกรณีที่พระเมตติยะและพระภุมมชกะใส่ความพระทัฬหฬลบุตรว่าเสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยา โดยพระพุทธเจ้าทรงสอบถามความจริงทั้งจากพระทัฬหฬลบุตรและภิกษุทั้งสองรูป ว่า

พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามท่านพระทัฬหฬลบุตรว่า “ทัฬหะ เธอจำได้ไหมว่าเคยทำตามภิกษุเหล่านี้

กล่าวหา” พระทัฬหฬัฒนุตรกราบทูลว่า “พระพุทธรเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค
ยอมทรงทราบว่่า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายให้ไปสอบถาม
ข้อเท็จจริงต่อพระเมตติยะและพระภุมมชกะ ภิกษุทั้งหลายสอบถาม
พระเมตติยะและพระภุมมชกะ เมื่อถูกสอบถามภิกษุทั้งสองจึงได้รับ
สารภาพเรื่องนั้น”

(วิ.มหา. 1/391/430)

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากทั้งสองฝ่ายต่อเมื่อผู้
ถูกกล่าวหาไม่ยอมรับว่าตนเองกระทำผิด จึงต้องสอบถามจากผู้กล่าวหาด้วย

3.3.3.3 การดำหนิ การสั่งสอน

หลังจากที่ทรงสอบถามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อผู้กระทำผิดยอมรับผิด หรือ
ว่าคณะสงฆ์ลงมติว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจริง พระพุทธรเจ้าจะทรงดำหนิ สั่งสอนทั้ง
ผู้กระทำผิดและคณะสงฆ์ โดยทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ที่ไม่ดีงามเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ แล้วความทราบ
ถึงพระผู้มีพระภาค พระองค์จะทรงดำหนิสั่งสอนเป็นลำดับขั้นตอนเช่นนี้ทุกครั้ง ดังนี้

3.3.3.3.1 ทรงดำหนิว่าการกระทำที่เกิดขึ้นนั้นไม่สมควร โดยจะยกการ
กระทำที่ไม่สมควรขึ้นมาตรัสถึง

3.3.3.3.2 ทรงชี้โทษของการกระทำที่เกิดขึ้นว่าไม่เป็นไปเพื่อความ
เลื่อมใสของฆรวาส

3.3.3.3.3 ทรงตรัสโทษแห่งความเป็นผู้เลียงยาก ตรัสคุณแห่งความเป็น
ผู้เลียงง่าย

3.3.3.3.4 ทรงแสดงธรรมีกถาสั่งสอนให้เหมาะสมกับเรื่องนั้น โดยจะตรัส
เพื่อตักเตือน หรือตรัสยกนิทานขึ้นแสดงเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องโคนนทิวีสาด²³
เรื่องมหาโจร 5 จำพวก²⁴ เพื่อให้ภิกษุผู้กระทำผิดและคณะสงฆ์เห็นเหตุการณ์ไปตามความเป็นจริง
ดังตัวอย่างเหตุการณ์จากพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 3 ในกรณีภิกษุณี
สุนทรีนั้นทาถูกต้องกายกับนายสาฬหะ หลานของนางวิสาขามคารตา แล้วมีภิกษุณีรูปหนึ่งเห็น

²³ วิ.มหา 2/13/200

²⁴ วิ.มหา 1/195/180

เข้า ไม่เห็นด้วยกับการกระทำนั้น ได้ตำหนิ ประณาม โพนทะนาจนภิกษุณีทั้งหลายทราบเรื่อง จึงนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ สอบถามความจริง จากภิกษุณีสุนทรินันทา เมื่อนางยอมรับ พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิ ดังข้อความที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุณีสุนทรินันทาไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนภิกษุณีสุนทรินันทาผู้กำหนดจึงยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดแล้ว ภิกษุทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”

ครั้งพระผู้มีพระภาคทรงตำหนิภิกษุณีสุนทรินันทาโดยประการต่าง ๆ แล้วได้ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก บำรุงยาก มักมาก ไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักน้อย สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลายให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น

(จิ.มหา. 3/656-658/1-5)

จากข้อความดังกล่าวที่ว่า “การกระทำของภิกษุณีสุนทรินันทาไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ ไฉนภิกษุณีสุนทรินันทาผู้กำหนดจึงยินดีการถูกต้องกายกับชายผู้กำหนดแล้ว” เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่ตำหนิผู้กระทำผิดว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสม

ต่อมาทรงชี้โทษของการกระทำที่เกิดขึ้นว่าจะทำให้คนไม่เลื่อมใส ดังข้อความ “ภิกษุทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”

จากนั้นพระองค์จะทรงตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก คุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่ายแล้วตรัสธรรมีกถาให้เหมาะสมกับเรื่องนั้น พระองค์จะทรงกระทำเป็นกระบวนการขั้นตอนเช่นนี้ทุกครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่ดีไม่งาม หรือความขัดแย้งที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์เกิดขึ้น

3.3.3.4 การป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงดำหนิ และสั่งสอนแล้ว พระองค์จะทรงบัญญัติข้อปฏิบัติและวางโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิด เพื่อป้องกันการประพฤติเสียหายเกิดขึ้นอีก เรียกว่า สิกขาบท ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ดังนี้

...ทรงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย...แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุณีทั้งหลาย ยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

“ก็ภิกษุณีใดกำหนดยินดีการจับต้อง การลูบคลำ การจับ การต้องหรือการบีบของชายผู้กำหนดบริเวณใต้รักขวัณ²⁵ ลงมาเหนือเข้าขึ้นไป แม้ภิกษุณีนี้เป็นปาราชิกที่ชื่อว่าอุพภชาณุมถณตลิกา หาสังวาสมิได้”

ในการยกสิกขาบทขึ้นแสดงนั้น พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้คณะสงฆ์ยกสิกขาบทขึ้นแสดง เป็นอันว่าสิกขาบทนั้นถูกบัญญัติขึ้นแล้ว และถือเป็นระเบียบปฏิบัติที่คณะสงฆ์ต้องปฏิบัติตามหรือห้ามล่วงละเมิด

3.3.3.5 การลงโทษ

หลังจากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยแล้ว ถ้าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ทำให้สังคมสงฆ์สั่นคลอน สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ หรือเหตุการณ์นั้นทำให้ศรัทธาของชาวบ้านเสื่อมลงอย่างมาก เช่น ภิกษุก่อความทะเลาะวิวาทประพตติเลวทรามจนเป็นข่าวเชิงแซ่ พระพุทธองค์จึงทรงวางกฏนิคคหกรรม ปริวาสกรรมเพื่อการออกจากอาบัติสังฆาติเสส พรหมทัณฑ์ นาสนา และวิธีการระงับอิทธิฤทธิ์ที่เรียกว่าอิทธิณสมถะไว้ เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาแต่ละอย่างของสงฆ์ให้เด็ดขาดและเพื่อประคับประคองศรัทธาของชาวบ้านผู้ถวายความอุปถัมภ์

²⁵ ใต้รักขวัณ คือส่วนของใต้ร่างกายที่เรียกว่า ไหล่ปลาร้า

3.3.3.5.1 นิคคหกรรม: การลงโทษตามพระธรรมวินัย

การลงนิคคหกรรมนั้น คือการกต การตำหนิ เป็นการลงโทษตามพระธรรมวินัย จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง นิคคหกรรมถือเป็นมาตรการลงโทษขั้นที่ 2 หลังจากที่ปรับอบัติภิกษุผู้ฝ่าฝืนละเมิดสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ หรือกฎข้อห้ามอื่นใดตามสมควรแก่กรณีแล้ว

1) ประเภทของนิคคหกรรม

นิคคหกรรมที่แสดงไว้ในจุฬารวรรค ภาค 1 มี 5 ประการ คือ

(1) **ตัชชนียกรรม** แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุ ผู้จะพึงชู้ หมายถึง นิคคหกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณในสงฆ์

ปฐมเหตุแห่งตัชชนียกรรม

ขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี พวกภิกษุนิสิตของพระปณทุกะและพระโลหิตกะก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณในสงฆ์ นอกจากนี้ก็ยังเที่ยวยุยงส่งเสริมภิกษุเหล่าอื่นให้ทำความเสื่อมเสียนี้ด้วย

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งให้สงฆ์ลงตัชชนียกรรมแก่พวกภิกษุนิสิตของพระปณทุกะและพระโลหิตกะ

(2) **นียสกรรม** แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศ ได้แก่ การถอดยศลดพรรษา หมายถึง นิคคหกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ผู้มีอาบัติมาก ต้องอาบัตินำไม่ได้ ชอบอยู่คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร

ปฐมเหตุแห่งนียสกรรม

พระเสยยสะเป็นผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก ต้องอาบัตินำไม่ได้ ขณะที่พวกปกตัตตภิกษุ²⁶ ให้ปริวาส²⁷ ชักทวนเข้าอาบัติเดิม ให้มานัตและอัพทาน²⁸ อยู่ ก็ยังไปคลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีที่ไม่สมควร

²⁶ ภิกษุผู้เป็นปกติ ไม่ถูกลงโทษจากสงฆ์

²⁷ เครื่องทำให้ออกจากการต้องสังฆาภิเสศ

²⁸ การสวดเพื่อเรียกกลับเข้าคณะสงฆ์

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งให้สงฆ์ลงนียสกรรม คือถอดยศลดพรรษา โดยสั่งให้กลับไปถือนิตย²⁹ใหม่

(3) **บัพพาทนียกรรม** แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ ภิกษุผู้จะพึงถูกไล่ ได้แก่ การขับออกจากหมู่ การไล่ออกจากวัด หมายถึง นิคคหกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูลคือประจบคฤหัสถ์ และประพฤติเลวทรามเป็นชาวเขิงแซ่ ปรากฏเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป

ปฐมเหตุแห่งบัพพาทนียกรรม

พระอัสสชิและพระปุณฺณพสุกะ เป็นภิกษุอลัชชี³⁰เลวทราม อยู่ในกัฎฐาภิรัชชนบท ประพฤติไม่เหมาะสมต่าง ๆ เช่น ปลูกไม้ดอก ร้อยดอกไม้ ประดิษฐ์ไม้ดอกไม้ประดับ แล้วนำไปให้พวกกุลสตรี กุลธิดา กุลกุมารี สะเภาของตระกูล ทาสหญิงของตระกูล

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กุรุสาวัตถิ ทรงทราบเรื่องนั้นจึงรับสั่งให้ท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปลงบัพพาทนียกรรมแก่พระอัสสชิและพระปุณฺณพสุกะให้ออกไปจากกัฎฐาภิรัชชนบท

(4) **ปฏิสารณียกรรม** แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ ภิกษุผู้จะพึงถูกสั่งให้กลับไปขอขมาคฤหัสถ์ หมายถึง ถ้ามีภิกษุบางรูปตว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเป็นทายกเป็นทำงานอุปัถัมภ์สงฆ์ด้วยปัจจัย 4 สงฆ์พึงลงโทษภิกษุนั้นโดยให้สำนักฆิตแล้วให้กลับไปขอขมาคฤหัสถ์ที่ภิกษุนั้นตว่า

ปฐมเหตุแห่งปฏิสารณียกรรม

สมัยนั้น พระสุธรรมเป็นพระนักก่อสร้างอยู่ ณ เมืองมัจฉิกาสนนท์ จิตตคหบดีเป็นคนมีศรัทธา เป็นทายก เป็นทำงานอุปัถัมภ์สงฆ์ที่พักอาศัยอยู่ ณ เมืองมัจฉิกาสนนท์นั้นด้วยปัจจัย 4³¹ ในคราวบำเพ็ญเพียรกุศลแต่ละครั้ง เมื่อจิตตคหบดีจะนิมนต์สงฆ์ คณะ หรือบุคคล ต้องกราบเรียนให้พระสุธรรมทราบก่อนทุกครั้ง

²⁹ การขอนิตย (ขอยุ่ในปกครองหรือขอให้เป็นที่พึงในการศึกษา) สำเร็จด้วยการถืออุปัชฌาย์ (ขอให้เป็นผู้ปัชฌาย์)

³⁰ อลัชชี คือ ผู้ไม่มีความละอาย, ผู้นำด้าน, ภิกษุผู้มักประพฤติละเมิดพุทธบัญญัติ

³¹ ปัจจัย 4 คือ เครื่องอาศัยของชีวิต หรือสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต 4 อย่าง คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ

คิลานเภสัช (เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ ยา)

สมัยหนึ่ง พระมหาเถระหลายรูป มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นต้น เทียวจาริกจากแคว้นกาสิลู่ถึงเมืองมัจฉิกาสนทน์ จิตตคหบดีทราบข่าวว่าพระมหาเถระมาถึงเมืองมัจฉิกาสนทน์ รู้สึกดีใจ จึงนิมนต์พระมหาเถระเหล่านั้นไปฉันภัตตาหารที่บ้าน โดยไม่ได้กราบเรียนพระสุธรรมให้ทราบก่อน ทำให้ท่านโกธร กล่าวกับจิตตคหบดีว่า “ท่านคหบดี จัดเตรียมของเคี้ยวของฉันไว้อย่างเพียงพอ แต่สิ่งหนึ่ง คือขนมแดกกา ไม่มีในที่นี้”

คำพูดประโยคนี้ของพระสุธรรม ทำให้จิตตคหบดีเกิดความรู้สึกบางอย่างจึงกล่าวตอบโดยเล่านิทานเรื่องลูกไก่ที่เกิดจากแม่ไก่ผสมกับพ่อกาว่า “เวลาที่ลูกไก่จะร้องอย่างกา มันก็ร้องเสียงกาผสมเสียงไก่ เวลาที่จะขันอย่างไก่ มันก็ขันเสียงไก่ผสมเสียงกา เหมือนกับท่านพระสุธรรมที่เมื่อพระพุทธพจน์มีอยู่มากมาย แต่กลับมาพูดว่า “ขนมแดกกา” คำพูดของจิตตคหบดี ทำให้พระสุธรรมโกรธ และเดินทางไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระเชตวัน

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนั้น ทรงตำหนิพระสุธรรมรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรมแก่พระสุธรรม โดยสั่งให้กลับไปขอขมาจิตตคหบดี

(5) อุกเขปนียกรรม แปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงลงแก่ภิกษุผู้จะพึงยกเสีย คือ การลงโทษด้วยการยกออกจากหมู่ แยกออกจากหมู่ ห้ามคบหาสมาคมด้วย ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย ถูกตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว อุกเขปนียกรรมเป็นนิกคหกรรมซึ่งสงฆ์ลงแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อย่อยดังนี้

ก.อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ

ปฐมเหตุ

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตารามกรุงโกสัมพี พระฉันนะต้องอาบัติแล้วก็ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงตำหนิ แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ท่านเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ

ข. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ

ปฐมเหตุ

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตารามกรุงโกสัมพี พระฉันนะต้องอาบัติแล้วไม่ปรารถนาจะทำคืนอาบัติ พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องทรงตำหนิ แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ท่านเพราะไม่ทำคืนอาบัติ

ค. อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป³²

ปฐมเหตุ

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี พระอริยสวามีบรรพบุรุษเป็นพรานช่านกร้างเกิดทิฏฐิบาปขึ้นอย่างนี้ว่า “เราผู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่า ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตรายก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” (วิ.มหา. 2/417/527)

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่อง ทรงดำหนิ ทรงบัญญัติ อริยสวสิกขาบทห้ามแสดงทิฏฐิอย่างนี้ ต่อมาสงฆ์ได้ลงอุกเขปนียกรรมแก่พระอริยสวามีเพราะไม่สละทิฏฐิบาป (วิ.มหา 2/418/528)

นอกจากนิคคหกรรมที่แสดงไว้ในจุฬวรรค ภาค 1 ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 แล้ว ยังพบว่านิคคหกรรมในพระวินัยปิฎกมีอีก 4 ประการ คือ

(6) **ตัสสปาปิยสิกากรรม** (วิ.จ. 6/205-211/320-326, 238-362) ได้แก่ การลงโทษผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามี ความผิดจริง แม้ผู้กระทำผิดจะไม่รับสารภาพก็ตาม

ปฐมเหตุ

พระอุปัชฌาย์ถูกซักถามอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ พูด กลับไปกลับมา พูดกลบเกลื่อน และจงใจกล่าวเท็จ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันดำหนิ แล้วนำเรื่องไป กราบทูลพระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ทรงสอบถามและทรงทราบตามความเป็นจริงแล้วทรงดำหนิ การพูดกลับไปมาของพระอุปัชฌาย์ แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่พระอุปัชฌาย์

(7) **ปกาสนียกรรม** (วิ.จ. 7/336-338/180-185) คือ การประกาศข้อเท็จจริงให้พุทธบริษัทได้ทราบโดยทั่วกัน เป็นการลงโทษอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทเจ้า ทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาแล้วทำหน้าที่ประกาศ ความประพฤติของภิกษุที่ส่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะโดยส่วนรวมได้

ปฐมเหตุ

ผู้เป็นต้นเหตุให้มีการลงนาคคหกรรมนี้คือพระเทวทัต กล่าวคือ ขณะที่พระพุทเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเวฬุวัน ได้ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทต่อ พระพักตร์พระเจ้าพิมพิสารอยู่นั้น พระเทวทัตได้กราบทูลเพื่อขอปกครองดูแลสงฆ์

³² ทิฏฐิบาป คือ ความเห็นผิด

แต่พระผู้มีพระภาคปฏิเสธรว่า “อย่าเลยเทวทัต เธออย่าชอบใจที่จะปกครองภิกษุสงฆ์เลย” “เทวทัต แม้แต่สาวรีบุตรและโมคคัลลานะเรายังไม่มอบภิกษุสงฆ์ให้ เราจะมอบภิกษุสงฆ์ให้เธอซึ่งเป็นคนต่ำช้า บริโภคปัจจัยจุกกลืนน้ำลายได้อย่างไรเล่า”

พระเทวทัตจึงคิดว่า “พระผู้มีพระภาคทรงรุกรานเราท่ามกลางบริษัทที่มีพระราชาประทับอยู่ด้วย ด้วยพระดำรัสว่าเป็นผู้บริโภคน้ำลาย ทรงยกย่องแต่พระสาวรีบุตรและพระโมคคัลลานะ” จึงโกรธ ไม่พอใจ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วทำประทักษิณจากไป (วิ.จ. 7/336/180)

ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งให้สงฆ์มอบหมายให้พระสาวรีบุตรไปทำปกาสณียกรรมแก่พระเทวทัต

(8) ปัตตนิกฺขชนกรรม (วิ.จ. 7/265-268/44/49) คือ การคว่ำบาตร เป็นวิธีการลงโทษที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ผู้ปรารถนาร้ายต่อพระรัตนตรัย โดยสงฆ์ประกาศไม่ให้ภิกษุทั้งหลายคบหา ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ และไม่รับไทยธรรมของคฤหัสถ์นั้น จนกว่าเขาจะรู้สึกถึงโทษของตน แล้วกลับตัวประพฤติดี สงฆ์จึงประกาศระงับโทษให้ภิกษุทั้งหลายคบหาได้อีก วิธีที่สงฆ์สวดประกาศให้ระงับการลงโทษนั้น เรียกว่า “ปัตตอุกฺกชนกรรม” คือ การหยายบาตร

ปฐมเหตุ

เจ้าวัชฌลิจฉวี เป็นสหายกับพระเมตติยะและพระภุมมชกะ ได้เข้าไปหาพระเมตติยะและพระภุมมชกะถึงที่พัก แต่ท่านทั้งสองไม่ยอมสนทนาด้วย จึงถามว่า “โยมมีความผิดอะไรต่อพระคุณเจ้า ทำไมพระคุณเจ้าจึงไม่ยอมพูดกับโยม”

ภิกษุทั้งสองตอบว่า “...พวกเราถูกพระทัฬหฬลบุตรเบียดเบียน ท่านก็ยังเพิกเฉยอยู่ได้” จากนั้นภิกษุทั้งสองจึงชี้ให้เจ้าวัชฌลิจฉวีไปใส่ความพระทัฬหฬลบุตรว่า ได้มีเพศสัมพันธ์กับภรรยาของตนต่อหน้าพระพุทธเจ้า เจ้าวัชฌลิจฉวีได้ทำเช่นนั้น พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพื่อสอบถามหาความจริงจากพระทัฬหฬลบุตร พระทัฬหฬลบุตรได้กราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบว่ามีข้าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร” และ “พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่เกิดมา ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้จักการเสพเมถุนธรรมแม้ในความฝัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเมื่อตอนตื่นอยู่” พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งให้สงฆ์คว่ำบาตรเจ้าวัชฌลิจฉวี คือ ห้ามสมโภคกับสงฆ์ (วิ.จ. 7/265-268/44/49)

(9) **พรหมทัณฑ์กรรม** เป็นมาตรการลงโทษที่ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้เพื่อลงโทษแก่ภิกษุผู้เป็นคนว่ายากสอนยาก (วิ.จ. 7/445/386-390)

ปฐมเหตุ

ผู้เป็นต้นเหตุให้มีการลงนิคคกรรมคือพระฉันทะ กล่าวคือ ในเวลาที่พระพุทธองค์ใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงโทษพระฉันทะซึ่งเป็นคนว่ายากสอนยาก ถือตัวว่าเป็นคนสนิทของพระพุทธเจ้า มีผู้ว่ากล่าว ตักเตือนก็ไม่ยอมฟัง ท่านพระฉันทะเป็นต้นเหตุให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติวินัยสงฆ์ไว้หลายสิกขาบท คือ สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ 7³³ และสิกขาบทที่ 12³⁴ ปาจิตตีย์ ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ 2³⁵ สิกขาบทที่ 9³⁶ สุราปานวรรค สิกขาบทที่ 4³⁷ และสทธรรมิกวรรค สิกขาบทที่ 1³⁸ นอกจากนี้พระฉันทะยังเป็นต้นเหตุแห่งการลงอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ และอุกเขปนิยกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัตินี้ดังกล่าวมาแล้วอีกด้วย จนเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านพระอานนท์ได้แจ้งให้สงฆ์ทราบแล้วดำเนินการลงพรหมทัณฑ์แก่ท่านพระฉันทะ โดยให้ภิกษุทั้งหลายพร้อมใจกันไม่พูดด้วย ไม่ว่าจะกล่าวตักเตือน หรือสั่งสอน ในที่สุดท่านพระฉันทะก็ละความเป็นคนว่ายากสอนยากและได้บรรลุนิคมเป็นพระอรหันต์

3.3.3.5.2 หลักพื้นฐานในการลงนิคคกรรม

สงฆ์สามารถลงนิคคกรรมได้เฉพาะแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติที่เป็นเทสนาคามินี คือ อาบัติถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต เท่านั้น ไม่สามารถลงแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติที่เป็นนอเทสนาคามินี คือ อาบัติปาราชิก และสังฆาทิเสส เพราะภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ส่วนภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องไปอยู่กรรมตามกฎระเบียบที่ปรากฏในปาวีวาลิกขันธกะและสมุจจยขันธกะ

1) การลงนิคคกรรม มีขั้นตอนดังนี้

(1) สงฆ์โจทภิกษุผู้ประพฤติไม่สมควรที่เป็นเหตุให้ถูกลงนิคคกรรมนั้น ๆ

³³ วิ.มหา. 1/365-366/402-403

³⁴ วิ.มหา. 1/424-425/454-455

³⁵ วิ.มหา. 2/94-98/281-284

³⁶ วิ.มหา. 2/134-135/309-310

³⁷ วิ.มหา. 2/340-341/437

³⁸ วิ.มหา. 2/433-434/544-545

(2) ให้ภิกษุ^๑นั้นให้การ

(3) ปรับอาบัติตามธรรม (ตามโทษานุโทษ)

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกัน

ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

2) การระงับนิคคกรรม คือ การระงับการลงโทษ ซึ่งมี

2 ลักษณะ คือ

(1) ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิคคกรรมกลับประพฤติชอบ
หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้ ขอระงับนิคคกรรมต่อสงฆ์

(2) ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิคคกรรมสึกไปเพราะเห็น
ความผิด หรือภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิคคกรรมมรณภาพ หรือภิกษุผู้เปลี่ยนสถานภาพจากความเป็น
ภิกษุไปเป็นอย่างอื่น

3) ขั้นตอนการระงับนิคคกรรม มีดังนี้

(1) ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิคคกรรมนั้น ครั้นกลับประพฤติ
ชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้แล้ว พึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มอุตตราสงค์เฉียงป่าข้างหนึ่ง กราบทำ
ภิกษุผู้แก่พรรษาทั้งหลาย กล่าวคำขอระงับนิคคกรรม 3 ครั้ง

(2) ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่ว
กันด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เพื่อระงับนิคคกรรม

3.3.3.5.3 ปรีวาสกรรม: การลงโทษตนเองก่อนออกจากอาบัติ

คำว่า “ปรีวาส” แปลว่า การอยู่ชดใช้ เรียกโดยทั่วไปว่า การอยู่กรรม เป็น
ชื่ออุฏฐานวิธี (วิธีออกจากอาบัติ) ซึ่งเป็นกระบวนการขั้นที่ 1 ที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว
ปกปิดไว้ ประสงค์จะบริสุทธิ์จากอาบัตินั้น จะต้องประพฤติให้ครบตามจำนวนวันที่ปิดอาบัติไว้

1) ปารีวาสกวัตตะ: ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้อยู่ปรีวาส

ระหว่างการอยู่ปรีวาส ต้องประพฤติตามกฎระเบียบต่าง ๆ
เรียกว่า “ปารีวาสกวัตตะ” วัตรของผู้อยู่ปรีวาส 94 ข้อ มีประเด็นสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

(1) ลक्षणะของตนเอง คือ ไม่ถึงทำหน้าที่ในฐานะพระ
เถระ แม้เป็นพระเถระอยู่ก่อนแล้วก็ต้องระงับหน้าที่ชั่วคราว เช่น ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสังข

- มีและได้
- (2) ไม่พึงถือสิทธิอันพึงมีพึงได้เหมือนที่ปกติตตภิกษุ³⁹
- ที่แสดงความเป็นใหญ่
- (3) ไม่พึงถือสิทธิตามลำดับพรรษาในทุกกรณี
- (4) ไม่พึงแสดงตัวในฐานะเป็นผู้นำ หรือลักษณะอาการ
- ใด ทุกครั้งที่ไปสู่อาวาสอื่น หรือมีภิกษุจากอาวาสอื่นมาสู่ที่ที่ตนอยู่
- (5) ต้องเปิดเผยตัวเองว่ากำลังอยู่ปริวาสเพราะอาบัติ
- แยกกัน
- (6) ต้องอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุเป็นปกติตตะ โดยอยู่
- กรรมด้วยกัน คือ ห้ามฉันร่วมกัน อยู่ร่วมกัน นอนร่วมกัน ให้และรับอามิสกัน
- (7) ไม่พึงสมโภช⁴⁰ทั้งกับปกติตตภิกษุและภิกษุผู้อยู่
- (8) ไม่พึงร่วมเป็นองค์ประชุมในสังฆกรรมทุกประเภท

2) รัตติเจต ว่าด้วยเหตุให้ขาดราตรี

การอยู่ปริวาสกำหนดด้วยจำนวนราตรีเป็นหลักสำคัญ ขณะที่อยู่ปริวาสต้องไม่ให้ขาดราตรี พระผู้มีพระภาคตรัสเหตุที่ทำให้ขาดราตรี เรียกว่า “รัตติเจต” ไว้ 3 ประการ คือ

- (1) สหवासะ การอยู่ร่วมในที่มุงบังเดียวกันกับปกติตตภิกษุ
- (2) วิปवासะ การที่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสอยู่รูปเดียวในอาวาสที่ปราศจากภิกษุ
- (3) อนาโรจนา การไม่บอกเรื่องที่ตนอยู่ปริวาสแก่พวกภิกษุอาคันตุกะที่เข้าออกสถานที่อยู่ปริวาสนั้น

3) มุลาเยปฏิกัสสนารหัตตะ: ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม

คำว่า “มุลาเยปฏิกัสสนารหัตตะ” แปลว่า การชักเข้าหาอาบัติเดิม ภิกษุผู้กำลังอยู่ปริวาสต้องอาบัติสังฆาติเสสขึ้นมาใหม่อีกในเวลาใด ต้องเริ่มต้นอยู่ปริวาสใหม่ในเวลานั้น และมีกฎระเบียบเหมือนกับภิกษุผู้อยู่ปริวาส เรียกว่า “มุลาเยปฏิกัสสนารหัตตะ”

³⁹ ปกติตตภิกษุ คือ ภิกษุผู้เป็นปกติไม่มีศีลวิบัติ ไม่ต้องอาบัติปาราชิก ไม่อยู่ในระหว่างการถูกลงโทษ

⁴⁰ การกินอยู่ร่วมกับภิกษุอื่น

แปลว่า วัตรของภิกษุควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม 79 ข้อ มีประเด็นสำคัญเหมือนกับวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาสในข้อ 1)

4) มานัตตารหัตตะ: ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้ควรแก่มานัต

คำว่า “มานัต” แปลว่า นับ หมายถึงการนับราตรี 6 ราตรี เป็นชื่อวิธีออกจากอาบัติซึ่งเป็นกระบวนการที่ 2 ที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสได้อยู่ปริวาสครบตามจำนวนวันที่ปิดอาบัติไว้แล้ว หรือภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ไม่ได้ปิดไว้ ประสงค์จะบริสุทธิ์จากอาบัตินั้น ต้องขอประพฤติมานัตกับสงฆ์เป็นเวลา 6 ราตรี และปฏิบัติตามกฏระเบียบเหมือนกับภิกษุผู้อยู่ปริวาส เรียกว่า “มานัตตารหัตตะ” แปลว่า วัตรของภิกษุผู้ควรแก่มานัต 79 ข้อ มีประเด็นสำคัญเหมือนกับวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาสในข้อ 1)

5) มานัตตจาริกวัตตะ: ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้ประพฤติมานัต

วัตรของภิกษุผู้ประพฤติมานัต 94 ข้อ มีประเด็นสำคัญเหมือนกับวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาสเกือบจะทั้งหมด การประพฤติมานัตนั้นต้องให้ครบ 6 ราตรี พระผู้มีพระภาคตรัสเหตุที่ทำให้ขาดราตรี เรียกว่า “รัตติเขต” ไว้ 4 ประการ คือ

(1) สหवासะ การอยู่ร่วมในที่มุงบังเดียวกันกับปกติตตภิกษุ

(2) วิปปवासะ การที่ภิกษุผู้ประพฤติมานัตอยู่รูปเดียว

ในอาวาสที่ปราศจากสงฆ์

(3) อนาโรจนา การไม่บอกเรื่องที่ดินอยู่ปริวาสแก่พวก

ภิกษุอาคันตุกะที่เข้าออกสถานที่นั้นทุกวัน

(4) อุเนคณัจจระ การประพฤติมานัตในคณะสงฆ์อัน

พร่อง คือ ระหว่างประพฤติมานัต สงฆ์ในวัดนั้นลดจำนวนลงน้อยกว่า 4 รูป

6) อัพภานารหัตตะ: ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน

คำว่า “อัพภาน” แปลว่า การเรียกเข้า การรับกลับเข้าหมู่ เป็น

ชื่อวิธีการออกจากอาบัติขั้นตอนสุดทำแห่งกระบวนการในการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส คำว่า “ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน” หมายถึง ภิกษุผู้ประพฤติมานัตเป็นเวลา 6 ราตรีแล้ว ในระหว่างที่รอสงฆ์จำนวน 20 รูปอัพภานหรือเรียกเข้าหมู่นี้ ต้องปฏิบัติตามกฏระเบียบ 79 ข้อ มีประเด็นสำคัญเหมือนกับวัตรของภิกษุผู้อยู่ปริวาสในข้อ 1)

7) กฎระเบียบร่วมกันเบื้องต้นสำหรับภิกษุอยู่กรรม

กฎระเบียบอันเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับภิกษุอยู่ปริวาส ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ภิกษุผู้ควรแก่มานัต ภิกษุผู้ประพฤติมานัต และภิกษุผู้ควรแก่อัฟกาน มี 11 ประการ คือ

- (1) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุกราบไหว้
- (2) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุลูกรับ
- (3) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุประนมมือ
- (4) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุทำสามีจิกรรม⁴¹
- (5) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุนำอาสนะมาให้
- (6) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุนำที่นอนมาให้
- (7) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุตั้งน้ำล้างเท้า
- (8) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุตั้งตั้งรองเท้า
- (9) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุตั้งกระเบื้องเช็ดเท้า
- (10) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุรับบาตรและจีวร
- (11) ไม่พึงยินดีการที่ปกตัตตภิกษุอุทเทหลังให้ในคราว

อาบน้ำ

ภิกษุอยู่ปริวาส ผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ภิกษุผู้ควรแก่มานัต ภิกษุผู้ประพฤติมานัต และภิกษุผู้ควรแก่อัฟกานรูปใดยินดี ถือเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามต้องอาบัติทุกกฏ

8) ตัวอย่างการขอมานัตและอัฟกาน

การขอมานัตและอัฟกานมีขั้นตอน (ดูแผนภาพที่ 3.2 ประกอบ)

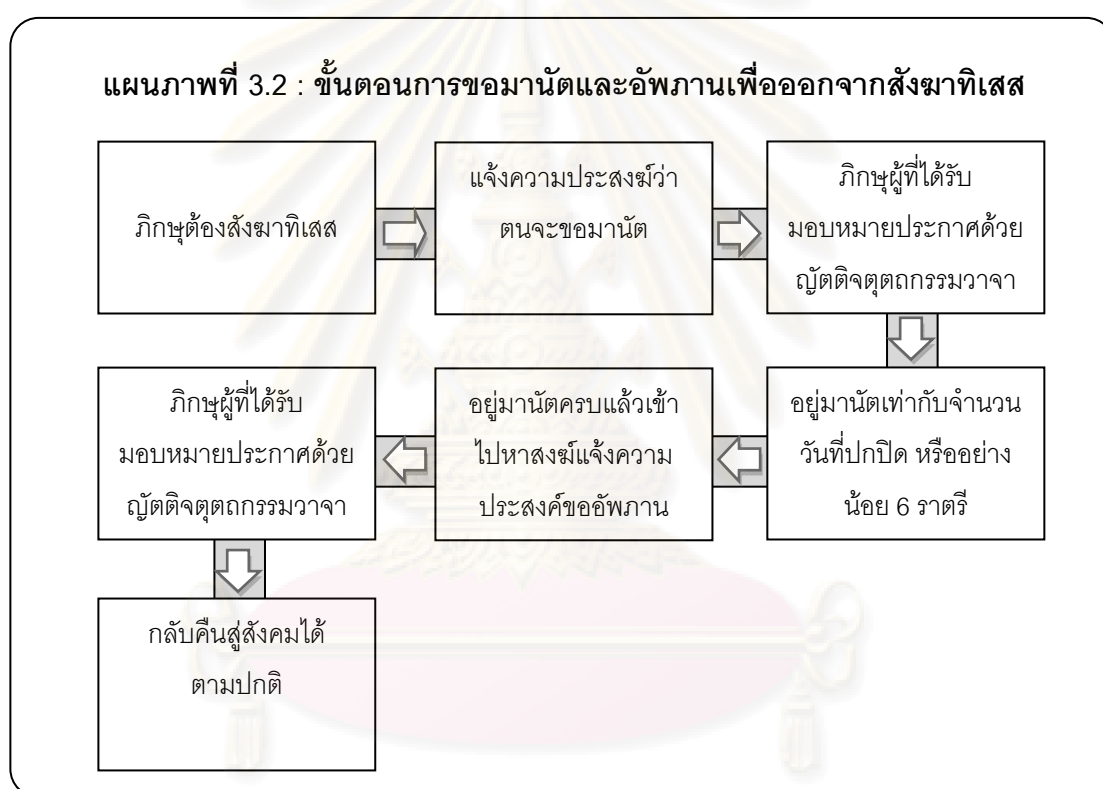
ดังนี้

- (1) เข้าไปหาสงฆ์แล้วแจ้งอาบัติที่ตนต้องแก่คณะสงฆ์
- (2) แจ้งความประสงค์ว่าตนจะขอมานัตเพื่ออาบัติชื่อว่าอะไรจำนวน 3 รอบ
- (3) ภิกษุผู้ได้รับมอบหมายสวดประกาศด้วยญัตติ

จตุตถกรรมวาจา

⁴¹ สามีจิกรรม คือ การแสดงความเคารพ

- (4) เมื่อขอมานัตแล้วผู้ที่ขอจะต้องไปอยู่ในเขตที่สงฆ์กำหนดให้เป็นเวลา 6 ราตรี
- (5) เมื่อประพฤติมานัตครบแล้วต้องการให้สงฆ์อัฟทานให้เข้าไปหาคณะสงฆ์แล้วแจ้งต่อคณะสงฆ์ว่าประพฤติมานัตครบแล้ว 3 รอบ
- (6) ภิกษุผู้ที่ได้รับมอบหมายสวดอัฟทานด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ถ้าไม่มีผู้ใดคัดค้านผู้ขออัฟทานก็กลับเข้าสู่สงฆ์ได้

ดังตัวอย่างเหตุการณ์ในพระวินัยปิฎกที่พระอุทายีขอมานัตกับภิกษุสงฆ์

“ครั้งนั้นท่านพระอุทายีต้องอาบัติ 1 ตัวชื่อสัตถุเจตนิกาสุกกวิสัยฐิ ไม่ได้ปิดไว้ แล้วบอกภิกษุทั้งหลายว่า “กระผมต้องอาบัติ 1 ตัวชื่อสัตถุเจตนิกาสุกกวิสัยฐิ ไม่ได้ปิดไว้ กระผมจะปฏิบัติอย่างไร” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงให้มานัต 6 ราตรี เพื่ออาบัติ 1 ตัว ชื่อสัญญาเจตนิกาสุกกวิสฺฐฐิ ไม่ได้ปิดไว้แก่ภิกษุอุทายีภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงให้มานัตอย่างนี้”

(วิ.จ. 6/98/192)

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุอุทายีนี้ต้องอาบัติ 1 ตัวชื่อสัญญาเจตนิกาสุกกวิสฺฐฐิ ไม่ได้ปิดไว้ ภิกษุอุทายีนั้นขอมานัต 6 ราตรี เพื่ออาบัติ 1 ตัวชื่อสัญญาเจตนิกาสุกกวิสฺฐฐิ ไม่ได้ปิดไว้กับสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงให้มานัต 6 ราตรี เพื่ออาบัติ 1 ตัวชื่อสัญญาเจตนิกาสุกกวิสฺฐฐิ ไม่ได้ปิดไว้แก่ภิกษุอุทายี นี้เป็นญัตติ”

(วิ.จ. 6/99/193)

3.3.3.5.4 วิธีระงับอธิกรณ์: การระงับเหตุเพื่อความสงบ

เมื่อเกิดอธิกรณ์ คือเหตุ โทษ เรื่องราว คดีความในสงฆ์ สงฆ์จะต้องดำเนินการทำเหตุนั้นให้สงบ โดยมีวิธีการระงับอธิกรณ์ เรียกโดยทั่วไปว่า “อธิกรณ์สมถะ”

“อธิกรณ์สมถะ” ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ อธิกรณ์ะ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดีความ ในที่นี้หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ และคำว่า สมถะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบ รวมเป็น อธิกรณ์สมถะ แปลว่า ธรรมเนียมหรือวิธีการระงับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์ (วิ.ภิกษุณี. 3/1241/400) มี 7 ประการ ได้แก่

1) **สัมมุขาวินัย** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า คือ การระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม

คำว่า “พร้อมหน้าสงฆ์” คือ ภิกษุเข้าร่วมประชุมครบองค์ประชุม ตามที่กำหนดไว้ในแต่ละกรณี

คำว่า “พร้อมหน้าบุคคล” คือ คู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมหน้ากัน

คำว่า “พร้อมหน้าวัตถุ” คือ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นขึ้นมาวินิจฉัย

คำว่า “พร้อมหน้าธรรม” คือ วินิจฉัยถูกต้องโดยธรรมวินัย นำเอาหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามพระธรรมวินัยมาใช้ปฏิบัติ

2) **สติวินัย** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยประกาศสมมติให้ว่า
เป็นผู้มีสติสมบูรณ์

คำว่า “สติวินัย” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยเอาสติขึ้นเป็นหลัก ใน
กรณีที่มีผู้โจท⁴² พระอรหันต์ด้วยสี่ลวิบัติ⁴³ สงฆ์จะสวดประกาศสมมติให้แก่ผู้เป็นพระอรหันต์นั้นว่า
“ท่านผู้นี้มีสติสมบูรณ์” เป็นการบอกให้รู้ว่าใครจะโจทพระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้

3) **อมุพหวินัย** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้ว่า
ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า

คำว่า “อมุพหวินัย” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์แก่ภิกษุ
ที่หายเป็นบ้าแล้ว ในกรณีที่มีผู้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติที่ต้องในขณะที่เป็นบ้า สงฆ์จะสวดประกาศ
สมมติเพื่อไม่ให้ใคร ๆ โจทเธอด้วยอาบัติ

4) **ปฎิญาตกรณะ** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามคำรับของ
จำเลย

คำว่า “ปฎิญาตกรณะ” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยปรับอาบัติ
ตามคำรับสารภาพของจำเลย การแสดงอาบัติก็ถือว่าเป็นปฎิญาตกรณะเช่นเดียวกัน

5) **เยภุยยสิกา** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์ตามเสียงข้างมาก

คำว่า “เยภุยยสิกา” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยตัดสินตามเสียงข้าง
มาก สงฆ์จะใช้วิธีการนี้ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน

6) **ตัสสปาปิยสิกา** ว่าด้วยการระงับอธิกรณ์โดยการลงโทษ
ผู้กระทำผิด

คำว่า “ตัสสปาปิยสิกา” คือ วิธีระงับอธิกรณ์โดยตัดสินลงโทษแก่
ผู้กระทำผิด เมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีผิดจริง แม้ผู้กระทำผิดนั้นจะ
ไม่รับสารภาพ

⁴² ผู้โจท คือ ผู้ฟ้องร้อง ผู้ทักท้วง

⁴³ เสียศีล, สำหรับภิกษุ คือต้องอาบัติปาราชิกหรือสังฆาทิเสส

7) **ติณวัตถารกะ** ว่าด้วยการระงับอภิกกรรมโดยการประนีประนอม คำว่า “ติณวัตถารกะ” คือ วิธีระงับอภิกกรรมโดยการที่ทั้ง 2 ฝ่ายประนีประนอมกัน เปรียบเหมือนเอาหญ้าากลบไว้ ไม่ต้องชำระสงคราม วิธีนี้ใช้ระงับอภิกกรรมที่ยุ่งยาก เช่น กรณีพิพาทของภิกษุชาวกรุงโกสัมพี

จากอภิกกรรม 4 และวิธีระงับอภิกกรรม 7 สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 : อธิบายอภิกกรรม 4 และ อภิกกรรมสมณะ 7

ประเภทของ อภิกกรรม 4 วิธีระงับ อภิกกรรม 7	วิวาทาธิกรรม เถียงกันว่าเป็น ธรรมวินัย ,พระ บัญญัติ, อาบัติ หรือไม่	อนุวาทาธิกรรม การโจทก์ฟ้องกันด้วย ศีลวินัย, อาจารย์วินัย, ทิมูฐิวินัย หรือ อาชีวะวินัย	อาปัตตาธิกรรม การต้องอาบัติ การปรับ อาบัติ และการแก้ไขตนให้ พ้นจากอาบัติทั้ง 7 กอง	กิจจาธิกรรม เป็นกิจของสงฆ์ที่ ต้องทำ
สัมมุขาวินัย ระงับในที่ พร้อมหน้า คือ 1. พร้อม หน้าสงฆ์ 2. พร้อมหน้าธรรม 3. พร้อมหน้าวินัย 4. พร้อมหน้าบุคคล คือ ทั้งใจและจำเลย	1. ระงับด้วยสัมมุ ขาวินัย 2. ถ้าระงับไม่ได้ ให้ ไปในอาวาสอื่นที่มี ภิกษุมากกว่า เพื่อช่วยระงับ 3. ถ้าขณะวินัยจรรย์มี เสียงไม่สงบ ให้ใช้ อุพพาหิกวิธี	ทรงให้ใช้สัมมุขาวินัย ร่วมกับสติวินัย, อมูพ หวินัย, หรือตัสสปาปิย สิกขา ตามสมควรแก่ กรณี ดังนี้	ทรงให้ใช้สัมมุขาวินัยร่วมกับ ปฏิญญาตกรณะ หรือ ติณวัตถารกะ ตามสมควรแก่ กรณี ดังนี้	ระงับด้วย สัมมุขาวินัย ประการเดียว เช่น ให้อุปสมบท ให้ ปริวาส ให้มานัต ให้อัพทาน
สติวินัย ยกให้ว่าเป็นผู้ มีสติสมบูรณ์ โดยมี เงื่อนไข คือ 1. ผู้ถูกใจเป็นผู้บริสุทธิ์ 2. มีผู้กล่าวฟ้อง 3. ผู้ถูกใจขอสติวินัย 4. สงฆ์ให้สติวินัยแก่ผู้ถูก ใจ 5. สงฆ์พร้อมเพรียงกันให้ โดยธรรม		กรณีที่ผู้ถูกใจเป็น ผู้มีสติสมบูรณ์ (คือ เป็นพระอรหันต์)ทรง ให้ใช้สัมมุขาวินัย ร่วมกับสติวินัย		
อมูพหวินัย ยกให้ว่า ทำผิดขณะเป็นบ้า มี ลักษณะที่ไม่เป็นธรรมคือ ทำผิดขณะรู้ตัว แต่แก้ตัว ว่าไม่รู้ แก้ตัวว่าเป็นบ้า		กรณีที่จำเลยกระทำ ผิดขณะเป็นบ้า เมื่อ หายบ้าแล้วให้ขอ อมูพหวินัยกับสงฆ์		

ประเภทของ อธิกรณ์ 4 วิธีระงับ อธิกรณ์ 7	วิวาทาธิกรณ์ เดียวกันว่าเป็น ธรรมวินัย ,พระ บัญญัติ, อาบัติ หรือไม่	อนวาทาธิกรณ์ การโจทฟ้องกันด้วย ศีลวิบัติ, อาจารย์วิบัติ, ภิกษุวิบัติ หรือ อาชีวิวิบัติ	อาบัติตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับ อาบัติ และการแก้ไขตนให้ พ้นจากอาบัติทั้ง 7 กอง	กิจจาธิกรณ์ เป็นกิจของสงฆ์ที่ ต้องทำ
ปฏิญญาตกรณะ ปรับโทษตามคำรับ สารภาพที่ได้กระทำลงไป จริง			ให้ปรับโทษตามคำรับ สารภาพที่ได้ทำจริง เช่น อยู่ ปริวาส ประพฤติมานัต แสดงอาบัติ	
เยภุยยลิกา ตัดสิน ตามเสียงส่วนใหญ่ โดย สงฆ์สมมติภิกษุผู้นับ คะแนนขึ้นมา โดยมี ลักษณะ คือ ไม่ลำเอียง เพราะรักเกลียด หลง กลัว รู้ว่าลักษณะอย่างไร นับแล้วและไม่เป็นธรรม	4. ถ้ายังระงับไม่ได้ ให้ระงับด้วยเยภุยย ลิกา คือนับคะแนน เสียงส่วนมาก			
ตัสสปาปิยลิกา กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้กระทำ ผิด คือ 1. เป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ 2. ไม่มีความละเอียด 3. มีผู้โจทฟ้อง 4. สงฆ์เป็นผู้ลง ตัสสปาปิยลิกา 5. สงฆ์พร้อมกันลงโทษ โดยธรรม		กรณีจำเลยปฏิเสธ แล้วรับ รับแล้ว ปฏิเสธ ให้การกลับ กลอก กล่าวเท็จทั้ง ที่รู้ ลงโทษให้ประพฤติ วัตร 18 ข้อ		
ติณวัตถารกะ หยุด ความขัดแย้งไม่ให้ลูกกลม ถ้าวิวาทกันต่อไปจะ ลูกกลมเลวร้ายแตกแยก กัน ให้ขอมติสงฆ์เพื่อ ออกจากอาบัติด้วยกันทั้ง สองฝ่าย			กรณีภิกษุ 2 ฝ่ายวิวาทกัน ถ้าปรับอาบัติต่อกัน เรื่องจะ รุนแรงและแตกกันได้ จึงให้ ใช้สัมมุขาวินัยร่วมกับติณวัต ถารกะ โดยให้ภิกษุรูปหนึ่ง ของแต่ละฝ่ายที่เสนอนุญัตติ เป็นผู้แสดงอาบัติแทน	

3.3.3.6 การปฏิบัติตนต่อภิกษุผู้ก่อความวิวาท (วิ.ม. 5/475/369-370)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีปฏิบัติตนต่อพวกภิกษุผู้ก่อความวิวาทไว้เมื่อคราวที่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน เพราะเรื่องเหลือน้ำไว้ในภาชนะในวัจกุฎี(ห้องสุขา) กล่าวคือ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาทพากันเก็บเสนาสนะ ถี้อบาตรและจีวร ออกเดินทางมุ่งหน้าสู่พระเชตวันเพื่อขอระงับอธิกรณ์ในสำนักของพระพุทธองค์

ท่านพระสารีบุตรได้ทราบข่าวว่าภิกษุผู้ก่อความวิวาทนั้นกำลังเดินทางมา จึงเข้าไปหาพระผู้มีพระภาค ทูลถามถึงวิธีปฏิบัติ พระพุทธองค์จึงตรัสบอกให้วางตัวอย่างชอบธรรมและตรัสว่า 18 ประการที่ก่อให้เกิดความแตกแยก อันเป็นลักษณะของอัมมวาทีบุคคล⁴⁴ คือ

- 1) แสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม
- 2) แสดงสิ่งที่เป็นธรรม ว่าเป็นไม่ธรรม
- 3) แสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย
- 4) แสดงสิ่งที่เป็นวินัย ว่าเป็นไม่วินัย
- 5) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงภาษิตไว้ มิได้ตรัสไว้ว่าพระตถาคตทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้
- 6) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้ว่าพระตถาคตมิได้ทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้
- 7) แสดงมรรยาทอันพระตถาคตมิได้ทรงประพฤติมา ว่าพระตถาคตทรงประพฤติมา
- 8) แสดงมรรยาทอันพระตถาคตทรงประพฤติมาแล้ว ว่าพระตถาคตมิได้ทรงประพฤติมา
- 9) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าอันพระตถาคตทรงบัญญัติไว้
- 10) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้
- 11) แสดงสิ่งที่มีไช้อาบัติ ว่าเป็นอาบัติ
- 12) แสดงอาบัติ ว่าเป็นสิ่งมิใช่อาบัติ

⁴⁴ อัมมวาทีบุคคล คือ ผู้พูดไม่ถูกต้องตามหลักธรรม (อัมมวาทีบุคคล คือ ตรงกันข้าม)

- 13) แสดงอาบัติเบา ว่าเป็นอาบัติหนัก
- 14) แสดงอาบัติหนัก ว่าเป็นอาบัติเบา
- 15) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือ ว่าเป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- 16) แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือ ว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ
- 17) แสดงอาบัติชั่วหยาบ ว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ
- 18) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบ ว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

และตรัสวัตถุ 18 ประการที่ตรงกันข้าม อันเป็นลักษณะของธัมมวาทีบุคคล

3.3.3.6.1 วิธีปฏิบัติสำหรับสหธรรมิกด้วยกัน (ภิกษุด้วยกัน)

นอกจากท่านพระสาวรีบุตรแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหาจักจายนะ ท่านพระมหาโกฏิฐิติ ท่านพระมหาภักปิณะ ท่านพระมหาจุนทะ ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระเรวัตตะ ท่านพระอุบาลี ท่านพระอานนท์ ท่านพระราหุลก็ต่างเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคและได้ทูลถามวิธีปฏิบัติ

พระผู้มีพระภาคได้แสดงวิธีปฏิบัติต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี 2 ฝ่ายในฐานะที่เป็นสหธรรมิกด้วยกัน ดังนี้

- 1) จงวางตนอยู่อย่างชอบธรรม
- 2) ให้กำหนดเอาวัตถุ 18 ประการ ทั้งที่เป็นลักษณะของธัมมวาที และธัมมวาทีมาเป็นหลัก
- 3) ตัดสินว่าบุคคลไหนควรได้รับการปฏิบัติต่ออย่างไร
- 4) จัดเสนาสนะที่ว่างให้เป็นที่พักอาศัย
- 5) ถ้าไม่มีเสนาสนะที่ว่าง พึงจัดเสนาสนะให้ว่างแล้วให้แก่ภิกษุ

เหล่านั้น

- 6) ถ้าพึงมีอามิสเกิดขึ้น พึงแบ่งอามิสให้เท่า ๆ กัน

3.3.3.6.2 วิธีปฏิบัติสำหรับภิกษุณี

จากนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตรมีเข้าเฝ้ากราบทูลถามวิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคตรัสวิธีปฏิบัติต่อภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทั้ง 2 ฝ่ายนั้นว่า “จงพึงธรรมของภิกษุทั้ง 2 ฝ่าย ครั้นพึงแล้วจงพอใจความเห็นของฝ่ายธัมมวาที และวัตรปฏิบัติใดที่ภิกษุณีสงฆ์ถึงหวังจากภิกษุสงฆ์ พึงหวังเฉพาะจากฝ่ายธัมมวาทีเท่านั้น”

3.3.3.6.3 วิธีปฏิบัติสำหรับอุบาสกอุบาสิกา

อนาถบิณฑิกคหบดีและนางวิสาขาไมครมาตาเข้าเฝ้าทูลถามวิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคตรัสวิธีปฏิบัติต่อภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทั้ง 2 ฝ่ายนั้นว่า “จงถวายนทานแก่ภิกษุทั้ง 2 ฝ่าย จงฟังธรรมของทั้ง 2 ฝ่าย ครั้นฟังแล้ว จงพอใจความเห็นความเชื่อของภิกษุฝ่ายธัมมวาที”

นอกจากพระพุทธองค์จะทรงตรัสถึงวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้ก่อความวิวาทแล้ว ยังทรงอนุญาตให้รับภิกษุผู้กระทำผิดเข้าหมู่และทำสังฆสามัคคี โดยการประกาศให้สงฆ์ ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาอีกด้วย เพื่อให้สงฆ์มีความสามัคคี ไม่แตกแยก นึกถึงประโยชน์ สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ

3.4 กรณีศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้ง

3.4.1 ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาส

จากการศึกษาในพระวินัยปิฎก สามารถยกตัวอย่างให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและ คลี่คลายความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาสพอสังเขป ดัง กรณีบุตรของอุบาสกกับภิกษุณีถูกลนันทาที่เกิดความขัดแย้งกันเพื่อแย่งโรงเก็บของนั้นคู่ขัดแย้ง คือภิกษุณีถูกลนันทา คือบรรพชิต กับบุตรของอุบาสก คือฆราวาส ซึ่งในเรื่องนี้มีความขัดแย้งที่ ซ้อนกันอยู่หลายมิติ คือ 1.ความขัดแย้งระหว่างภิกษุณีถูกลนันทากับอุบาสก 2.ความขัดแย้ง ระหว่างภิกษุณีถูกลนันทากับชาวบ้าน 3.ความขัดแย้งระหว่างภิกษุณีถูกลนันทากับภิกษุณีสงฆ์ แต่จากเหตุการณ์ทั้งหมดพบว่า ต้นตอความขัดแย้งของเรื่องเกิดขึ้นระหว่างภิกษุณีถูกลนันทากับ บุตรของอุบาสก เนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างจะเอาชนะไม่ยอมกัน ภิกษุณีถูกลนันทาได้รับการถวาย โรงเก็บของจากอุบาสกคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี เมื่ออุบาสกผู้นี้ถึงแก่กรรม บุตรทั้งสองจึงแบ่ง สมบัติกัน บุตรคนหนึ่งเป็นผู้ไม่มีศรัทธาในพุทธศาสนาจะให้แบ่งโรงเก็บของด้วย แต่บุตรอีกคน หนึ่งไม่เห็นด้วยเพราะโรงเก็บของเป็นสิ่งที่บิดาได้ถวายให้ภิกษุณีแล้ว ดังข้อความที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎกว่า

“บุตรคนที่ไม่ใช่ศรัทธาไม่เลื่อมใสได้กล่าวกับบุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสนั้นดังนี้ว่า
“พวกเรายังมีโรงเก็บของอยู่ เอาจึงเก็บของนี้มาแบ่งกันเถิด”

เมื่อเขากล่าวอย่างนั้น บุตรคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสได้กล่าวกับบุตรคนที่ไม่มีศรัทธา
ไม่เลื่อมใสดังนี้ว่า “ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ บิดาของพวกเราถวายโรงเก็บของให้ภิกษุณี
สงฆ์แล้ว”

(วิ.ภิกขุณี. 3/678/25)

ต่อมาบุตรผู้มีศรัทธาได้คิดว่าถ้าทำการแบ่งโรงเก็บของ แล้วโรงเก็บของนั้นเป็นของเขา เขาก็จะได้มอบให้ภิกษุณี แต่เมื่อแบ่งมรดกกันแล้ว โรงเก็บของกลับตกไปเป็นของบุตรผู้ไม่มีศรัทธา บุตรผู้ไม่มีศรัทธาจึงได้เข้าไปหาภิกษุณีทั้งหลายแล้วกล่าวเชิญให้ออกไปจากโรงเก็บของนั้น แต่ได้เกิดการโต้เถียงกันขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

บุตรคนที่ไม่มีศรัทธาไม่เลื่อมใสได้เข้าไปหาภิกษุณีทั้งหลายแล้วได้กล่าวดังนี้ว่า
“เชิญท่านทั้งหลายออกไป โรงเก็บของเป็นสมบัติของกระผม”

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ภิกษุณีอุลลันนทาได้กล่าวกับบุรุษนั้นดังนี้ว่า “เธออย่าได้
กล่าวอย่างนี้ บิดาของเธอถวายโรงเก็บของให้ภิกษุณีสงฆ์แล้ว”

ทั้งสองฝ่ายโต้เถียงกันว่า ถวาย ไม่ได้ถวาย จึงพากันไปฟ้องพวกมหาอำมาตย์ผู้
พิพากษา

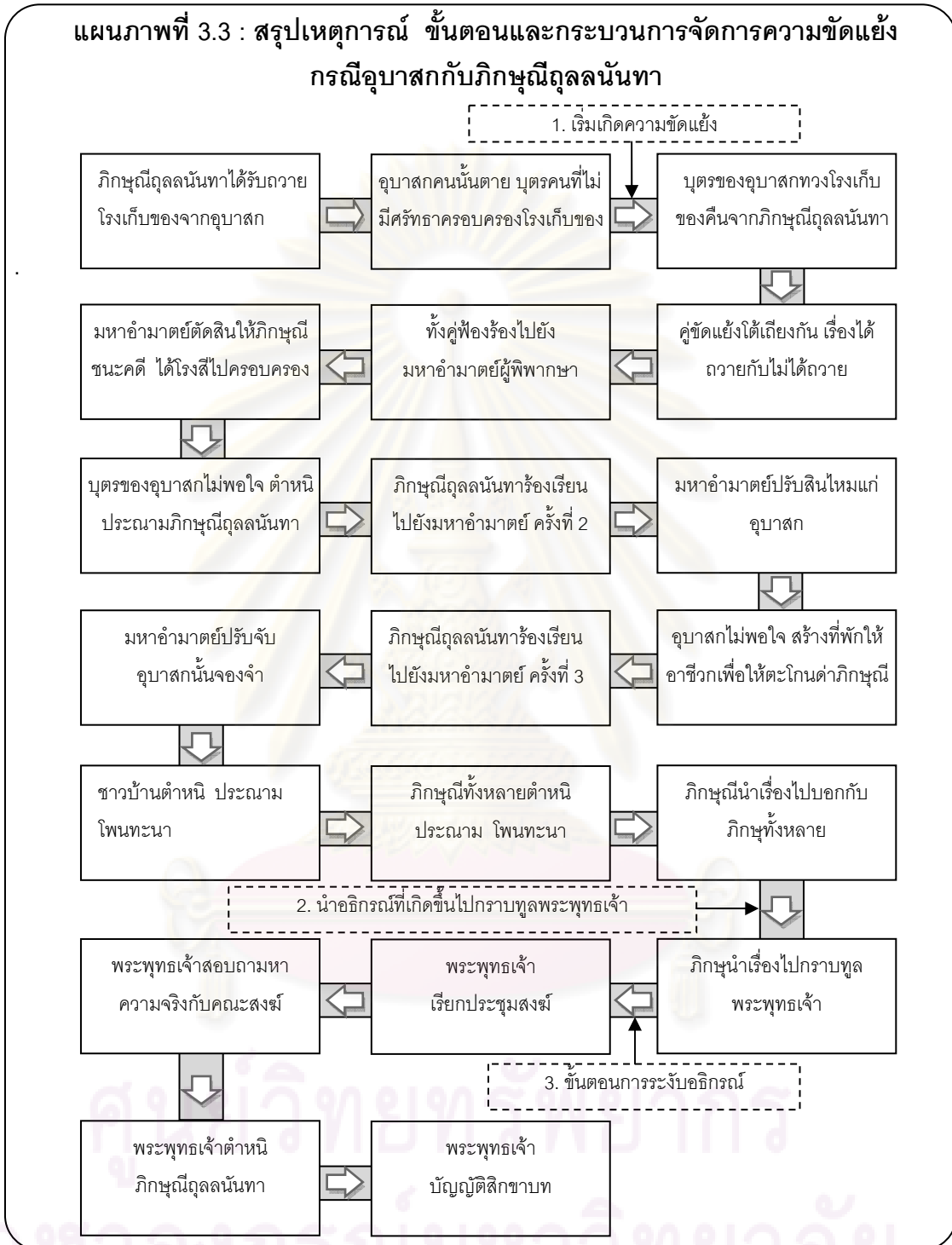
(วิ.ภิกขุณี. 3/678/26)

อย่างไรก็ตามจากการเจรจา ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถยอมความกันได้ จึงต้องร้องเรียน
ไปยังมหาอำมาตย์ที่เป็นผู้พิพากษา มหาอำมาตย์นั้นได้ตัดสินให้โรงเก็บของเป็นของภิกษุณี
อุลลันนทา ส่งผลให้เป็นที่พึงพอใจของภิกษุณีอุลลันนทา แต่ไม่เป็นที่พึงพอใจของอุบาสก

จากความไม่พอใจนั้นส่งผลให้เรื่องนี้ต้องผ่านการพิจารณาในชั้นศาลอีก 2 ครั้ง โดย
มหาอำมาตย์ตัดสินให้ฝ่ายภิกษุณีอุลลันนทาเป็นผู้ชนะคดีโดยตลอด โดยเฉพาะครั้งสุดท้ายที่
มหาอำมาตย์สั่งให้จงจำอุบาสกคู่กรณี ส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มตำหนิ ประณาม โพนทนา ว่าครั้ง
ต่อไปถ้ามีการพิจารณาคดีอีกเห็นที่อุบาสกคนนี้จะต้องถูกฆ่าแน่นอน

ฉะนั้นการใช้ศาลในการจัดการความขัดแย้งในเรื่องนี้จึงไม่ประสบผลสำเร็จ ในทาง
กลับกันยังทำให้ความขัดแย้งลุกลามใหญ่โตขึ้น จนฝ่ายสงฆ์ต้องกราบทูลพระพุทธเจ้าให้
ดำเนินการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงเรียกประชุมสงฆ์และสอบถามเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้น เมื่อสอบถามจนได้ความจริงแล้ว พระองค์ทรงตำหนิภิกษุณีอุลลันนทา และบัญญัติ
สิกขาบท สามารถสรุปเหตุการณ์ ขั้นตอน กระบวนการจัดการความขัดแย้งได้ดังแผนภาพที่ 3.3

แผนภาพที่ 3.3 : สรุปเหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งกรณีอุบาสกกับภิกษุณีอุลลันทา

3.4.2 ความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์

จากการศึกษาในพระวินัยปิฎก สามารถยกตัวอย่างให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและคลี่คลายความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์พอสังเขป ดังตัวอย่างกรณีพระเมตติยะและพระภุมมชกะขัดเคือง ไม่พอใจพระทัฬหฬลบุตร ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ต่อเนื่องมาจากเมื่อครั้งที่พระทัฬหฬลบุตร

เชื่อเชิญให้พระเมตติยะและพระภุมมชกะไปรับอาหารบิณฑบาตคหบดี แต่ฝ่ายคหบดีไม่ชอบใจ พระ 2 รูปนี้เป็นทุนเดิม ดั่งข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

“คหบดีผู้ชอบถวายอาหารอย่างดี ถามว่า “ภัตตาหารที่จะถวายในวันพรุ่งนี้ที่เรือนของข้าพเจ้า ท่านนิมนตร์รูปไหนไปฉันขอรับ”

ท่านพระทัฬหฬลบุตรตอบว่า “อาตมาจัดให้พระเมตติยะและพระภุมมชกะไปฉัน” เขาไม่พอใจ “ทำไมท่านจึงนิมนตร์ภิกษุชิวไปฉันในบ้านเราเล่า”

(วิ.มหา. 1/383/415-416)

การไปรับบิณฑบาตครั้งนั้นภิกษุสองรูป ไม่ได้รับการดูแลต้อนรับพร้อมทั้งอาหารอย่างดีจากคหบดี ภิกษุทั้งสองรูปจึงคิดว่าพระทัฬหฬลบุตรกลั่นแกล้ง จึงต้องการใส่ความให้พระทัฬหฬลบุตรขาดจากความเป็นพระ เมื่อภิกษุทั้งสองลงมาจากเขาคิชฌกูฏ เห็นแพะกำลังสู้บพันธุกัน ก็ทำการสมมติให้พระทัฬหฬลบุตรเป็นแพะเพศผู้ ภิกษุณีเมตติยาเป็นแพะเพศเมีย กำลังเสพเมถุนกันอยู่ แล้วนำความไปบอกกับเพื่อนภิกษุว่าพวกตนเห็นพระทัฬหฬลบุตรกับภิกษุณีเมตติยาเสพเมถุนกัน แต่ภิกษุอื่นกลับไม่เชื่อคำพูดของภิกษุทั้งสองรูป นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ต้องเรียกประชุมสงฆ์

เมื่อพระพุทธเจ้าสอบสวนพระทัฬหฬลบุตรให้การปฏิเสธตลอดถึง 3 ครั้ง จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงให้คณะสงฆ์ดำเนินการสอบสวนพระเมตติยะและพระภุมมชกะต่อ ส่วนพระองค์เสด็จกลับเข้าพระวิหาร

หลังจากนั้นคณะสงฆ์ก็ดำเนินการสอบสวนต่อจนภิกษุทั้งสองรูปยอมรับสารภาพว่าได้ใส่ความพระทัฬหฬลบุตรจริง คณะสงฆ์จึงนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์ได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงตรัสถาม ดั่งข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพระเมตติยะและพระภุมมชกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าพวกเธออ้างเอาบางส่วนแห่งอภิกกรรมเรื่องอื่นเป็นเลศใส่ความทัฬหฬลบุตรด้วยอาบัติปาราชิกจริงหรือ” พวกเธอทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

(วิ.มหา. 1/392/432)

เมื่อภิกษุทั้งสองยอมรับว่าได้กระทำความผิดจริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงตำหนิภิกษุทั้งสอง และบัญญัติสิกขาบท

เหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในกรณีนี้สามารถสรุปได้ดัง แผนภาพที่ 3.4

3.4.3 ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย

จากการศึกษาในพระวินัยปิฎก สามารถยกตัวอย่างให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและคลี่คลายความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับพระวินัยพอสังเขป ดังกรณีศึกษาว่าด้วยเรื่องภิกษุชาวโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน ในพระวินัยปิฎกภาษาไทย เล่ม 5 หัวข้อที่ 451-454 หน้า 333-339

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้เป็นความขัดแย้งของภิกษุ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสุดตันติกะ และฝ่ายวินัยธร วันหนึ่งอุปัชฌาย์ของพวกสุดตันติกะเข้าห้องสุขา เหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะแล้วออกมา อุปัชฌาย์ของพวกวินัยธรเข้าไปที่หลัง เห็นน้ำเหลืออยู่ในภาชนะ จึงกล่าวกับภิกษุสุดตันติกะว่า “ในกรณีอย่างนี้ ต้องอาบัติ” แต่พอภิกษุสุดตันติกะจะแสดงอาบัติ ภิกษุวินัยธรกลับกล่าวว่า “ถ้าไม่จงใจ ไม่มีสติ ก็ไม่ต้องอาบัติ”

ต่อมาภายหลัง ภิกษุวินัยธรไปบอกพวกนินิตของตนว่า “ภิกษุสุดตันติกะแม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ไม่รู้ว่าอาบัติ” พวกนินิตวินัยธรก็ไปกล่าวกะพวกนินิตสุดตันติกะว่า “อุปัชฌาย์ของท่าน ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้ว่าอาบัติ”

พวกนินิตสุดตันติกะจึงไปบอกกับอุปัชฌาย์ของตน อุปัชฌาย์ของพวกสุดตันติกะกล่าวว่า “ในตอนต้น ภิกษุวินัยธรนี้กล่าวว่า “ไม่ต้องอาบัติ” แต่ตอนนี้กลับกล่าวว่า “ต้องอาบัติ” ภิกษุวินัยธรนี้กล่าวมูสา”

นินิตของภิกษุสุดตันติกะจึงกล่าวหาอุปัชฌาย์ของพวกวินัยธรว่า “กล่าวมูสา” ฝ่ายนินิตของภิกษุวินัยธรก็กล่าวหาอุปัชฌาย์ของพวกสุดตันติกะว่า “แม้ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้” ทั้ง 2 ฝ่ายต่างกล่าวหากันเช่นนี้ ก่อความทะเลาะวิวาทขยายวงกว้างออกไปเรื่อย พวกวินัยธรได้โอกาสจึงลงอุกเขป नियกรรรมพวกสุดตันติกะ เพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ

พระผู้มีพระภาคทรงทราบความที่พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี 2 ฝ่ายทะเลาะวิวาทกันอย่างนี้ จึงทรงแนะนำให้ทุกฝ่ายให้ความเชื่อถือต่อกันและกัน ควรแสดงอาบัติที่ตนมีอยู่ เพื่อระงับความบาดหมาง

ภิกษุชาวโกสัมพี 2 ฝ่ายนั้นไม่เชื่อฟังพระพุทธรังษิ กัลบกกระทำการอันเป็นไปเพื่อความแตกแยกมากยิ่งขึ้น กลุ่มสุดตันติกะทำอุโบสถ ทำสังฆกรรมภายในสีมา ส่วนกลุ่มวินัยธรทำอุโบสถ ทำสังฆกรรมภายนอกสีมาในอาวาสเดียวกันนั่นเอง

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนั้น จึงตรัสแนะวิธีการไว้ว่า “ถ้าทั้ง 2 ฝ่ายจะทำอุโบสถ ทำสังฆกรรมภายในสีมานั้นแหละ กรรมที่ทำก็เป็นกรรมที่ถูกต้อง ไม่เสียหาย ควรแก่ฐานะตามญัตติ และอนุสาวนาที่บัญญัติไว้ เพราะทั้ง 2 ฝ่ายเป็นนานาสังวาสแล้ว”

ต่อจากนั้น พระพุทธรังษิ เรื่องนานาสังวาสกถุมิ⁴⁵ และสมานสังวาสกถุมิ⁴⁶ โดยทรงแบ่งย่อยออกเป็นอย่างละ 2 คือ

- 1) นานาสังวาสกถุมิและสมานสังวาสกถุมิที่ภิกษุทำขึ้นมาเอง

⁴⁵ นานาสังวาสกถุมิ หมายถึง พื้นฐานที่เป็นเหตุให้เป็นนานาสังวาส คือมีสังวาสแยกจากกัน ทำอุโบสถสังฆกรรมแยกจากกัน

⁴⁶ สมานสังวาสกถุมิ หมายถึง พื้นฐานที่เป็นเหตุให้เป็นสมานสังวาส คือมีสังวาสร่วมกัน ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน

2) นานาสังวาสกฐณีและสมานสังวาสกฐณีที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำ

เมื่อภิกษุชาวกรุงโกสัมพี 2 ฝ่ายนั้นไม่ยอมที่จะปรองดองกัน และยิ่งผูกอาฆาตก่อเวรต่อกันมากขึ้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสนิทาน โดยยกเรื่องที่ฆาตุฆมารขึ้นแสดงเป็นอุทาหรณ์ แต่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทั้งสองฝ่ายไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำของพระองค์ พระองค์จึงเสด็จหนีไปจากอาราม (โฆสิตาราม) มุ่งสู่ป่าปารีโลยกะ ระหว่างทางได้เสด็จแวะเยี่ยมพระเถระ 3 รูป คือ ท่านพระอนุรุทธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมพิละที่อาศัยอยู่ ณ ป่าจันวันสหายวันด้วยความผาสุก มีความพร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน สมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันดุจนมสดกับน้ำ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามถึงสาเหตุที่ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ท่านพระอนุรุทธะกราบทูลว่า “สาเหตุที่ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกนั้น เพราะได้ตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม และเมตตา मनกรรมต่อกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เอาใจเขามาใส่ใจเราอยู่เสมอ ทำอย่างนี้แม้กายจะต่างกัน แต่ก็สามารถรวมใจเป็นหนึ่งเดียวได้ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก”

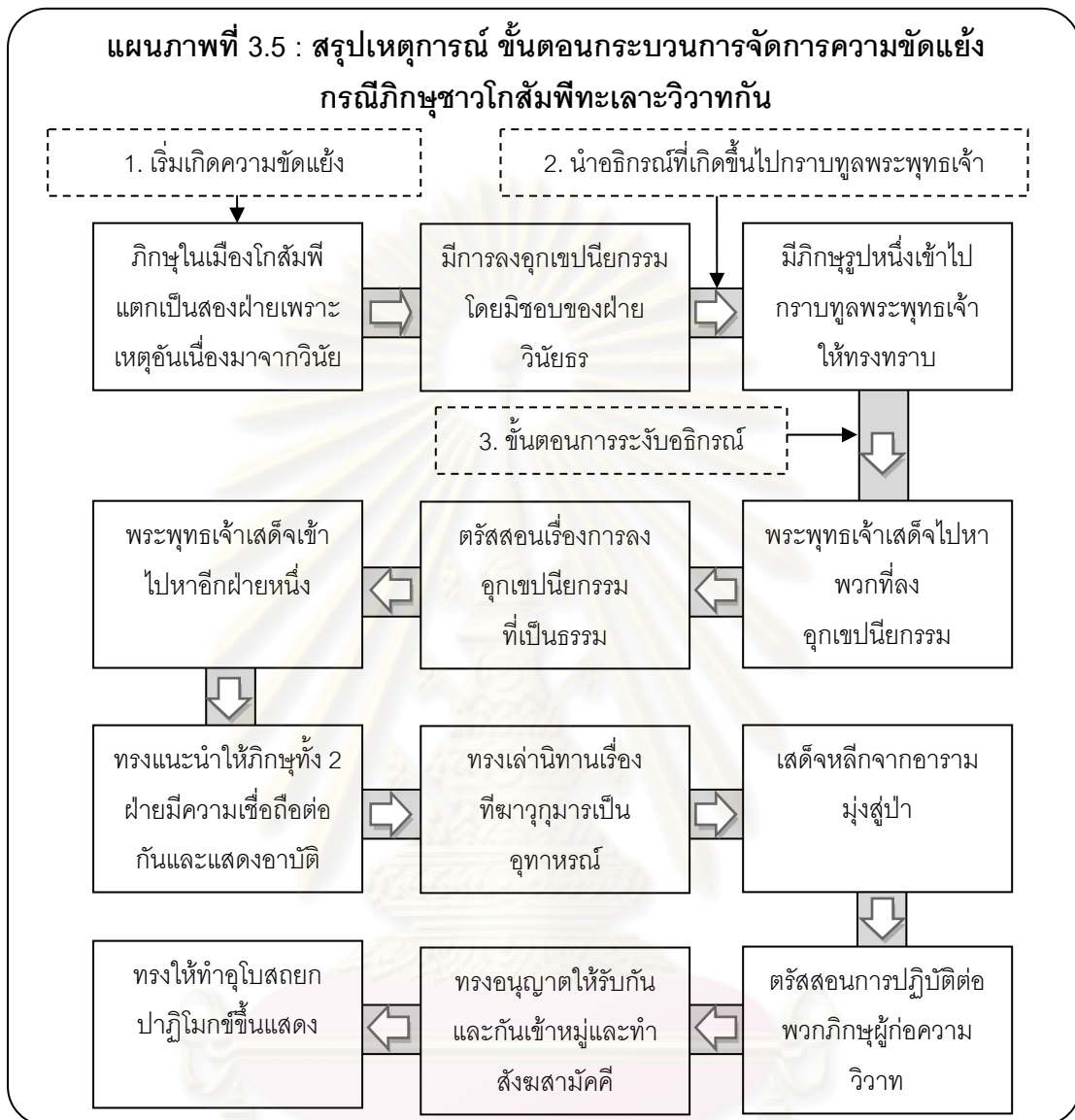
เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหนีไปสู่ป่าปารีโลยกะแล้ว อุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีพร้อมใจกันไม่ถวายเป็นอภัยแก่พวกภิกษุทั้ง 2 ฝ่ายที่ก่อความทะเลาะวิวาทกัน ทำให้ภิกษุเหล่านั้นเกิดความสำนึกผิด

ขณะที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี ภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาทพวกนั้นก็พากันเก็บเสนาสนะ ถี้อบาตรและจีวร ออกเดินทางมุ่งหน้าสู่พระเชตวันเพื่อขอระงับอธิกรณ์ในสำนักของพระพุทธองค์

คณะภิกษุสงฆ์ 12 รูป รวมถึงพระนางมหาปชาบดีโคตมี อนาถบิณฑิกคหบดี และนางวิสาขาเมคารมาตาได้ทราบข่าวว่าภิกษุผู้ก่อความวิวาทนั้นกำลังเดินทางมา จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามถึงวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้ก่อความวิวาท พระผู้มีพระภาคได้แสดงวิธีปฏิบัติต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี 2 ฝ่าย

เมื่อภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทั้ง 2 ฝ่ายมาถึงพระเชตวัน พร้อมเพรียงกันระงับอธิกรณ์ในสำนักพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ได้ให้สงฆ์รับภิกษุผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรมเข้าหมู่แล้วทำสังฆสามัคคี โดยการประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยบัญญัติทุติยกรรมวาจา ต่อจากนั้นให้ทำอุโบสถยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง

เหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในกรณีนี้สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 3.5

3.4.4 ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย

จากการศึกษาพระวินัยปิฎก สามารถยกตัวอย่างให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและคลี่คลายความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายพอสังเขป ดังในกรณีศึกษาเรื่องการบวชให้กับโจรที่หนีคดีอาญา ในพระวินัยปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 หัวข้อที่ 682-683 หน้า 30-31

ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นระหว่างภิกษุณีกับฆราวาส แต่เหตุแห่งความขัดแย้งนั้นเนื่องมาจากกฎหมายบ้านเมืองที่บัญญัติไว้แล้ว เพราะภิกษุณีถูกลั่นทาให้การอุปสมบทให้กับนางโจรที่เคยเป็นภรรยาของเจ้าลิจฉวี ซึ่งตามประเพณีสมัยนั้น เมื่อใครก็ตามเข้าไปบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ไม่สามารถจะจับกุมได้ จึงเป็นเหตุให้ขัดต่อกฎหมาย กล่าวคือผู้กระทำผิดไม่ได้รับการลงอาญา

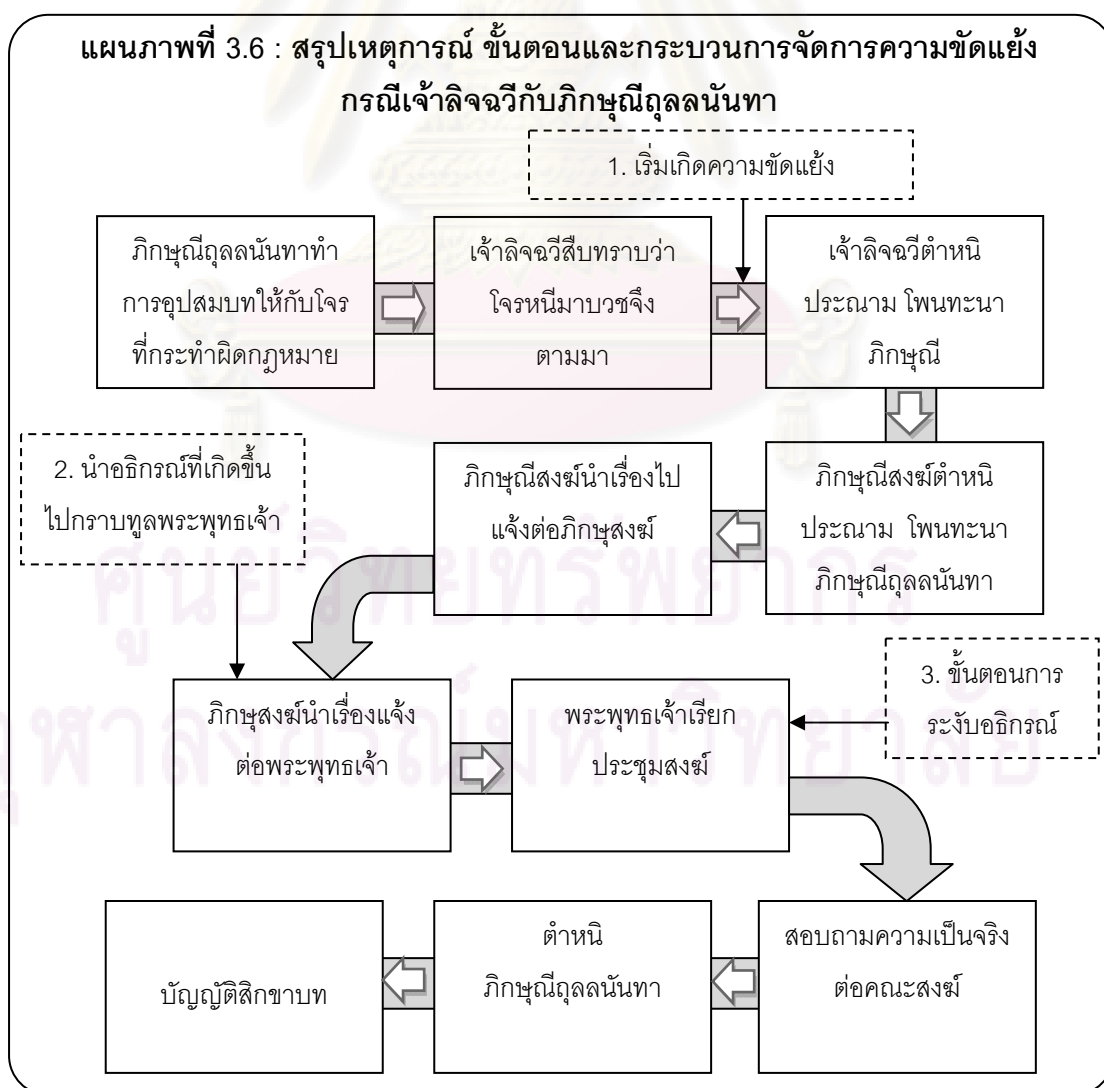
ตามกฎหมาย เมื่อเจ้าลิจฉวีสี่พบพานางโจรหนีเข้ามาบวชและรู้ว่าตนทำอะไรกับนางโจรไม่ได้ จึงโกรธภิกษุณีอุลลันทาที่บวชให้โจรผู้หนีอาญาแผ่นดิน ดั่งข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

ครั้งนั้น เจ้าลิจฉวีนั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีจึงบวชให้สตรีผู้เป็นโจรเล่า”

(วิ.ภิกษุณี. 3/ 682/ 30)

ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินเจ้าลิจฉวีตำหนิ ประณาม โพนทะนาภิกษุณีอุลลันทา จึงนำเรื่องกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามถึงความจริงทั้งหมด และบัญญัติสิกขาบท

เหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในกรณีนี้สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 3.6

3.4.5 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

จากการศึกษาพระวินัยปิฎก สามารถยกตัวอย่างให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่นพอสังเขป ดังในกรณีศึกษาว่าด้วยการกล่าวเท็จ เรื่องพระหัตถกศากยบุตร ในพระวินัยปิฎก ภาษาไทย เล่ม 2 หัวข้อที่ 1-2 หน้า 185-186

พระหัตถกศากยบุตร ผู้เป็นนักไต่वाที่ ได้ไปไต่वाที่กับเดียรถีย์ ซึ่งก็คือนักบวชนอกศาสนา เมื่อไปไต่वाที่กันแล้วพระหัตถกศากยบุตรพูดไปวนมา หาความจริงไม่ได้ จนเป็นเหตุให้เดียรถีย์เหล่านั้นตำหนิ ประณาม โพนทนา ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ในพระหัตถกศากยบุตรเมื่อเจรจากับพวกเรา จึงปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ นัดหมายแล้วทำให้คลาดเคลื่อนเล่า”

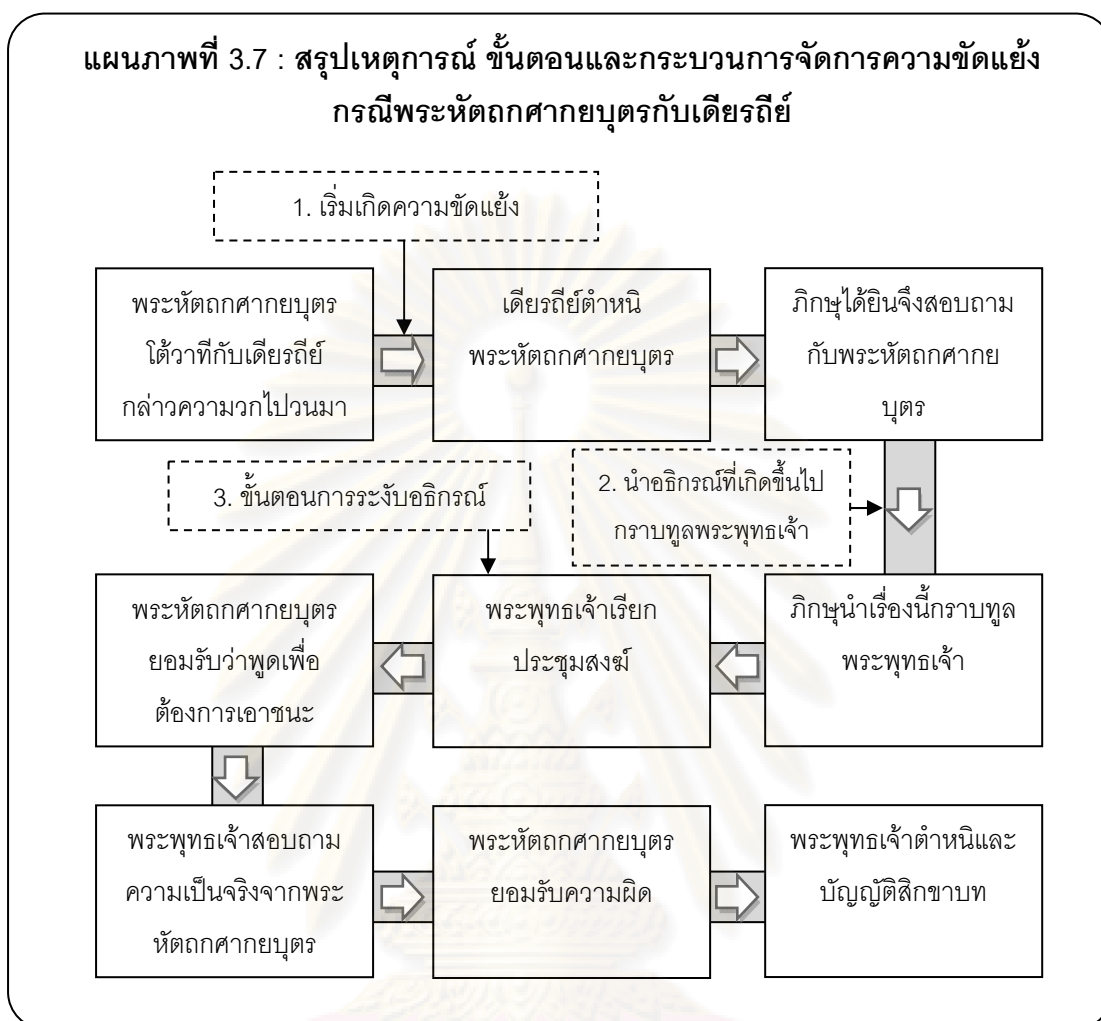
(วิ.มหา. 2/1/185)

เมื่อมีภิกษุได้ยินจึงเข้ามาสอบถามยังพระหัตถกศากยบุตร ได้ความว่าที่พูดไปเพียงเพื่อต้องการเอาชนะเท่านั้น บรรดาภิกษุผู้มักน้อยเมื่อได้ยินดังนั้นก็พากันกล่าวตำหนิ ประณาม โพนทนา แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ จากนั้นพระองค์ทรงสอบถามกับพระหัตถกศากยบุตรถึงข้อเท็จจริง ซึ่งพระหัตถกศากยบุตรก็ยอมรับตามความเป็นจริงนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท

เหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในกรณีนี้สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 3.7

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 3.7 : สรุปเหตุการณ์ ขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้ง
กรณีพระหัตถกศากยบุตรกับเดียรถีย์

การศึกษาถึงการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก พบว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะบัญญัติสิกขาบทไว้เพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติสำหรับการดำเนินชีวิตของภิกษุสงฆ์ เมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งหรือเหตุการณ์ไม่ดีงามเกิดขึ้นในสังฆมณฑล พระองค์จะทรงเป็นผู้จัดการความขัดแย้งและบัญญัติสิกขาบท หรือระเบียบวิธีปฏิบัติสำหรับจัดการความขัดแย้งหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น ถ้ามีเหตุการณ์ไม่ดีงาม หรือความขัดแย้งที่เข้าข่ายเรื่องที่ยกบัญญัติสิกขาบทแล้วเกิดขึ้นอีก และเกิดในขณะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ พระองค์จะทรงบัญญัติอนุบัญญัติเพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติให้กับคณะสงฆ์ หลังจากมีสิกขาบทและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ แล้ว ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดละเมิดสิกขาบทหรือระเบียบปฏิบัตินั้น ก็มีความผิด และคณะสงฆ์ก็ดำเนินการลงโทษได้ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ทันที

จากการศึกษาพบว่าเหตุการณ์ และการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้ามี 3 ขั้นตอนหลัก คือขั้นตอนการเกิดอภิภรณ์ ขั้นตอนที่มีผู้กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ และขั้นตอนการระงับอภิภรณ์

เมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น เรียกว่า “ขั้นของการเกิดอภิภรณ์” ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 5 ลักษณะ คือ 1.ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ชรราวาสหรือกลุ่มชรราวาส 2.ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ 3. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย 4.ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย 5.ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น พบสาเหตุความขัดแย้ง 5 ประการ คือ 1.ความขัดแย้งด้านข้อมูล 2.ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ 3.ความขัดแย้งด้านค่านิยม 4.ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และ5.ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ได้มีผู้นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 3 กรณี คือ 1.ภิกษุผู้เห็นเหตุการณ์นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า 2.ภิกษุผู้กระทำผิดหรือสงสัยว่าตนกระทำผิดนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า 3.พระพุทธเจ้าเห็นเหตุการณ์ด้วยตัวของพระองค์เอง

และเมื่อพระพุทธเจ้าทราบเรื่องแล้ว พระองค์จะทรงระงับอภิภรณ์ โดยในขั้นของการระงับอภิภรณ์พบทั้งกรณีที่พระพุทธเจ้าเรียกประชุมสงฆ์และไม่เรียกประชุมสงฆ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าจะทรงสอบถามหาข้อเท็จจริง โดยพระองค์จะทรงสอบถามข้อเท็จจริงจากคณะสงฆ์ผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย จะมีเพียงบางกรณีที่เมื่อคณะสงฆ์แจ้งเรื่องอภิภรณ์ต่อพระองค์ และพระองค์พิจารณาแล้วว่าไม่เหมาะสมไม่สมควรแก่สมณเพศ พระองค์ก็จะทรงบัญญัติสิกขาบททันที โดยไม่สอบถาม

หลังจากพิจารณาแล้วพระพุทธเจ้าจะทรงมีขั้นตอนในตำหนิและตรัสโทษต่าง ๆ ตลอดจนแสดงธรรมีกถาสั่งสอน จากนั้นพระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทหรือลงโทษ (นิคคหกรรม) ก็แล้วแต่กรณี ถ้าเป็นกรณีที่กระทบกระเทือน หรือพระองค์พิจารณาแล้วจะทำให้สังคมสงฆ์เสียหายมากก็จะมีกรลงโทษ ซึ่งในการการลงโทษมีบางกรณีที่พระองค์จะทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดก่อนอภิภรณ์จึงถือวาระงับ ส่วนกรณีที่บัญญัติสิกขาบทอย่างเดียวถือว่าอภิภรณ์ได้ระงับตั้งแต่บัญญัติสิกขาบทแล้ว

ไม่ว่ากระบวนการจัดการความขัดแย้งในแต่ละกรณีจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป แต่เป้าหมายของพระผู้มีพระภาคคือความสงบสุขของสังคมสงฆ์ ซึ่งพระองค์ทรงตระหนักและพิจารณาได้ตรงต่อแล้วว่าการจัดการความขัดแย้งที่พระองค์ทรงปฏิบัติ และหลักการที่พระองค์ทรง

วางไว้จะเป็นแนวทางที่ดีสำหรับการป้องกันและการจัดการความขัดแย้ง เพื่อความสมานฉันท์ใน
สังคมสงฆ์และสังคมวงกว้างต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก” มุ่งตอบโจทย์การวิจัยว่า “ในพุทธศาสนามีแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างไร” ซึ่งมีประเด็นที่ทำการศึกษาดังนี้ 1.แนวคิด และลักษณะสำคัญในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก 2.ข้อจำกัดในการนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้จัดการความขัดแย้ง 3.การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน 4.ข้อจำกัดของการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้ากับการนำไปใช้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีผลการศึกษาดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 แนวคิด และลักษณะสำคัญในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก

เมื่อศึกษาลงรายละเอียดในพระไตรปิฎก พบว่ามีการกล่าวถึงการป้องกันและจัดการความขัดแย้งไว้อย่างน่าสนใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1.พุทธศาสนา: การจัดการความขัดแย้งด้วยเหตุผลและปัญญา 2.พระวินัย: กระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้ง 3.สังฆกรรม: กระบวนการเชื่อมร้อยสังฆมสังฆ์เพื่อป้องกันและจัดการความขัดแย้ง 4.หลักธรรม: แนวทางเพื่อจัดการความขัดแย้งอย่างแท้จริง 5.คุณสมบัติของผู้โจทก์ ผู้ถูกโจทก์ และผู้วินิจฉัยอธิการณ์: องค์ประกอบสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง 6.พุทธานุภาพในการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า

4.1.1 พุทธศาสนา: การจัดการความขัดแย้งด้วยเหตุผลและปัญญา

4.1.1.1 การสถาปนาพุทธศาสนาเพื่อลดความขัดแย้ง

พุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางการแบ่งแยกของชนชั้น ก่อนพระพุทธเจ้าทรงออกผนวช พระองค์ทรงทอดพระเนตรคนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เห็นผู้คนที่แข่งขันแย่งชิงเบียดเบียนกัน หมกมุ่นมัวเมาอยู่ในความสุข ไม่คิดถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของใคร ดำรงชีวิตอยู่อย่างปราชัยของวัตถุ ใช้ชีวิตอย่างไร้สาระ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นชนชั้นต่ำก็ถูกเอารัดเอาเปรียบ มีความเป็นอยู่อย่างลำบาก เดือดร้อน พระองค์เห็นความทุกข์ ความไม่เท่าเทียมกันเช่นนี้จึงทรงออกผนวช หาวีธีจัดการความทุกข์ ความเหลื่อมล้ำ และความขัดแย้งเหล่านี้

พระองค์ได้ทรงชักจูงคนชั้นสูงจำนวนมากให้ละความมั่งมีศรีสุข ออกบวชเพื่อศึกษาหลักธรรมให้เข้าถึงธรรมะของพระองค์ หลังจากนั้นพระองค์ก็เชิญชวนให้ผู้ออกบวชร่วมทำงานอย่างเสียสละอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ด้วยการจาริกไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงคนทุกชั้นวรรณะ ทำให้สามารถจัดการแก้ไขปัญหาสังคมได้ในระดับหนึ่ง เช่น ผู้ที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนานั้นไม่ว่าจะเกิดในวรรณะใด เข้ามาบวชแล้วก็มีสิทธิเสมอกันทั้งสิ้น ทำให้ความขัดแย้งระหว่างวรรณะลดลง

อีกทั้งพระองค์ยังมุ่งเน้นไปที่การทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อสังคมส่วนรวม ลดการเบียดเบียนกัน ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ตั้งแต่ครั้งแรกที่ส่งสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

(วิ.ม. 4/32/39)

ในการจาริกไปของภิกษุนั้น มุ่งไปที่การสั่งสอนให้ประชาชนใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิต พระองค์ทรงพยายามล้มล้างความเชื่อถืองมงายในเรื่องพิธีกรรมอันเหลวไหลต่าง ๆ โดยเฉพาะการบูชาตัณหา ด้วยการสอนย้ำถึงผลเสียหายและความไร้ผลของพิธีกรรมเหล่านั้น ทั้งนี้เพราะยึดถือพิธีเหล่านั้น ทำให้คนมัวแต่คิดหวังพึ่งเหตุปัจจัยภายนอก ทำให้คนกระหายทะยานและคิดหมกมุ่นในผลประโยชน์ทางวัตถุ เพิ่มพูนความเห็นแก่ตน ไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ทำให้คนคิดหวังแต่เรื่องอนาคต จนไม่คิดปรับปรุงปัจจุบัน อีกทั้งทรงสอนย้ำหลักการให้ทาน ให้เสียสละแบ่งปันและสงเคราะห์กันในสังคม และพยายามสอนให้หักล้างระบบความเชื่อถือเรื่องวรรณะ ที่นำเอาชาติกำเนิดมาเป็นเครื่องขีดกั้นจำกัดสิทธิและโอกาสทั้งในทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ ทรงตั้งคณะสงฆ์ที่เปิดรับคนจากทุกวรรณะให้เข้าสู่ความเสมอภาคกัน

ความเสมอภาคกันนี้นำไปสู่การลดความขัดแย้งในสังคม เพราะเมื่อเสมอภาคกันแล้ว ก็ย่อมมีข้อเอาวัดเอาเปรียบกันน้อยลง ความขัดแย้งจึงลดลง ไม่เฉพาะลดความขัดแย้งจากเรื่องระบบวรรณะ แต่พระองค์ทรงลดความขัดแย้งระหว่างเพศลงและให้สิทธิสตรีเช่นเดียวกับบุรุษ โดยการให้สตรีเข้ามาศึกษาหลักธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอน ไม่ว่าจะเข้ามาในรูปแบบของภิกษุณี

สามเณรี หรืออุบาสิกา เพราะสภาพความเป็นอยู่ในสังคมสมัยพุทธกาล สิทธิของสตรีในการศึกษาอบรมทางจิตใจได้ถูกศาสนาพระเวทค่อย ๆ จำกัดแคบเข้ามาจนปิดตายไป (พระธรรมปิฎก, 2546ก.)

4.1.1.2 เหตุผลและปัญญา: หลักของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างมาตั้งแต่พุทธกาล โดยการจัดการความขัดแย้งนั้นพระองค์จะทรงใช้เหตุผลเป็นหลัก คำเนื้ถึงความถูกต้อง ความอยู่ได้แห่งสงฆ์ ความรักษาไว้ซึ่งศรัทธาที่สาธุชนมีต่อพุทธศาสนา จะเห็นว่าท้ายที่สุดแห่งการพิจารณาความแต่ละครั้งพระองค์จะทรงแจ้งว่ามีเหตุผลอะไรที่พระองค์จะต้องบัญญัติสิกขาบท ดังพุทธดำรัสที่ทรงดำรัสก่อนบัญญัติสิกขาบท ซึ่งพบอยู่ทั่วไปในพระวินัยปิฎกว่า

“การกระทำเช่นนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำให้คนเลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็กลายเป็นอื่นไป”

นอกจากนี้ก่อนพระพุทธเจ้าจะบัญญัติสิกขาบท พระองค์ทรงแสดงเหตุผลก่อนว่าเหตุใดจึงต้องบัญญัติสิกขาบท ซึ่งการยกเหตุผลก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ทำให้ผู้กระทำผิดและคณะสงฆ์ยอมรับในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ และมีใจน้อมที่จะปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

เหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักเหตุผล โดยใช้การทดลองด้วยพระองค์เองเพื่อนำผลจากการทดลองนั้นมาบัญญัติสิกขาบท คือกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงทดสอบการห่มผ้าเพื่อคลายความหนาวในเวลากลางคืน พระองค์เห็นภิกษุห่มผ้าจีวรกันพระรุ้งพระรัง จึงคิดที่จะกำหนดเกณฑ์ในเรื่องผ้าขึ้นมา ทั้งนี้พระองค์ทรงทดสอบด้วยพระองค์เองว่าผ้าที่ผืนจึงจะเหมาะสม ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ดังความว่า

“สมัยนั้น เป็นยามค่ำคืนที่หนาวเหน็บในฤดูหนาวอยู่ในช่วงเดือน 3 เดือน 4 พระผู้มีพระภาคทรงห่มจีวรผืนเดียว ประทับนั่งอยู่กลางแจ้งตลอดราตรี ขณะที่น้ำค้างตกแต่ไม่ทรงหนาว เมื่อปฐมยามผ่านไปทรงรู้สึกหนาว ทรงห่มจีวรผืนที่ 2 จึงไม่ทรงหนาว เมื่อมัชฌิมยามผ่านไป ทรงรู้สึกหนาว ทรงห่มจีวรผืนที่ 3 จึงไม่ทรงหนาว เมื่อปัจฉิมยามผ่านไป ยามรุ่งอรุณแห่งราตรีอันเป็นเบื้องต้นแห่งความสดชื่น ทรงรู้สึกหนาว ทรงห่มจีวรผืนที่ 4 จึงไม่ทรงหนาว แล้วทรงพระดำริ

ว่า “กุลบุตรในธรรมวินัยนี้ที่เป็นคนมีปกติหนาว กลัวความหนาว อาจครองชีพออยู่ได้ด้วยผ้า 3 ผืน อย่างกระนั้นเลย เราควรกำหนดเขตแดน ควรกำหนดกฎเกณฑ์ในเรื่องผ้า เราควรอนุญาตผ้า 3 ผืนแก่ภิกษุทั้งหลาย”

(วิ.ม. 5/346/215)

จากข้อความนี้เห็นได้ชัดเจนว่าสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตนั้น พระองค์ทรงทดลองให้เห็นผลจริงก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบท เป็นการใช้เหตุผลคู่กับปัญญาอย่างแท้จริง พระองค์มิได้กล่าวให้ภิกษุหรือฆราวาสเชื่อและมงายอยู่กับความศรัทธาเพียงอย่างเดียว พระองค์ทรงให้ใช้ศรัทธาคู่กับเหตุผลและปัญญาเสมอ

4.1.2 พระวินัย: กระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้ง

4.1.2.1 พระวินัย คืออะไร

ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1 (2539) ให้ความหมายของพระวินัยปิฎก ว่าหมายถึงประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจรรย์การศึกษา และอภิสมาจาริกาศึกษา อาทิพรหมจรรย์การศึกษา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบพบัญญัติ หรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณาเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาติโมกข์

ส่วน อภิสมาจาริกาศึกษา หมายถึงหลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

ดังนั้น อาทิพรหมจรรย์การศึกษาและอภิสมาจาริกาศึกษาทั้ง 2 ส่วนรวมกัน เรียกว่า “พระวินัย”

พระวินัยนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีก

4.1.2.2 ต้นเหตุของการบัญญัติพระวินัย

ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ 1 ถึงพรรษาที่ 11 พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แน่นอน เพราะภิกษุสงฆ์ล้วนมีวัตรปฏิบัติดีงาม ศีลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปาติโมกขสังวรศีล” จัดเป็นจาริตตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่าง que พระพุทธเจ้าทรงประพุดติปฏิบัติมา ในระยะที่ยังไม่มีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ใน 20 พรรษาแรกนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน

ในพรรษาที่ 12 ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่ม 1 ว่า

“ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน”

(วิ.มหา. 1/21/13)

พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยะนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอริยบุคคล ดังที่พระองค์ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า

“จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม⁴⁷ ในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปกติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น... สารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริง ในภิกษุ 500 รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน”

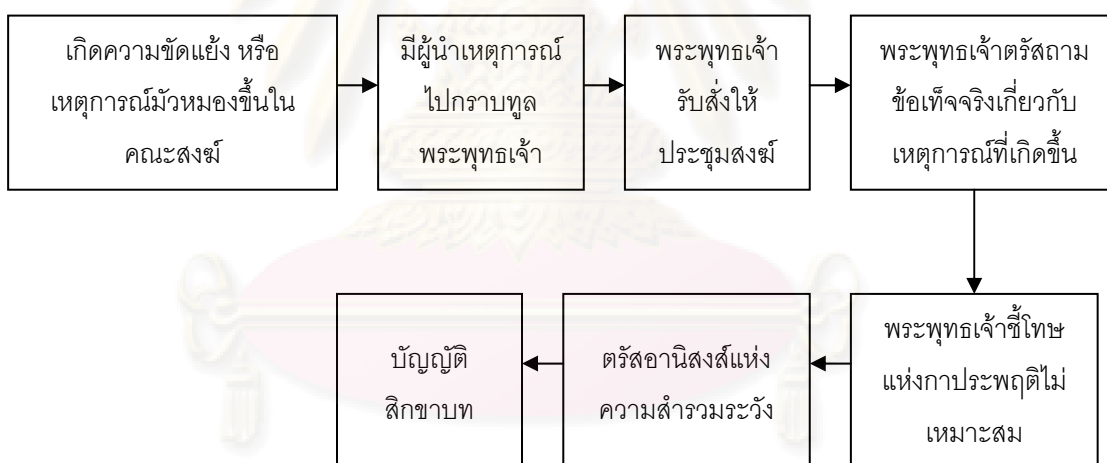
(วิ.มหา. 1/21/13)

⁴⁷ อาสวัฏฐานิยธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะหรือความชั่วต่าง ๆ คือ การกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจงจำ เป็นต้น และความทุกข์ใจในอบายชนิดต่างๆ รวมทั้งการล่วงละเมิดสิกขาบทของพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ (ม.ม. 13/145/161)

ต่อมาหลังจากออกพระราชที่ 20 (วิ.อ. 1/31/216) แล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติ ปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารภเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ปามหาวัน กรุงเวสาลี การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกและทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ตั้งงามขึ้นในคณะสงฆ์

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนคือ เมื่อเกิดเรื่องมัวหมองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับ แล้วทรงชี้โทษแห่งการประพฤตินั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวัง แล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิด เรียกว่า **ปรับอาบัติ**⁴⁸ (ขั้นตอนการบัญญัติสิกขาบทสามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 4.1)

แผนภาพที่ 4.1 : กระบวนการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า

(อัจฉริยา ธีรศิริโชติ, 2553)

คำว่า อาบัติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน ต้องอาบัติปาราชิก

⁴⁸ คำว่า “อาบัติ” แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท (วิ.มหา.1/บทนำ[8])

อาบัติมี 7 กอง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์จัจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ
ทุกภาสิต

อาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ

อาบัติสังฆาทิเสสมิโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรม คือประพฤติวัตร
อย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้

ส่วนอาบัติ 5 กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้า
ภิกษุด้วยกัน ดังที่เรียกว่าปลงอาบัติ จึงจะพ้นจากอาบัติเหล่านี้

บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตรา เรียกว่า **สิกขาบท** แปลว่าข้อที่
ต้องศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมี 227 สิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี 311 สิกขาบท
สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

ในการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยและทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์
ทุกกึ่งเดือน ถือเป็นพุทธวิธีที่ชาญฉลาดมาก เพราะเป็นการป้องกันมิให้บรรพชิตทั้งหลายลืม
สิกขาบทต่าง ๆ ที่ตนจะต้องปฏิบัติ อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าพระองค์เห็นความสำคัญและความ
จำเป็นของพระวินัยอย่างมาก

4.1.2.3 ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของพระวินัย

พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชใน
พระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหิชาศัย ต่างจิตต่างใจ
หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวาย
ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัยก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงาม
นำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้
นานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม
ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า

“พระพุทธเจ้ากุกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ
ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ...เวทัลละ⁴⁹
ของพระพุทธเจ้า 3 พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการ

⁴⁹ สุตตะ เคยยะ...เวทัลละ รวมเรียกว่า “นวัคคัสตถุศาสน์” คือ ส่วนประกอบ 9 อย่างที่เป็นคำสอนของ
พระพุทธเจ้า (พระพรหมคุณาภรณ์, 2546)

แสดงปาติโมกข์ เมื่อสิ้นพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อต่างโคตร ต่างชาติวรรณะได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์⁵⁰ ดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้บานาพรรณกองอยู่บนแผ่นดินกระดาน เอาด้ายร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้”

(วิ.มหา. 1/19/11)

ข้อนี้แสดงว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังจะเห็นได้ว่าพระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 1 ได้ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อนทั้งนี้ เพราะท่านเห็นว่า พระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎกบันทึกว่า “พระวินัยจัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็ชื่อว่ายังดำรงอยู่ ดังนั้นจึงขอสังคายนาพระวินัยก่อน”

สำหรับจุดมุ่งหมายของพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแถลงก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อนั้นมีอยู่ 10 ประการ คือ

- 1) เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์
- 2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- 3) เพื่อกำราบคนหน้าด่านไม่รู้จักกาย
- 4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- 5) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน
- 6) เพื่อบำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง
- 7) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- 8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- 9) เพื่อความดำรงมั่นแห่งสังฆธรรม
- 10) เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น

(วิ.มหา. 1/20/37)

⁵⁰ คำว่า “พรหมจรรย์” ในที่นี้หมายถึง ศาสนา (วิ.อ. 1/18/189)

ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้าว่าการบัญญัติวินัยข้อที่ 1 และ 2 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์ ข้อ 3 และ 4 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ข้อ 5 และ 6 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชีวิต ข้อ 7 และ 8 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ข้อ 9 และ 10 เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

จุดมุ่งหมายเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นให้เกิดความดีงามและประโยชน์สุขของสังคมเป็นอย่างมาก อีกทั้งการบัญญัติสิกขาบทยังเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำที่ดี ทำให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมสงฆ์และสังคมโดยรวม เพราะวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติพระวินัยได้เน้นชัดเจนอยู่แล้วว่าเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบันและภายหลังก

4.1.2.4 กระบวนการลงโทษทางพระวินัยหลังจากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท

กระบวนการลงโทษทางพระวินัย คือ ขั้นตอนในการลงโทษแก่บุคคลโดยใช้พระวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลงโทษด้วยการปรับอาบัติ และการลงนิคคหกรรม

ในครั้งแรกที่ยังไม่ได้มีการบัญญัติสิกขาบทนั้น พระพุทธเจ้าทรงจัดการความขัดแย้ง โดยบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเพื่อป้องกันมิให้ความขัดแย้ง หรือเหตุการณ์ไม่ดีงามที่ไม่เหมาะสมกับสมณเพศเกิดขึ้นอีก แต่เมื่อสิกขาบทถูกบัญญัติขึ้นมาแล้ว สิกขาบทจึงเป็นตัวจัดการความขัดแย้งในตัวเอง กล่าวคือถ้าเป็นการละเมิดบทบัญญัติข้อห้าม ภิกษุผู้ละเมิดย่อมต้องอาบัติตามสมควรแก่กรณีโดยไม่ต้องมีใครมากล่าวโทษ ซึ่งถือเป็นมาตรการขั้นที่ 1 ในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมสงฆ์ แต่ในบางกรณีหลังจากที่ปรับโทษแล้ว ยังต้องมีกระบวนการสังฆกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

กฏนิคคหกรรม ปริวาสกรรมเพื่อการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส และวิธีการระงับอิทธิฤทธิ์ที่เรียกว่าอิทธิณสมถะ ถือเป็นมาตรการขั้นที่ 2 ที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาแต่ละอย่างของสงฆ์ให้เด็ดขาดและเพื่อประคับประคองศรัทธาของชาวบ้านผู้ถวายความอุปถัมภ์

จากการศึกษาถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก พบว่าในพระวินัยปิฎก แสดงให้เห็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบของสงฆ์ เช่น การประชุมพิจารณาแก้ปัญหาในกรณีใด ๆ ก็ตาม จะมีการประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญมากก็จะประกาศครั้งเดียว เรียกว่า “ญัตติกรรมวาจา” ถ้าเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุดก็จะประกาศให้ทราบ 1 ครั้ง แล้วประกาศซ้ำเพื่อขอมติอีก 3 ครั้ง เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมวาจา”

นอกจากนี้เนื้อหาบางตอนยังแสดงให้เห็นกระบวนการยุติธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างหลักวิชาการของชาวโลกกับหลักพระธรรมวินัย เช่น ตอนที่ว่าด้วย “เยภุยยสิกา” วิธีระงับอธิกรณ์โดยถือตามเสียงข้างมาก กล่าวคือ ในการดำเนินงานเรื่องใดก็ตาม เมื่อมีความเห็นขัดแย้งไม่ลงรอยกัน พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตให้ลงคะแนนเสียงโดยการจับสลากในเบื้องต้น ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นประธานในการจับสลากไว้ว่า ต้องเป็นผู้ไม่ลำเอียง เพราะความชอบ เพราะความชัง เพราะความหลง เพราะความกลัว และต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในวิธีการจับสลากเป็นอย่างดี (วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 1 หัวข้อ 202 หน้า 318)

ดังนั้นกระบวนการลงโทษทางพระวินัย จึงแบ่งเป็น 2 ประการ คือ

1) **กระบวนการลงโทษด้วยการปรับอาบัติ** คือ ขั้นตอนการลงโทษแก่บุคคลในสังคมสงฆ์ที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยสงฆ์ กล่าวคือ ในเบื้องต้นเมื่อบุคคลในสังคมสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดวินัยสงฆ์แต่ละสิกขาบทแล้ว พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้นั้นด้วยการปรับอาบัติ 7 อย่าง⁵¹ คือ 1.ปาราชิก 2.สังฆาทิเสส 3.อุลลัจฉัย 4.ปาจิตตีย์ 5.ปาฏิเทสนียะ 6.ทุกกฏ 7.ทุพภาสิต ซึ่งอาบัติทั้ง 7 อย่างนั้นมีโทษหนักเบาต่างกัน กล่าวคือ อาบัติปาราชิกมีโทษหนักที่สุด ภิกษุผู้ล่วงละเมิดแล้วไม่สามารถแก้ไขได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทำให้ขาดจากความเป็นพระภิกษุทันที แม้จะขออุปสมบทอีกในภายหลังก็ไม่ทรงอนุญาต ได้แก่ อาบัติเนื่องจากเสพเมถุน ลักขโมยฆ่ามนุษย์ และอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน ส่วนอาบัติอื่นนอกจากอาบัติปาราชิกนั้น เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้วก็สามารถแก้ไขได้ด้วยขั้นตอนแห่งพระวินัย กล่าวคือ อาบัติสังฆาทิเสส ถึงแม้จะมีโทษหนักออกจากอาบัติปาราชิก แต่ก็ยังสามารถแก้ไขได้ โดยที่ผู้ล่วงละเมิดจะต้องประพฤติวุฒฐานวิธี⁵² ตามที่พระวินัยกำหนดจึงจะพ้นได้ ส่วนอาบัติที่เหลือ 5 อย่าง คือ อุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต มีโทษเบา ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องแสดงอาบัติต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือต่อหน้าสงฆ์จึงจะทำให้พ้นจากอาบัติเหล่านี้ได้

2) **กระบวนการลงโทษด้วยการลงนิคคกรรม** คือ นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนล่วงละเมิดสิกขาบทด้วยการปรับอาบัตินี้แล้ว พระองค์ยังทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคคกรรม⁵³ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการลงโทษอีกอย่างหนึ่ง ที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องข่ม ก้าวร้าว หรือลงโทษแก่ภิกษุที่ประพฤติละเมิดพระวินัย โดยทรงวาง

⁵¹ วิ.ป. (บาลี) 8/271/205, 8/271/362

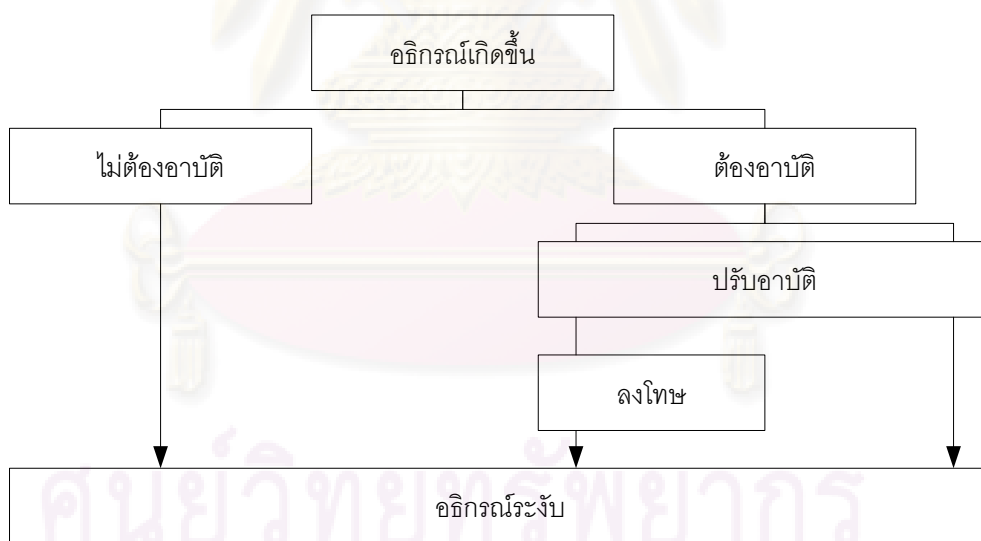
⁵² วุฒฐานวิธี คือระเบียบเป็นเครื่องออกจากอาบัติ หมายถึงระเบียบวิธีปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้จะเปลื้องตนจากอาบัตินั้นขึ้นสังฆาทิเสส; มีทั้งหมด 4 อย่าง คือ บริวาส มานัต อัมภาน และปฏิกัสนา (พระธรรมปิฎก, 2546ข.)

⁵³ วิ.จ. 6/1-74/1-152, 205-211/320-326, 238/361-362, 7/336-338/180-185, 265-268/44-49

กฎเกณฑ์การลงโทษแบบต่าง ๆ ตามสมควรแก่ความผิด ถือว่าเป็นมาตรการลงโทษขั้นที่ 2 หลังจากที่ทรงอนุญาตให้ลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืน ประพฤติละเมิดวินัยสงฆ์แต่ละสิกขาบทหรือข้อห้ามอื่นใดตามสมควรแก่กรณีแล้ว แต่ภิกษุนั้นยังมีความประพฤติเสียหาย ละเมิดพระวินัย หรือพฤติกรรมที่ประพฤตินั้นร้ายแรงเกินกว่ามาตรการขั้นที่ 1 คือการปรับอาบัติจะใช้ได้ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคคหกรรมได้อีกตามสมควรแก่ความผิด นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงนิคคหกรรมแก่ฤหัสถ์ได้ คือ ลงนิคคหกรรมโดยวิธีปัตตนิกุชชนกรรม คือ การคว่ำบาตร ในกรณีที่ฤหัสถ์มุ่งทำลายสังคมาสงฆ์ให้เสียหาย

กระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ดังนี้ ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว ถ้ามีอธิกรณ์เกิดขึ้น จะมีวิธีการระงับอธิกรณ์โดยไม่ต้องอาบัติและต้องอาบัติ คือ เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นแล้ว ภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ไม่ต้องอาบัติ อธิกรณ์ก็ระงับได้ หรือเมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นแล้ว ภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ต้องอาบัติ อธิกรณ์จึงจะระงับ ดังจะแสดงตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.2 : แสดงภาพโดยรวมของระบบอธิกรณ์

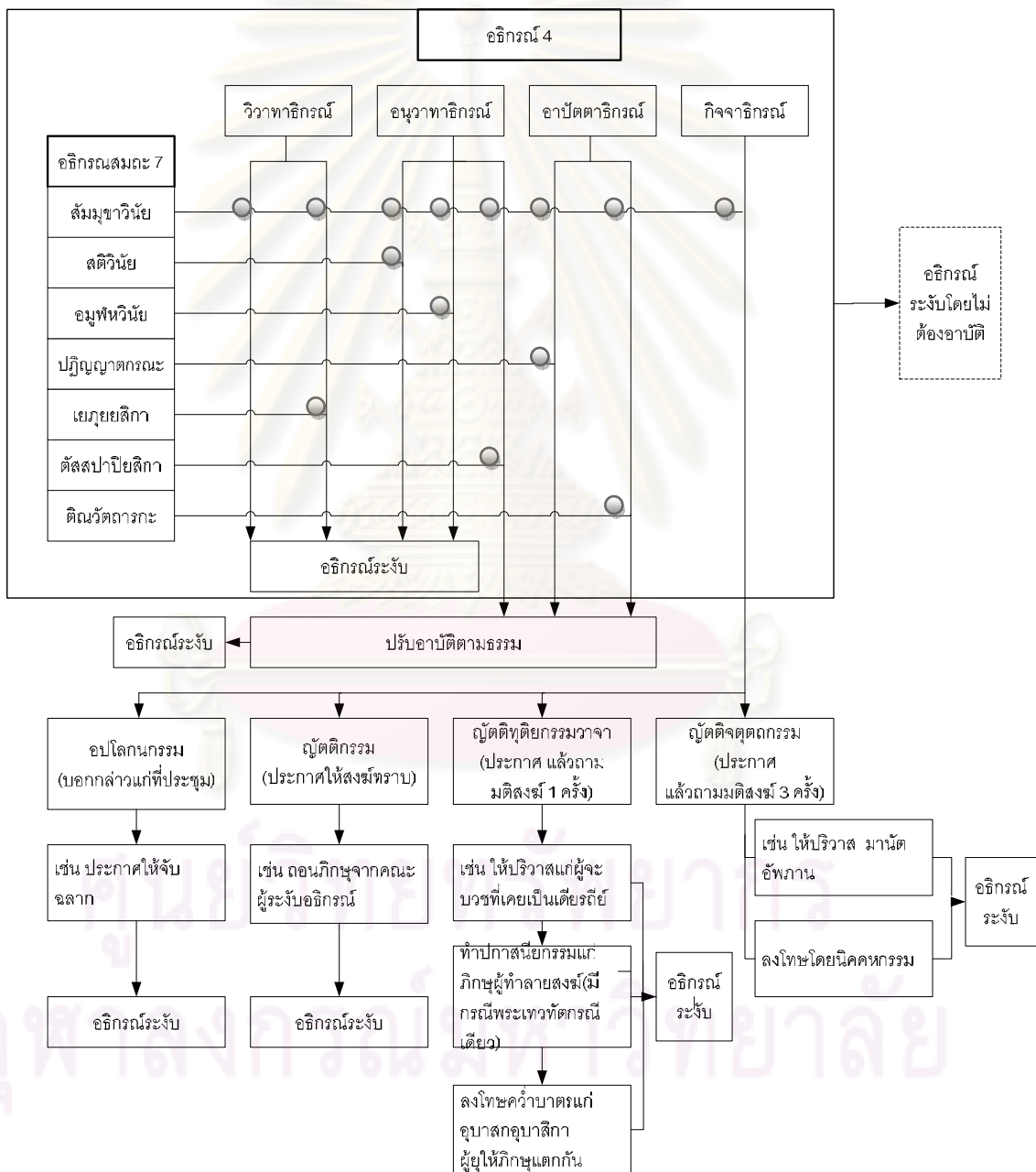

(อัจฉรียา ธีรศิริโชติ, 2553)

จากแผนภาพสรุปได้ว่าเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้น จะระงับอธิกรณ์ได้โดยการไม่ต้องอาบัติ และต้องอาบัติ ในกรณีการต้องอาบัติ ถ้าเกิดอธิกรณ์แล้ว ภิกษุต้องอาบัติ ก็ปรับอาบัติตามธรรมเนียม (ขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของพฤติกรรมที่ก่อ) อธิกรณ์จึงระงับ หรือในบางกรณีถ้าภิกษุมีความประพฤติเสื่อมเสียต่อคณะสงฆ์มาก เมื่อปรับอาบัติแล้วก็มี การลงโทษ อธิกรณ์จึงระงับ

อริกรณที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระวินัยปิฎก มี 4 ประเภท อีกทั้งทรงแสดงวิธีการระงับอริกรณที่เรียกว่า อริกรณสมณะ ไว้อีก 4 ประเภท ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.3 : สรุปวิธีการทางสงฆ์เพื่อจัดการกับอริกรณ 4 ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

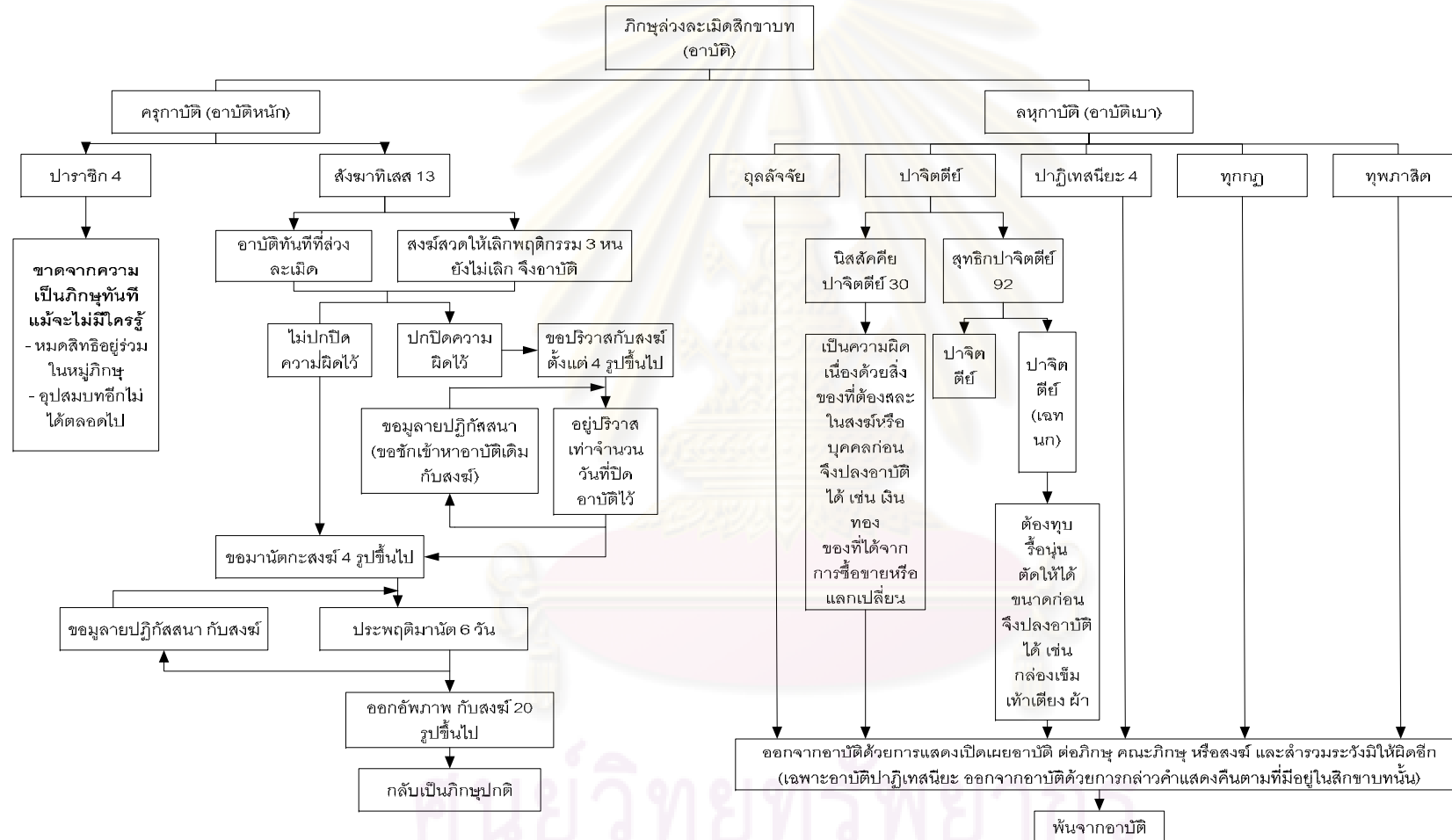
(พระมหาบุญเลิศ สุวรรณีโน และคณะ, 2547)

เมื่ออธิกรณเกิดขึ้นก็ต้องระงับด้วยวิธีที่เรียกว่า “อธิกรณสมณะ 7” ตามแผนภาพข้างต้น อธิกรณจึงจะระงับ แต่อธิกรณบางประเภทไม่สามารถระงับด้วยอธิกรณสมณะอย่างเดียวนได้ ต้องมีการปรับอาบัติด้วย อธิกรณจึงจะระงับ ในการปรับอาบัตินั้น จะหนักเบาแล้วแต่พฤติกรรมที่ได้ประพฤติปฏิบัติ โดยพระพุทธรเจ้าได้ทรงวางแนวทางในการปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทไว้ดังแผนภาพที่ 4.4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 4.4 วิธีการปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบท

(พระมหาบุญเลิศ สุานทีนุโน และคณะ, 2547)

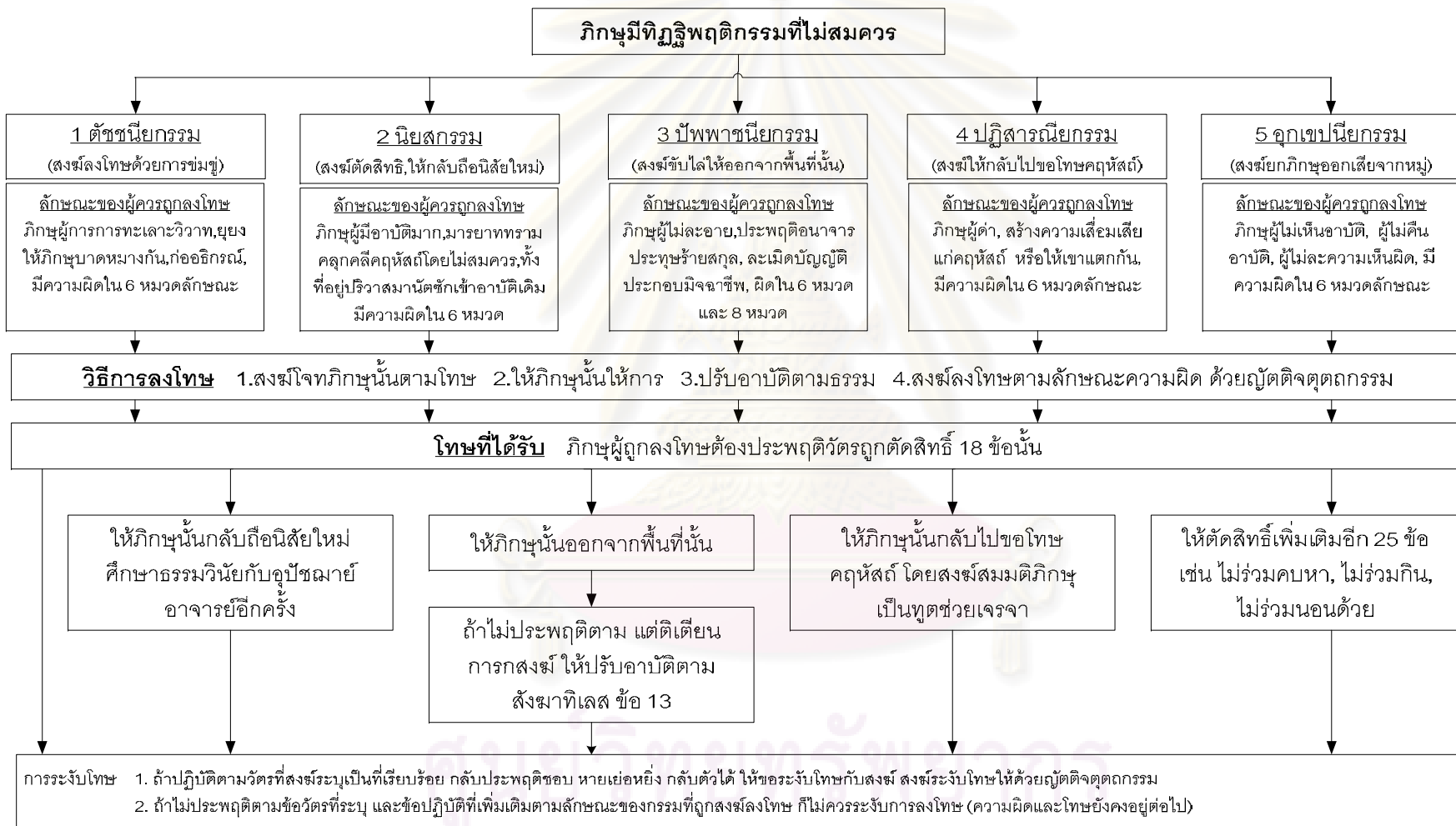

นอกจากนี้อิทธิกรณบางประเภทอย่างกิจจาธิกรณจะต้องระงับโดยวิธีการที่เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรม” (ดูแผนภาพที่ 4.3 ประกอบ) ซึ่งการลงนิคคกรรม หรือการลงโทษ เป็นวิธีการหนึ่งของ “ญัตติจตุตถกรรม” โดยการลงนิคคกรรมแต่ละประเภทจะแตกต่างกันไปตามสาเหตุของการกระทำ ดังแผนภาพที่ 4.5

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 4.5 วิธีการลงนิคดกรรมเพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น

(พระมหาบุญเลิศ สุานทินโน และคณะ, 2547)

ในพระวินัยนั้น พระพุทธเจ้าได้วางหลักเกณฑ์ วิธีประพฤติปฏิบัติตนเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีงาม หรือความขัดแย้งขึ้น นอกจากพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นจะเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของภิกษุแล้ว ยังเป็นการป้องกันการกระทำผิดอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าพระวินัยมีลักษณะสำคัญหลายประการ

4.1.2.5 ลักษณะสำคัญของพระวินัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปลักษณะสำคัญของพระวินัยได้ดังนี้

4.1.2.5.1 เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของภิกษุ

พระวินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของภิกษุ ทั้งในเรื่องของมารยาท ความเป็นอยู่ที่ดีงาม เป็นข้อปฏิบัติเพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ เพราะในช่วงแรกของสังคมสงฆ์นั้น มีแต่ภิกษุผู้ประพฤติดีงาม ไม่มีผู้ก่อความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์ พระองค์จะทรงบัญญัติวินัยขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้นภายในคณะสงฆ์เท่านั้น ถือได้ว่าเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอีก แต่ทั้งนี้มิได้ป้องกันการกระทำผิดซ้ำเฉพาะตัวผู้กระทำผิดฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่เป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของบรรพชิตในพุทธศาสนาทั้งหมดด้วย คือไม่ให้ถือพฤติกรรมนั้นเป็นเยี่ยงอย่าง และให้เห็นว่าพฤติกรรมนั้นไม่สมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

4.1.2.5.2 รักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นนั้น นอกจากจะป้องกันการกระทำผิดซ้ำแล้ว ยังเป็นการรักษาศรัทธาของฆราวาสผู้นับถือพุทธศาสนาไว้ให้คงเดิมอีกด้วย เนื่องจากพฤติกรรมของภิกษุที่เป็นเหตุให้พระองค์บัญญัติพระวินัยนั้นเป็นเรื่องที่ทำให้ฆราวาสไม่ศรัทธา ไม่เลื่อมใส เป็นพฤติกรรมที่ภิกษุไม่ควรจะประพฤติปฏิบัติ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าการดำรงอยู่ของพุทธศาสนานั้นนอกจากจะอาศัยภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรีแล้ว ยังต้องอาศัยอุบาสกอุบาสิกา อีกด้วย

4.1.2.5.3 คำนึ่งถึงส่วนรวม

พระวินัยก็เป็นเสมือนกฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับสังคมสงฆ์ไม่ว่าพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ที่ร้อยกี่พันปี พระวินัยก็ยังคงเป็นกฎหมายที่ผู้ที่เข้ามาร่วมอาศัยอยู่ในสังคมสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติตาม ถึงกระนั้นพระพุทธเจ้าก็ยังอนุญาตให้สงฆ์คล้อยตามกฎเกณฑ์ของบ้านเมือง ดังพระพุทธพจน์ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” (วิ.ม. 4/186/295)

อีกทั้งในการบัญญัติสิกขาบทบางสิกขาบทที่เกี่ยวเนื่องกับกฎเกณฑ์ของบ้านเมือง พระองค์จะทรงบัญญัติโดยให้ความสำคัญและสอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองด้วย เช่น เรื่องพระธนิยกุมภการบุตรลักไม้ของพระราชาน ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระพุทธเจ้าไปรับสั่งถามภิกษุผู้เคยเป็นผู้พิพากษาว่า “พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพมคธ จับโจรได้แล้ว ประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง ด้วยอัตราโทษตามมูลค่าทรัพย์สินที่โจรกรรมมาเท่าไร” แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทให้เท่ากับมูลค่าทรัพย์สินนั้น (วิ.มหา.1/88/78)

จากข้อความทั้งสองข้อความทำให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยโดยคำนึงถึงส่วนรวม มิได้ทำให้สังคมสงฆ์อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นการเชื่อมโยงสังคมภายนอกกับสังคมสงฆ์เข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ขัดกับกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในภายหลัง ถือเป็นกำบังป้องกันความขัดแย้งที่รอบคอบและชาญฉลาดของพระพุทธเจ้า และยังมิทำให้ผู้นับถือพุทธศาสนาสับสนและประพฤติดัดกันเอง เนื่องจากถ้าพระวินัยบัญญัติอย่างหนึ่ง สังคมภายนอกมีกฎระเบียบ กฎหมายอีกอย่างหนึ่ง จะเป็นที่ยอมรับได้ว่าเป็นบรรพชิต หรือผู้นับถือพุทธศาสนาประพฤติดัดกันกับระเบียบกฎหมายของบ้านเมือง ส่งผลให้อาจจะเกิดความขัดแย้งลูกกลม หรือมีข้อครหาที่ไม่สิ้นสุด

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นการคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมไว้อย่างหนักแน่น เมื่อภิกษุกระทำการไม่ดีไม่งามขึ้น สมควรจะบัญญัติสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์ สอบสวนผู้กระทำผิดได้ความสมจริงแล้ว จะทรงชี้โทษของการกระทำนั้นว่า ไม่เป็นไปเพื่อปสาทะคือความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่จะทำให้เกิดความไม่เลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกกลายเป็นอื่นไป แล้วตรัสแถลงประโยชน์ที่มุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการบัญญัติสิกขาบท จึงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ขึ้นไว้ ข้อความที่ว่าไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส นั้น แสดงความคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและของผู้อื่น ประโยชน์สุขของส่วนรวมอย่างแรกก็คือ ความดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชนที่เรียกว่าสงฆ์ เพราะความมั่นคงของสงฆ์และพุทธศาสนาต้องอาศัยศรัทธาของประชาชน ประโยชน์สุขสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ประโยชน์สุขของประชาชนหรือชาวบ้านผู้เลื่อมใสและจะเลื่อมใสนั่นเอง เพราะปสาทะคือความเลื่อมใส ความผ่องใส หรือความโปร่งสบายของจิตใจ เป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งเกื้อกูลแก่จิตใจ เป็นปัจจัยแห่งความสุข เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงเทศนาอธิบายแต่ละครั้ง พระองค์ทรงค่อย ๆ สอนเตรียมพื้นจิตใจและปัญญาของผู้ฟังให้พร้อมขึ้นไปทีละขั้น ๆ จนผู้นั้นมีจิตที่สบาย

นุมนวล เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงแสดงอริยสัจ 4⁵⁴ การที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพฤติดีงาม จึงมิใช่เพื่อมุ่งประโยชน์แก่ตน แต่ต้องมุ่งเพื่อประโยชน์สุขของสงฆ์และชาวบ้านที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังวัตถุประสงค์ของวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแถลงไว้ก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ ซึ่งมีอยู่ 10 ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว โดยวัตถุประสงค์เหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์ที่เน้นความดีงามและประโยชน์สุขของสังฆมเป็นอย่างมาก และจะเห็นได้ชัดว่าการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในภายหลังและความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นกับสังฆมสงฆ์

4.1.2.5.4 เป็นวิธีการ และกระบวนการในการป้องกันและจัดการความขัดแย้ง

ไม่ใช่เพียงแต่จะมีสิกขาบทที่เป็นข้อห้ามต่าง ๆ ในพระวินัยพระพุทธองค์ยังได้บัญญัติวิธีการ กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งไว้ด้วย อย่างในเรื่องของการลงและการระงับนิคคหกรรม วิธีปฏิบัติตนต่อผู้กระทำผิด กระทั่งข้อปฏิบัติของผู้โจทก์ (ผู้ฟ้องร้อง) จำเลย และผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ (ผู้ตัดสินคดี) พระองค์ได้ทรงวางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้ครอบคลุมทุกเรื่อง และเป็นต้นแบบของการจัดการความขัดแย้งที่ดี อย่างในเรื่องของคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ พระองค์ก็ทรงวางไว้ว่าผู้ที่จะมาเป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ได้สิ่งสำคัญที่สุดคือต้องมีศีลไม่ต่างพร้อย แสดงให้เห็นว่าพระองค์เน้นให้ภิกษุพิจารณาตนเองก่อนที่จะไปพิจารณาผู้อื่น ถ้าตนเองยังประพฤติผิดแล้วไปวินิจฉัยตัดสินผู้อื่น ก็ไม่สมเหตุผล และไม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่น

การบัญญัติพระวินัยมิใช่เพียงแต่เพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นขณะนั้นเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นไปที่การนำพระวินัยมาป้องกันความขัดแย้งและปัญหาที่จะเกิดขึ้นภายหลังอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกันหลายวิธี ตามความเหมาะสมกับความผิด และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงหลีกเลี่ยงความรุนแรง และทรงบัญญัติให้ขอความเห็นจากสงฆ์ก่อนจะตัดสินลงโทษ โดยสงฆ์ต้องมีความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจะลงโทษได้ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล และให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของทุกคน ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับกระบวนการสังฆกรรม

⁵⁴ ดู วินัยปิฎก.4/26/30, 29/35, 36/44, 58/67; 5/2/4, 65/85; 7/250/107 (เนื้อความเหมือนกันทุกแห่ง ต่างแต่บุคคล)

4.1.3 สังขกรรม: กระบวนการเชื่อมร้อยสังคมสงฆ์เพื่อป้องกันและจัดการความขัดแย้ง

4.1.3.1 สังขกรรม คืออะไร

สังขกรรม คือ งานของสงฆ์ กรรมที่คณะสงฆ์พึงทำ กิจที่คณะสงฆ์จะพึงกระทำ ร่วมกัน จะกระทำเพียงรูปเดียว หรือสองรูป สามรูป ไม่ได้เพราะถือว่าเป็นกิจของคณะสงฆ์ทั้งหมด ซึ่งจะใช้สงฆ์จำนวนกี่รูปนั้นก็สุดแท้แต่กรรมที่สงฆ์พึงกระทำ เช่น การบวชพระ ต้องใช้สงฆ์ 5 รูป 10 รูป หรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับพระวินัยบัญญัติไว้

4.1.3.2 มูลเหตุแห่งสังขกรรม หรือสาเหตุที่ทำให้เกิดสังขกรรม

4.1.3.2.1 **ภิกษุมิมากขึ้น** กล่าวคือจากความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่งผลให้มีคนเข้ามาบวชจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ทั้งบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี รวมทั้งผู้ที่ต้องเข้ามาอยู่ในหมู่คณะก่อนบวชเพื่อฝึกหัดตนอย่างลึกซึ้งมาอีกทั้งผู้ที่เข้ามาบวชนั้นมาจากหลากหลายวรรณะซึ่งเป็นการแบ่งชนชั้นทางสังคม ซึ่งแต่ละวรรณะนั้นก็มีความเชื่อคติตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิต แนวคิด ทัศนคติที่แตกต่างกัน การจะให้ภิกษุอยู่ร่วมกันได้นั้นจึงต้องพึงสังขกรรม

4.1.3.2.2 **มีพุทธประสงค์ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ** การบริหารคณะสงฆ์ที่มีจำนวนมากขึ้น ทั้งการจัดการเรื่องความเป็นอยู่ การรับคนเข้าสู่หมู่คณะหรือการบวช การสั่งสอนให้ความรู้ รวมถึงการจัดการความขัดแย้งพระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้คณะสงฆ์ร่วมกันจัดการกับปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น เพื่อให้สงฆ์เกิดความสามัคคี ประองดองกัน ในหมู่คณะ

4.1.3.3 ประเภทของสังขกรรม

สังขกรรมแต่ละประเภทมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความสำคัญและความจำเป็นของแต่ละประเภท การจัดประเภทของสังขกรรมให้หลักของจำนวนผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ ซึ่งเรื่องใดที่สำคัญมากก็ใช้จำนวนภิกษุเข้าร่วมประชุมมาก เรื่องใดมีความสำคัญลดหลั่นกันลงมาก็ใช้ภิกษุเข้าร่วมประชุมลดหลั่นลงมาเช่นเดียวกัน สังขกรรมสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท⁵⁵ ดังนี้

⁵⁵ (วิ.ป. 8/482/701)

4.1.3.3.1 อปโลกนกรรม คือ การบอกกันในที่ประชุมสงฆ์เฉย ๆ ไม่ต้องทำในสีมา (อุโบสถ) ไม่สวดวัฏตี ไม่สวดอนุสาวนา⁵⁶ ไม่ต้องเข้าหัตถบาส⁵⁷ ไม่ต้องนำฉันท์ใช้กับเรื่องเล็ก ๆ ไม่สำคัญมาก เช่น การอปโลกนแจกอาหารในโรงฉัน การแจ้งการลงพรหมทัณฑ์⁵⁸ แก่ภิกษุ แบ่งออกเป็น 5 คือ

- 1) นิสสารณา คือ การขับไล่สามเณรผู้กล่าวตู่พุทธพจน์
- 2) โอสารณา คือ การรับเอาสามเณรผู้กล่าวตู่พุทธพจน์ ผู้ประพฤติดีแล้ว
เข้าหมู่
- 3) ภัณฑุกรรม คือ การขออนุญาตปลงผมแก่ผู้เตรียมตัวจะบวช
- 4) กัมมลักษณะ ประกาศนัดแจกอาหารในโรงฉัน

4.1.3.3.2 ญัตติกรรม ทำด้วยการตั้งญัตติ คือสวดประกาศ ต้องทำในสีมา ต้องนำฉันท์ ต้องเข้าหัตถบาส ต้องสวดวัฏตี แต่ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่ขึ้นจากอปโลกนกรรมเล็กน้อย เช่น การสวดพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน แบ่งออกเป็น 9 คือ

- 1) โอสารณา เรียกอุปสัมปทาเปชะผู้ถูกถามอันตราสิกขธรรมแล้วเข้าหมู่
- 2) นิสสารณา ประกาศถอนพระธรรมกถึกออกเสียจากการระงับอธิกรณ์
- 3) อุโบสถ แสดงพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน
- 4) ปวารณา เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เช่นการปวารณาออก
พรรษา
- 5) สมมติต่างเรื่อง สมมติตนหรือผู้อื่นเป็นผู้ถามอันตราสิกขธรรม
- 6) การให้ ให้คืนจีวรและบาตรเป็นต้นที่เป็นนิสสัคคีย์
- 7) ปฏิคคหะ รับอาบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์
- 8) ปัจจุกัฒณะ ประกาศเลื่อนปวารณาออกไป
- 9) กัมมลักษณะ ประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถการวินัย

⁵⁶ คำสวดประกาศ, คำประกาศความปรักษาและข้อตกลงของสงฆ์, คำขอมติ

⁵⁷ ปวงมือ คือที่ใกล้ตัวชั่วคราวหนึ่ง (นั่งตัวตรง) เหยียดแขนออกไปจับตัวอีกคนหนึ่งได้ ท่านว่าเท่ากับช่วงสองศอกคืบ (สองศอกกับหนึ่งคืบหรือสองศอกครึ่ง) วัดจากส่วนสุดด้านหลังของผู้เหยียดมือออกไป (เช่นถ้ายืน วัดจาก สันเท้า , ถ้านั่ง วัดจากสุดหลังอวัยวะที่นั่น) โดยนัยนี้ ท่านว่านั่งห่างกันได้ไม่เกิน 1 ศอก

⁵⁸ พรหมทัณฑ์ คือ การลงโทษ ของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ คือพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ว่า หากภิกษุใดว่ายากสอนยากก็ให้สงฆ์ประกาศห้ามมิให้พระสงฆ์อื่นคบหาสมาคมด้วย ห้ามพูดห้ามถาม ห้ามร่วมกินร่วมทาง จนกว่าผู้นั้นจะรู้สึกตัว

4.1.3.3.3 ญัตติทุติยกรรม มีสวด 2 หน คือ ต้องสวดญัตติ 1 หน และ ต้องสวดอนุสาวนา 1 หน ต้องทำในสีมา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม เช่น การคว่ำบาตร การ หงายบาตร แบ่งออกเป็น 7 คือ

- 1) นิสสารณา คือ คว่ำบาตร ประมาณคฤหัสถ์ผู้ให้ร้ายศาสนา
- 2) โอสารณา คือ หงายบาตร ถอนประมาณ ผู้เช่นนั้นอันประพฤติดีแล้ว
- 3) สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น
- 4) ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น
- 5) ประกาศถอน หรือเลิกอาณิสงส์กฐิน เป็นต้น
- 6) แสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ
- 7) กัมมลักษณะ ได้แก่ การสวดลำดับไปในการระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตร

ถาวรวินัย

4.1.3.3.4 ญัตติจตุตถกรรม มีสวด 4 หน คือ ต้องสวดญัตติ 1 หน และ ต้องสวดอนุสาวนา 3 หน ต้องทำในสีมาเท่านั้น ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มาก ๆ เช่น การอุปสมบท การ ออกอัฟฆาน แบ่งออกเป็น 7 คือ

- 1) นิสสารณา ได้แก่สงฆ์ทำกรรม 7 อย่าง มีตัชชะนียกรรม เป็นต้น แก่ภิกษุ
- 2) โอสารณา ได้แก่สงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับประพฤติดีแล้ว
- 3) สมมติ สมมติภิกษุให้สอนนางภิกษุณี
- 4) การให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต
- 5) นิคหะ คือ ปรับภิกษุผู้อยู่ปริวาสและมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก
- 6) สมณูภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ให้ดื้อรั้น ในการกระทำอันมิชอบ
- 7) กัมมลักษณะ ได้แก่ การอุปสมบท และอัฟฆาน แก่อัฟฆานารหิกษุ

4.1.3.4 ความสำคัญและจุดประสงค์ของสังฆกรรม

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญต่อสังฆกรรมเป็นอันดับต้น ๆ แม้จะรองจากการให้ความสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เพราะสังฆกรรมเป็นกระบวนการวิธีหนึ่ง ที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สังฆกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้บรรพชิตใน ศาสนามีโอกาสได้พูดคุย ปรึกษากันในทุก ๆ เรื่อง พระองค์จึงบัญญัติให้สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ ที่ภิกษุจะต้องทำ แม้เรื่องนั้นจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเรื่องใหญ่อันมีผลต่อชุมชนก็ตาม ใน พระไตรปิฎกมีข้อความที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการทำสังฆกรรมอยู่หลากหลายดังพุทธพจน์ที่ว่า

“พราหมณ์ทั้งหลาย⁵⁹ พวกเขาไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นูชาซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ นูชาซึ่งอุโบสถ พราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ เธอจงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้”

(วิ.มหา. 1/137/214)

บรรพชิตในพระพุทธศาสนาจึงต้องทำสังฆกรรมแม้จะไม่มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นเลยก็ ยังต้องทำสังฆกรรมที่เรียกว่าสวดปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน หรือ 15 วัน

ในการสวดปาฏิโมกข์นั้นโดยจุดประสงค์หลักคือการสาธยายพระวินัยที่มาในปาฏิโมกข์สังวรศีล 227 ข้อ (นิยมเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล 227) อันเป็นศีลที่ภิกษุจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดชีวิตการเป็นภิกษุ ในวันที่มีการสวดปาฏิโมกข์นั้น ภิกษุในอาวาสเดียวกันจะต้องมีการนัดแนะกันให้ดีในเรื่องของเวลา สถานที่ในการทำสังฆกรรม สถานที่นั้นจะต้องเป็นสถานที่ที่เงียบสงบปราศจากสิ่งรบกวนอื่นจะทำให้สังฆกรรมนั้นลุ่มได้ และต้องเป็นเขตพัทธสีมา นั่นก็คือในอุโบสถ

เมื่อพร้อมกันตามเวลาที่นัดหมายแล้ว ภิกษุจะเริ่มต้นโดยการแสดงอาบัติของตนต่อภิกษุรูปใดรูปหนึ่งหรือหลายรูป เพื่อให้ตนนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ จากนั้นจึงค่อยเริ่มสวดปาฏิโมกข์

การสวดปาฏิโมกข์นั้นแม้หลักสำคัญจะมีเพียงการสาธยายศีล 227 ข้อ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ความสำคัญหรือสิ่งที่ได้ตามมาก็คือ การที่ภิกษุในอาวาสได้มีโอกาสประชุมพบปะพูดคุยกันในทุก ๆ เรื่อง เพราะบางครั้งการจะหาโอกาสพบปะพูดคุยกันให้ครบทุกรูปในอาวาสก็ดูจะเป็นเรื่องยาก การสวดปาฏิโมกข์จึงเป็นเสมือนเวทีแสดงออกเวทีหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ภิกษุได้เข้ามาสู่ที่ชุมนุมอันพร้อมเพรียง ซึ่งความพร้อมเพรียงนี้เป็นสัญญาณที่ดีในเรื่องของความสามัคคีภายในหมู่คณะ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาอยู่มาได้ตราบเท่าทุกวันนี้

4.1.3.5 สังฆสามัคคี: แนวทางในการจัดการความขัดแย้ง

4.1.3.5.1 สังฆสามัคคีคืออะไร

สังฆสามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทส คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกันอย่าง

⁵⁹ พราหมณ์ทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงภิกษุชีณาสพ

สามัคคี ย่อมอยู่ผาสุกและความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ย่อมเป็นมูลเหตุแห่งความตั้งมั่น และความเจริญยั่งยืนแห่งพระศาสนา

พระพุทธเจ้าจะทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำสังฆสามัคคีเมื่อสงฆ์เกิดความแตกแยก หรือที่เรียกว่าเกิด “สังฆเภท⁶⁰” หรือ “สังฆราษี⁶¹” ขึ้นในสงฆ์ ดังตัวอย่างเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก เล่ม 5 โกสัมพิกขันธกะ เมื่อภิกษุสองรูปทะเลาะกัน เพราะภิกษุผู้ที่เกี่ยวข้องในพระวินัยเห็นว่าการเข้าห้องสุขา แล้วเหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะเป็นอาบัติ แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องในพระสูตรเห็นว่าไม่เป็นอาบัติ ความขัดแย้งลุกลามไปเมื่อความทราบถึงพระนิสิตของภิกษุทั้งสองฝ่าย และฝ่ายผู้เกี่ยวข้องในพระวินัยได้ลงอุกเขปนิยกรรมต่อฝ่ายผู้เกี่ยวข้องในพระสูตร พระพุทธเจ้าทรงทราบความที่ภิกษุทั้งสองฝ่ายทะเลาะวิวาทกัน แต่ภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่เชื่อฟังดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงทราบความที่พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี 2 ฝ่ายทะเลาะวิวาทกันอย่างนี้ จึงทรงแนะนำให้ทุกฝ่ายให้ความเชื่อถือต่อกันและกัน ควรแสดงอาบัติที่ตนมีอยู่ เพื่อระงับความบาดหมาง

ภิกษุชาวโกสัมพี 2 ฝ่ายนั้นไม่เชื่อฟังพระพุทธดำรัส กลับกระทำการอันเป็นไปเพื่อความแตกแยกมากยิ่งขึ้น กลุ่มสุดต้นตึกะทำอุโบสถ ทำสังฆกรรมภายในสีมา ส่วนกลุ่มวินัยธรทำอุโบสถ ทำสังฆกรรมภายนอกสีมาในอาวาสเดียวกันนั่นเอง”

(วิ.ม. 5/451/333)

จะเห็นว่าแม้จะเป็นเพียงความขัดแย้งที่เกิดจากสองฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องพระวินัย ก็ก่อให้เกิดความแตกแยก กระทั่งทั้งสองฝ่ายไม่ทำสังฆกรรมร่วมกัน

ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงวัตถุ 18 ประการที่ก่อให้เกิดความแตกแยก (วิ.ม. 5/468/362) อันเป็นลักษณะของอหัมมวาทีบุคคล⁶²ไว้ ดังนี้

⁶⁰ สังฆเภท ความแตกแห่งสงฆ์, การทำสงฆ์ให้แตกจากกัน (ข้อ 5 ในอนันตริยกรรม 5), กำหนดด้วยการไม่ทำอุโบสถปรวารณา และสังฆกรรมด้วยกัน

⁶¹ สังฆราษี คือ ความริ้วรานแห่งสงฆ์ คือ จะแตกแยกกัน แต่ยังไม่ถึงกับแยกทำอุโบสถปรวารณาและสังฆกรรมต่างหากกัน (พระธรรมปิฎก, 2546ข)

⁶² อหัมมวาที ผู้กล่าวสิ่งที่มีโทษธรรม, ผู้ไม่พูดตามหลักไม่พูดตามธรรม, ผู้พูดไม่เป็นธรรม, ผู้ไม่เป็นธรรมวาที (พระธรรมปิฎก, 2546ข)

- 1) แสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม
- 2) แสดงสิ่งที่เป็นธรรม ว่าเป็นธรรม
- 3) แสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย
- 4) แสดงสิ่งที่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย
- 5) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงภาษิตไว้ มิได้ตรัสไว้ว่าพระตถาคตทรง
ภาษิตไว้ ตรัสไว้
- 6) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงภาษิตไว้ ตรัสไว้ว่าพระตถาคตมิได้ทรง
ภาษิตไว้ ตรัสไว้
- 7) แสดงมรรยาทอันพระตถาคตมิได้ทรงประพฤติมา ว่าพระตถาคตทรง
ประพฤติมา
- 8) แสดงมรรยาทอันพระตถาคตทรงประพฤติมาแล้ว ว่าพระตถาคตมิได้
ทรงประพฤติมา
- 9) แสดงสิ่งที่พระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าอันพระตถาคตทรง
บัญญัติไว้
- 10) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้
- 11) แสดงสิ่งที่มีไช้อาบัติ ว่าเป็นอาบัติ
- 12) แสดงอาบัติ ว่าเป็นสิ่งมีไช้อาบัติ
- 13) แสดงอาบัติเบา ว่าเป็นอาบัติหนัก
- 14) แสดงอาบัติหนัก ว่าเป็นอาบัติเบา
- 15) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือ ว่าเป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- 16) แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือ ว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ
- 17) แสดงอาบัติชั่วหยาบ ว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ
- 18) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบ ว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

4.1.3.5.2 วิธีทำสังฆสามัคคีและกรรมวาจา

สังฆสามัคคี ทำโดยการประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา
ดั่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เล่ม 5 ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงทำสังฆสามัคคีอย่างนี้ คือ พวกภิกษุทั้งที่
เป็นไข้และไม่เป็นไข้พึงประชุมกันทุกรูป รูปไหนจะให้ฉันหะไม่ได้ จากนั้น

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความแบ่งแยกแห่งสงฆ์ การทำสงฆ์ให้เป็นต่าง ๆ กันได้มีแล้วเพราะเรื่องใด ภิกษุรูปนั้นผู้ต้องอาบัติถูกลงอุกเขปนียกรรม เห็นอาบัติและสงฆ์เรียกเข้าหมู่แล้ว ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว สงฆ์พึงทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องนั้น นี้เป็นญัตติ”

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความแบ่งแยกแห่งสงฆ์ การทำสงฆ์ให้เป็นต่าง ๆ กันได้มีแล้วเพราะเรื่องใด ภิกษุรูปนั้นผู้ต้องอาบัติ ถูกลงอุกเขปนียกรรม เห็นอาบัติและสงฆ์เรียกเข้าหมู่แล้ว สงฆ์ทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องนั้น ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการทำสังฆสามัคคีเพื่อระงับเรื่องนั้น ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง”

(วิ.ม. 5/475/369)

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการทำสังฆสามัคคีเป็นอย่างมาก เห็นได้จากพระองค์มีพระบัญชาให้ภิกษุทุกรูปเข้าร่วมประชุมกันโดยพร้อมเพรียง ไม่ให้ขาดแม้แต่รูปเดียว ไม่ว่าจะป็นไข้อยู่ก็ตามจะต้องมา และไม่อนุญาตให้มอบฉันทะให้ผู้อื่นมาแทน

สังฆสามัคคีจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญ เพื่อความเป็นหนึ่งของคณะสงฆ์ โดยพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า สังฆสามัคคีเป็นธรรมเอกที่เมื่อเกิดมีในโลกก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน

4.1.3.6 สรุปความสำคัญของสังฆกรรม

จะเห็นได้ว่าสังฆกรรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญ เนื่องจากสังฆกรรมเปรียบเสมือนการบริหารซึ่งถือมติของส่วนรวมเป็นใหญ่ กิจกรรมส่วนใหญ่ของคณะสงฆ์ต้องมีการสังฆกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะพระพุทธองค์เห็นว่าการอยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมการทำงานร่วมกัน หรือแม้แต่การตัดสินใจที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะป็นเรื่องราวของความขัดแย้งที่มีขึ้น เรื่องการกระทำผิดของภิกษุ ควรจะเป็นเรื่องที่สงฆ์ตัดสินใจร่วมกัน มิใช่เป็นเรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่จะมาตัดสินใจว่าผู้ใดผิดหรือถูกแต่เพียงผู้เดียว

พระพุทธเจ้าทรงแบ่งสังฆกรรมเป็น 4 ประเภทใหญ่ ซึ่งแต่ละประเภทมีความสำคัญและรายละเอียดแตกต่างกันไป อปโลกนกรรม จะใช้กับเรื่องเล็กน้อย ไม่สำคัญมาก ไม่ต้องทำในอุโบสถ เพียงแต่บอกกันในคณะสงฆ์เฉย ๆ ไม่ต้องสวดประกาศ เช่น เรื่องการรับสามเณรผู้กล่าวต่อพุทธพจน์เข้าหมู่ ญัตติกรรม เป็นเรื่องที่ใหญ่ขึ้นกว่าอปโลกนกรรม เช่น การประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ ต้องทำในอุโบสถ ต้องสวดประกาศ แต่ไม่ต้องขอมติจากคณะสงฆ์ ญัตติทุติยกรรม ต้องขอมติจากคณะสงฆ์ 1 ครั้ง เช่น การคว่ำบาตร ญัตติจตุตถกรรม ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มาก ๆ ต้องขอมติจากคณะสงฆ์ถึง 3 ครั้ง เช่น การลงนิคคกรรมแก่ภิกษุ จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงวางลำดับความสำคัญของกิจการภายในคณะสงฆ์ไว้เป็นลำดับ เรื่องใดสำคัญมาก จำนวนภิกษุผู้ทำสังฆกรรมก็จะมากขึ้นไปด้วย อย่างเรื่องที่เป็นการผิดร้ายแรงต่อคณะสงฆ์ต้องขอมติจากคณะสงฆ์ถึง 4 ครั้ง เพื่อย้ำว่าเรื่องนั้นสำคัญ และเพื่อให้สงฆ์แน่ใจว่าได้ตัดสินใจถูกต้องแล้ว

นอกจากนี้สังฆกรรมยังเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ภิกษุได้พบปะ ถามข้อสงสัยของตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติต่าง ๆ ให้ได้สอบถามความเป็นอยู่ของกันและกันเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองกัน อีกทั้งยังเป็นการให้ภิกษุได้แสดงอาบัติที่ตนได้ทำไว้ เพื่อให้ตนบริสุทธิ์ และทบทวนพระธรรมวินัยซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ภิกษುದำรงตนอยู่ในสมณเพศได้อย่างไม่มีข้อกล่าวหา ไม่ประพฤติดอกนอกหล่นนอกทางนอกคำสั่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เพื่อให้มีศีลครบถ้วนสมกับเป็นนักบวชในพุทธศาสนาที่คนทั่วไปให้ความนับถือและเลื่อมใสศรัทธา เมื่อมีการทบทวนสิกขาบทต่าง ๆ เป็นการป้องกันมิให้ภิกษุหลงลืมในข้อปฏิบัติของตน ป้องกันความขัดแย้งและข้อครหาที่จะเกิดขึ้นได้ทั้งภายในคณะสงฆ์เองและความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นกับฆราวาส

ในการทำสังฆกรรมถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งขัดแย้งขึ้นมาท่ามกลางสงฆ์ มติของสงฆ์นั้นจะถือเป็นโมฆะทันที ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงยึดมติทั้งหมดเป็นสำคัญ มิใช่มติของเสียงข้างมาก เช่น ถ้ามีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งกระทำผิด สงฆ์จะร่วมกันตัดสินว่าภิกษุรูปนั้นผิดหรือไม่ ถ้ามีภิกษุรูปใดรูปหนึ่งภายในคณะสงฆ์ทำการตัดสินมีความเห็นแย้งกับภิกษุที่เหลือ ก็ต้องนำมตินั้นกลับไปพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องที่แท้จริงตามหลักที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้

สังฆกรรมในหมู่สงฆ์นั้นนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่มีความเรียบง่าย แต่แฝงไปด้วยประสิทธิภาพในการป้องกันและจัดการความขัดแย้ง สมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะประยุกต์ใช้รูปแบบที่มีอยู่เพื่อปรับใช้ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

4.1.4 หลักธรรม: แนวทางเพื่อจัดการความขัดแย้งอย่างแท้จริง

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่บังเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ในโลกนี้ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งสอนให้มนุษย์มีหลักที่พึงทางใจ และมีแนวทางการ

ประพจน์ปฏิบัติที่จะทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า

จากการศึกษาในพระวินัยปิฎก พบหลักธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่มีลักษณะสำคัญ 6 หัวข้อธรรม สามารถจัดกลุ่มของหลักธรรมเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้ไกลเกลี้ย ได้แก่ อคติ 4 และ โยนิโสมนสิการ 2) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้เสียหาย ได้แก่ อภัยทาน 3) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้กระทำผิด ได้แก่ กุศลมูลและอกุศลมูล ทิริ โอตตปปะ และ ปปัญจะ(กิเลส 3)

4.1.4.1 กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้ไกลเกลี้ย

4.1.4.1.1 อคติ 4

ในการจัดการความขัดแย้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับความยุติธรรมเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงตรัสถึงอคติ 4 ไว้ในเรื่องของการโจท ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“การถึงอคติ(ความลำเอียง)มี 4 อย่าง คือ 1. ลำเอียงเพราะชอบ 2. ลำเอียงเพราะชัง 3. ลำเอียงเพราะหลง 4. ลำเอียงเพราะกลัว
ภิกษุผู้มีศีลตั้งามประกอบด้วยองค์ 4 ย่อมสมานสงฆ์ที่แตกกันแล้วให้สามัคคีกัน คือ 1. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ 2. ไม่ลำเอียงเพราะชัง 3. ไม่ลำเอียงเพราะหลง 4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว”

(วิ.ป. 8/324/460)

และพระองค์ทรงตรัสถึงอคติ 4 ไว้ในเรื่องขององค์ประกอบของผู้ควรรับอธิกรณ์ด้วย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 ควรรับอธิกรณ์ องค์ 5 คือ 1. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ 2. ไม่ลำเอียงเพราะชัง 3. ไม่ลำเอียงเพราะหลง 4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว 5. เป็นพหูสูต”

(วิ.ป. 8/457/649)

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับการโจทและการวินิจฉัยเพื่อรับอธิกรณ์อย่างมาก เพราะถ้าบุคคลผู้ทำการโจทและผู้วินิจฉัยอธิกรณ์มีอคติแล้ว การตัดสิน

คติความที่เกิเกิดขึ้นจะเกิดความไม่เป็นธรรม เป็นเหตุให้บุคคลไม่เลื่อมใส ไม่เคารพกัน อีกทั้งยังอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นเพราะความมีอคติ

อคติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด ความลำเอียง มี 4 ประการ คือ 1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก 2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง 3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง 4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (พระธรรมปิฎก, 2546ก.)

1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน คือ ทำให้เสียความยุติธรรม เพราะลุ่มหลงแก่ความรักใคร่ชอบใจ เช่น คนที่ตนรักทำความผิดสมควรจะลงโทษก็ไม่ลงโทษ หรือ คนที่ตนรักไม่สมควรจะได้รับการยกย่องก็ยกย่อง เป็นต้น

2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน คือ ทำลายความยุติธรรมเพราะลุ่มหลงแก่ความเกลียดชัง

3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง คือ ทำอะไรไปให้เสียความยุติธรรม เพราะความโง่เขลาของตนเอง เช่น ผู้ใหญ่ตัดสินลงโทษผู้น้อยโดยที่ยังมิได้ไต่สวนหรือสอบสวนความผิด ขาดความรอบคอบ การตรวจสอบ ทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้น้อย

4) ภยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว คือ ความกลัวจะมีภัยมาถึงตัว จึงไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยยุติธรรม เช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านกฎหมายเห็นคนทำผิดกฎหมายสมควรจับกุม ก็ไม่จับกุม เพราะคิดว่าผู้ทำผิดนั้นเป็นคนมีอำนาจ กลัวว่า เมื่อเขาไม่พอใจอาจลงโทษแก่ตนได้

อคตินี้ถือว่าเป็นอกุศลกรรมบถอย่างหนึ่ง แสดงถึงการขาดปัญญาพิจารณา ขาดการใช้เหตุผลไตร่ตรองก่อนที่จะตัดสินใจลงไป

4.1.4.1.2 โยนิโสมนสิการ

พระพุทธเจ้าทรงให้แนวทางหรือวิธีคิดที่ดี มีหลักเกณฑ์ เป็นขั้นเป็นตอนไว้ให้สามารถคิดได้ถูกต้องแยกแยะ คิดอย่างมีเป้าหมายไม่เลื่อนลอย มีเหตุผลสามารถเชื่อมโยงได้ว่าเหตุผลนั้นมาจากอะไรและผลเป็นอย่างไร

แม้แต่การสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาภายในสังคมก็เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาเหตุผลแล้วพบว่ากฎระเบียบข้อนั้นๆ อาจจะส่งผลเสียได้ในบางกรณี เพราะฉะนั้นในกรณีที่อาจจะส่งผลเสียนั้นก็จำเป็นต้องพิจารณาโดยแยกแยะอีกครั้งว่าควรจะแก้ไขกฎเกณฑ์หรือยอมผ่อนปรนหรือไม่ เพื่อให้สังคมสามารถอยู่ได้ด้วยความสุข ในวินัยปิฎกพบว่าพระพุทธเจ้าทรงแก้ไขสิกขาบทบางสิกขาบทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่จำเป็น บางสิกขาบทพระพุทธเจ้าก็เพิ่มเติม

บทบัญญัติให้เข้มข้นมากขึ้น แต่ในบางสิกขาบทพระพุทธเจ้าก็ลดความเข้มข้นลง โดยถือเอาความจำเป็นเป็นหลัก เช่นในข้อความที่ว่า

“ลุงกำลังป่วยอยู่ในกองทัพ นิมนต์ท่านมา ลุงปรารถนาให้ท่านมาเยี่ยม” ภิกษุหนึ่งได้มีความคิดดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุไม่พึงไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ นี้ลุงของเราป่วยอยู่ในกองทัพ เราจะพึงปฏิบัติอย่างไรดีเล่า ภิกษุทั้งหลายนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ไปในกองทัพได้เมื่อมีเหตุผลเช่นนั้น” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”

(วิ.มหา. 2/312/452)

จากข้อความในเรื่องข้างต้น จะเห็นว่าแม้สิกขาบทจะบัญญัติไว้แล้ว แต่ถ้าพิจารณาโดยแยกคายจากเหตุปัจจัยแล้ว เห็นว่าแก่นสาระของสิกขาบทนี้มีไว้เพื่ออะไร ผลจะเป็นอย่างไรถ้ายังบังคับใช้โดยไม่คำนึงถึงเหตุปัจจัยอื่น เมื่อพิจารณาจากเหตุผลทั้งหมดดีแล้ว สังคมก็จะมีความสุข

4.1.4.2 กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้เสียหาย

4.1.4.2.1 อภัยทาน

อภัยแปลว่า การไม่เป็นภัย ไม่มีภัย ทาน คือ การให้ อภัยทานเมื่อแปลรวมจึงหมายถึงการให้ความไม่มีภัย หรือให้ความปลอดภัยต่อผู้อื่น แม้ผู้อื่นจะกระทำผิด พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้อภัย เพื่อจะได้ไม่จองล้างจองผลาญกันทั้งในภพนี้และภพหน้า การให้อภัยเป็นการเชื่อมจิตใจของผู้ให้ไปสู่กระแสธรรมอื่นๆ ตามมา เช่น การลดโทสะ (ความโกรธ) ในพระวินัยปิฎกพบอภัยทานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง ดังพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าทรงประทานต่อเจ้าลิจฉวีว่า

“เอาเถิด การที่ท่านได้ทำความผิดเพราะความโง่เขลา เบาปัญญาที่ได้ใส่ความพระทัฬหะมัลลบุตรด้วยศีลวิบัติที่ไม่มีมูล เพราะเหตุ

ที่เห็นความผิดเป็นความผิดแล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ซ่อนเรารับ เพราะการ
ที่บุคคลเห็นความผิดเป็นความผิดแล้ว แก้ไขให้ถูกต้องและสำรวจต่อไป
นี่เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ”

(วิ.จ. 7/226/48)

ผู้ที่ให้อภัยแก่ผู้อื่นนอกจากใจของตนเองเป็นสุขแล้ว ยังทำให้ผู้อื่นเป็น
สุขด้วย แม้ศัตรูที่เคยเกลียดชังกันก็ยิ่งพ่ายแพ้หน้าใจผู้ให้อภัยทาน

4.1.4.3 กลุ่มหลักกรรมสำหรับผู้กระทำผิด

4.1.4.3.1 กุศลมูล-อกุศลมูล

กุศลมูล คือรากเหง้าของกุศล, ต้นเหตุของกุศล, ต้นเหตุของความดี 3 อย่าง
คือ 1.อโลภะ ไม่โลภ คือการบริจาคทาน 2. อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย มีจิตเมตตา 3.อโมหะ ไม่
หลง ใช้ปัญญาในการพิจารณา

ส่วนอกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศล, ต้นเหตุของอกุศล, ต้นเหตุของ
ความชั่ว มี 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ

กุศลมูลก่อให้เกิดการกระทำที่ดี การกระทำที่เป็นไปในทางที่ดี ส่วน
อกุศลมูลก่อให้เกิดความประพฤติที่เสียหาย ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ดังที่ปรากฏ
ในพระวินัยปิฎกว่าอกุศลมูล 3 เป็นมูลเหตุแห่งวิวาทาธิกรณ์ และอนุวาทาธิกรณ์ คือเมื่อภิกษุมี
อกุศลมูล 3 เป็นที่ตั้ง มีจิตโลภ โกรธ หลง จึงก่อให้เกิดความขัดแย้ง วิวาทกัน หรือใจกันด้วย
สีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ

4.1.4.3.2 หิริ โอตตปปะ

หิริ คือความละอายต่อบาป โอตตปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาป จัด
อยู่ในโลกบาลธรรมเป็นธรรมที่คุ้มครองรักษาระมัดระวังให้บุคคลตั้งอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต
พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของธรรมนี้ จึงบัญญัติให้ภิกษุผู้ไม่มีหิริ และโอตตปปะ ไม่
สามารถเป็นผู้อุปสมบทได้ ดังข้อความในพระวินัยปิฎกได้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 แม้อื่นอีก ไม่พึงให้
อุปสมบท ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก คือ 1. เป็นผู้ไม่มี

ศรัทธา 2. เป็นผู้ไม่มีหิริ 3. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ 4. เป็นผู้เกียจคร้าน
5. เป็นผู้มีสติพื้นเพื่อน”

(วิ.ม. 4/85/125)

แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ไม่มีหิริ และโอตตปปะ ไม่สมควรที่จะเป็นผู้อบรมผู้อื่น เพราะถ้าผู้เป็นอุปัชฌาย์หรือเป็นผู้อุปสมบทให้ผู้อื่นไม่มีความละอาย ไม่เกรงกลัวต่อการกระทำ ความชั่ว เพราะผู้ที่จะเป็นผู้นำในการฝึกปฏิบัติให้กับผู้อื่น หรือเป็นอุปัชฌาย์บรรพชาอุปสมบทให้ กุลบุตรกุลธิดา ย่อมต้องเป็นผู้ที่เพียบพร้อมในธรรมวินัย ถ้าหากไม่มีหิริและโอตตปปะแล้ว ก็จะทำ กะทำกิจที่ไม่สมควรแก่ความเป็นสมณะ แม้อุปสมบทให้ผู้อื่นก็อาจจะสั่งสอนให้ลูกศิษย์ของตน นั้นเป็นผู้ไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งเป็นหลักสำคัญหลักหนึ่งในพระพุทธศาสนา

หิริและโอตตปปะเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าวางไว้เพื่อให้คำถึงต่อบาป เพราะถ้าไม่คำนึงหรือไม่สนใจต่อกฎแห่งบุญบาปแล้ว การจะทำหน้าที่อื่นโดยยอมไม่มีความเป็น ธรรม ในพระวินัยปิฎกพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหลักเกณฑ์ของผู้ควรให้อุปสมบท เพราะต้องการให้ พระอุปัชฌาย์คำนึงต่อเรื่องบุญบาปให้ถึงที่สุด

4.1.4.3.3 ปปัญจะ (กิเลส 3) ตัณหา มานะ ทิฏฐิ: สาเหตุสำคัญของ ความขัดแย้ง

1) ตัณหา มานะ ทิฏฐิ : สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง

ตัณหา มานะ ทิฏฐิ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กิเลส 3 ประการ เป็นสิ่งที่เมื่อเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้วก็ก่อให้เกิดความทุกข์ร้อน แม้อยู่ร่วมกับผู้อื่นก็ก่อให้เกิดความ ขัดแย้งได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า มุ่งเน้นไปที่การจัดการ ในระดับจิตใจ กล่าวคือทรงให้ความสำคัญกับระดับของอารมณ์ เพราะความขัดแย้งนั้นมักเกิด จากอารมณ์ หรือความรู้สึกนึกคิดเป็นสำคัญ ต่อเมื่อความสภาวะทางอารมณ์ของคู่ขัดแย้งเริ่ม คลี่คลายแล้ว การไกล่เกลี่ยจึงค่อยเริ่มขึ้น จะเห็นว่าเมื่อได้สอบสวนจากผู้ถูกกล่าวหา พระพุทธเจ้าจะทรงให้ผู้ถูกกล่าวหาเล่าเหตุการณ์ทั้งหมด เพื่อให้ตนนั้นสำนึกรู้ว่าสิ่งที่ตนกระทำลง ไปนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสม หรือกล่าวยอมรับผิดเสียก่อน

ประเด็นปัญหาของความขัดแย้งนั้น คู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย เกิดความยึดมั่นถือมั่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

(1) ตัณหา คือ ความใฝ่แสวงหาผลประโยชน์ เห็นแก่การเสพบริโภค บำรุง บำเรอ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยที่ไม่ได้ใส่ใจว่าความต้องการของตนนั้นจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นหรือไม่ ผู้ที่ถูกตัณหาเข้าครอบงำจิตใจแล้ว จะสามารถทำอะไรลงไปก็ได้เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการสิ่งเสพบริโภค บำเรอตนเอง

(2) มานะ คือ ความทะยานแสวงอำนาจ ต้องการความยิ่งใหญ่ ปรารถนาจะครอบงำผู้อื่น บ่อยครั้งที่เห็นว่าคนบางคนร่ำรวยแล้วไม่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ในเพื่อบำรุงบำเรอ ตอบสนองความต้องการของตนเอง แต่ยังต้องการอำนาจเพื่อให้ตนเองนั้นเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในสังคม

(3) ทิฏฐิ คือ การยึดติดในความเชื่อ ถือมั่นในลัทธินิยม อุดมการณ์ ที่ไม่เปิดกว้างรับฟังใคร และก่อกำหนดคติแบบแบ่งแยก เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้ 2 ประการข้างต้น กล่าวคือ เมื่อมีเพื่อนร่วมสังคม ถือมั่นในอุดมการณ์ของตนเอง โดยที่ไม่ยอมรับฟังเหตุผลของเพื่อนที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน คิดว่าตนเองเป็นผู้ที่คิดถูกต้องเสมอ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมแตกแยก

เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในนี้ขึ้นในใจแล้วความขัดแย้งจึงลุกลามใหญ่โตได้ หนทางเดียวที่จะทำให้ความขัดแย้งลดลงอย่างถาวรการลดตัณหา มานะ และทิฏฐิลง เป็นการยกระดับจิตใจที่เคยดิ่งลงไปให้กลับคืนมาสู่ภาวะปกติเสียก่อน

2) ลดตัณหา มานะ ทิฏฐิ : การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

อย่างถาวร

การลดระดับของกิเลสทั้ง 3 ประการนั้น แม้จะเป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงนัก เพราะสภาพจิตใจของมนุษย์มักจะดิ่งลงสู่ที่ต่ำเสมอ แต่พุทธศาสนาก็พยายามที่จะทำให้ชนทุกชั้นวรรณะลดลงให้ได้มากที่สุด เพราะสาเหตุเหล่านี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมได้เป็นทวีคูณ จากเรื่องเพียงเล็กน้อยก็อาจลุกลามใหญ่โตได้ไม่มีที่สิ้นสุด

สาเหตุของความขัดแย้งทุก ๆ ด้าน เมื่อมองในมุมของพุทธศาสนา สามารถจัดสาเหตุของความขัดแย้งได้ 3 ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

(1) ตัณหา คือ ชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของผลประโยชน์หรือสิ่งที่ยากได้ ยากมี ยากเป็น มีเกิดขึ้นก็ต้องมีดับลงไปเป็นธรรมดา เมื่อเห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแล้ว ตัณหาความยึดมั่นในผลประโยชน์ ไม่อยากสูญเสียผลประโยชน์ก็จะลดน้อยลง เพราะความต้องการผลประโยชน์ที่แท้จริงนั้นไม่ใช่แก่นสารที่แท้จริงของมนุษย์

(2) มานะ คือ สอนให้คลายความถือตน ยึดถือในศักดิ์ศรี และอยากมีอำนาจ สิ่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เห็นอย่างเด่นชัดคือ การประกาศให้ศาสนาของพระองค์ไม่มีเรื่องวรรณะหรือการแบ่งชนชั้นในสังคมสงฆ์ ซึ่งแม้จะไม่ใช้สังคมทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นสังคมต้นแบบที่พระพุทธเจ้าพยายามที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของฆราวาสเช่นเดียวกัน การเริ่มต้นจากการไม่ถือว่าตนนั้นเกิดในวรรณะชั้นสูง โดยถือความเท่าเทียมกันเป็นหลัก ทำให้ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนลดน้อยลงระดับหนึ่ง นอกจากนี้แล้วยังต้องชี้ให้เห็นถึงโทษของการยึดถือในความเป็นตัวตน อยากมีอำนาจ ให้เห็นเด่นชัด

(3) ทิฏฐิ คือ คลายความยึดมั่นในความเชื่อของตน เชื้อมั่นว่าความคิดของตนถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงพยายามแก้ปัญหาข้อนี้โดยการใช้หลักเหตุผลและปัญญาเข้ามาประกอบตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือการดำเนินการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง

กิเลส 3 ประการที่ทำให้เนิ่นช้า เป็นตัวการทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งยังทำให้ปัญหาค้างคาเนิ่นนานออกไป เนื่องจากเป็นตัวการขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง หรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาอย่างถูกต้องได้ พระพุทธเจ้าจึงมุ่งเน้นให้กำจัดกิเลสออกไปจากจิตในเพื่อประโยชน์อันงอกงามไพบูลย์ในอนาคต

หลักธรรมทั้งหมดที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้นั้นสามารถที่จะนำไปปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้ง หรือถือว่าเป็นต้นแบบในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี เพราะหลักธรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมามีใช้มุ่งสอนการปรับตัวภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่มุ่งเน้นให้แก้ปัญหาภายในจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการแก้ไขหรือจัดการปัญหาต่าง ๆ หากนักไกล่เกลี่ยยังมีอคติ ไม่มีเหตุผล ไม่คิดไตร่ตรองให้แยบยล ก็ทำให้การไกล่เกลี่ยนั้นไม่เป็นธรรม เกิดปัญหาวุ่นวายตามมาภายหลังได้ และหากผู้กระทำผิดยังมีอกุศลมูล ยังมีกิเลสทั้ง 3 ตัว คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ก็ทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบ เพราะฉะนั้นหลักธรรมที่ว่าด้วยความเกรงกลัว ความละอายใจต่อบาป ก็สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับผู้เห็นผิดได้เป็นอย่างดี เพราะตราบไต่มนุษย์มีความเกรงกลัว มีความละอายต่อการกระทำความชั่ว ก็จะสามารถระงับความเห็นผิดได้ทั้งปวง

4.1.5 คุณสมบัติของผู้ใจท์ ผู้ถูกใจท์ และผู้วินิจฉัยอธิกรณ์: องค์ประกอบสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง

ไม่เพียงแต่วิธีการและกระบวนการที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้งเท่านั้น องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งประสบผลสำเร็จคือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการความขัดแย้ง ในที่นี้คือผู้ใจท์ (ผู้กล่าวหาหรือผู้ฟ้องร้อง) ผู้ถูกใจท์ (ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้กระทำผิด) และผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ (ผู้ไกล่เกลี่ย) ซึ่งมีส่วนสำคัญมากในการผลักดันให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งประสบผลสำเร็จ เพราะถ้าสามฝ่ายนี้ไม่ให้ความร่วมมือแล้ว ก็จะทำให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งประสบผลสำเร็จได้ยากหรืออาจจะล้มเหลวก็เป็นได้

พระพุทธเจ้าได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสามฝ่ายนี้ โดยเฉพาะผู้วินิจฉัยอธิกรณ์หรือผู้ไกล่เกลี่ย เพราะถ้าผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไม่มีความยุติธรรมหรือไม่มีความรู้ในเรื่องที่จะไกล่เกลี่ยแล้ว ก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยหรือการตัดสินไม่เป็นธรรมและทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน พระพุทธองค์จึงได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ใจท์ ผู้ถูกใจท์ และผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ ไว้ในพระวินัยปิฎก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.5.1 คุณสมบัติของผู้ใจท์ และผู้ถูกใจท์

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของการใจท์ เพราะถ้าผู้ใจท์มีอคติต่อคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว ก็จะทำให้ความจริงของเหตุการณ์คลาดเคลื่อน ส่งผลให้การวินิจฉัยอธิกรณ์มีความคลาดเคลื่อนคือผิดจากความเป็นจริงไปด้วย ทำให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาแต่ไม่ได้กระทำผิดจริงมีความเสียหายเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสถึงคุณสมบัติที่ผู้ใจท์ควรจะพิจารณาว่าตนเองสมควรจะเป็นผู้ใจท์หรือไม่ โดยให้พิจารณาว่า ตนเองมีความประพฤติทางกาย วาจาที่ดีหรือไม่ มีเมตตาจิต ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทผู้อื่นหรือไม่ มีความรู้เพียงพอที่จะไปตัดสินความหรือไม่ ท่องจำปาติโมกข์ได้แม่นยำหรือไม่ ดังข้อความในพระวินัยปิฎกว่า

“...ภิกษุผู้ใจท์ประสงค์จะใจท์ผู้อื่น พึงพิจารณาคุณสมบัติภายในตน 5 อย่าง แล้วจึงใจท์ผู้อื่น คือ

1. ภิกษุผู้ใจท์ประสงค์จะใจท์ผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า “เรามีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์หรือหนอ เราประกอบด้วยความประพฤติทางกายที่บริสุทธิ์ ไม่เสียหาย ไม่บกพร่อง คุณสมบัติข้อนี้เรามีอยู่หรือไม่มีหนอ”

ถ้าภิกษุไม่ใช่ผู้มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ประกอบด้วยความประพฤติทางกายที่บริสุทธิ์ ไม่เสียหาย ไม่บกพร่อง ภิกษุผู้ใจท์นั้นย่อมถูกตอบ

ได้ว่า “เชิญท่านสำเหนียกความประพาศทางกายเสียก่อนเถิด” ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ
 ย่อมจะถูกต้องอย่างนี้

2. อนึ่ง ภิกษุผู้เฒ่าก็ประสงค์จะเฝ้าผู้อื่น ฟังพิจารณาอย่างนี้ “เรามีความ
 ประพาศทางวาจาบริสุทธิ์หรือหนอ เราประกอบด้วยความประพาศทางวาจา
 บริสุทธิ์ ไม่เสียหาย ไม่บกพร่อง คุณสมบัติข้อนี้เรามีหรือไม่มีหนอ”

ถ้าภิกษุไม่ใช่ผู้มีความประพาศทางวาจาบริสุทธิ์ ประกอบด้วยความ
 ประพาศทางวาจาบริสุทธิ์ ไม่เสียหายไม่บกพร่อง ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ
 ว่า “เชิญท่านสำเหนียกความประพาศทางวาจาเสียก่อนเถิด” ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ
 ย่อมจะถูกต้องอย่างนี้

3. อนึ่ง ภิกษุผู้เฒ่าก็ประสงค์จะเฝ้าผู้อื่น ฟังพิจารณาอย่างนี้ “เรามี
 เมตตาจิต ไม่อาฆาตพยาบาทเพื่อนพรหมจารีหรือหนอ คุณสมบัติข้อนี้เรามี
 หรือไม่มีหนอ”

ถ้าภิกษุไม่ใช่ผู้เมตตาจิต ไม่อาฆาตพยาบาทเพื่อนพรหมจารี ภิกษุผู้
 เฒ่าก็รับ ย่อมจะถูกต้องได้ว่า “เชิญท่านมีเมตตาจิตในเพื่อนพรหมจารีเสียก่อนเถิด”
 ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ ย่อมจะถูกต้องอย่างนี้

4. อนึ่ง ภิกษุผู้เฒ่าก็ประสงค์จะเฝ้าผู้อื่น ฟังพิจารณาอย่างนี้ “เราเป็น
 พหูสูต ทรงสุตะ มีการสั่งสมสุตะหรือหนอ เราได้สดับมาก ทรงจำได้แม่นยำ
 คล่องปาก ชื่นใจ รู้ชัดด้วยปัญญาซึ่งธรรมงามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามใน
 ที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์
 ครบถ้วนหรือไม่มีหนอ คุณสมบัติข้อนี้เรามีหรือไม่มีหนอ”

ถ้าภิกษุไม่ได้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ มีการสั่งสมสุตะ ได้สดับมาก ทรงจำได้
 แม่นยำ คล่องปาก ชื่นใจ รู้ชัดด้วยปัญญาซึ่งธรรมงามเบื้องต้น งามท่ามกลาง
 งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์
 บริบูรณ์ครบถ้วน ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ ย่อมจะถูกต้องได้ว่า “เชิญท่านศึกษา
 พระปริยัติเสียก่อนเถิด” ภิกษุผู้เฒ่าก็รับ ย่อมจะถูกต้องอย่างนี้

5. อนึ่ง ภิกษุผู้เฒ่าก็ประสงค์จะเฝ้าผู้อื่น ฟังพิจารณาอย่างนี้ “เราทรงจำ
 ปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำโดยพิสดาร จำแนกถูกต้อง จัดระเบียบถูกต้อง
 วินิจฉัยถูกต้องโดยสุตะโดยอนุพยัญชนะหรือหนอ คุณสมบัติข้อนี้เรามีหรือไม่มี
 หนอ”

ถ้าภิกษุไม่ใช่ผู้ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำโดยพิสดาร จำแนก
ถูกต้อง จัดระเบียบถูกต้องวินิจฉัยถูกต้องโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะ (ตามข้อ
ตามอักษร) ภิกษุผู้เฒ่าก็นั้นย่อมจะถูกตอบได้ว่า “เชิญท่านศึกษาพระวินัยให้
ชำนาญเสียก่อนเถิด” ภิกษุผู้เฒ่าก็นั้นย่อมจะถูกตอบได้อย่างนี้...”

(วิ.จ. 7/399/302-308)

และเมื่อผู้เฒ่าจะเฒ่าผู้อื่นต้องตั้งคุณสมบัติไว้ 5 ประการ คือ 1.พูดในเวลา
ที่ควรพูด ไม่พูดในเวลาที่ไม่ควรพูด 2.พูดสิ่งที่เป็นความจริง 3.พูดคำสุภาพ 4.พูดเรื่องที่มี
ประโยชน์ และ 5.พูดด้วยความไม่มุ่งร้าย ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“...ภิกษุผู้เฒ่าประสงค์จะเฒ่าผู้อื่น พึงตั้งคุณสมบัติ 5 อย่างไว้ 5 ประการ คือ

1. เราจะกล่าวโดยกาลที่ควร จะไม่กล่าวโดยกาลไม่ควร
2. เราจะกล่าวความจริง จะไม่กล่าวคำเท็จ
3. เราจะกล่าวคำสุภาพ จะไม่กล่าวคำหยาบ
4. เราจะกล่าวคำมีประโยชน์ จะไม่กล่าวคำไร้ประโยชน์
5. เราจะกล่าวด้วยเมตตาจิต จะไม่มุ่งร้าย...”

(วิ.จ. 7/400/304)

จะเห็นได้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงให้ความสำคัญกับการพิจารณาตนเองและการ
ตั้งคุณสมบัติไว้ 5 ประการก่อนที่จะไปฟ้องร้องหรือกล่าวหาผู้อื่น เพราะพระองค์ตระหนักว่าการ
พิจารณาตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญมาก โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับคำพูด เนื่องจากกรกล่าวหาผู้อื่น
โดยไม่พิจารณาก่อน อาจส่งผลกระทบถึงผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะทำให้ผู้ถูกกล่าวหา
เสียหายได้

นอกจากพระพุทธเจ้าจะแสดงคุณสมบัติของผู้เฒ่าแล้ว พระองค์ยังให้
ความสำคัญกับผู้เป็นเฒ่าหรือผู้ถูกกล่าวหา โดยพระองค์ทรงแสดงคุณสมบัติของผู้เป็นเฒ่าไว้
2 ประการ คือ 1.ต้องยอมรับความจริง และ 2.ต้องไม่โกรธ ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“...ภิกษุผู้ถูกเฒ่า พึงตั้งอยู่ในธรรม 2 อย่าง คือ 1.ความจริง 2.ความไม่
ขุ่นเคือง”

(วิ.จ. 7/401/308)

การที่ผู้ถูกใจทกยอมรับความจริง ยอมรับความผิดที่ตนเองได้กระทำ หรือแม้แต่เมื่อตนเองไม่ได้กระทำก็ต้องยืนยันว่าตนไม่ได้กระทำความผิดลงไป เป็นสิ่งสำคัญเพราะการตั้งมั่นในความจริงเป็นประโยชน์สำหรับผู้ถูกใจทกเองด้วย และเป็นการไม่สร้างความคิดร้ายให้ผู้อื่น นอกจากยอมรับความจริงแล้ว ก็ต้องไม่โกรธ ไม่ขุนเคืองทั้งผู้ใจทกและผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ เพราะเขาเหล่านั้นปฏิบัติตามหน้าที่และปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม อีกทั้งความโกรธยังเป็นภัยต่อผู้โกรธ ทำให้จิตใจหม่นหมอง มีแต่ความทุกข์ ซึ่งขัดกับหลักพุทธศาสนาที่สอนให้คนพ้นทุกข์

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อผู้ใจทกและผู้ถูกใจทก จึงได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ใจทกและผู้ถูกใจทกไว้ เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความขัดแย้งให้ประสบผลสำเร็จ แต่ถ้าขาดผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ หรือผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีแล้ว ก็ไม่อาจจะทำให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ พระองค์จึงทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไว้ด้วย

4.1.5.2 คุณสมบัติของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์

การตัดสินหรือลงโทษในทางพระวินัย ผู้มีบทบาทสำคัญ เรียกว่า “พระวินัยธร” อันหมายถึงพระภิกษุผู้ทรงวินิจจัย เป็นผู้มีความชำนาญในทางวินัยสงฆ์ หรือศึกษาบทต่าง ๆ

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ทรงยกย่องท่านพระอุบาลีเถระว่าเป็นเอตทัคคะ คือเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ที่เป็นพระวินัยธร ท่านเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเชี่ยวชาญในวินัยสงฆ์เป็นอย่างมาก ท่านเคยได้รับหน้าที่จากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ 3 เรื่อง คือ เรื่องภิกษุชาวเมืองภารุกัจฉะ เรื่องของพระอัชชุกะ และเรื่องของพระเถรีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ⁶³ ท่านพระอุบาลีเป็นกำลังสำคัญในคราวทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก โดยได้รับมอบหมายหน้าที่จากสงฆ์ให้เป็นผู้วิสันนาพระวินัย⁶⁴

พระวินัยธร หรือผู้วินิจฉัยอธิกรณ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความขัดแย้งให้ดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่น ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ไม่เป็นผู้มีความลำเอียง⁶⁵

⁶³ ชู.เถร.อ. (บาลี) 1/248/570

⁶⁴ วิ.จ. 7/439/378-380

⁶⁵ ความลำเอียงในที่นี้ใช้หลักอคติ 4 ประการ เป็นเครื่องวัด

2) เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ ธรรมเหล่านั้นใด ที่งามในเบื้องต้นงามในท่ามกลางและงามในที่สุด ย่อมสรรเสริญพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ธรรมทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นอันเรอสุดับมาก ทรงไว้ สัมสมด้วยวาจาเข้าไปฟังด้วยใจ ประจักษ์ชัดดีแล้วด้วยทิวฐิติ

คุณสมบัติทั้งสองประการข้างต้น ดังข้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่า

“ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 ควรระงับอธิกรณ์ องค์ 5 คือ 1. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ 2. ไม่ลำเอียงเพราะชัง 3. ไม่ลำเอียงเพราะหลง 4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว 5. เป็นพหูสูต”

(วิ.ป. 8/457/649)

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงคุณสมบัตินี้ของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ไว้ในวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 5 หัวข้อที่ 478 หน้า 372-373 และวินัยปิฎก ปริวาร เล่ม 8 หัวข้อที่ 327 หน้า 482-484 ดังรายละเอียดที่สรุปได้ดังนี้

3) เป็นผู้มีความดี สรรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ มีศีลสัมรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระ คือ การไม่ล่วงละเมิดทางกาย การไม่ล่วงละเมิดทางวาจา การไม่ล่วงละเมิดทางกายและทางวาจา หรือการสัมรวมศีลทั้งหมด คือ การไม่เลี้ยงชีพที่ผิดที่พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจ เช่น ไม่เลี้ยงชีพด้วยการให้ไม้ไผ่ ให้ใบไม้ ให้ดอกไม้ ผลไม้ เครื่องสาน ไม้สีฟัน ไม่เลี้ยงชีพด้วยการทำตนต่ำกว่าคฤหัสถ์ ไม่เลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงเด็ก และการรับส่งข่าวสาร งดเว้นการขวนขวายในการดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกต่อกุศล เช่น การฟ้อน ขับร้อง ประโคมดนตรี มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

4) จำปาติโมกข์ทั้ง 2 ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี สวดดี วินิจฉัยถูกต้องโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะรู้จักอาบัติ คือ รู้อาบัติที่ท่านแสดงไว้ในสิกขาบทและสิกขาบทวิภังค์ ได้แก่

4.1) รู้จักอาบัตินี้ คือ สามารถวินิจฉัยเรื่องที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับอาบัติ แต่ไม่ถึงกับต้องอาบัติได้ เช่น ภิกษุณีอุบลวรรณาถูกข่มขืน ท่านไม่ยินดี จึงไม่ต้องอาบัติ

4.2) รู้จักลหุอาบัตินี้ คือ รู้ว่าอาบัติ 5 อย่าง คือ ฤๅลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ พุพาสิต จะพ้นได้ด้วยวินัยกรรมเบาคือการแสดงอาบัติ

4.3) รู้จักครุภาบัติ คือ รู้ว่าสังฆาภิเสสจะพ้นได้ด้วยวินัยกรรมหนักคือ
วุฒฐานวิธี อันได้แก่ระเบียบเครื่องออกจากอาบัติ 4 ขั้นตอน คือ ปริวาส มานัต อัมภภาพ
และปฏิกัสนา และรู้ว่าปาราชิกไม่สามารถจะพ้นได้ด้วยวินัยกรรมอะไร ๆ

5) เป็นผู้ตั้งมั่นในพระวินัย ไม่คลอนแคลน
6) เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่ต่อสู้ในอธิกรณ์ยินยอม เข้าใจ ฟัง เห็น เลื่อมใส
7) เป็นผู้ฉลาดเพื่อยังอธิกรณ์อันเกิดขึ้นให้ระงับ
8) รู้อธิกรณ์ คือทราบว่าเป็นเรื่องใด เหตุการณ์ใดคืออธิกรณ์
9) รู้เหตุเกิดอธิกรณ์ คือทราบสาเหตุในการเกิดอธิกรณ์
10) รู้ความระงับแห่งอธิกรณ์ คือทราบว่าอธิกรณ์จะระงับเมื่อใด อาการเช่นใด
ถึงแสดงว่าอธิกรณ์ระงับแล้ว

11) รู้ทางระงับอธิกรณ์ คือทราบวิธีการที่จะทำให้อธิกรณ์ระงับ
12) มีความเป็นบัณฑิต และมุ่งทำประโยชน์แก่มหาชนในโลกอย่างแท้จริง
13) เข้าสู่ที่ประชุมด้วยความเชื่อมั่น ไม่ประหม่า และพูดจาจะฉาน มีเหตุผล
ได้ความ

14) แม้ถูกถามในที่ประชุมก็ไม่นิ่งอึ้ง ไม่เก้อเขิน รู้จักพูด รู้จักเคารพภิกษุผู้มี
พรรษาแก่กว่า และสามารถตอบข้อซักถามได้โดยวิญญูชนให้ความชื่นชม

15) มีความเชื่อมั่นในอาจริยวาท⁶⁶ สามารถพูดวิพากษ์วิจารณ์ได้คล่องแคล่ว
และจับประเด็นข้อผิดพลาดของจำเลยหรือฝ่ายตรงข้ามได้ โดยจำเลยหรือฝ่ายตรงข้ามให้การ
ยอมรับและมหาชนก็ชื่นชม

16) ไม่บดบังความเชื่อในอาจริยวาท สามารถแก้ปัญหา ทำงานพูดและทำกิจ
ของสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

จะเห็นได้ว่าภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์นั้น นอกจากจะต้องมีความเป็นกลางแล้ว ที่
สำคัญที่สุดก็คือจะต้องมีศีลบริสุทธิ์ ไม่ต่างพร้อย ถ้าผู้มีศีลต่างพร้อย ไม่สำรวจในพระปาติโมกข์
เมื่อมาเป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ จะทำให้ไม่มีความน่าเชื่อถือ ทำให้ทั้งผู้โจทก์ ผู้ถูกโจทก์ ชุมชนลด
ความเคารพนับถือ ที่สำคัญคืออาจทำให้การไกล่เกลี่ย หรือการดำเนินกิจการของสงฆ์ไม่
ประสบผลสำเร็จ หรือผู้ร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยมีข้อโต้แย้งขัดแย้งอยู่ภายในใจก็เป็นได้
เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ก็ต้องเป็นผู้มีความสมบูรณ์เพียบพร้อม อีกทั้งรู้

⁶⁶ อาจริยวาท คือวาทะของพระอาจารย์, มติของพระอาจารย์

กฎระเบียบ ข้อบังคับ และรู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ อย่างชัดเจน จึงทำให้การไกล่เกลี่ยหรือการดำเนินการใด ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สามารถป้องกันและจัดการความขัดแย้งได้จริงและชัดเจน

ภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ให้เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณ์หรือดำเนินการของสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เสมือนเป็นหัวหน้าในการจัดการเรื่องนั้น ๆ อยู่กราย ๆ ในขณะเดียวกันภิกษุอื่นแม้จะอาวุโสมากกว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งก็ต้องทำหน้าที่ของตน เช่น สังฆกรรมสวดปาฏิโมกข์ ภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งก็ต้องมีหน้าที่ที่จะสวดปาฏิโมกข์นั้นให้ถูกต้องแม่นยำ มิให้ผิดพลาดไปจากพระวินัย ภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ตรวจทานขณะสวดก็ต้องทำหน้าที่ของตนในการตรวจสอบการสวดปาฏิโมกข์ ขณะเดียวกันภิกษุอื่นก็มีหน้าที่รับฟังโดยสงบ นี่เป็นการสำนึกรู้ในหน้าที่ของตนในทางพระพุทธศาสนาผู้ที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งอะไรก็ต้องมีหน้าที่ในการเคารพหน้าที่ของผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการสำนึกรู้ในหน้าที่ของตนเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ภิกษุผู้ที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งยังต้องมีความศรัทธา(เชื่อมั่น)ต่อผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งและคณะสงฆ์ว่าจะเป็นผู้จัดการกับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นหรือสังฆกรรมนั้นได้ (โดยอาศัยหลักมติคณะสงฆ์เป็นสำคัญ) ตลอดจนศรัทธาในวิธีการที่จะจัดการกับเรื่องนั้น ๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพระวินัยหรือผู้วินิจฉัยอธิกรณ์เป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งในการตัดสินใจตัดสินคดีความที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงวางคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมา เพื่อเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติของสงฆ์ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีความที่เกิดขึ้น อันจะเป็นการชำระมลทินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องตามพุทธประสงค์อย่างแท้จริง

4.1.6 พุทธานุภาพในการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า

เมื่อนำการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกมาวิเคราะห์กับแนวคิดปัจจุบันนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งแบบ Win-win Methods คือคู่กรณีประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาพร้อมกัน และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามที่ทั้งสองฝ่ายต้องการ ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงเป็นผู้ชนะร่วมกัน

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพระวินัยปิฎกไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระดับใดก็ตาม พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีการเผชิญหน้ากันเสมอ พระองค์ทรงใช้กลยุทธ์การมีความเห็นสอดคล้อง เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสในการจัดการความขัดแย้งนั้นร่วมกันเพื่อให้บรรลุซึ่งความต้องการ

ของตนเองและเป็นไปเพื่อสังคมสงฆ์ด้วย กล่าวคือการจัดการความขัดแย้งนั้นมุ่งให้ผู้กระทำผิดได้พิจารณาในความผิดของตนและปฏิบัติตนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป เมื่อผู้กระทำผิดสามารถกลับตัวปฏิบัติตนจนเป็นที่ยอมรับกลับคืนสู่สังคมสงฆ์ได้อย่างปกติแล้ว ในทางพุทธศาสนาถือว่าภิกษุรูปนั้นสามารถชนะใจตนเองได้ คณะสงฆ์ก็ถือว่าได้ภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบกลับคืนสู่สังคม ถือว่าคณะสงฆ์ก็เป็นฝ่ายชนะอีกฝ่ายหนึ่งเช่นเดียวกันคือได้รับความปกติคืนสู่คณะสงฆ์

นอกจากนี้เมื่อเกิดความไม่ดีไม่งามที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์นั้น ท้ายที่สุดจะก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของผู้ที่เคารพนับถือในพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงจัดการความขัดแย้งโดยมองไปที่สังคมโดยกว้างด้วย ทั้งนี้นอกจากคู่ขัดแย้งจะบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองแล้ว พระพุทธเจ้ายังจัดการความขัดแย้งโดยมุ่งรักษาศรัทธาในผู้ที่มีศรัทธาอยู่แล้วให้ศรัทธายิ่งขึ้นไปและผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาได้มีศรัทธาขึ้น

อีกทั้งจากการศึกษาในพระวินัยปิฎกพบว่าการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าสามารถจัดการได้ทุกระดับความขัดแย้ง ดังนี้

1) บ่มเพาะความขัดแย้ง จากระดับนี้เมื่อมีท่าทีว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือความขัดแย้งเริ่มบ่มเพาะขึ้น พระพุทธเจ้าจะทรงให้การศึกษาคือให้ความรู้โดยการแสดงพระธรรมเทศนา หรือในบางกรณีพระองค์จะทรงบัญญัติพระวินัยกันไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ความขัดแย้งเกิดหรือลุกลามขึ้น

2) ความขัดแย้งปรากฏ ในระดับนี้เป็นระดับที่พบมากที่สุดที่สุดในพระวินัยปิฎก คือความขัดแย้งปรากฏขึ้นชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางร่างกายโดยการทำร้ายร่างกายหรือแสดงออกทางวาจาโดยการกล่าวตำหนิ ประณาม โพนทนา เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นถึงระดับนี้ พระพุทธเจ้าโดยมากจะมีผู้มากกราบทูลให้ทรงทราบ จากนั้นจะทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อจัดการกับปัญหาหรืออิภรณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เกือบทั้งหมดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถจัดการได้โดยวิธียุติธรรมเชิงสมานฉันท์

3) การชั่งชั่งอำนาจ ความขัดแย้งในระดับนี้นั้น เป็นความขัดแย้งที่มีระดับทำให้สงฆ์เกิดความแตกแยก ซึ่งความขัดแย้งระดับนี้นั้น พระพุทธเจ้าไม่สามารถจัดการกับความขัดแย้งได้ พระองค์ทำได้แค่เพียงไม่ทำให้เหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นบานปลายขึ้น เช่น ในเมืองโกสัมพีภิกษุทะเลาะกันถึงขั้นแตกกันเป็น 2 ฝ่าย ในเหตุการณ์นี้นั้นพระพุทธเจ้าไม่สามารถเรียกประชุมหรือจัดการโดยวิธีการอื่นใดที่จะทำให้ภิกษุ 2 ฝ่ายเกิดความสมานฉันท์ได้ พระองค์ทำได้แต่เพียงหลีกเลี่ยงไปอยู่ป่าไม่ข้องเกี่ยวกับเหตุการณ์ความขัดแย้งนั้น เพื่อให้สถานการณ์คลี่คลายลง

เอง พบความขัดแย้งระดับนี้ค่อนข้างน้อยและทุกเรื่องที่พบ พระพุทธเจ้าทรงพยายามทำได้เพียงป้องกันมิให้สถานการณ์ลุกลามไปกว่าเดิม

4) ความขัดแย้งขั้นอันตราย ความขัดแย้งระดับนี้นั้น พบเพียงกรณีพระเทวทัตเท่านั้น ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่สามารถใช้ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือวิธีการใดได้เลย ทำได้แต่เพียงพยายามดึงภิกษุที่หลงเดินตามรอยพระเทวทัตกลับมาหาพระพุทธเจ้าเช่นเดิม

แต่หากพิจารณาจากประเภทของการกระทำผิด จะพบว่าส่วนใหญ่เป็น Mala Prohibita คือเป็นการกระทำที่แต่ละสังคมกำหนดให้เป็นความผิด โดยการกระทำหนึ่งอาจเป็นความผิดในประเทศหนึ่งหรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นความผิดในอีกประเทศหนึ่งหรือในระยะเวลาอื่น ซึ่งในพระวินัยปิฎกนั้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งมักจะเป็นความผิดที่ถูกกำหนดให้ผิด

4.2 ข้อจำกัดในการนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้จัดการความขัดแย้ง

ในการศึกษาเรื่อง “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก” นอกจากจะศึกษาถึงแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังต้องศึกษาถึงยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบบสากลอีกด้วย เพื่อให้ทราบว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นอย่างไร มีข้อจำกัดอย่างไรในการนำมาใช้ในปัจจุบัน

แม้ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่ดีมากวิธีหนึ่ง เพราะเป็นวิธีที่เน้นสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรง อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้เสียหายทั้งร่างกายและจิตใจ การฟื้นฟูให้โอกาสผู้กระทำผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมดังเดิม ซึ่งจะทำให้ลดปัญหาและความขัดแย้งในสังคมได้ แต่ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็เป็นเพียงยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) ทางหนึ่งในหลายทางเท่านั้น ซึ่งการนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างกว้างขวาง โดยผู้วิจัยจะทำการอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้

1) คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยินดีที่จะใช้ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เข้ามาช่วยในการจัดการความขัดแย้ง เพราะยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นที่จะเจรจาโดยคนกลางเป็นหลัก เพื่อให้คู่กรณีเกิดความพึงพอใจทั้ง 2 ฝ่าย และผู้กระทำผิดสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ ซึ่งต้องเกิดจากความยินยอมของทั้ง 2 ฝ่าย โดยสาเหตุอาจจะมาจากความไม่เชื่อมั่นในคนกลางว่าจะเป็นคนกลางจริงหรือไม่ มั่นใจว่ากระบวนการทางกฎหมายจะลงโทษผู้กระทำผิดได้สมกับความผิดที่

กระทำแต่ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่ได้ลงโทษผู้กระทำผิด ไม่ทราบข้อมูลว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์คืออะไรและเป็นกระบวนการที่ได้ผลหรือไม่

2) ผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางจะต้องเป็นผู้ที่คู่ขัดแย้งทั้ง 2 ฝ่ายให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟัง เป็นทุนอยู่แล้ว ถ้าผู้ไกล่เกลี่ยไม่สามารถสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อคู่ขัดแย้งได้ การจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจจะไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์

3) ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่สามารถใช้กับคดีที่ยอมความไม่ได้ คือคดีที่กฎหมายมิได้บัญญัติให้ออมความได้ ความผิดนั้นเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งความผิดที่ยอมความไม่ได้นั้น ถือว่าผู้เสียหายคือรัฐเท่านั้น หรือรัฐกับราษฎร คดีประเภทนี้นั้นจะถือว่าผู้กระทำผิดทำความผิดต่อแผ่นดิน พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวน โดยไม่จำเป็นต้องมีการร้องทุกข์ก่อน ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่สามารถใช้ได้กรณีนี้

4) ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่สามารถใช้กับความผิดที่กระทบกระเทือนต่อสาธารณชน เพราะคดีจำพวกนี้ทำให้ประชาชนหวาดกลัว และมักจะเป็นคดีที่รุนแรงที่ไม่สามารถยอมความกันได้อย่างคดีฆาตกรรม ฆ่าตัวตาย ฆ่าเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี การนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุก ทำให้อาจจะมีคำถามจากประชาชนว่าเหตุใดคดีรุนแรงเช่นนั้นผู้กระทำผิดไม่ได้รับการลงโทษ อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้อื่นกระทำความผิดได้โดยไม่ยั้งคิดเพราะเมื่อกระทำแล้วไม่ได้รับโทษ การตัดสินใจกระทำความผิดก็จะง่ายขึ้น

5) ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์น่าจะใช้ได้ดีกับสังคมที่มีขนาดเล็กมากกว่าสังคมขนาดใหญ่ โดยเฉพาะสังคมขนาดเล็กที่มีผู้นำที่คนในชุมชนนับถือ เพราะยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องอาศัยคนกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งจะให้ได้ดีสมควรจะเป็นคนกลางที่ทุกฝ่ายให้ความเคารพ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และคนในชุมชน เพราะคนกลางที่ผู้คนเคารพจะทำให้การตัดสินใจมีความเป็นน้ำหนักรับโดยปราศจากอคติ ทำให้การตัดสินใจความเป็นไปอย่างเรียบร้อย อีกประการหนึ่งยุติธรรมเชิงสมานฉันท์น่าจะใช้ได้ดีกับสังคมที่ผู้คนรักใคร่กลมเกลียว มีความสามัคคีต่อกัน เพราะการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ได้ผลดีต้องอาศัยชุมชนในการร่วมมือกัน เยียวยาผู้เสียหาย และฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติโดยไม่ต้องไม่ตีตราผู้กระทำผิด

อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะไม่สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ แต่การนำไปใช้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นผู้เผยแพร่แนวคิดและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเช่นนี้ เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการความ

ขัดแย้งในสังคมต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาคนล้นคุก คดีล้นศาล และปัญหาด้านงบประมาณที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมยังประสบอยู่ได้เป็นอย่างดี

4.3 การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปฏิภากับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน

การจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการทำให้ความขัดแย้งนั้นยุติ และให้คู่ขัดแย้งสามารถกลับเข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมานฉันท์ ซึ่งมีวิธีการจัดการให้เกิดความสมานฉันท์ได้หลากหลายวิธีตามแต่สถานการณ์หรือบุคคลว่าควรจะใช้วิธีใด

การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปฏิภาก็เช่นเดียวกัน จุดประสงค์ของการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้ามิได้มุ่งไปเพื่อการลงโทษ ทำร้าย ขับไล้ให้ออกจากสังคม หากแต่มุ่งที่จะให้คู่ขัดแย้งโดยเฉพาะผู้กระทำผิดได้ศึกษาพิจารณาตัวเอง นอกจากนี้ยังเป็นไปเพื่อให้คณะสงฆ์อยู่กันได้ด้วยความสมานฉันท์ ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นไปเพื่อสร้างศรัทธาให้ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาได้เกิดศรัทธาและให้ผู้ที่มิศรัทธาแล้วศรัทธายิ่ง ๆ ขึ้นไป

4.3.1 หลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 4 ประการ กับ การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปฏิภก

หากมองกระบวนการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระวินัยปฏิภก ตามกรอบแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งระบุถึงหลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ 4 ประการ คือ 1) หลักบุคคลนิยม (Personaliam) 2) การเยียวยา (Rapairation) 3) การกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) 4) การมีส่วนร่วม (Participation) ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (Roche, 2003: 26-32 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548ก: 31-34)

4.3.1.1 หลักบุคคลนิยม (Personaliam)

หลักบุคคลนิยมนั้น พระพุทธเจ้าทรงจัดการความขัดแย้งโดยปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และความเหมาะสมต่อบุคคล จะเห็นได้จากการที่พระองค์แสดงธรรมมีกถาสั่งสอนอย่างไม่เป็นรูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าสภาพจิตใจและสติปัญญาของบุคคลนั้นพร้อมที่จะรับได้เพียงใด ถ้าเป็นผู้มีปัญญาน้อยต้องทำความเข้าใจมาก พระองค์ก็จะทรงแสดงธรรมมีกถาที่ต้องยกตัวอย่างหรือเรื่องราวเป็นตัวอย่างและอธิบายทีละขั้นตอนอย่างละเอียด ในขณะที่เดียวกันถ้าเป็นบุคคลที่พระองค์ทรงเห็นว่ามิมีปัญหาเพียงพอที่จะเข้าใจได้ง่ายแล้ว พระองค์ก็จะทรงแสดงธรรมมีกถาแต่เรื่องที่เป็นหลักใหญ่ โดยที่ไม่จำเป็นต้องยกตัวอย่างหรืออธิบายทีละขั้นตอนก็ได้

4.3.1.2 หลักการชดใช้เยียวยา (Reparation)

หลักการชดใช้นั้น พระพุทธเจ้าทรงมีหลักการรองรับเพื่อเหยื่อได้รับการชดใช้เยียวยา โดยพระองค์เลือกที่จะใช้วิธีการให้ผู้กระทำผิดไปขอโทษต่อเหยื่อ โดยทรงกำหนดอยู่ในนิคหกรรม เป็นปฏิสารณียกรรม ต้องให้ภิกษุไปขอโทษคุณุหัตถ์ถ้าตนเป็นผู้กระทำผิด เป็นการชดใช้เยียวยาเหยื่อวิธีหนึ่ง นอกจากนั้นแล้วพระองค์ยังให้คณะสงฆ์ร่วมกันรับผิดชอบ โดยเมื่อผู้กระทำผิดขอโทษแล้วเหยื่อไม่ยอมยกโทษให้ พระองค์จะทรงให้ทูตติดตามไปแล้วขอโทษในนามคณะสงฆ์ ทำให้เหยื่อคลายความทุกข์ร้อนใจยิ่งขึ้น

4.3.1.3 หลักการกลับคืนสู่สังคม (Reintegration)

เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในแต่ละครั้งนั้น พระพุทธเจ้าไม่มีพระประสงค์ที่จะให้ผู้กระทำผิดต้องออกจากสังคมโดยไม่จำเป็น ทรงเลือกวิธีนี้เป็นวิธีสุดท้ายที่จะเป็นต้องทำ พระองค์ทรงโปรดที่จะให้บุคคลที่กระทำผิด ศึกษาโคจรกรรมให้รู้สำนึก มีความตระหนักถึงโทษแห่งการกระทำ และเป็นไปเพื่อการศึกษาส่งเสริมปัญญาให้เกิดขึ้น การกลับคืนสู่สังคมนั้น พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญโดยบัญญัติให้เป็นสังฆกรรมชนิดหนึ่งกรณีที่เป็นการลงโทษที่หนัก กล่าวคือมีขั้นตอนที่วางไว้สำหรับการรับกลับคืนสู่สังคม เช่น การสวดอัชฎาน เมื่อผู้กระทำผิดสำนึกและตระหนักรู้ถึงโทษที่ตนกระทำลงไปแล้ว ก็สามารถที่จะขอให้สงฆ์รับตนกลับคืนสู่สังคมได้ ทั้งนี้การลงโทษของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่านิคหกรรมไม่ได้มีระยะเวลาในการกำหนดโทษไว้ชัดเจน กำหนดไว้แต่เพียงว่าปกปิดไว้นานเท่าใดก็ต้องอยู่รับโทษเพื่อฝึกหัดปฏิบัติตัวนานเท่านั้น แต่อย่างน้อยต้อง 6 วัน แม้จะไม่ได้ปกปิดความผิดของตนเองเลยก็ตาม จากการกำหนดระยะเวลาในการกำหนดโทษลักษณะนี้ จะเห็นได้ชัดว่าพระพุทธเจ้ามิได้เห็นสาระของการลงโทษเป็นสำคัญ หากแต่ทรงมุ่งเน้นเรื่องการฝึกปฏิบัติตัว กล่อมเกลาจิตใจตนเองให้พร้อมที่จะกลับเข้าสู่สังคมต่างหาก

4.3.1.4 หลักการมีส่วนร่วม (Participation)

ในหลักของการมีส่วนร่วมนั้น พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองมาตั้งแต่เริ่ม โดยทรงค่อยๆ ลดบทบาทในตัวบุคคลลง เช่น ลดการอุปสมบทโดยบุคคลเป็นผู้บวชให้ ให้เป็นการอุปสมบทโดยคณะสงฆ์เป็นผู้บวชให้ หรือการร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียงทุกครั้งเมื่อมีเหตุอิกรณณ์เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ โดยพระองค์ทรงให้ภิกษุทุกรูปมีส่วนร่วมในการตัดสินเรื่องที่เป็นอิกรณณ์ โดยทรงมีพุทธานุญาตให้คัดเลือกผู้ไกลเกลี่ยตามที่คณะสงฆ์เห็นสมควร หรือเมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาแล้วก็คัดค้านได้กรณีที่ไม่เห็นสมควร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังทรงมีบัญญัติให้คณะสงฆ์ทำสังฆกรรมปาฏิโมกข์ทุกๆ กึ่งเดือน เพื่อให้คณะสงฆ์ที่อยู่ไกลกันได้ร่วมประชุมด้วยกัน และยังถือโอกาสนี้สวดปาฏิโมกข์ห้าหลักปฏิบัติทั้ง 227 ข้อ อีกด้วย

4.3.2 รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎกส่วนใหญ่มีผู้ไกล่เกลี่ยคือ พระพุทธเจ้า จากการศึกษาพระองค์ทรงมุ่งเน้นให้วางตัวเป็นกลางในขณะเดียวกันก็ต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะไกล่เกลี่ยด้วย เมื่อได้ผู้ไกล่เกลี่ยแล้ววิธีการไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่ใช้วิธีพิจารณาแบบผสมผสานระหว่างกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์แบบล้อมวงกับการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด สำหรับการล้อมวงนั้นอาจจะเรียกตามพระวินัยปิฎกว่า “สังฆกรรม” คือการทำให้เกิดองค์ประชุมขึ้นเพื่อพิจารณาร่วมกัน และเพื่อให้มันดีนั้นเป็นเอกฉันท์ที่สุดองค์ประชุมนั้นจะต้องมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน

ส่วนการไกล่เกลี่ย-เหยื่อผู้กระทำผิด เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าใช้ในการจัดการความขัดแย้งโดยส่วนใหญ่ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ตัดสิน แต่วิธีการของพระองค์นั้นอาจจะไม่ตรงตามหลักการสมานฉันท์อย่างตรงไปตรงมา แต่ก็เข้าข่าย กล่าวคือในการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ทั้งหมด หรือสงฆ์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุการณความขัดแย้งขึ้น ซึ่งในสมัยพุทธกาลจำนวนบรรพชิตที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนายังมีน้อย การที่จะเรียกประชุมสงฆ์ทั้งหมดเป็นเรื่องที่กระทำได้ง่าย เมื่อคณะสงฆ์รวมถึงผู้กระทำผิดหรือผู้เสียหาย หรือทั้งสองฝ่ายมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว พระองค์จะเริ่มทำการสอบสวนเพื่อค้นหาข้อเท็จจริง แม้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะไม่มีโอกาสได้ทำข้อตกลงร่วมกันโดยตรง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่มีผู้ใดคัดค้านขึ้นมาท่ามกลางสงฆ์ก็ถือว่าการตัดสินของพระองค์เป็นมติ แสดงว่าสงฆ์ในที่นี้ก็คือคนในชุมชนซึ่งหมายรวมถึงผู้กระทำผิด และผู้เสียหายยอมรับกับการตัดสินนั้น

ในบางกรณีที่บรรพชิตในพุทธศาสนามีความขัดแย้งกับฆราวาส พระพุทธเจ้าจะทรงเรียกประชุมคณะสงฆ์ซึ่งก็หมายถึงคู่กรณีฝ่ายที่เป็นบรรพชิตในพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในปกครองของพระองค์ และโดยส่วนใหญ่พระองค์จะตัดสินให้ฝ่ายฆราวาสเป็นผู้ชนะไม่ว่าจะผิดจริงหรือไม่ผิดก็ตาม เช่น กรณีของภิกษุณีอุลลันทาที่อุบาสกผู้หนึ่งได้ถวายโรงเก็บของให้แล้ว แต่บุตรของอุบาสกได้ครอบครองโรงเก็บของเป็นมรดก จึงไล่ภิกษุณีที่อาศัยอยู่ที่โรงเก็บของออกไป ภิกษุณีอุลลันทาไม่ยอม จึงไปให้ผู้พิพากษาดำเนินคดี เขาตัดสินให้ภิกษุณีอุลลันทาชนะถึง 2 ครั้ง บุตรของอุบาสกผู้นั้นจึงถูกจองจำ ชาวบ้านจึงประณามภิกษุณีอุลลันทาว่ามีความ

ประพจน์ไม่เหมาะสม ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตำหนิภิกษุณีอุลลันทนา แล้วบัญญัติสิกขาบทขึ้น จะเห็นได้ว่าถึงแม้ภิกษุณีอุลลันทนาจะไม่มีผิดตามกฎหมายบ้านเมือง และในความเป็นจริงแล้วภิกษุณีอุลลันทาก็ไม่น่าจะเป็นคนผิด เพราะโรงเก็บของนั้นได้มีผู้ถวายให้แล้ว แต่พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นพระองค์จึงกำราบปรามผู้ที่อยู่ในปกครองของพระองค์ก่อน ด้วยความที่พระองค์เห็นว่าเป็นการรักษาศรัทธาของชาวบ้าน เพราะพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้านผู้มีศรัทธาเลื่อมใส เหตุการณ์ใดที่พระองค์ทรงเห็นว่าไม่ได้เป็นเรื่องใหญ่โต ไม่กระทบต่อคณะสงฆ์อย่างร้ายแรง พระองค์ก็เลือกที่จะตักเตือนผู้ที่อยู่ในปกครองก่อน แต่เรื่องใดที่เป็นผลกระทบร้ายแรงต่อสงฆ์ พระองค์ก็เลือกที่จะปกป้องผู้ได้ปกครองของตน จะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงให้ลงโทษคว่ำบาตรไม่ให้สงฆ์คบหาสมาคมกับฆราวาสผู้ใส่ร้ายภิกษุ เป็นการเยียวยาสภาพจิตใจของผู้กระทำผิด และรักษาศรัทธาของผู้ได้ปกครองวิธีหนึ่ง

แม้ว่าคฤกรณีนี้อาจเป็นฆราวาสจะมีได้เข้าร่วมในกระบวนการจัดการความขัดแย้งด้วย พวกเขาเหล่านั้นก็ไม่ได้เรียกร้องและไม่เคลือบแคลงสงสัยในข้อตัดสินใจของพระผู้มีพระภาค เพราะมีความเชื่อมั่นและมั่นใจว่าพระองค์จะทรงตัดสินใจได้อย่างยุติธรรมและเป็นกลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาศัยหลักศรัทธาที่พวกเขาชาวบ้านมีต่อพระองค์ อย่างไรก็ตามถึงกาลไกลเกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิดของพระพุทธเจ้าจะไม่เป็นไปตามหลักการของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบันอย่างครบองค์ประกอบ แต่การไกลเกลี่ยของพระองค์เป็นไปเพื่อความสงบสุขทั้งในสังคมสงฆ์และสังคมภายนอก

4.3.3 วิธีการระงับอธิกรณ์ (อธิกรณ์สมณะ 7) กับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

นอกจากนี้วิธีการระงับอธิกรณ์ที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” (ดังตารางที่ 3.1 ในบทที่ 3) ยังแสดงให้เห็นว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้านั้นเป็นยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง กล่าวคือพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีการระงับอธิกรณ์ไว้ 7 ประการ สำหรับความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ โดยทุกประการมีจุดมุ่งหมายเพื่อระงับความขัดแย้งโดยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรง มุ่งให้ผู้กระทำผิดสำนึกว่าตนได้ประพจน์สิ่งไม่สมควรไม่เหมาะสมลงไป และผู้กระทำผิดสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

การระงับอธิกรณ์โดยใช้สัมมุขาวินัยระงับในที่พร้อมหน้า คือต้องระงับอธิกรณ์หรือเหตุที่เกิดขึ้นโดยมีใจพักและจำเลยอยู่พร้อมหน้ากัน สอดคล้องกับการประชุมกลุ่มครอบครัว และการไกลเกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด ที่ทั้งสองฝ่ายต้องมีสิทธิในการตัดสินใจร่วมกัน รับรู้ร่วมกัน รวมถึงยินยอมพร้อมใจและมีการตกลงเพื่อหาทางประนีประนอมกัน โดยมีคนกลางเป็นผู้ไกลเกลี่ย แต่

กรณีใดผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าถ้าทั้งสองฝ่ายมาเผชิญหน้ากันแล้วจะเกิดเหตุการณ์ลุกลาม ไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้ ผู้ไกล่เกลี่ยก็จะเข้าพบปะทำความเข้าใจกับทีละฝ่าย เมื่อเห็นว่าทั้งสองฝ่ายพร้อมเผชิญหน้า หรืออารมณ์สงบลงแล้ว ก็เรียกประชุมให้ทั้งสองฝ่ายมาตกลงไกล่เกลี่ยร่วมกัน ส่วนการระงับโดยใช้สติวินัยและอุมุพหวินัย เป็นการยกโทษให้เนื่องจากผู้กระทำผิดไม่ผิดตามที่ถูกกล่าวหาและยกโทษให้ขณะผู้กระทำผิดเป็นบ้ามีสติไม่สมบูรณ์ ถือเป็นกรรณการปรองดอง หลีกเลียงความขัดแย้ง ทำให้ความสมานฉันท์เกิดขึ้น อีกทั้งปฎิญาตกรณะ ตสสปาปิยสิกา เป็นการลงโทษโดยการปรับโทษตามคำรับสารภาพ เช่น การอยู่ปริวาส การประพฤติมานัต ประพฤติวัตร 18 ข้อ ซึ่งเป็นการลงโทษด้วยการเน้นให้ผู้กระทำผิดพิจารณาตนเอง สำนึกว่าตนเองได้กระทำผิดในสิ่งใดลงไป ผลเสียหายเป็นอย่างไร และกลับตัวเป็นคนดี ทำให้กลับเข้าไปดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และผู้เสียหายก็ยอมรับ เพราะผู้กระทำผิดได้สำนึกผิดและกลับตัวแล้ว สอดคล้องกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ผู้เสียหายสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข นอกจากนี้ ตินวัตตารกะ และเยภุยยสิกา ก็เป็นการหยุดความขัดแย้งมิให้ลุกลามออกไป และเป็นการจัดการความขัดแย้งโดยมิได้ใช้ความรุนแรง

เพราะฉะนั้นวิธีการระงับอิทธิกรณด้วยอิทธิกรณสมณะ 7 ที่เน้นกระบวนการสำนึกผิดและกลับตัวของผู้กระทำผิด และหลีกเลียงความขัดแย้งรุนแรง ถือเป็นยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง

จากการศึกษาสามารถกล่าวได้ว่าการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกถือเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ทั้งรูปแบบและกระบวนการ ซึ่งสังคมปัจจุบันสามารถนำหลักการเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้ามาใช้ได้ในสังคมที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก อย่างไรก็ตามการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าก็ยังมีข้อจำกัดในการนำไปใช้บางประการ ดังรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

4.4 ข้อจำกัดของการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้ากับการนำไปใช้ในสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษาถึงการใช้อยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าในพระวินัยปิฎก พบว่าการที่จะนำหลักการจัดการความขัดแย้งที่พบในพระวินัยปิฎกไปใช้กับสังคมปัจจุบันได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2 ประการดังนี้

1. เป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่ สมาชิกในชุมชนมีพื้นฐานทางสังคม วิถีชีวิต สภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดที่ใกล้เคียงกัน

2. มีผู้นำชุมชนที่สมาชิกในชุมชนให้ความศรัทธาเคารพนับถือเชื่อฟัง

ในกรณีของชุมชนที่ปราศจากปัจจัย 2 ประการนี้แล้ว อาจจะไม่สามารถนำการจัดการความขัดแย้งที่พบในพระวินัยปิฎกเข้าไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้นถือว่าเป็นสังคมที่มีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด มีวิถีชีวิตที่เหมือนกันทั้งหมด สภาพจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดใกล้เคียงกัน เพราะผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนาย่อมต้องการจุดหมายในการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน มีหลักในการปฏิบัติที่ไปสู่จุดมุ่งหมายที่เหมือนกันทุกรูป คือต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ เข้าสู่พระนิพพาน

ในขณะเดียวกันคณะสงฆ์ยังให้ความสำคัญศรัทธากับพระพุทธรูปเจ้าซึ่งถือว่าเป็นศาสดาของพุทธศาสนาและเป็นผู้นำคณะสงฆ์ที่บรรพชิตให้ความเคารพนับถือ โดยพระองค์ทำหน้าที่ทั้งสั่งสอนธรรมะและปกครองคณะสงฆ์ในเวลาเดียวกัน คำพูดหรือพฤติกรรมของพระพุทธรูปเจ้าจึงเป็นเสมือนต้นแบบในการปฏิบัติประพฤติปฏิบัติ

เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น พระพุทธรูปเจ้าจึงสามารถจัดการกับความขัดแย้งได้ไม่ยากนัก โดยอาศัยความศรัทธาที่คณะสงฆ์มีต่อพระองค์เป็นเครื่องมือ เมื่อพระพุทธรูปเจ้ากล่าวสิ่งใดหรือขอความเห็นในเรื่องใดจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมพิจารณาของคู่อริและคณะสงฆ์ ตลอดจนความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันหลังบัญญัติสิกขาบท

ในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลค่อนข้างมาก กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นทั้งจำนวนประชากรและพื้นที่ พื้นฐานวิถีชีวิตของคนในสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมาก นอกจากนี้สังคมขนาดใหญ่ยังยากที่จะเกิดผู้นำทางจิตวิญญาณที่คนทุกคนในสังคมให้ความศรัทธา เคารพนับถือ เชื่อฟัง ผู้นำประเทศมาจากการเลือกตั้งไม่สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง การจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของพระพุทธรูปเจ้าในพระวินัยปิฎกจึงไม่สามารถนำมาใช้ได้ในสังคมเมืองเช่นนี้

แต่เมื่อมองถึงขนาดของชุมชนที่เล็กลงจนถึงระดับหมู่บ้านในชนบท จะเห็นว่าสภาพพื้นฐาน วิถีชีวิต ตลอดจนสภาพจิตใจของคนในชุมชนค่อนข้างจะใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ในหลายชุมชนยังมีผู้นำทางจิตวิญญาณหรืออาจจะเรียกปราชญ์ชุมชนตามสมัยนิยมก็ได้ ที่ผู้คนในชุมชนให้ความเคารพ ศรัทธา เชื่อฟัง ไม่ว่าจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ พระเถระในท้องถิ่นที่อยู่ในชุมชนมาเนิ่นนาน รู้ความเป็นไปเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างดี

ผู้นำทางจิตวิญญาณเหล่านี้สามารถทำหน้าที่จัดการความขัดแย้ง สร้างความสมานฉันท์ ให้เกิดขึ้นได้ โดยอาศัยความรัก ความศรัทธา ความเคารพเชื่อฟังที่สมาชิกในชุมชนมีต่อตนเป็น เครื่องมือเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งโดยยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก และนำแนวทางการจัดการความขัดแย้งโดยยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ที่พบในพระวินัยปิฎกไปเสนอแนะเพื่อปรับใช้ในกระบวนการยุทธธรรมและสังคมไทยปัจจุบันต่อไป

ในการศึกษาเน้นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการ ขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เอกสารหลักที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม ที่จัดพิมพ์ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 โดยศึกษาเฉพาะในส่วนของพระวินัยปิฎก คือพระไตรปิฎก เล่มที่ 1-8

โจทย์การวิจัยเน้นไปที่การจัดการความขัดแย้งโดยยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยศึกษาถึงรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกว่ามีแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการอย่างไร ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังประเด็นต่อไปนี้ 1.กระบวนการและขั้นตอนจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก 2.แนวคิดและลักษณะสำคัญของการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก และ 3)การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกกับยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน

5.1.1 กระบวนการและขั้นตอนจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก

จากการศึกษาพบว่าในพระวินัยปิฎกมีเหตุการณ์ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งทั้งสิ้น 551เรื่อง ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งได้ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการเกิดอภิภกรรม พบว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้นใน 5 ลักษณะ คือ 1.ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาส 257 เรื่อง 2.ความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ 260 เรื่อง 3.ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับพระวินัย 20 เรื่อง 4.ความขัดแย้งอันเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย 3 เรื่อง และ 5.ความขัดแย้งระหว่างบรรพชิตหรือ

คณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น 11 เรื่อง ทั้งนี้ในพุทธศาสนาองว่าความขัดแย้งทั้งหมดเกิดจากสาเหตุหลักในด้านจิตใจ คือ กิเลส ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประการ คือ ตัณหา (ความอยาก) มานะ (ความถือตัว) และทิฐิ (ความยึดมั่นถือมั่น) พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงเรื่องนี้เป็นสำคัญ ดังนั้นในการจัดการความขัดแย้งแต่ละครั้งพระองค์จึงทรงมุ่งเน้นให้ผู้กระทำผิดตกกิเลสลง โดยชี้ให้เห็นถึงโทษอันจะเกิดขึ้นจากกิเลสเหล่านี้

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนที่มีผู้นำอิทธิพลที่เกิดขึ้นไปกราบทูลพระพุทธเจ้า กล่าวคือเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น จะมีผู้นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าใน 3 ลักษณะ คือภิกษุผู้เห็นเหตุการณ์ ผู้กระทำผิด หรือผู้สงสัยว่าตนกระทำผิดจะนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการระงับอิทธิพล เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องราวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว พระองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ แต่ในบางกรณีที่ผู้กระทำผิดเข้าเฝ้ากราบทูลความเอง พระองค์จะตัดสินโดยการบัญญัติสิกขาบทหรือลงโทษทันทีโดยไม่เรียกประชุมสงฆ์ เมื่อสงฆ์มาประชุมพร้อมกันแล้ว พระองค์จะสอบถามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากคณะสงฆ์ ผู้กระทำผิด หรือผู้เสียหาย แล้วแต่กรณี เมื่อผู้กระทำผิดยอมรับสารภาพ พระองค์จะทรงตำหนิผู้กระทำผิดว่า พฤติกรรมที่กระทำลงไปนั้นเป็นการกระทำที่ไม่สมควร แล้วชี้โทษของการกระทำนั้นว่าไม่ทำให้คนเลื่อมใส ตรัสโทษแห่งการเป็นคนเลี้ยงยาก คุณแห่งการเป็นคนเลี้ยงง่าย และแสดงธรรมีกถาสั่งสอน จากนั้นพระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทหรือลงโทษ (นิกคหกรรม) แล้วแต่กรณี กรณีใดที่พระองค์พิจารณาแล้วว่าเป็นภัยร้ายแรงต่อสงฆ์ หรือทำให้สงฆ์สิ้นคลอน หลังจากปรับอาบัติแล้ว พระองค์ก็จะทำการลงนิกคหกรรมด้วย เพื่อการฝึกฝนให้ผู้กระทำผิดระลึกว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น และเมื่อระลึกได้แล้วก็มีกระบวนการที่จะรับกลับคืนสู่สังคม ในการลงนิกคหกรรมบางกรณีพระองค์จะทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดก่อนอิทธิพลจึงระงับ ส่วนในกรณีที่บัญญัติสิกขาบทอย่างเดียวถือว่าอิทธิพลได้ระงับตั้งแต่บัญญัติสิกขาบทแล้ว ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทนอกจากจะเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการความขัดแย้งแล้ว ยังบัญญัติเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

5.1.2 แนวคิดและลักษณะสำคัญของการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎก

ประการแรก การจัดการความขัดแย้งด้วยเหตุผลและปัญญา

พุทธศาสนามุ่งเน้นจัดการความขัดแย้งด้วยเหตุผลและปัญญาเป็นสำคัญ โดยในการจัดการความขัดแย้งแต่ละครั้งพระผู้มีพระภาคจะทรงให้เหตุผลทุกครั้งว่าเหตุใดการกระทำนั้น ๆ จึงไม่สมควรทำ และก่อนที่พระองค์จะตัดสินความ พระองค์จะทรงใช้ปัญญาไตร่ตรองก่อนว่า

พฤติกรรมที่ผู้กระทำความผิดกระทำลงไปนั้น เพราะเหตุใดจึงสมควรจะบัญญัติสิกขาบทอย่างไร ในบางกรณีพระองค์ทรงทดลองปฏิบัติให้รู้แจ้งโดยพระองค์เอง หรือบางกรณีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นขัดกับกฎหมายบ้านเมือง พระองค์จะทรงศึกษาถึงอัตราโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ก่อน แล้วจึงบัญญัติสิกขาบทให้สอดคล้องกัน อีกทั้งก่อนการบัญญัติสิกขาบท พระองค์ก็จะให้เหตุผลของการบัญญัติสิกขาบทว่าเพราะเหตุใดจึงต้องบัญญัติสิกขาบทไว้ด้วย

ประการที่สอง สังฆกรรม: กระบวนการเชื่อมร้อยสังคมสงฆ์เพื่อป้องกันและจัดการความขัดแย้ง

ในการจัดการความขัดแย้งนั้น ระยะเวลาเริ่มแรกพระพุทธเจ้าทรงดำเนินการด้วยพระองค์เอง แต่ก็ทรงให้ความสำคัญกับความสามัคคีพร้อมเพรียงในคณะสงฆ์ โดยทรงมอบอำนาจในการดำเนินการให้กับคณะสงฆ์เป็นสำคัญ กล่าวคือเมื่อเกิดอภิภกรรมขึ้นพระองค์จะทรงให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการและยึดตามมติของคณะสงฆ์นั้น ในพระวินัยปิฎกเรียกการจัดการลักษณะนี้ว่า “สังฆกรรม” โดยจัดลำดับความสำคัญของเรื่องไว้ที่จำนวนพระที่ต้องเข้าร่วมสังฆกรรมนั้น ๆ ถ้าเรื่องใดสำคัญมากก็ต้องมีองค์ประชุมจำนวนมากและลดหลั่นลงมาตามความสำคัญแก่กรณี

ประการที่สาม คุณสมบัติของผู้โจทก์ ผู้ถูกโจทก์ และผู้วินิจฉัยอภิภกรรม

พระพุทธเจ้าทรงประธานหลักในการปฏิบัติให้แก่ผู้โจทก์ (ผู้กล่าวหา) ผู้ถูกโจทก์ (ผู้ถูกกล่าวหา) และผู้วินิจฉัยอภิภกรรม (ผู้ไกล่เกลี่ย) โดยมุ่งเน้นให้พิจารณาตนเองเป็นสำคัญ สำหรับผู้โจทก์ ก่อนการโจทพระพุทธเจ้าจะเน้นให้พิจารณาว่าตนเองมีกาย วาจา ใจที่บริสุทธิ์ และท่องจำพระปาติโมกข์ได้แม่นยำหรือไม่ เพื่อที่จะโจทได้อย่างถูกต้อง ป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นต่อการตัดสินความ และป้องกันการตอบโต้จากฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาว่าไม่มีหลักการ กล่าวหาโดยไม่มีมูล หรือให้กลับไปพิจารณาตนเองให้ดีกว่าก่อนที่จะกล่าวหาผู้อื่น โดยเมื่อทำการโจทผู้อื่นควรจะมีจิตใจที่ไม่มุ่งร้าย กล่าววาจาที่ดี สุภาพ และเป็นประโยชน์ เพื่อให้การโจทเป็นไปอย่างเรียบร้อยตามความจริง และป้องกันอารมณ์รุนแรงของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่ราบรื่น สำหรับผู้ถูกโจทก์ พระพุทธเจ้าเน้นให้ยอมรับความจริง และไม่ขุ่นเคือง ส่วนผู้วินิจฉัยอภิภกรรม พระองค์ทรงเน้นให้ปราศจากอคติ 4 คือต้องเป็นผู้ไม่มีความลำเอียง ตั้งมั่นในพระวินัย รักษาศีลได้อย่างครบถ้วน จำพระปาติโมกข์ ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ ทราบถึงสาเหตุ วิธีการระงับความขัดแย้ง และสามารถแก้ปัญหาและตอบคำถามในที่ประชุมด้วยความเชื่อมั่น มีเหตุผล ได้รับความ

ประการที่สี่ หลักธรรมเพื่อการจัดการความขัดแย้ง

ในการจัดการความขัดแย้ง พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักธรรมที่มีลักษณะสำคัญ 6 หัวข้อธรรม สามารถจัดกลุ่มของหลักธรรมเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย ได้แก่ อคติ 4 และ โยนิโสมนสิการ 2) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้เสียหาย ได้แก่ อภัยทาน 3) กลุ่มหลักธรรมสำหรับผู้กระทำผิด ได้แก่ กุศลมูลและอกุศลมูล ทิริ โอตตปปะ และปัญญะ(กิเลส 3) ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้มุ่งเน้นการปรับตัวภายนอก และแก้ปัญหาภายในจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในการแก้ไขหรือจัดการปัญหาต่าง ๆ

ประการที่ห้า พุทธานุภาพของพระพุทธเจ้าในการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าเป็นแบบ Win-win Methods คือคู่กรณีประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาพร้อมกัน และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามที่ทั้งสองฝ่ายต้องการ ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงเป็นผู้ชนะร่วมกัน นอกจากนี้วิธีการของพระพุทธองค์ยังสามารถใช้ได้กับความขัดแย้งทุกระดับที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับที่มีการบ่มเพาะความขัดแย้ง ระดับที่ความขัดแย้งปรากฏ ระดับที่มีการชงชิงอำนาจ จนถึงระดับที่มีความขัดแย้งขั้นอันตราย

5.1.3 การจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกกับยูติธรรมเชิงสมานฉันท์ในปัจจุบัน

ยูติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่ดี เพราะเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรง เน้นการสร้างข้อตกลงร่วมกันของทั้งผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชน เป็นการเยียวยาผู้เสียหาย และฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข สอดคล้องกับการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกที่เน้นสันติวิธี เปิดโอกาสให้ทั้งผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชนในนี้คือคณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้ง ถ้ามีผู้ใดไม่เห็นด้วยกับการตัดสิน ก็สามารถคัดค้านได้ เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีสัมพันธภาพเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น อีกทั้งการจัดการความขัดแย้งในพระวินัยปิฎกยังครอบคลุมหลักยูติธรรมเชิงสมานฉันท์ 4 ประการ ได้แก่ หลักบุคคลนิยม (Personaliam) หลักการเยียวยา (Raparation) หลักการกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) และหลักการมีส่วนร่วม (Participation) โดยเฉพาะการระงับอิทธิฤทธิ์ที่เรียกว่า “อิทธิภณสมถะ” ที่เน้นกระบวนการให้ผู้กระทำผิดสำนึกผิดและกลับตัว อีกทั้งหลีกเลี่ยงความขัดแย้งรุนแรง ถือเป็นยูติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามเมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปทำให้เกิดคำถามว่ายูติธรรมเชิงสมานฉันท์จะสามารถใช้กับสังคมขนาดใหญ่ได้เพียงใด เพราะต้องอาศัยคนกลาง เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ซึ่งต้องเป็นบุคคลที่ทั้งฝ่ายผู้กระทำผิดและผู้เสียหายไว้วางใจ มีความเชื่อมั่น เพราะมีส่วนทำให้การจัดการความขัดแย้งเป็นไปอย่างเรียบร้อย อีกทั้งยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นวิธีการที่ต้องอาศัยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยินยอมก็ไม่สามารถใช้วิธีการนี้ได้ และยังใช้ได้กับคดีบางประเภทเท่านั้น เช่นเดียวกับการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ที่วิธีการจัดการความขัดแย้งอันประกอบไปด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ 1.เป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่ สมาชิกในชุมชนมีพื้นฐานทางสังคม วิถีชีวิต สภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดที่ใกล้เคียงกัน 2.มีผู้นำชุมชนที่สมาชิกในชุมชนให้ความศรัทธาเคารพนับถือเชื่อฟัง ในทางกลับกันสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นสังคมเมืองมากขึ้น และมีความสลับซับซ้อนในระบบความสัมพันธ์ของคน ทำให้การจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าอาจจะใช้ไม่ได้ผลดีเท่าที่นำวิธีการดังกล่าวไปใช้ในสังคมชนบท

5.2 ข้อจำกัดในการทำวิจัย

5.2.1 **ข้อจำกัดด้านการศึกษา** ในการศึกษาผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะพระวินัยปิฎกเท่านั้น แต่การศึกษาคัมภีร์หลักในพระพุทธศาสนาอย่างพระไตรปิฎกให้ครอบคลุมต้องศึกษาทั้ง 3 ปิฎก จึงจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์และถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา หากศึกษาได้เช่นนั้นแล้วจะเป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างไรก็ตามแม้ผู้วิจัยจะศึกษาเพียงปิฎกเดียวก็สามารถใช้เป็นตัวแทนในการศึกษาการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเนื้อหาในพระวินัยปิฎกกล่าวถึงขั้นตอนและกระบวนการจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าอย่างครอบคลุมและเพียงพอต่อการสรุปเป็นผลการวิจัยได้ และสามารถทำให้ผู้วิจัยน้อมนำหลักธรรมในพระวินัยปิฎกไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

5.2.2 **ข้อจำกัดด้านเวลา** ผู้วิจัยมีเวลาศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ค่อนข้างน้อย ในขณะเดียวกันยังต้องทำความเข้าใจกับเนื้อหาในพระวินัยปิฎกที่มีปริมาณมาก อีกทั้งมีความละเอียดอ่อน ประกอบกับสำนวนภาษาที่ใช้ในการเขียนเข้าใจยาก ผู้วิจัยจึงต้องใช้เวลาในการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาและเรียบเรียงขั้นตอนทั้งหมดมากขึ้น เพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ที่สุด

5.2.3 **ข้อจำกัดด้านวัสดุอุปกรณ์ในการวิจัย** แม้พระไตรปิฎกจะเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ได้มีแพร่หลายสู่สาธารณชนมากนัก จำกัดแต่เพียงในวัดและห้องสมุดขนาดใหญ่เท่านั้น เพื่อป้องกันการเสียหายอันจะเกิดขึ้นกับหนังสือ วัดและห้องสมุดส่วนใหญ่จึงไม่ให้

นำพระไตรปิฎกออกไปภายนอก คงให้ใช้ได้เฉพาะในบริเวณห้องสมุดเท่านั้น แต่เพื่อความสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย และลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปห้องสมุดหรือวัดเพื่อค้นคว้าข้อมูล ผู้วิจัยต้องใช้เวลาในระยะแรกเพื่อเสาะหาแหล่งที่จะสามารถยืมพระไตรปิฎกออกมา ทั้งนี้การหาแหล่งยืมพระไตรปิฎกทำให้ผู้วิจัยได้พบปะกับผู้ทรงความรู้ในพระไตรปิฎกที่แนะนำข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการวิจัย ทำให้ได้ทั้งกัลยาณมิตร ที่ปรึกษาด้านงานวิจัย และที่ปรึกษาทางธรรมกลับมาด้วย

5.2.4 ข้อจำกัดด้านสุขภาพ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนที่สุขภาพไม่แข็งแรง มีโรคภัยรุมเร้าระหว่างการทำวิจัยตลอดเวลา ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาจึงไม่เกิดความย่อท้อแต่อย่างใด แม้การศึกษาจะยากลำบากสักเพียงใดก็ตาม งานวิจัยเล่มนี้ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของความมานะอดทน ความเพียรพยายามต่อสู้กับโรคภัยเหล่านั้นจนสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดนี้ได้ในที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาวิจัยได้ประโยชน์ด้านการจัดการความขัดแย้งต่อสังคมและชุมชนสูงสุด ผู้วิจัยเห็นว่าการควรมีข้อเสนอแนะด้านการวิจัยดังนี้

5.3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอด โดยศึกษาในส่วนของพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระทั้งหมดที่มีในพระไตรปิฎก

5.3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกถึงวิถีชาวพุทธในประเทศไทย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ว่ามีการน้อมนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ได้มากน้อยเพียงใด

5.3.3 ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจว่าพระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาท สามารถนำหลักการจัดการความขัดแย้งที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนามาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับบริบทปัจจุบันหรือไม่

5.4 ข้อเสนอเชิงนโยบาย: ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากพระวินัยปิฎกสู่ยุติธรรมกระแสหลัก

จากกระบวนการป้องกันและจัดการความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าที่พบในพระวินัยปิฎก จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของพระองค์ก็คือการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ และสังคมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงฆ์ กล่าวคือพระพุทธเจ้าเน้นความสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

โดยรวม โดยพระองค์เริ่มจากสังคมสงฆ์ที่พระองค์เป็นผู้ปกครองอยู่ก่อน แล้วจึงขยายไปสู่สังคมภายนอก ซึ่งเป็นเป้าหมายเดียวกับการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในสังคมไทยที่เน้นให้เกิดความสงบสุขกับทุกหน่วยในสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถดูแลและจัดการความขัดแย้งด้วยตนเองได้ โดยใช้ทุนที่สังคมมีอยู่คือพุทธศาสนา และลดภาระการทำงานของภาครัฐ ควรดำเนินการดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐ

5.4.1.1 ควรขยายแนวคิดจากการวิจัยนี้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะสังคมและชุมชนชาวพุทธ เพื่อศึกษาถึงรากเหง้าในการจัดการความขัดแย้งที่เคยปฏิบัติได้ผลมาแล้วในสมัยพุทธกาล เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการป้องกันและจัดการความขัดแย้ง และขยายผลผ่านนโยบายสาธารณะ

5.4.1.2 ควรเผยแพร่แนวคิดการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์ โดยอาจจะทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ ประกาศในที่ชุมชน สื่อโทรทัศน์วิทยุ หรืออื่น ๆ

5.4.1.3 หน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการผลักดันนโยบายเพื่อป้องกันและจัดการความขัดแย้งในระดับชุมชน รวมทั้งควรจัดอบรมสร้างนักไกล่เกลี่ยที่มีคุณภาพและสามารถปฏิบัติงานได้จริง โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา และคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ

5.4.1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นชาวพุทธควรนำหลักธรรมเข้ามาใช้ในการป้องกันและฟื้นฟูผู้กระทำผิด ตลอดจนนำหลักธรรมไปใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปฟื้นฟูและกลม่อเมตตาให้ผู้กระทำผิดสำนึกและกลับตัวเป็นคนดี

5.4.1.5 รัฐควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานทางการศึกษานำหลักธรรมสำหรับการป้องกันความขัดแย้งไปเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกและกลม่อเมตตาจิตใจให้อ่อนโยน เมื่อคนจิตใจอ่อนโยนแล้วการเกิดอาชญากรรมก็จะลดลง เป็นการป้องกันความขัดแย้งและอาชญากรรมโดยใช้หลักธรรมเข้าช่วย

5.4.2 ข้อเสนอแนะต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

5.4.2.1 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรจัดให้มีการอบรมเรื่องยูติธรรมเชิงสมานฉันท์ระดับพระสังฆาธิการ คือพระที่มีตำแหน่งในสายงานบริหารคณะสงฆ์ตั้งแต่เจ้าคณะตำบลขึ้นไป เพื่อให้คณะสงฆ์มีแนวทางในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

5.4.2.2 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรจัดทำคู่มือปฏิบัติการการจัดการความขัดแย้งโดยยูติธรรมเชิงสมานฉันท์แจกจ่ายไปยังวัดต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์มีแนวทางในการไกล่เกลี่ยและฟื้นฟูผู้กระทำผิด คู่มือปฏิบัติการนี้จะทำให้พระสงฆ์มีศักยภาพและบทบาทในการไกล่เกลี่ย เยียวยาผู้เสียหาย และฟื้นฟูผู้กระทำผิดสูงขึ้น การไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากขึ้น ทำให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ได้

5.4.3 ข้อเสนอแนะต่อวัดในพระพุทธศาสนา

5.4.3.1 พระสังฆาธิการทุกระดับควรจัดให้มีการอบรมเรื่องการจัดการความขัดแย้งโดยยูติธรรมเชิงสมานฉันท์แก่เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุในเขตปกครองให้มีความเชี่ยวชาญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและมีบทบาทในการฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นการรื้อฟื้นและกระตุ้นให้มีการพัฒนาบทบาทการเป็นนักไกล่เกลี่ยของสงฆ์ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นกลไกสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนและสังคมไทยต่อไป

5.4.3.2 วัดควรจัดให้มีการอบรมหรือปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนสามารถน้อมนำหลักคำสอนไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ ซึ่งถือเป็นการป้องกันความขัดแย้งโดยใช้พระธรรมคำสอนมาช่วย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณารักษ์. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกสำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2545.
- เกษริน สุขด้ว. **บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- คณะทำงานนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน. **สู่สังคมยุติธรรม บทเรียนการขับเคลื่อนยุติธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, (ม.ป.ป.).
- คริสโตเฟอร์ ดับเบิลยู มัวร์. **กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง: ยุทธศาสตร์การนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง = The mediation process : practical strategies for resolving conflict**. แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์, วงศา คงดี ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548ก.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, 2548ข.
- จอห์น แมคคอนเนล. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ไม่สันติวิธี**. แปลโดย พระไพศาล วิสาโล, บรรณารักษ์. กรุงเทพมหานคร: เสริมศึกษาลัย, 2538.
- ฉันทนา บรรพศิริโชติ. **“ความขัดแย้งในสังคมไทย”: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจในความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2542.
- ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. **กระบวนการยุติธรรมนานาชาติ Restorative Justice: กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการคุ้มครองสิทธิเด็กที่เป็นเหยื่อความรุนแรงในครอบครัว**. **วารสารกรมควบคุมประพฤติ 9** (กรกฎาคม – สิงหาคม 2545): 17-19.

- ชูเกียรติ ศิวะทกุล. **การแก้ไขความขัดแย้ง :ศึกษากฎการรับฟังความคิดเห็นในโครงการ
อ่างเก็บน้ำไปรงขุนเพชร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครอง
ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ชูเกียรติ แฉวปัดดา. **พฤติกรรมแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหารตามการรับรู้ของผู้บริการ
และครูอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา
11.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา ภาควิชานโยบาย
การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2537.
- ดุฎณี ชูประยูร. **การน้อมนำสาระสำคัญของหลักธรรมในพระไตรปิฎก เพื่อพัฒนารูปแบบ
การพัฒนานิสิตนักศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา
ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ตำรวจแห่งชาติ, สำนักงาน. กองพัฒนาการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม. **เปรียบเทียบ
คดีอาญา 5 กลุ่ม ปี 2549:2550** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
<http://www.pdcc-police.com/Listnews.php?code=1412> [20 มิถุนายน 2551]
- ตำรวจแห่งชาติ, สำนักงาน. กองพัฒนาการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม. **เปรียบเทียบ
คดีอาญา 5 กลุ่ม ปี 2547-2549** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:
<http://www.pdcc-police.com/Listnews.php?code=1306> [20 มิถุนายน 2551]
- ตำรวจแห่งชาติ, สำนักงาน. กองพัฒนาการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม. **แนวโน้ม
คดีอาญา 5 กลุ่ม ปี 2540-2549** [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา:
<http://www.pdcc-police.com/Listnews.php?code=1261> [20 มิถุนายน 2551]
- นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษากระบวนการจัดการ
ความขัดแย้งของชุมชนบ้านเชิงเขา ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ
จังหวัดนราธิวาส.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาชุมชน ภาควิชา
พัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- บุญเลิศ จันทระ. แต่งงานกับนางไม้: **วิถีชาวบ้านกับการจัดการความขัดแย้ง. ใน เอกสาร
ประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยาครั้งที่ 2.** หน้า 19-20.
19-20 ธันวาคม 2546 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น จังหวัด
กรุงเทพมหานคร, 2546.
- บุญเลิศ สุวานทิโน, พระมหา และคนอื่น ๆ. **จริยวินัย.** กรุงเทพมหานคร: เพื่อฟ้า, 2547.

- เบญจวรรณ มนต์ไพบูลย์. พระไตรปิฎกภาษาไทย...เพื่อสืบสานพระพุทธศาสนาสู่ชาติไทย. ใน **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**, หน้า 1-16. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- ปรีสา สมภมิตร. **การจัดการความขัดแย้งของชุมชนอันเนื่องมาจากนโยบายเวนคืนที่ดินของรัฐ :กรณีศึกษาชุมชนแหลมฉบัง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546ก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546ข.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ (The Pali Canon: What a Buddhist Must Know)**. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. ฟรินดิง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2546ค.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม (ฉบับสมบูรณ์)**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสนทนาธรรมนำสุข, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **วินัยชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2545.
- พระเมธีรัตนดิลก. **ประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกบาลี** [ออนไลน์]. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แหล่งที่มา:
http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_23.htm [1 กุมภาพันธ์ 2552]
- พินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, กรม. กลุ่มงานข้อมูลและสารสนเทศ สำนักพัฒนาระบบงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน. **สถิติคดีประจำปี 2551** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:
www2.djop.moj.go.th/stat/show_stat.php?mainstat_id=5 [17 มิถุนายน 2551]
- พิมุก ชาญธนวัฒน์. **อคติกับชาติพันธุ์. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 4**. 24 มีนาคม 2548 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร จังหวัด กรุงเทพมหานคร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ชุด 45 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มารค ตามไท. การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี. ใน **สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**, หน้า 80. กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2542.

มุ้ยหมัดรองพีอี มุซอ. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, 2549.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

ราชทัณฑ์, กรม. กองแผนงาน. **สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สัปดาห์ที่ 16 กรกฎาคม 2551** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
<http://www.correct.go.th/stat102/display/result.php?date=2008-07-16&Submit=%B5%A1%C5%A7> [20 กรกฎาคม 2551]

ลัดดา วิเศษฐานนท์. **แบบพฤติกรรมในการจัดการ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ของบุคลากรในองค์กรธุรกิจ ตามการรับรู้ของผู้บริหารระดับกลาง**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์. **การบริหารจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2546 (อัดสำเนา)

วันชัย รุจนวงศ์. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, คู่มือปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน: (ม.ป.ท.)**, 2547.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2550

ศาลยุติธรรม, สำนักงาน. สำนักแผนงานและงบประมาณ. **สถิติจำนวนคดีค้างมา รับใหม่เสร็จไป และคงค้างของศาลทั่วราชอาณาจักร พ.ศ.2551** [ออนไลน์].

แหล่งที่มา <http://www.coj.go.th/oppb/info.php?cid=1> [2 มิถุนายน 2551]

สมิต สัตถุมกร. **การบริหารความขัดแย้ง** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.php?passTo=0f479457ee38074ece5d663d98a35853&pageid=1&bookID=653&read=true&count=true [21 กรกฎาคม 2551]

- สมเกียรติ มีธรรม. **วิถีพุทธในพระไตรปิฎก 2**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. **กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการยุติธรรม, (ม.ป.ป.).
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: บุคส์ลิงค์, 2544.
- สุเทพ ศรีทอง. **แนวทางการป้องกันอาชญากรรมตามหลักพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2539.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ความขัดแย้ง: การบริหารเพื่อสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส, 2540.
- เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์ และคณะ. **ทางเลือกของการจัดการความขัดแย้ง :กรณีโครงการนำร่องการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนลุ่มน้ำย่อยห้วยแม่เตี้ยะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่**. ใน รายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 41, หน้า 225-233. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: นำทาง, 2535.
- หรรษา นิธิบุญยากกร. **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จ.เชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2548.
- หรรษา นิธิบุญยากกร. **รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ: ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ**. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546.
- อัครณพ ชูบำรุง. **อาชญาวิทยาแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2540.
- อุดม ธีรพัฒน์นันทกุล. **บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบริเวณภาคเหนือตอนบนของไทยกับรัฐฉานของพม่า (พ.ศ.2525-2544)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการมนุษยศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

ภาษาอังกฤษ

- Bertram H. Raven and Jeffrey Z. Rubin. **Social Psychology: people in Group**. New York: John Wiley, 1976.
- Braithwaite, John. **Crime, Shame, and Reintegration**. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Braithwaite, John. "Restorative Justice" **The Handbook of Crime & Punishment**, Michael Tonry (editor), pp.323-344. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Classen, Ron. **A Peacemaking Model** [Online]. 2002. Available from:
<http://www.fresno.edu/pacs/Apeacemaking Model> [2 December 2009]
- Filley C. Allan. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview, Illinois: Scott, Foresman and company, 1975.
- Jim Consedine. God's Way: Biblical Justice. In **Restorative Justice Healing the Effects of Crime**, pp. 146-155. Lyttelton: Ploughshares Publications, 1999.
- Kriesberg, Louis. **The Sociology of Social conflict**. Englewood cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, 1973.
- Loy David R. **Healing Justice: A Buddhist perspective** [Online]. 2001. Available from:
<http://www.restorativejustice.org/articlesdb/articles/1274> [21 August 2008]
- Robert Aitken Roshi. **Restorative Justice: Polenesian style** [Online]. 2001. Available from: http://www.bpf.org/html/turning_wheel/archive/2001/fall_2001/pdf_files/Aitken_Res.pdf [21 August 2008]
- Webster's Ninth New Collegiate Dictionary** [online]. 1961. Available from:
<http://www.websters-online-dictionary.org> [3 July 2008]
- William L. Ury. **The Third Side** [Online]. 2000. Available from:
<http://www.thirdside.org/presentation.ppt> [20 January 2009]
- Zehr, Howard. **Changing Lenses: A New Focus on Crime and Justice**. U.S.A.: Herald Press, 1995.
- Zehr, Howard. **The Little Book of Restorative Justice**. U.S.A.: Good Books Intercourse, 2002.

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหตุการณ์ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งโดยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก

1. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ ฆราวาสหรือกลุ่มฆราวาส

- 1) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ชุททกวัตตุขันธกะ ชุททกวัตตุ เรื่องเจ้าวัชฒลิจฉวี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 265 หน้า 44
- 2) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการเรียนนดิรัจฉานวิชา เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1013 หน้า 259
- 3) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการสอนนดิรัจฉานวิชา เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1017 หน้า 262
- 4) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการเดินทางด้วยยานพาหนะ เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1184 หน้า 361
- 5) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการใช้เครื่องประดับแถว เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1190 หน้า 364
- 6) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการใช้เครื่องประดับอย่างสตรี เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1194 หน้า 366
- 7) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยของหอมเครื่องย่อมผิว เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1198 หน้า 368
- 8) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการใช้ผงแป้งอบกลิ่น เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1202 หน้า 370
- 9) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการให้บิณฑบาต เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1206 หน้า 372
- 10) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการใช้ (สิกขมานา ฯลฯ สามเณรี ฯลฯ) คฤหัสถ์ให้บิณฑบาต เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1210 หน้า 374
- 11) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาฏิเทศนียกัณฑ์ ว่าด้วยการออกปากขอเนยใส เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1228 หน้า 385
- 12) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาฏิเทศนียกัณฑ์ ว่าด้วยการออกปากขอน้ำมันเป็นต้น เรื่องภิกษุณีฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1234 หน้า 389

- 13) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ เสดิยักถนท ว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย เรื่อง ภิกขุณีฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1240 หน้า 395
- 14) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ เสดิยักถนท ว่าด้วยรองเท้า เรื่องภิกขุฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1241 หน้า 397
- 15) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สรงน้ำขัดสีกายกับต้นไม้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 243 หน้า 1
- 16) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สรงน้ำขัดสีกายกับเสา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 243 หน้า 3
- 17) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สรงน้ำขัดสีกายกับฝา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 243 หน้า 4
- 18) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สรงน้ำในที่ที่ไม่สมควร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 243 หน้า 5
- 19) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใช้มือที่ทำด้วยไม้หอมถูกายสรงน้ำ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 243 หน้า 5
- 20) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใช้เครื่องประดับชนิดต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 245 หน้า 7
- 21) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องพระฉัพพัคคีย์ สวดธรรมด้วยเสียงขบยาว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 249 หน้า 11
- 22) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุขันธกะ ขุททกวัตตु เรื่องร่วม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 270 หน้า 55
- 23) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนขันธกะ ตติยภาณวาร อาสนปฏิพาหนาทิ ว่าด้วยการกีดกันอาสนะเป็นต้น เรื่องบังคับภิกษุผู้นั่งอาสนะถัดไปให้ลุกขึ้นทั้งที่ยังฉัน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 316 หน้า 131
- 24) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนขันธกะ ตติยภาณวาร เรื่องพระอุปนันทศากยบุตรของเสนาสนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 319 หน้า 137
- 25) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 ปาราชิกสิกขาฟ ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 168 หน้า 139
- 26) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สัจจจิตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักสือ เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 296 หน้า 338

27) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สัจจวิตติสิกขาบท ว่าด้วยการชักสือ เรื่อง
นักเลงหญิง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 300 ตั้งแต่หน้า 342

28) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร เรื่อง
พระฉันทะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 365 หน้า 402

29) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 อนียตกัณฑ์ ปฐมอนียตสิกขาบท ว่าด้วยการนั่ง
ในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 443 หน้า
473

30) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 อนียตกัณฑ์ ทุตติยอนียตสิกขาบท ว่าด้วยการนั่ง
ในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 452 หน้า 479

31) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร
อัญญาตกวิญัตติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร
ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 515 หน้า 39

32) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร
ตตตตริสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอจีวรเกิน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 522 หน้า 46

33) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร อุ
ปัชฌาสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 527 หน้า 51

34) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร อุ
ปัชฌาสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 527 หน้า 51

35) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ราช
สิกขาบท ว่าด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรที่พระราชาเป็นต้นให้ทูตนำมาถวาย เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร
ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 537 หน้า 63

36) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัต
ไยใหม่ โกสิยสิกขาบท ว่าด้วยการทำสันถัตไยใหม่ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 542 หน้า 71

37) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัต
โยใหม่ สุทธกาฬิกสิกขาบท ว่าด้วยการทำสันถัตโยใหม่โดยใช้ขนเจียมลำดวน เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 547 หน้า 75

38) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัต
โยใหม่ ฉัพพัคคีย์สิกขาบท ว่าด้วยการเก็บสันถัตไว้ 6 ปี เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 557 หน้า 83

39) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัต
โยใหม่ รุปียสิกขาบท ว่าด้วยการรับรูปียะ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 582 หน้า 107

40) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัต
โยใหม่ รุปียสังโฆหารสิกขาบท ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนรูปียะ[2] เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 587 หน้า 112

41) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
ปัตตสิกขาบท ว่าด้วยบาตร เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 598 หน้า
122

42) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
คูนปัญญาพันธสิกขาบท ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า 5 แห่ง เรื่องภิกษุหลายรูป ทรงห้ามขอ
บาตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 609 หน้า 128

43) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
คูนปัญญาพันธสิกขาบท ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า 5 แห่ง เรื่องภิกษุหลายรูป ทรงอนุญาต
ให้ขอบาตรได้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 610 หน้า 129

44) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
เภสัชชสิกขาบท ว่าด้วยเภสัช เรื่องพระปิลินทวัจฉะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 618
หน้า 139

45) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
สุดตวิญญุตติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอด้วย เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 636 หน้า 156

46) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตรมหาเปสการสิกขาบท นิทานวัตถุ ว่าด้วยการสั่งช่างหูกทอจีวร เรื่องพระอุปลันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 641 หน้า 161

47) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน เรื่องภิกษุบวชใหม่ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 49 หน้า 237

48) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ รัम्मเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 60 หน้า 246

49) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ ปฐวีชณนสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 84 หน้า 273

50) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม ภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพรากภูตคาม เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 89 หน้า 277

51) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โฉวาทวรรค หมวดว่าด้วยโฉวาท อุตถังคตสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ตั้งดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว เรื่องพระจุฬปันถก ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 153 หน้า 326

52) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โฉวาทวรรค หมวดว่าด้วยโฉวาท สังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 180 หน้า 347

53) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โฉวาทวรรค หมวดว่าด้วยโฉวาท นาวาภิรุหนสิกขาบท ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 186 หน้า 352

54) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ อวารสภปิณฑตสิกขาบท ว่าด้วยการฉันภัตตาหารในที่พักแรม เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 203 หน้า 365

55) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ คณโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันคณโภชนะ เรื่องพระเทวทัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรม ข้อ 209 หน้า 37

56) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ ปริมปรโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันปริมปรโภชนะ เรื่องชายกรรมกรผู้ยากจน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 221 หน้า 379

57) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ ปลีตโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอโภชนะอันประณีต เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 257 หน้า 410

58) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ ทันทโปนสิกขาบท ว่าด้วยการรับประเคนอาหารนอกจากน้ำและไม่ชำระฟัน เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 263 หน้า 414

59) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย รโหปฏิบัติฉันสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 284 หน้า 431

60) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย รโหนิสัยชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 289 หน้า 434

61) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย มหานามสิกขาบท ว่าด้วยพระเจ้ามหานามศากยะ เรื่องพระเจ้ามหานามศากยะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 303 หน้า 445

62) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย อุกฤษฏเสนาสิกขาบท ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 311 หน้า 451

63) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย เสนาวาสสิกขาบท ว่าด้วยการพักอยู่ในกองทัพ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 317 หน้า 455

64) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย
นักบวชเปลือย อธิบายสิกขาบท ว่าด้วยการไปดูสนามรบ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 322 หน้า 458

65) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วยการ
ดื่มสุรา วิภังคสิกขาบท ว่าด้วยการวิภังคิวัตร เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 372 หน้า 493

66) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ สักกัจจวรรค หมวดว่าด้วยความ
เคารพ สิกขาบทที่ 7 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 612 หน้า 687

67) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ สักกัจจวรรค หมวดว่าด้วยความ
เคารพ สิกขาบทที่ 10 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 616 หน้า 692

68) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ กพพัวรรค หมวดว่าด้วยคำข่าวดู
สิกขาบทที่ 4 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 620 หน้า 696

69) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ สุรสุวรรค หมวดว่าด้วยการฉันดั่ง
ผู้ดู สิกขาบทที่ 5 เรื่องพระหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 631 หน้า 708

70) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ สุรสุวรรค หมวดว่าด้วยการฉันดั่ง
ผู้ดู สิกขาบทที่ 6 เรื่องพระหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 632 หน้า 710

71) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขियกัณห์ ปาทุกาวรรค หมวดว่าด้วยเสียงเท้า
สิกขาบทที่ 15 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 653 หน้า 733

72) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 วัสสูปนาสิกขัตถกะ ปฏิสสวทุกกฐาปัตติ เรื่อง
พระอุปนันทะเข้าจำพรรษาในอาวาส 2 แห่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 หลักธรรมข้อ 206 หน้า 323

73) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ
วิกาลคามปเวสนสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 508 หน้า 599

74) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ
สุจิฆริสิกขาบท ว่าด้วยการทำกล่องเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 516 หน้า 605

75) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ
ตุโลนัทธสิกขาบท ว่าด้วยการทำเตียงตั้งหุ้มนุ่น เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 526 หน้า 611

76) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาฏิเทสนีเยกัณท์ ปฐมปาฏิเทสนีเยสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 552 หน้า 627

77) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพณีลกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วให้รองเท้าสี่เขี้ยวล้วนเป็นต้น เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 246 หน้า 14

78) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพณีลกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วให้รองเท้าสี่เขี้ยวล้วนเป็นต้น เรื่องทรงห้ามใช้รองเท้ามีหูสี่เขี้ยวเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 246 หน้า 14

79) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพณีลกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วให้รองเท้าสี่เขี้ยวล้วนเป็นต้น เรื่องทรงห้ามใช้รองเท้าหุ้มสันเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 246 หน้า 15 *

80) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ กัฏฐปาทุกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วสวมเขียงเท้าไม้เป็นต้น เรื่องเขียงเท้าใบตาล ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 250 หน้า 21*

81) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ กัฏฐปาทุกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วสวมเขียงเท้าไม้เป็นต้น เรื่องเขียงเท้าสวมด้วยไม้ไผ่ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 250 หน้า 22*

82) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพณีลกาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วให้รองเท้าสี่เขี้ยวล้วนเป็นต้น เรื่องพระฉัพพัคคีย์จับแมงโค ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 252 หน้า 24*

83) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ ยานาธิปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามยานพาหนะเป็นต้น เรื่องพระฉัพพัคคีย์โดยสารยานพาหนะและภิกษุเป็นใช้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 253 หน้า 25*

84) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพจัมมปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงแห้วแผ่นหนัง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ใช้หนังผืนใหญ่ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 255 หน้า 28*

85) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ คีหิวิกิตานุญญาตาที ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่องคิหิวิกิต[1]เป็นต้น ทรงห้ามและอนุญาตให้สวมรองเท้าเข้าหมู่บ้าน เรื่องพระฉัพพัคคีย์สวมรองเท้าเข้าหมู่บ้านและภิกษุเป็นไข้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 256 หน้า 31*

86) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ มูลาทีเกสัชชกถา ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น เรื่องกลักยาตา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 265 หน้า 50*

87) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ มูลาทีเกสัชชกถา ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น เรื่องไม้ป่ายยาตา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 265 หน้า 52*

88) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ มูลาทีเกสัชชกถา ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น เรื่องกล้องยานัตถุ์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 266 หน้า 53*

89) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ มูลาทีเกสัชชกถา ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่องยามีรากไม้เป็นต้น เรื่องกล้องสูบคว้นและฝาปิดกล้องสูบคว้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 266 หน้า 54*

90) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ ปิณินทวัจฉวัตถุ ว่าด้วยพระปิณินทวัจฉะ เรื่องพระปิณินทวัจฉะจะทำความสะอาดเงื่อมเขา และพระเจ้าพิฬีสารพระราชทานคนงานวัด ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 270 หน้า 63*

91) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ หัตถิมังสาทีปิฎกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามฉันเนื้อช้างเป็นต้น เรื่องทรงห้ามฉันเนื้อช้าง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 281 หน้า 83*

92) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ หัตถิมังสาทีปิฎกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามฉันเนื้อช้างเป็นต้น เรื่องทรงห้ามฉันเนื้อม้า ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 281 หน้า 84*

93) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ หัตถิมังสาทีปิฎกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามฉันเนื้อช้างเป็นต้น เรื่องทรงห้ามฉันเนื้อสุนัข ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 281 หน้า 84*

94) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ หัตถิมังสาทิปิฎกเขปกถา ว่าด้วย
ทรงห้ามฉันเนื้อช้างเป็นต้น เรื่องทรงห้ามฉันเนื้องู ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 281
หน้า 85*

95) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ ตรุณุปปลันนมหามัตตวัตถุ ว่าด้วย
มหาอมาตย์ผู้เลื่อมใสใหม่ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 283 หน้า 90*

96) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 228 สัพพเนลกาทิปิฎกเขปก
ถา ว่าด้วยทรงห้ามจีวรสีเขียวล้วนเป็นต้น เรื่องพระฉัพพัคคีย์ห้ามจีวรสีเขียวล้วนเป็นต้น ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 372 หน้า 248

97) พระวินัยปิฎก จูฬวรรค กัมมขันธกะ ปัพพาขณียกรรม เรื่องภิกษุซื้ออัสสชิ
และปูนพสุกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 21 หน้า 39

98) พระวินัยปิฎก จูฬวรรค กัมมขันธกะ ปาฏิสาณียกรรม เรื่องพระสุธรรม ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 33 หน้า 65

99) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 มหาขันธกะ อุปัชฌายวัตตกถา เรื่องภิกษุหนุ่ม
ไม่เรียบร้อย ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 หลักธรรมข้อ 64 หน้า 79

100) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปริมัตถลววรรค หมวดว่าด้วยการ
หนุ่มเรียบร้อย สิกขา เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 577 หน้า 651

101) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปริมัตถลววรรค หมวดว่าด้วยการ
หนุ่มเรียบร้อย สิกขาบทที่ 3 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 578 หน้า
652

102) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปริมัตถลววรรค หมวดว่าด้วยการ
หนุ่มเรียบร้อย สิกขาบทที่ 4 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 579 หน้า
653

103) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปริมัตถลววรรค หมวดว่าด้วยการ
หนุ่มเรียบร้อย สิกขาบทที่ 5 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 580 หน้า
654

104) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปริมัตถลววรรค หมวดว่าด้วยการ
หนุ่มเรียบร้อย สิกขาบทที่ 6 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 581 หน้า
655

- 159) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปาทุกาวรรค หมวดว่าด้วยเขียง
เท้า ลิกขาบทที่ 13 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 651 หน้า 731
- 160) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปาทุกาวรรค หมวดว่าด้วยเขียง
เท้า ลิกขาบทที่ 14 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 652 หน้า 732
- 161) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ไว้ผมยาว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 246 หน้า 8
- 162) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ใช้แปรงหัวผมเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 246 หน้า 8
- 163) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ทาหน้าป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 247 หน้า 10
- 164) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
คุมหระสพ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 248 หน้า 10
- 165) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ใช้ผ้าห่มขนสัตว์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 249 หน้า 12
- 166) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ฉันมะม่วง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 250 หน้า 12
- 167) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ใช้บาตรชนิดต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 252 หน้า 19
- 168) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ใช้เชิงบาตรชนิดต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 253 หน้า 19
- 169) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องการใช้วัตถุอื่น
แทนบาตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 255 หน้า 23
- 170) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องทรงห้ามนอน
บนที่นอนโรยดอกไม้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 264 หน้า 42
- 171) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องห้ามฉันใน
ภาชนะเดียวกันเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 264 หน้า 43
- 172) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องทรงห้าม
เหยียบผืนผ้าขาว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 268 หน้า 52

- 173) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตु เรื่องไม้เท้า ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 270 หน้า 56
- 174) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องขัดเล็บ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 274 หน้า 61
- 175) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องแต่งหนวด ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 275 หน้า 62
- 176) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องกรรไกร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 275 หน้า 62
- 177) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องไว้ขนจมูก ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 275 หน้า 63
- 178) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องฉัพพัคคีย์ถอนผมหงอก ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 275 หน้า 63
- 179) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องไม้แคะซี่หู ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 276 หน้า 64
- 180) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์สะสมโลหะและทองสัมฤทธิ์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 277 หน้า 64
- 181) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องประคดเอว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 278 หน้า 65
- 182) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ใช้ลูกถวิน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 278 หน้า 66
- 183) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องลูกตุ้ม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 279 หน้า 67
- 184) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องการนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 280 หน้า 68
- 185) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ขึ้นต้นไม้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 284 หน้า 70
- 186) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตุชั้นธกะ ขุททกวัตตุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์เวียนโลกายัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 286 หน้า 72

187) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตถุชั้นธกะ ขุททกวัตถุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
เรียนดิรัจฉานวิชา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 287 หน้า 72

188) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตถุชั้นธกะ ขุททกวัตถุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์
ประพฤติไม่เหมาะสม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 293 หน้า 78

189) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ปฐมภาณวาร มัญจปีฐาทิอนุ
ชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตเตียงและตั้งเป็นต้น เรื่องไม้หนูนเท้าเตียง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7
หลักธรรมข้อ 297 หน้า 98

190) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ปฐมภาณวาร มัญจปีฐาทิอนุ
ชานนะ ว่าด้วยทรงอนุญาตเตียงและตั้งเป็นต้น เรื่องไม้หนูนเท้าเตียง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7
หลักธรรมข้อ 297 หน้า 98

191) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ปฐมภาณวาร ปฏิภาณ
จิตตปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องทรงอนุญาตภาพดอกไม้ ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 299 หน้า 102

192) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ตติยภาณวาร อัญญตรปริโภค
ปฏิกเขปะทาติ ว่าด้วยการห้ามใช้เสนาสนะผิดที่เป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 324
หน้า 150

193) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ปฐมภาณวาร ภิกขุณีอุปสัมปทานุ
ชานนะ ว่าด้วยการอนุญาตให้อุปสมบทภิกษุณี ทรงอนุญาตให้ภิกษุณีรับอาบัติของกันและกัน ใน
พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 408 หน้า 325

194) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีรัต
สีข้าง ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 416 หน้า 337

195) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีนวด
กาย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 416 หน้า 337

196) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีทาหน้า
ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 417 หน้า 338

197) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีใช้จิวรสี
เขียวล้วนเป็นต้น ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 418 หน้า 339

198) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีฉัพพัค
คีย์โดยสารยานพาหนะ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 429 หน้า 357

2. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์

- 1) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยการปกปิดโทษ เรื่อง ภิกขุณีสุนทรินันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 664 หน้า 10
- 2) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยการประพฤติตามภิกษุที่ ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม เรื่องภิกขุณีสุนทรินันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 668 หน้า 14
- 3) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยวัตถุ 8 มีการจับมือชาย เป็นต้น เรื่องภิกษุฉัพคศิย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 674 หน้า 20
- 4) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการเข้าระแวกหมู่บ้าน ตามลำพัง เป็นต้น เรื่องภิกษุณีอันเตวาลิกของพระภัททกาปิลานี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 678 หน้า 35
- 5) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการเข้าระแวกหมู่บ้าน ตามลำพัง เป็นต้น เรื่องภิกษุณี 2 รูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 688 หน้า 36
- 6) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการเข้าระแวกหมู่บ้าน ตามลำพัง เป็นต้น เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 689 หน้า 37
- 7) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการเข้าระแวกหมู่บ้าน ตามลำพัง เป็นต้น เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 690 หน้า 38
- 8) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการการเรียกภิกษุณีที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเข้าหมู่ เรื่องภิกษุณีจันชากาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 694 หน้า 41
- 9) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการส่งเสริมภิกษุณีให้รับโภชนะจากมือชายผู้กำหนด เรื่องภิกษุณีสุนทรินันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 704 หน้า 45
- 10) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการบอกคืนพระรัตนตรัย เรื่องภิกษุณีจันชากาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 709 หน้า 52
- 11) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยภิกษุณีโกรธเพราะถูกตัดสินให้แพ้คดีในอธิกรณ์ เรื่องภิกษุณีจันชากาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 715 หน้า 58

12) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยมีความประพฤติเลว
 ทราม เรื่องภิกษุณีอันเตวาสิกของภิกษุณีอุลลันทนา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 721
 หน้า 63

13) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการยุบสงเสริมให้
 ภิกษุณีประพฤติเลวทราม เรื่องภิกษุณีอุลลันทนา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 727
 หน้า 68

14) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ นิสัคคิกัณฑ์ ว่าด้วยบาตร เรื่องภิกษุณีฉัพพัค
 คีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 733 หน้า 77

15) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ นิสัคคิกัณฑ์ ว่าด้วยการแจกกาลจีวร เรื่อง
 ภิกษุณีอุลลันทนา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 738 หน้า 82

16) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ นิสัคคิกัณฑ์ ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนจีวร เรื่อง
 ภิกษุณีอุลลันทนา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 743 หน้า 86

17) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการสัมผัสองค์กำเนิด
 เรื่องภิกษุณี 2 รูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 802 หน้า 133

18) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการใช้ท่อนยาง เรื่อง
 ภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 806 หน้า 135

19) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการปรนนิบัติ เรื่อง
 ภิกษุณีอดีตภรรยาของมหาตม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 815 หน้า 140

20) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการขอข้าวเปลือกดิบ
 ภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 820 หน้า 143

21) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการสนทนากับชายในที่
 มีด เรื่องภิกษุณีอันเตวาสิณีของพระภัททกาปิลาณี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 838
 หน้า 155

22) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการยืนกับชายในที่
 กำบัง เรื่องภิกษุณีอันเตวาสิณีของพระภัททกาปิลาณี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 842
 หน้า 158

23) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการสนทนากับชายในที่
 แฉ่ง เรื่องอันเตวาสิณีของพระภัททกาปิลาณี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 846 หน้า

- 24) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการส่งเพื่อนภิกษุณีกลับเรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 850 หน้า 164
- 25) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการให้ผู้อื่นโพนทนาเรื่องอันเวทวาลีของพระภิกษุททากาปิลานี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 869 หน้า 176
- 26) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการสาปแช่งตนเองและผู้อื่น เรื่องภิกษุณีจันทกาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 874 หน้า 179
- 27) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการร้องให้ทุบตีตนเองเรื่องภิกษุณีจันทกาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 879 หน้า 182
- 28) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการใช้ผ้าอาบน้ำไม่ได้ขนาด เรื่องภิกษุณีฉัพคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 887 หน้า 186
- 29) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการเลาะจีวรแล้วไม่เย็บเรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 892 หน้า 189
- 30) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่ผลัดเปลี่ยนสังฆาฏิตามกำหนด เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 879 หน้า 193
- 31) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการห่มจีวรสับเปลี่ยนเรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 902 หน้า 196
- 32) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการตัดค้ำนการแจกจีวรที่ขอบธรรม เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 911 หน้า 201
- 33) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการให้สมณจีวรแก่ผู้ไม่ใช่ภิกษุณี เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 916 หน้า 204
- 34) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการให้ลวงเลขสมัยแห่งจีวร เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 920 หน้า 206
- 35) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการห้ามการเดาะกฐินที่ขอบธรรม เรื่องอุบาสกคนหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 927 หน้า 209
- 36) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการนอนบนเตียงเตียงเดียวกัน เรื่องภิกษุณีนอนบนเตียงเดียวกัน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 932 หน้า

37) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการใช้ผ้าผืนเดียวเป็น ทั้งผ้าปูนอนและผ้าห่ม เรื่องภิกษุณีนอนร่วมกัน 2 รูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 936 หน้า 214

38) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการจงใจก่อความ รำคาญ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 941 หน้า 217

39) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่ใส่ใจดูแลเพื่อน ภิกษุณี เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 946 หน้า 220

40) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการหลุดลากออก เรื่อง ภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 950 หน้า 222

41) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการอยู่คลุกคลีกับ คนหยาบ เรื่องภิกษุณีจันทกาดี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 955 หน้า 226

42) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการเที่ยวจาริกไปในที่ที่ นำหวาดกลัวระแวงภายในรัฐ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 961 หน้า 230

43) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการเที่ยวจาริกไป ภายในพรรษา เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 969 หน้า 234

44) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการช่วยทำการ ขวนขวายเพื่อคนหยาบ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 990 หน้า 245

45) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่ช่วยระงับอธิกรณ์ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 994 หน้า 247

46) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการให้ของเคี้ยวของฉัน แก่คนเพื่อนเป็นต้น เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 999 หน้า 250

47) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการใช้ผ้าซับระดูแล้วไม่ เป็นสละ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1003 หน้า 253

48) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่สละที่ปัก เรื่อง ภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1008 หน้า 256

49) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการเข้าอาราม โดยไม่ บอก เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1021 หน้า 264

50) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการดำบริภาษภิกษุ เรื่องพระกัปปิตกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1028 หน้า 268

51) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบริภาษคณะ เรื่อง ภิกษุฉันทกาลลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1033 หน้า 271

52) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยว่าด้วยความหวงตระกูล เรื่องภิกษุณีหวงตระกูล ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1042 หน้า 277

53) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการอยู่อาศัยประจำพรรษาใน อาวาสที่ไม่มีภิกษุ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1046 หน้า 279

54) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการไม่ไปวารณาในสงฆ์ 2 ฝ่าย เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1050 หน้า 281

55) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการไม่ไปรับโอวาทเป็น ต้น เรื่องภิกษุณีฉัพคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1054 หน้า 283

56) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการไม่ถามอุโบสถเป็น ต้น เรื่องภิกษุณีไม่ถามอุโบสถ ไม่ขอโอวาท ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1058 หน้า 285

57) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการให้บ่งฝี่ในร่มผ้า เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1062 หน้า 287

58) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สตรีมีครภร์ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1067 หน้า 290

59) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สตรีมีลูกยัง ดื่มนม เรื่องภิกษุณีหลายรูปบวชให้สตรีมีลูกยังดื่มนม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1072 หน้า 293

60) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาผู้ ยังไม่ได้ศึกษาธรรม 6 ตลอด 2 ปี เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1077 หน้า 296

61) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาที่ สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1084 หน้า

62) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้หญิงที่มีครอบครัวอายุต่ำกว่า 12 ปี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1090 หน้า 305

63) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้หญิงที่มีครอบครัวครบ 12 ปี แต่ยังไม่ได้อุปสมบท เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1095 หน้า 308

64) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้หญิงที่มีครอบครัวซึ่งสงฆ์ยังไม่ได้สมมติ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1101 หน้า 312

65) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่อนุเคราะห์สหชีวิตตลอด 2 ปี เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1107 หน้า 316

66) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่ติดตามปวัตตินีตลอด 2 ปี เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1111 หน้า 318

67) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการไม่พาสหชีวิตนิกขาไป เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1115 หน้า 320

68) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้กุมารีอายุต่ำกว่า 20 ปี เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1119 หน้า 322

69) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้กุมารีที่ยังไม่ได้ศึกษาในธรรม 6 ข้อ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1124 หน้า 325

70) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบวชให้กุมารีที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1130 หน้า 329

71) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาต่ำกว่า 12 เป็นปวัตตินี เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1136 หน้า 333

72) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยภิกษุณีมีพรรษาครบ 12 เป็นปวัตตินีแต่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1140 หน้า 335

73) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณท์ ว่าด้วยการบ่นว่าภายหลังเรื่องภิกษุณีจันทกาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1146 หน้า 339

74) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบอกสิกขมานาให้ถวายจีวรแล้วไม่บวชให้ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1150 หน้า 341

75) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบอกสิกขมานาให้ติดตามตลอด 2 ปี แล้วไม่บวชให้ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1154 หน้า 344

76) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาผู้คลุกคลีกับชาย เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1158 หน้า 347

77) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชสิกขมานาที่ยังไม่ได้รับอนุญาต เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1162 หน้า 349

78) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาด้วยการให้ปาริวาสิกขันฑะ เรื่องภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1166 หน้า 351

79) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สิกขมานาทุกๆปี เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1170 หน้า 354

80) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้ภิกษุณีปีละ 2 รูป เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1174 หน้า 356

81) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการนั่งบนอาสนะโดยไม่ขอโอกาสก่อน เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1214 หน้า 376

82) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยถามปัญหาภิกษุณีโดยไม่ได้ขอโอกาส เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1219 หน้า 37

83) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านโดยไม่มีผ้ารัดถัน เรื่องภิกษุณีรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1224 หน้า 382

84) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมเปยยขันธกะ หัวข้อ 235 อรัณมวัตคคาทิกัมมกถา ว่าด้วยกรรมที่แบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมเป็นต้น เรื่องภิกษุชาวกรุงจัมปาทำกรรมแบ่งพวกโดยไม่ชอบธรรมเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 382 หน้า 266

85) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมเปยยขันธกะ หัวข้อ 236 ญัตติวิปันนกับปาติกถา ว่าด้วยกรรมที่ญัตติวิปัติเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 385 หน้า 269

86) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค สมถชั้นธกะ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 185 หน้า 295

87) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ตติยภาณวาร อาสนปฏิพาหนาทิ ว่าด้วยการกีดกันอาสนะเป็นต้น เรื่องอนุญาตให้ภิกษุถือเสนาสนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 316 หน้า 133

88) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ตติยภาณวาร อวิสัสขียวัตถุ ว่าด้วยของที่ไม่ว่าสิ่งใด ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 321 หน้า 141

89) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนชั้นธกะ ตติยภาณวาร อเวงคิยวัตถุ ว่าด้วยของที่ไม่ว่าสิ่งใด เรื่องพระอัสสชิและพระปุนัพพุสะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 322 หน้า 143

90) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค วัตตชั้นธกะ เสนาสนวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติ ในเสนาสนะ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 369 หน้า 237

91) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค วัตตชั้นธกะ ชันตารวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติ ในเรือนไฟ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 371 หน้า 239

92) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค วัตตชั้นธกะ วัจจกวิวัตตกถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติ ในวัจจกวิ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 373 หน้า 24

93) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ปาฏิโมกข์ฐปนชั้นธกะ ปาฏิโมกข์สนนารหะ ว่าด้วยผู้ควรทำปาฏิโมกข์ เรื่องพระภิกษุฉัพพัคคีย์งดปาฏิโมกข์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 386 หน้า 286

94) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สุทินภาณวาร พระสุทินเสพเมถุนธรรม ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 36 หน้า 24

95) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เรื่อง พระเสยยสะจะจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 234 หน้า 249

96) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 ปฐมทฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะ สิกขาบทที่ 1 เรื่องพระเมตตียะและพระภุมมชกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 383 หน้า 415

97) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน เรื่องพระเทวทัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 409 หน้า 441

98) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สังฆเภทานุวัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ เรื่องพระโกกาลิกะและพวกประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนพระเทวทัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 417 หน้า 449

99) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 ทุพพจลิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นคนว่ายาก เรื่องพระฉนนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 424 หน้า 454

100) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร อุทโทสิตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ (ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ 2) เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 471 หน้า 9

101) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ปุราณจีวรสิกขาบท ว่าด้วยการให้ซักจีวรเก่า เรื่องพระอุทายีกับอดีตภรรยา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 503 หน้า 26

102) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร จีวรปฏิคคณหสิกขาบท ว่าด้วยการรับจีวร เรื่องภิกษุณีอุบลวรรณา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 508 หน้า 32

103) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกศियวรรค หมวดว่าด้วยสันถัตไยใหม่ เทวภาคสิกขาบท ว่าด้วยการทำสันถัตไยใหม่โดยใช้ขนเจียมดำ 2 ส่วน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 552 หน้า 79

104) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ โกศियวรรค หมวดว่าด้วยสันถัตไยใหม่ เอฟกโหมสิกขาบท ว่าด้วยการรับขนเจียม[1] เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่งรับขนเจียมระหว่างทาง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 571 หน้า 96

105) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร วัสสิกาฎีกสิกขาบท ว่าด้วยผ้าอาบน้ำฝน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 626 หน้า 147

106) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร จีวรัจฉินทนสิกขาบท ว่าด้วยการให้จีวรแล้วชิงเอาคืน เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 631 หน้า 152

107) อาชญากรรม วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร สาสังกสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะป่าที่นำหวาดระแวง เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 652 หน้า 173

108) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร
ปริณตสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลามก เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ
657 หน้า 179

109) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ โอมสวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่ม
ที่ 2 หลักธรรมข้อ 12 หน้า 199

110) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ เปสฺสุญญสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 36 หน้า 224

111) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ ปทโสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 44 หน้า 233

112) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ 2 เรื่องพระอนุรุทธะ ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 55 หน้า 241

113) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ ธัมมเทศนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่ม
ที่ 2 หลักธรรมข้อ 62 หน้า 248

114) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วย
การกล่าวเท็จ ทฎฺฐุสฺสลาโจจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอับติชั่วหยาบ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร
ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 78 หน้า 269

115) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูต
คาม ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ 1 เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2
หลักธรรมข้อ 108 หน้า 291

116) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูต
คาม ทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ 2 เรื่องพระสัตตตรสวัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่
2 หลักธรรมข้อ 114 หน้า 295

117) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม อนุปชชสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 119 หน้า 299

118) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม นิกกัถมนสิกขาบท ว่าด้วยการหลุดลากออก เรื่องพระสัตตตรสวัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 124 หน้า 302

119) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม เวหาสกุฎิสสิกขาบท ว่าด้วยกุฎีชั้นลอย เรื่องภิกษุ 2 รูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 129 หน้า 306

120) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคาม สปัปาณกสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต เรื่องภิกษุชาวเมืองอาพีวี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 139 หน้า 313

121) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท ภิกษุอุปัสสยสิกขาบท ว่าด้วยการไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่สำนัก เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 158 หน้า 330

122) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท อามิสสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีเพราะการเห็นแก่อามิส เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 164 หน้า 335

123) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท จีวรทานสิกขาบท ว่าด้วยการถวายจีวร เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 169 หน้า 339

124) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท จีวรสิพนสิกขาบท ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 175 หน้า 343

125) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณท์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท โรหนิสชชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 198 หน้า 361

126) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วย โภชนะ พุதியปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภตตอาหารข้อที่ 2 เรื่องภิกษุ 2 รูป ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 242 หน้า 399

127) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วย โภชนะ วิกาลโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล เรื่องพระสัตตรสวัคคีย์ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 247 หน้า 404

128) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วย โภชนะ สันนิธิการกสิกขาบท ว่าด้วยการสะสมโภชนะ เรื่องพระเวฬุฐีสีสะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 252 หน้า 407

129) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย อุยโยชนสิกขาบท ว่าด้วยการส่งกลับ เรื่องพระอุปันนทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 274 หน้า 423

130) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย สโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซงในที่ที่มีคน 2 คน เรื่องพระอุปันนทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 279 หน้า 427

131) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วย นักบวชเปลือย จาริตตสิกขาบท ว่าด้วยการเที่ยวสัญจรไป เรื่องพระอุปันนทศากยบุตร ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 294 หน้า 43

132) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วย การดื่มสุรา อังคูลิกโตทกสิกขาบท ว่าด้วยการใช้นิ้วมือจิกันและกัน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 330 หน้า 467

133) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วย การดื่มสุรา อนาทริยสิกขาบท ว่าด้วยความไม่เอื้อเฟื้อต่อคำตักเตือน เรื่องพระฉนนะ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 340 หน้า 473

134) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วย การดื่มสุรา ภิงสาปนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ตกใจ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 345 หน้า 476

135) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา ไชติกสิกขาบท ว่าด้วยการก่อผิงไฟ เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 350 หน้า 479

136) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา นหานสิกขาบท ว่าด้วยการสงรงน้ำนอกสมัย เรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 357 หน้า 483

137) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สุราปานวรรค หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา จีวรอปนิธานสิกขาบท ว่าด้วยการซ่อนจีวร เรื่องพระสัตตตรสวัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 377 หน้า 497

138) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต สัจฉิจจสิกขาบท ว่าด้วยความจงใจปลงชีวิตสัตว์ เรื่องพระอุทายี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 382 หน้า 501

139) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต สัปปาณกสิกขาบท ว่าด้วยการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 387 หน้า 504

140) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต อุกโกฏนสิกขาบท ว่าด้วยการรื้อฟื้นอภรณ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 392 หน้า 506

141) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต ทูฏจุลลสิกขาบท ว่าด้วยการปกปิดอับติชั่วหยาบ เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 397 หน้า 509

142) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต อุณวิสตีวัสสสิกขาบท ว่าด้วยการอุปสมบทให้บุคคลมีอายุหย่อนกว่า 20 ปี เรื่องเด็กชายอุบาลี ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 402 หน้า 513

143) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต เถยยัสตถสิกขาบท ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 407 หน้า 518

144) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วย สัตว์มีชีวิต สังฆานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 412 หน้า 521

145) พระฉัพพัคคีย์ปลอบโยน 537

146) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ กพพิวรรค หมวดว่าด้วยคำข่าว สิกขาบทที่ 6 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 622 หน้า 698

147) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ สุรสุวรรค หมวดว่าด้วยการฉัน ดั่งซู้ดๆ สิกขาบทที่ 7 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 633 หน้า 712

148) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 เสขียกัณฑ์ ปาทุกาวรรค หมวดว่าด้วยเขียน เท้า สิกขาบทที่ 9 เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 646 หน้า 72

149) 57. วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 ปวารณาชั้นธกะ อผาสุวิหาร เรื่อง พระฉัพพัคคีย์นั่งราบบนอาสนะปวารณา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 หลักธรรมข้อ 211 หน้า 336

150) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 ปวารณาชั้นธกะ ภัณฑนาการกวัตตุ ว่าด้วยการ ก่อความบาดหมาง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 หลักธรรมข้อ 240 หน้า 386

151) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วย สัตว์มีชีวิต อริกฐุสิกขาบท ว่าด้วยพระอริกฐุจะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค เรื่องพระอริกฐุ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 417 หน้า 525

152) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สัปปาณกวรรค หมวดว่าด้วย สัตว์มีชีวิต อุกขิตตสัมโมคสิกขาบท ว่าด้วยการคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุฆเปนียกรรม เรื่อง พระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 423 หน้า 532

153) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ ร่วมประพฤติธรรม สหธรรมิกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวตักเตือนผู้ร่วมประพฤติธรรมโดยชอบธรรม เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 433 หน้า 544

154) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ ร่วมประพฤติธรรม วิเลขนสิกขาบท ว่าด้วยความยุ่งยากแห่งสิกขาบท เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 438 หน้า 548

155) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ ร่วมประพฤติธรรม โมहनสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ผู้อื่นหลง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 443 หน้า 552

156) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม ปหารสิกขาบท ว่าด้วยการทำร้ายเพื่อนภิกษุ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 449 หน้า 556

157) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม ตลัสตติกสิกขาบท ว่าด้วยการเงื้อหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้าย เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 454 หน้า 559

158) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม อมุลกสิกขาบท ว่าด้วยการใส่ความด้วยอาบัติสังฆาภิเสสที่ไม่มีมูล เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 459 หน้า 562

159) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม สัจจิจจสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจก่อความรำคาญ เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 464 หน้า 565

160) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม อุปัสสูตติกสิกขาบท ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 469 หน้า 568

161) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม กัมมปฏิพาหนสิกขาบท ว่าด้วยการคัดค้านกรรมที่ถูกต้อง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 474 หน้า 571

162) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม ฉันทอหัตตวาคมนสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ให้ฉันทะแล้วไปเสีย เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 479 หน้า 574

163) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม ทัพพสิกขาบท ว่าด้วยการถวายเป็นพระทัพพมัลลบุตร เรื่องพระทัพพมัลลบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 484 หน้า 577

164) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม ปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลาภที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 489 หน้า 581

165) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ อันเตปุรสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าเขตพระราชฐานชั้นใน เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 494 หน้า 585

166) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ รตนสิกขาบท ว่าด้วยการเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมไว้ เรื่องพระรูปหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 502 หน้า 593

167) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ นิสีทสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้ารองนั่ง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรม ข้อ 531 หน้า 614

168) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ กัณชุปุจฉาทิสสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าปิดฝี เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 537 หน้า 617

169) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ วัสสิกสาฎิกาสสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าอาบน้ำฝน เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 542 หน้า 620

170) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ นันทสิกขาบท ว่าด้วยพระนันทะ เรื่องพระนันทะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 547 หน้า 623

171) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาฎิเทศนียกัณห์ ทุติยปาฎิเทศนียสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ เรื่องภิกษุณีฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรม ข้อ 557 หน้า 63

172) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคियกัณห์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ปฐมกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ 1 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรม ข้อ 459 หน้า 1

173) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 223 อุปันนทักกยบุตรวัตตตุ ว่าด้วยพระอุปันนทศากยบุตร เรื่องพระอุปันนทะจำพรรษาแล้วไปอาวาสใกล้บ้าน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 364 หน้า 237

174) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 226 นัคคิยปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามเปลือยกาย เรื่องภิกษุเปลือยกาย ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 370 หน้า 246

175) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 227 กุสจีราทิปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามผ้าคากรองเป็นต้น เรื่องภิกษุนุ่งผ้าคากรองเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 371 หน้า 246

176) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 227 กุสจีราทิปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามผ้าคากรองเป็นต้น เรื่องภิกษุนุ่งผ้าทำด้วยก้านดอกรักเป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 371 หน้า 247

177) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 ทุตติยทฎฐุโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะ สิกขาบทที่ 2 เรื่องพระเมตตियะและพระภุมมชกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 391 หน้า 430

178) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ อชฌมารามุปาหนปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามสวมรองเท้าในอาราม เรื่องพระฉัพพัคคีย์สวมรองเท้าในอาราม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 248 หน้า 17 **

179) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ กัฏฐุปาทุกาติปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามสวมเชียงเท้าไม้เป็นต้น เรื่องพระฉัพพัคคีย์สวมเชียงเท้าไม้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 250 หน้า 19**

180) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ กัฏฐุปาทุกาติปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามสวมเชียงเท้าไม้เป็นต้น เรื่องเชียงเท้าสานด้วยหญ้าสามัญ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 251 หน้า 22**

181) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จัมมขันธกะ สัพพจัมมปฏิกเขปะ ว่าด้วยทรงห้ามแผ่นหนัง เรื่องภิกษุใจบาปขอหนังลูกโค ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 255 หน้า 29**

182) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ อันโตฎฐุสาทิปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามการหุงต้มภายในเป็นต้น เรื่องอาหารที่หุงต้มเอง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 274 หน้า 70**

183) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ สัตถกัมมปฏิกเขปกถา ว่าด้วยการทรงห้ามทำสัตถกรรม[2] เรื่องรติสวดงทวาร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 279 หน้า 78**

184) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ สัตถกัมมปฏิกเขปกถา ว่าด้วยการทรงห้ามทำสัตถกรรม เรื่องทรงห้ามทำวัตถกรรม[3] ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 279 หน้า 79**

185) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ มนุสสมังสปฏิกเขปกถา ว่าด้วยทรงห้ามฉันเนื้อมนุษย์ เรื่องทรงห้ามฉันเนื้อมนุษย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 280 หน้า 83**

186) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 เกสัชขันธกะ วุฑฒบัพพชิตวัตถุ ว่าด้วยภิกษุเฒ่าเคยเป็นช่างกัลบกในเมืองอาตุมา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 303 หน้า 136**

187) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 212 บังสุกุลปริเยสนกถา ว่าด้วยการแสวงหาผ้าบังสุกุล เรื่องภิกษุรอกันและไม่รอก ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 341 หน้า 201

188) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร จีวรปฏิบัติคณสิกขาบท ว่าด้วยการรับจีวร เรื่องแลกเปลี่ยนจีวร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 510 หน้า 3

189) ปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร จีวรปฏิบัติคณสิกขาบท ว่าด้วยการรับจีวร เรื่องภิกษุถูขิงจีวร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 517 หน้า 41

190) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ ตัชชนียกรรม เรื่องภิกษุนิสัยของพระปณทุกะและพระโลหิตกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 1 หน้า 1

191) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ นียสกรรม เรื่องภิกษุเสยยสกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 11 หน้า 21

192) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรม เรื่องภิกษุชื่อฉันนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 46 หน้า 85

193) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคีนอาบัติ เรื่องภิกษุชื่อฉันนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 56 หน้า 108

194) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิ
บาป เรื่องภิกษุอธิฐะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 65 หน้า 131

195) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิ
บาป เรื่องภิกษุอธิฐะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 71 หน้า 147

196) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ปาริวาสิกขันธกะ ปาริวาสิกวัตตะ ว่าด้วยวัตรของ
ภิกษุผู้อาศัยในป่า ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 75 หน้า 157

197) วินัยปิฎก จุฬวรรค ปาริวาสิกขันธกะ มุลาเยปภิกษุสณนารวัตตะ ว่าด้วย
วัตรของภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 86 หน้า
166

198) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ปาริวาสิกขันธกะ มานัตตารวัตตะ ว่าด้วยวัตร
ของภิกษุผู้ควรแก่การมานัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 88 หน้า 172

199) วินัยปิฎก จุฬวรรค ปาริวาสิกขันธกะ มานัตตจาริกวัตตะ ว่าด้วยวัตรของ
ภิกษุผู้ประพฤติมานัต ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 90 หน้า 178

200) พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ปาริวาสิกขันธกะ อัฏฏกวัตตะ ว่าด้วยวัตร
ของภิกษุผู้ควรแก่อัฏฏกาน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 95 หน้า 186

201) วินัยปิฎก จุฬวรรค สมณะขันธกะ เรื่องเมตตियะและพระภุมมชกะ ใน
พระไตรปิฎก เล่มที่ 6 หลักธรรมข้อ 192 หน้า 303

202) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 มหาขันธกะ ปณามิตกถา เรื่องทรงอนุญาตให้
ประณาม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 หลักธรรมข้อ 68 หน้า 92

203) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตขันธกะ ขุททกวัตต เรื่องภิกษุสำรวจ
อาหาร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 273 หน้า 59

204) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตตขันธกะ ขุททกวัตต เรื่องการไว้เล็บ
และตัดเล็บ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 274 หน้า 60

205) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค 2 เสนาสนขันธกะ ตติยภาณวาร นวกัมมทานกถา
ว่าด้วยวิธีการที่ภิกษุให้นวกรรม เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวีให้นวกรรม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7
หลักธรรมข้อ 323 หน้า 145

206) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกษุณีขันธกะ ทุตติยภาณวาร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7
หลักธรรมข้อ 411 หน้า 329

207) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร ภิกษุแสดงอภัยวะระอวดภิกษุณี ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 411 หน้า 329

208) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร ภิกษุณีแสดงอภัยวะระอวดภิกษุ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 411 หน้า 331

209) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องงดโอวาท ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 412 หน้า 332

210) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องพินัยกรรมของภิกษุณีสงฆ์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 419 หน้า 339

211) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีใช้ไหล่กระแทกภิกษุ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 420 หน้า 340

212) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีใช้บาตรใส่ทารก ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 420 หน้า 341

213) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีแสดงกัมบาตร ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 420 หน้า 342

214) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุณีฟ่งดูอภัยวะระเพศบุรุษ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 420 หน้า 34

215) วินัยปิฎก จุฬวรรค ภิกขุณีชั้นธกะ ทุตติยภาณวาร เรื่องภิกษุให้อามิส ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 421 หน้า 343

3. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากพระวินัย

1) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร ปฐมกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ 1 เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 459 หน้า 1

2) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 เรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 90 หน้า 79

3) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจจัยแล้ว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 67-83 ตั้งแต่หน้า 53-73

4) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจจัยแล้ว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 132-161 ตั้งแต่หน้า 100-133

5) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 180-192 ตั้งแต่หน้า 152-176

6) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ว่าด้วยการทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 263-268 ตั้งแต่หน้า 274-290

7) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 281-282 ตั้งแต่หน้า 309-314

8) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 288-289 ตั้งแต่หน้า 325-327

9) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 295 ตั้งแต่หน้า 336-337

10) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 คาถารวมวินีตวัตถุ เรื่องที่ทรงวินิจฉัยแล้ว ว่าด้วยการชักสือ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อที่ 341 ตั้งแต่หน้า 376-377

11) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 จีวรขันธกะ หัวข้อ 218 อติเรกจีวรกถา ว่าด้วยการอติเรกจีวร เรื่องพระฉัพพัคคีย์ทรงอติเรกจีวรชุดอื่นเข้าบ้าน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 347 หน้า 216

12) วินัยปิฎก จูฬวรรค ภาค 2 ขุททกวัตถุขันธกะ ขุททกวัตถุ เรื่องบาตรไม้จันทร์ ทรงห้ามใช้บาตรไม้ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 7 หลักธรรมข้อ 252 หน้า 18

4. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมาย

1) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการก่อก่อดีพิพาท เรื่องอุบาสกภิกษุณีถูกลนันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 678 หน้า 25

2) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วยการบวชให้สตรีผู้เป็นโจร เรื่องเจ้าชายลิจฉวีกับภิกษุณีสุนทรินันทา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 682 หน้า

5. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบรรพชิตหรือคณะสงฆ์ กับ นักบวชในลัทธิศาสนาอื่น

1) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการทิ้งอุจจาระเป็นต้น ภายนอกฝา เรื่องพราหมณ์คนหนึ่ง ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 824 หน้า 146

2) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการทิ้งอุจจาระเป็นต้น ภายนอกกำแพง เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 828 หน้า 149

3) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการปูลาดโดยไม่บอก เรื่องภิกษุณีหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 864 หน้า 173

4) พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ ปาจิตตियกัณฑ์ ว่าด้วยการฉันของเคี้ยวของฉัน เมื่อห้ามภัตตาหารแล้ว เรื่องภิกษุณีฉันหลายทีในมือเดียวกัน ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 1037 หน้า 274

5) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสัคคियกัณฑ์ โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถัตติโยใหม่ กยวิกกยสิกขาบท ว่าด้วยการซื้อชาย เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 593 หน้า 117

6) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยการกล่าวเท็จ มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ เรื่องพระหัตถกศากยบุตร ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 1 หน้า 185

7) ปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ ภูตคามวรรค หมวดว่าด้วยภูตคามมหัลลภิกขุสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารใหญ่ เรื่องพระฉันทะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 134 หน้า 309

8) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตियกัณฑ์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะปฐุมปวารณสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ 1 เรื่องภิกษุหลายรูป ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 หลักธรรมข้อ 236 หน้า 393

กรณีที่พระพุทธเจ้าจัดการความขัดแย้งไม่สำเร็จ 5 กรณี ดังนี้

1) วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 1 สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล เรื่องภิกษุพวกพระอัสสชิและพระปุณฺณพสุกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 1 หลักธรรมข้อ 431 หน้า 459

2) วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 โกสัมพิกขันธกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 5 หลักธรรมข้อ 382 หน้า 333

3) วินัยปิฎก จุฬวรรค ปัพพาชนียกรรม กัมมขันธกะ เรื่องภิกษุชื่ออัสดชิและบุณัพพสุกะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 21 หน้า 39

4) วินัยปิฎก จุฬวรรค ปัพพาชนียกรรม กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคิณอาบัติ (แสดงอาบัติ) เรื่องภิกษุชื่อฉันนะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 56 หน้า 108

5) วินัยปิฎก จุฬวรรค ปัพพาชนียกรรม กัมมขันธกะ อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ละทิฏฐิบาป เรื่องภิกษุอรวิฐฐะ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 3 หลักธรรมข้อ 65 หน้า 131

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นางสาวอัจฉรียา ธีรศิริโชติ

วัน เดือน ปี และสถานที่เกิด 15 กันยายน 2527 ณ โรงพยาบาลศิริราช

ประวัติการศึกษา อักษรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2549

สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2553

ประวัติการทำงาน พ.ศ.2547-2550 เจ้าหน้าที่โครงการเยาวชน แอ็คชั่น เอดส์ ไทยแลนด์

พ.ศ.2551-ปัจจุบัน เจ้าหน้าที่สถาบันคณิตศาสตร์เซนส์แมท

ผลงานวิจัย

- ชุดโครงการวิจัย “เขียนเมืองเล่าเรื่องคน” รอบเกาะรัตนโกสินทร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนังสือพิมพ์ประชาไท และแอ็คชั่น เอดส์ ไทยแลนด์ พ.ศ.2548.

- ศึกษาสถานการณ์สิ่งแวดล้อม: ผลพวงจากการท่องเที่ยวในหัวหิน กรณีศึกษาการบำบัดน้ำเสีย การรुकู้พื้นที่ทะเล และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม. พ.ศ.2549.

- ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการประกอบอาชีพของประชากรในหมู่บ้านดอนยายหอม ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2549.

- “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในพระวินัยปิฎก”. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2553.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย